



1979

ВОЛЯ

ТИЖНЕВИК

А. Хомик.

Значіння східньо-європейських націй для цілого людства.

Як не ріжноманітний є людський рід (*homo sapiens*) з погляду раси, мови, культури, не дасться заперечити факту, що ціле людство творить одну вищу цілість, один вищий організм, котрий як всяке живе створіння підлягає законам біології. Поодинокі нації, котрі входять в склад людства, це його органи, і досить того, щоби захорів один орган, який сповняв призначену йому функцію, хворіє цілий організм, досить того, щоби один орган став огнищем фізичного чи морального болю, відчуває біль і цілий організм.

Від семи вік, від 13. століття, від злосчасної інвазії номадів, Татар і Турків Схід Європи, нації, що на ньому жили, знаходяться в стадії гострого болю, в стадії хронічної хвороби, яка ослаблює їх духові і фізичні сили. Від семи віків бореться там на широких східньо-європейських рівнинах гуманізм з варварством, культура з дикістю, світло з пільмою. І дійсно, треба подивляти оцю живучість, енергію і невмиручість східньо-європейських народів, особливо виставлений на всі удари лихої історичної долі народ український, що не дивлячись на всі жорстокі удари, ці народи заховали бадьорість, веселість і так всім дорогу радість життя. Та не тільки заховали вони цю бадьорість і радість, вони уміли із східньо-європейського пожара врятувати величній скарб вселюдської культури, якій надали національну форму, і що як що, але цей величній скарб заховує їх при життю, будить у них надії на майбутнє, викликає цю радість життя.

В попередніх наших статтях ми мали нагоду перевести доказ, що московський народ, цей державно творчий чинник на Сході Європи, являється прямим потомком оцих азійських варварів, які від четвертого століття після Христа принесли європейській родині народів стільки лихоліття. Переводити доказ ще раз і ще раз — річ зайва. І саме найбільшим нещастям для європейського суспільства треба уважати одну фатальну дату. 1709 р. станули до рішучого бою два світи: антиєвропейський, антикультурний, варварський світ під проводом Петра Великого і європейський і культурний світ під проводом Карла XII. і гетьмана Мазепи. Не судилося тоді європейській цивілізації побороти азійське варварство. На полтавських полях побо-

ров азійський Аріман європейського Ормузда, і це рішило на два століття долю європейської цивілізації.

Історія не знає кондіціоналів „як-би“, „коли-би.“ Історія знає тільки факти, мотором яких являються ідеї. На полтавських полях боролися дві державні ідеї: автономічна, оперта на індивідуальній і національній волі, ідея народоправства, заступлена молодим скандинавським королем-романтиком, Карлом XII. і старим, стоячим над гробом дідом, але молодим в душі гетьманом Мазепою, і автократична, деспотична, яку заступав „європейський реаліст“ Петро Великий. Поборола автократична ідея. Полтавська битва рішила долю Східньої Європи. Найскорше підпали під московське ярмо прибалтійські краї, Естонія і Латвія. Та коли Петро Великий, який забрав від Швеції балтійські краї як військову добичу правом завойовника, станув твердою ногою над Балтиком, доля Польщі, роздираної шляхотською анархією і переїденої раком єзуїтизму, була порішена. Після полтавської битви Польща не протрималась навіть цілого століття, бо в 1771 р. наступив її перший розбір, за яким слідували два другі, і врешті зліквідували польське королівство. Після того московське варварство, яке докотилось до центра Європи і до берегів Понту, розлилося широкою струєю, захоплюючи що раз то нові землі. Після того падає Бесарабія, Кавказ і Закавказзя, і Московщина добірається до Персії і до Індії.

Ціла великорозмірна завойовницька політика Московщини, яка від Петра Великого переіменувалася в російську імперію, спіралася на могутню мілітарну силу. Те, що робив Пруський Фридрих Великий, є дитинячою забавкою в жовнірів в порівнанню з тим, що робила російська імперія в напрямі організації своїх мілітарних сил, оцього знаряддя насильства і неволі. Мілітаризм в великому масштабі — це витвір московський — це витвір російської імперії. Щоби тримати завойовані народи в неволі і темноті, мусіли московські імператори тримати велику, з'організовану на брутальній дисципліні, армію. Хвороба мілітаризму, яка неначе рак розїдала живий організм Європи, має своє головне огнище на Сході, на великих безмежних просторах російської імперії. Атже і в тім випадку справджується з науковою точністю теза, що хворобу одного органу відчуває цілий організм. Хвороба мілітаризму, бакцилі якої повстали на північно-східньо-європейських болотах і дреговинах, поширилась на цілу Європу. Вона тепер кінчається страшною болючою кризою п'ятилітньої війни і революції, кінця котрій ще не видати.

Так само, як мілітаризм в своїй найчистішій примітивній брутальності, знаходив собі найвідповідніший ґрунт на понурій території московської нації — націоналізм і поневолення національностей дійшло в російській імперії до апогея найдикішого знуцання над національною душею кожної з окрема „інородчеської“ нації. І отця хвиля з оольгічного націоналізму, рівного якому не було нігде на землі, покотилась по цілім ільобі і особливо знайшла своїх служителів і жреців в Європі. Тільки приглядаючись московським методам поне-

волення і гноблення націй, могла центрально-європейська реакція знаходити деяке виправдання для гноблення націй в Австро-Угорщині і Німеччині. І тут знову з науковою точністю — вище висловлена теза. Хвороба зоологічного націоналізму, бакцилі якої знайшли відповідний ґрунт для свого розвитку на московській понурій землі, заразила решту Європи.

Тих хоріб, з одного боку мілітаризму, з другого—зоологічного націоналізму, треба було позбутись людству, коли воно хотіло жити і розвиватися. На щастя знайшлися в лоні самого людства потрібні антитоксини для убиття страшних розідаючих його бакцилів мілітаризму і зоологічного націоналізму. Звичайно, ті антитоксини повинні витворюватись в тих органах, котрі підлягли найгострішій інфекції, щоби збити само огнище хвороби. І так воно дійсно ста ось. Схід Європи, оце нещасне поле бою між варварством і цивілізацією, являються місцем, де найскорше почали витворюватись протимілітарні і протинаціоналістичні антитоксини. Не випадково на Сході Європи найскорше вибухла революція. Не випадково нації європейського Сходу проголосили принцип національного самовизначення. Так мусіло бути.

Дякуючи тим антимілітарним і антинаціоналістичним токсинам розпалася московська імперія, оця нестерпна тюрма народів, оце огнище варварства і тьми. І цей розпад треба уважати не нещастям, як думають реакціонери, але саме найвідрадінішим явищем в історії людства. День 18. березня 1917 р. — коли мусів цар підписати абдикаційний указ — це найрадісніший день, в річницю якого всесвітня демократія повинна на античний спосіб вложити на голови вінки з квітів. Це ж уступила чорна хмара реакції, яка затінювала цілу Європу, і зас'яло ясне проміння національної волі. День 18. березня 1917 р. — це неначе помста за полтавський трагічний день. Потомок Петра Великого, цього родоначальника світової реакції, ляг у ніг демократії. І з його упадком, з упадком голови так мозольно будованої державної системи, упала також і сама система, знищився також державний механізм, який своїми зубатими колесами розмяздував поодинакі нації, між всім також націю московську. Тільки дякуючи упадкові цього механізму, нації, що стогнали довше чи коротче під страшним утиском московського мілітаризму і зоологічного націоналізму, могли проявити свою національну індивідуальність, показати своє національне обличча.

І дійсно „інородчеські“ народи, які живуть на широкому суходільному мості між Балтиком і Кавказом, Каспієм і Чорним морем, напружили всі свої сили, щоби показати світові свою здібність до життя і самостійного існування і проявити свою радість життя. І ось тепер здивований світ, який був загіпнотизований могутньою силою російської імперії, тепер побачив, що на Сході Європи увільнились нові сили, ще дужчі, як колишня сила великої імперії. Ця сила — це воля націй — жити по своєму, влаштовувати в своїх краях такі

порядки, які відповідають економічним, політичним і культурним інтересам кожної східно-європейської нації з окрема.

І культурний західно-європейський світ, хоч і дивується та інтересується тими могутніми рухами, ареною яких став від трьох років Схід Європи, всеж таки не здає собі справи з далекосягlosti упадку великої російської імперії. Перш за все, європейська демократія ще не може дєфінітивно відповісти на питання: чи упадок російської імперії є корисним для людства, чи може шкідливим?

Коли європейська реакція, котра знаходила свою опору в істнуванні найбільш реакційної імперії, має на цю справу цілком ясний погляд, що упадок „єдиної і недеїлимої“ — це початок її кінця, і з усіх сил старається відбудувати тюрму народів, то європейська демократія, котра не докладно розуміє соціальної ваги національного питання, все ще не є того певна, чи не було б добре, як би місце автократичного царату зайняли „єдина і недеїлима“ всеросійська республіка. Відповідно до партійної своєї приналежності одні європейські демократи думають, що можлива „єдина і недеїлима“ республіка советів, другі, менше ліві, хочуть парламентарної всеросійської республіки. Є ще також і такі демократи, котрі вважають необхідною передумового тривкого миру — відбудовання Росії, якою б вона не була. І отцю відбудовану Росію прийнялося-б в Союз Народів, що було-б гарантією мира.

Одначе вже сам хід випадків на сході Європи повинен би переконати західню демократію, що реставрація Росії навіть в федеративній формі — це утопія. Старалися Росію зфедерувати і большевики при допомозі зброї. Це завдання не під їх силу, хоч і як радикальні кличі вони виставляють. Нації не хочуть, щоби їм хтось другий навязував волю, а хочуть самі творити свою власну історію.

І ось ми бачимо дивне явище. Не дивлячись на те, що усі визволені з під московського ярма нації мають у себе дужий соціалістичний рух і хочуть будувати свої держави, які наблизили-б їх до соціалістичного ідеалу, вони мусять боротись з московськими крайнє лівими соціалістами, з большевиками. Очевидна річ, що тут коріння суперечки не в різниці поглядів на соціальне питання, але в тім, що московські большевики ігнорують їх національну індивідуальність та не хочуть рахуватися з тими національно-культурними установами, які витворилися у кожної нації з окрема на протязі історії.

Ще менше, як большевикам, удається зібрати руські землі якійсь другій політичній московській партії. Що правда, цієї спроби ніколи не робили ще і не здібні робити якісь інші соціалістичні партії, котрі не стоять на советській платформі. Московська демократія в дійсности не існує ще. Її не дозволив витвориться автократичний царат. Те, що називається російськими с. д. (меньшевиками) або рос. с. р. (правими), це властиво демократія тільки з імені — це ереміти серед свойго власного народа, чистої крові інтелігенти, яку стурбували соціальні рухи на сході і нарушили її спокій,

перервавши на півслові теоретичні дискусії над Марксом. Це люде не від міра цього, а як що вони вмішуються в політику, то, звичайно, із злоби за нарушений спокій вони віддають свої услуги більш активній і більш свідомій своєї мети російській реакції. І от ми бачимо що фірму підприємства відбудовання „єдиної і неделімої“ Росії взяли на себе московські реакціонери, котрі перед Европою вдають демократів і республіканців. Одначе там, де вони мають успіхи і де їм удається стати „каліфами на годину“, вони показують такий „республіканізм“ і „демократізм“, таку роблять „федерацію“, що обурені народи повстають проти них і дуже часто прогонюють їх. І коли большевикам удасться все ж таки утриматись на етнографічній московській території, то реакційні московські сили, підтримувані антантським імперіялізмом, тільки хвилево і то не цілком опановують даною країною, щоби в кінці переконатися, що вони стратили „diem et oleam“. І отце відбудовання Росії в її давніх межах йде вже цілих два роки, і все-ж таки віз, як оповідається в одній із російських новель, перевертається „на єфтом са́мом місце“. Це тому, що „єдино-неделімський“ віз зачіпає своїм колесом о камінь національного питання.

Ні одна з московських груп не хоче взяти під увагу існування немосковських націй, як державо-творчих чинників, і саме в тім ігноруванню лежить причина неуспіху всеросійської акції. Але також і всесвітня демократія не може витворити собі докладного образу випадків на сході Європи. Вона бачить тільки дві воюючі сторони: большевиків і антибольшевиків. Одначе є три борючіся сторони. Є ними: большевики, антибольшевики (московська реакція) і нації. Ці останні борються за своє національне самовизначення і з большевиками, як червоними імперіялістами, і з антибольшевиками, як білими імперіялістами. І ціла трудність становища визволених з під московського ярма націй полягає в тім, що їх, як демократичні нації, не хоче визнати європейська реакція і в боротьбі з ними підпірає московську і польську реакцію.

Який же вихід з цього заплутаного становища? Щоби большевицький уряд на Московщині, на етнографічній московській території, удалося повалити зовнішньою мілітарною силою, це більше як сумнівне, це майже неможливе. Уряди немосковських народів, які мають аж трьох противників: большевиків, московських антибольшевиків і європейську реакцію—повалити можна, але не можна над ними трівало запанувати. Ці нації вправді ослаблені, але на стільки сильні, щоби не терпіти над собою накиненого їм чужинецького уряду, і вони скорше переноситимуть анархію, ані-ж мали-б дозволити „пацифікувати“ себе чужинцям.

Отже, як бачимо, відбудова „єдиної і неделімої“ — це утопія, а стремління до її здійснення приносить безліч нещастя для цілого людства. Заходить тепер питання: може й правда, що це так, але може це гірше для цілого людства, що така відбудова неможлива. Може через це наражена на небезпеку ціла людська культура.

Вже в 70 роках написав великий московський письменник Іван Тургенєв дуже цікавий роман „Дим“. Один з головних персонажів, Потугін, крайній песіміст, висловився про цілу російську імперію, що вона не витворила ні одної культурної вартости. Як би російська імперія нараз перестала існувати, то це була-б менша втрата для людства, як, н. пр., пожар якої небудь галерії образів, або книгозбірні, бо моськовська нація не проявила творчої енергії на культурнім полі.

Хоч цей вислів і занадто різкий, є в нім частина правди. Деякі культурні вартости московська нація дала і в літературі і містечтві (візьмім хоч би самого Тургенєва), одначе це зроблено великою ціною придушення цілого ряду національних культур, через що в остаточнім культурнім білянсі людство збідніло, бо московський гніт притолочив своїм тяжким підкованим чоботом творчу енергію націй.

Питання національної самостійности, це властиво питання національної культури, це питання проявлення як найвищого напруження творчої енергії. Коли нації борються за свою національну самостійність, то вони борються одночасно за можливість проявлення найвищої творчої енергії. Перешкаджати їм в тім це значить утримувати велику частину людства на станѣвищі культурного безробіття, котре мусить відбитися на загальнім білянсі вселюдської культури і цивілізації. Народи східньої Європи рвуться до культури і цивілізації. І до цього не хоче допустити реакція, і через це цілий світ дичіє і варваризується. Отже пригноблення немосковських народів сходу, відібрання їм можливости розвивати свою національну культуру, причинилося-б не до піднесення загальнолюдської культурної продуктивности, але рівночасно годувало-б варварство і дикість серед культурніших народів заходу.

В стремлінню до розвинення національно-культурних сил у націй Сходу Європи лежить значіння їх для цілого людства. Ці нації прагнуть увійти в сім'ю культурних народів і скинути з себе останки варварства і дикости, які проявляються в мілітаризмі і зоологічнім націоналізмі.

І тільки тоді ціле людство піднесеться на вищий щабель розвою, коли стануть нації сходу Європи вільними господарями на своїй землі, усунувши всі пережитки неволі і чужого панування.

Осип Турянський.

Теорія і практика при відбудові української держави.

Grau ist die Theorie
Und grün des Lebens Baum.
Goethe.

Ніколи ще на протязі більше чим тисячлітньої історії не переживав український народ так важких, переломових і судьбоносних часів, як у теперішній світовій війні. І ніколи ще стихійна буря, яка

шаліє над українськими колись мирними селами, над плодовитими полями і безмежними степами, не викликала стільки болю, сліз і крови і не жадала крайнього напруження всіх сил не якогось меншого гуртка людей, але всіх членів цього народу. Та хоч як нам жаль цих безконечних кровавих жертв, які весь український народ приносить у боротьбі за існування, то знаємо добре, що легко здобута воля і державна самостійність так само легко пропала би в короткім часі. А противно, чим більше зусилля і напруження всіх енергій буде вимагати будування української держави, тим більше буде український народ любити і цінити свою державну свободу і тим трівкіша і певніша буде його самостійність.

Однак українські партії провинилися-б тяжко перед цілим народом тепер і в будучині, як би полилось багато української крови, крови на дармо, лиш через те, що у них не було-б єдності, а за те багато доктринерства, роздорів, взаємної нетерпимости, як би вони не були свідомі того, що не вистарчить мати докладно означену теоретичну програму в будуванню України, але передовсім треба взяти на увагу різницю, яка заходить між теорією і практикою, і усвідомити собі добре те, що незнання або занедбування цієї різниці могло-б мати катастрофальні наслідки для великої і святої справи, за яку наш народ дає свою кров і життя.

З огляду на те, що це питання незвичайно важне й актуальне і що якраз воно викликало деякі непорозуміння між Наддніпрянцями і Галичанами, було-б в інтересі нашої спільної боротьби, як би одні і другі здавали-б собі ясну справу з небезпеки, яка грозила-б українській державности ізза деяких кличів організаційного, соціального і військового характеру, кличів, котрі в теорії є ідеально гарні, але котрих практичне переведення в життя означало-б руїну нашого державного організму.

Заки приступимо до конкретних фактів, звернемо коротко увагу на те, що контраст між теорією і практикою зводиться в послідній мірі до суперечности між спекулятивним міркуванням людського ума, між ідеєю з одного боку і явищами природи й життя з другого боку. Це ще сказав геніяльний грецький філософ Зенон з Елеї, котрий вже в 6. століттю перед Христом виказав на основі своїх звісних теорій, про які тут не місце розводитись ближче, що між чисто теоретично-спекулятивною ідеєю і явищами, приступними для людських змислів, панує глибока суперечність, просто пропасть. А вже найбільший німецький філософ Кант, котрий у своїм творі, „Kritik der reinen Vernunft“ розторощив усі трони і божища, відчуває потребу, так званий категоричний імператив — воскресити назад ті людські пересуди і світогляди, які в геніяльний спосіб знищив у згаданім основнім творі, і пише „Kritik der praktischen Vernunft“, бо чує, що панування чистої абстрактної ідеї без можливости її практичного здійснення лишило-б людство без керми і проводу і кинуло-б його на поталу хаосу і самознищення.

Одною з найбільших хиб українських партій є те, що вони не були в силі витворити наскрізь власного, своєрідного, щиро українського світогляду, але переняли майже живцем чужу російську ідеологію і свідомо чи не свідомо хотіли-б її пересадити на українську почву. Звісно, що український народ, маючи свою питому соціальну структуру, буде все відноситись ворожо до всякої спроби накинути йому таку соціальну і економічну організацію, яка не відповідає його традиції, пересудам і теперішньому станові його культури. Є факт, що український мужик чи з Наддніпрянщини, чи з Галичини є сильний неумолимий земельний індивідуаліст, і горе кожній партії, яка хотіла-б соціалізувати або „комунізувати“ його приватну посілість! Те, що було-б евентуально можливе у російського мужика, котрий привик через існування званого „міру“ до комуністичних експериментів в аграрнім питанню, було-б абсолютно виключене у українського мужика і, в разі змагання в тім напрямі, витворило-б лиш хаос і запропастило-б усю нашу визвольну і державну працю. І треба признати, що українські національні партії здавали собі справу з тої, так сказати, земельної психології нашого мужика і в першій та другій державній думі поставили аграрну проблему в той спосіб, що земля має належати тільки до тих людей, які обробляють її власними руками.

В теорії ми уважаємо соціалізацію всеї землі на Україні найлучшою розвязкою аграрного життя, однак з огляду на непохитно закорінене почуття індивідуального посідання у нашого мужика практичне переведення її потягнуло-б за собою катастрофальні наслідки. Земельна психологія українського мужика тут є так своєрідна і непоколебима, що всі хочби й найідеальніші і найпоступовіші аграрні теорії розіб'ються о його вроджені пересуди, як філі о гранітову скелю. Ба що більше! Ми не сміємо забувати, що вже слово „соціалізація“ в програмі, хоч-би воно й не відносилось до дрібної мужицької посілості, викликає або заострює недовіря нашого мужика до найциріших українських патріотів і утруднює або просто ударемнює будування української держави. І хоч українські революційні партії поставили в теперішній час земельне питання в принципі так само, як у перших двох російських думах, то з огляду на незвичайну вражливість і недовірчивість нашого мужика в питанню соціалізації думаю, що Українці поповнили велику психологічну помилку тим, що в своїй аграрній програмі признають принцип соціалізації цілої землі. Даремна річ була-б доказувати великій частині мужиків, що соціалізація приміниться тільки до великої земельної посілості, бо мужик зі своїм вродженим недовірям відповість, що аграрна програма говорить про соціалізацію взагалі. Недовіря мужика, котрий пережив польсько-російсько-поміщицьку реакцію, російський большевизм і гетьмансько-німецьке юнкерство і переходить майже що кілька днів усе під нову владу, мусить бути так велике, що українські партії мусять числитися в земельнім питанню з кожним висловом і оминати за всяку ціну такі кличі, які є чужі в його світогляді. І коли майже

кожде українське село замкнулось тепер само в собі і зробилося майже воєнною твердиною, яка має не тільки власні кріси, скоростріли, але навіть гармати, то що-б наше правительство могло ці всі села позискати безумовно для великої справи будування української держави, на це воно мусить у земельнім питанню бути не тільки великим теоретиком і ще більшим практиком, але мусить передовсім стати незвичайно тонким ніжним, так сказати, аграрним психологом. Можна напевно сказати, що галицький мужик з Перемишлянщини, котрий заступав галицьке селянство на трудовім конгресі в Києві, говорив, як Марко Проклятий, як синтеза збірної душі всього українського селянства з Наддніпрянщини і Галичини, коли сказав ось як:

„Панове, ви хочете соціалізації, комуни? Це не українські слова, і я їх не розумію. Але „комуна“ значить по українськи не инакше, а так:

„Кому́ — на,
А нам — нема!“

Хоч дуже дотепно, але наївно. Та все таки ми приневолені конечностю числитися з таким розумінням земельного питання великою більшістю нашого селянства і витягнути з того відповідні консеквенції.

Друге питання відносяться до військової організації і дисципліни. Тут треба рішучо сказати, що вплив російських деструктивних ідей мав для України дуже погубні наслідки, а вся вина падає виключно на українські партії, які забули, що ми ще не маємо своєї зорганізованої держави, дальше, що цілий майже світ ставиться ворожо до нашої справи і що наслідком того ми не сміли за нічо в світі позволяти собі на „шпорт“ ширити серед війська такі кличі, які тільки могли зруйнувати нашу оружню силу. І коли-б Українці не були тут знов переняли чужої, російської ідеології, яка тільки все руйнує, а нічого не в силі збудувати, то ми нині мали-б що найменше міліонову армію, і українське питання було-б уже давно вирішене так, як хочемо. Коли мимо всіх наших неудач все ще існує українська наддніпрянська армія, то це виключно заслуга одного чоловіка, Симона Петлюри, найбільшого нашого героя, якого імя буде в українській історії на вічні часи записане золотими буквами. Знаємо, що на третім воєннім конгресі в Києві були відпоручники майже триміліонної армії. Де-ж поділась оця великанська сила? Розуміємо, що наслідком революційного руху і большевицької пропаганди найбільша часть цієї армії здемобілізувалася сама і пішла боронити свої хати і села. Але з другого боку нема сумніву, що при належнім зрозумінню ситуації і напруженню всіх сил, що-б спасти бодай одну третину цієї армії, ці зусилля не були-б безуспішні, і наша справа стояла-б нині цілком инакше. Розпад наддніпрянської армії треба завдячити мало розвиненій національній свідомості не українського народа, а української інтелігенції, її малочисельности, її змосковщеному світоглядові, тій деструктивно-нігілістичній інтенції, яка пересякла велику її часть і веліла їй навіть у чисто військовім напрямі вести наскрізь демагогічну політику з поминенням тої основної правди,

що кожда держава мусить опирати своє життя на оружній силі, а що-ж доперва українська держава, яка находилася в *statu nascendi* і була окружена найтяжчими ворогами! Мені довелось зустрічати навіть свідомих наддніпрянських старшин, які з запалом, гідним ліпшої справи, стоять на тім, що, мовляв, в українській армії не повинно бути місця ні на старшин, ні на козаків, тільки всі повинні бути рівні, і всяке дисциплінарне карання козака мусить бути виключене. Це теорія. А в практиці ці старшини беруть найменше десять разів більшу платню від козака і простому козакові уміють навіть тоді, як не треба, „в морду дати“. Такі погляди були-б смішні, як-би вони нам не коштували вже стілько крови і злишних жертв! Научені вже по сто і тисяч разів страшною трагедією, яка відгравається на нашій рідній землі, мусимо собі вже раз сказати: „Досить нам уже безглузлого московського світогляду і нашого ще безглуздішого, дітвацького словоплетення!“ Як що хочемо жити власним життям, як нація, то мусимо мати добре зорганізовану, вишколену і дисципліновану армію! Навіть тоді, як Україна буде самостійна, вона буде мусіла стати сильною мілітарною державою і оставати такою так довго, поки наші сусіди, завівши у себе наскрізь демократичний лад, не викоренять у собі зовсім апетитів на українську землю.

Нема де правди діти, що галицько-українська армія стояла і стоїть під зглядом організаційного духа і дисципліни без порівнання вище, чим наддніпрянське військо. Яка цьому причина? На першій місці стоїть це, що у Галичан високо розвинена національна свідомість, яка є найсильнішим, основним моральним елементом військової дисципліни. Друга причина ця, що галицькі Українці жили вправді під поганим, але все таки під конституційним режимом, який уможливив їм значний культурний розвій. А вже може найважніший цей момент, що в Галичині, котра лежить в самім осередку Європи, перехрещувались усі ідейні стремління й політичні теорії сходу і заходу, півдня і півночі, і через те Галичане мали змогу — виробити в собі своєрідний критичний змісл і орієнтуватись досить добре в деструктивно-нігілістичних течіях сходу та буржуазно-капіталістичнім світогляді заходу і вибрати собі з тих крайніх напрямів те, що було корисне для їх національно-культурного життя в Австрії.

Дальше, австрійська конституція уможливила галицьким Українцям систематичну організаційну працю, якою вони набули досить великого досвіду.

Инакше було в давній Росії. Там ізза тяжкого гніту на кожній області суспільного і народнього життя, не згадуючи вже про якусь політичну організацію, яка була офіційно виключена, не могло бути бесіди про якусь систему, пляновість і організаційну силу. Наслідком того вся політична робота зосередилася в підпіллі (підземна Росія), і ясна річ, що ця робота могла мати тільки випадковий відруховий характер живого організму, який, ударений сильно в' голову, виділяє моторичними нервами несвідомі, судорожні рухи. За те Галичане могли працювати спокійно і розвинути в собі більшу здібність до

організаційної систематичности. Однак, як з одного боку вироблення цих позитивних прикмет у галицьких Українців принесе для загальноукраїнської справи чималу користь, так з другого боку як раз ця систематичність має й свою темну сторону, яка лежить у тім, що коли їм їх систематична праця не вдасться, тоді вони зневірюються, опускають руки, та попадають в розпуку. Маємо на це приміри, яких ліпше не наводити. У Наддніпрянців мається річ зовсім противно: коли їм не вдасться їх не зорганізована, не систематична, а імпровізована праця, то вони не тратять ні крихітки, ні на хвилюку відваги і надії і, як та мурашка в байці, що кількадесять разів все наново носила на горбок камінець, який все скочувався їй на долину, доки вкінці його таки не витщила на гору, так і Наддніпрянці сто раз падають і сто разів встають. Не має слів на подив тої просто демонічної завзятости, витревалости і жилавости, яку виявив зі себе наш геройський Петлюра. Був час, коли Наддніпрянці під його проводом мали всього на всього шість верст України за собою: з переду находились побідоносні російські большевики, а з заду стріляла полька артилерія. Який народ, більше розвинений від нас, не був-би в таких страшних хвилях стратив усякої надії і не кинув оружжя з рук? Факт, що так не сталося, свідчить не тільки про безконечно глибоку віру Петлюри в побіду української справи, але також про незвичайну життєву силу і про невмиручість душі українського народу. І коли Наддніпрянці і Галичане присвоять собі взаємні прикмети і оминуть та викорінять взаємні хиби, то, упавши разом сто разів, сто перший раз встануть, і тоді

„Встане Україна,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти.“

Чув я від національно свідомих наддніпрянських Українців, що наші круги, приймаючи нового чоловіка в свої ряди, питають його, чи він есер, есдек, чи есеф? Про це, чи він Українець, не згадують. Це був-би дуже прикрий факт, який свідчив би про те, що у нас все ще російська ідеологія бере верх над національними цілями і що партійний інтерес ставиться нами вище від загально народних ідеалів. А чи дійсно ми так мусимо боятись, щоб між наші ряди не закрався, борони Боже, який український реакціонер чи консерватист? Чи маємо ми своїх реакціонерів і консерватистів? Звісно, що український народ наслідком своєї соціальної структури — це найдемократичніший народ на світі. А все у нас, що заносить консерватизмом чи в Наддніпрянщині чи в Галичині — це тільки і виключно польські і московські поміщики. З тої причини закидати галицьким і наддніпрянським Українцям, що вони ніби консерватисти, контрреволюціонери, значить бути ігнорантом в історії України або українським — большевиком. Адже, як може бути консерватистом, реакціонером Українець, котрий не має нічого до консервування з виїмком хиба також не своєї, а візантійсько-московської заскорузлости і убійчого

доктрінерства в партійнім життю? Я мав нагоду чути диспуту між наддніпрянськими соціалреволюціонерами і самостійниками. Вражіння, яке я виніс із тої розмови, було крайньо сумне. Подібні вони були до тих московських ченців з 16. століття, що повиривали собі бороди і порозвалювали голови в дискусії на тему, чи мається одно речення зі святого пісьма перевести „до Христа“, чи „ко Христу“. Коли у нас ще тепер по таких страшенно кровавих досвідах мимо всього не розвіявся цей отруйний дух крайньої партійної нетерпимости і безглузлого доктрінерства, то ми не заслугуємо на імя нації і на власну державу; тоді замість народньої свободи, до котрої ми ще не зрілі, треба би було, щоб нас ще з п'ядесять літ били, топтали й плювали на нас Ляхи і Москалі і дали нам такої страшної школи, щоб ми, цей історичний Марко Проклятий, лише в той спосіб раз прозріли і побачили, „чиї ми діти, ким, за що закуті“, і аж тоді всі як один замість точити нашим „словоплетеніям“ кров нашого народа, зрозуміли, що тільки спільна і згідна праця всіх демократичних членів нашого народа особливо супроти Москаля й Ляха дасть волю, щастя і власну державу українському народові.

Нарікаємо на національну несвідомість українських мас. Це неправда. Народні маси, як у всіх народів, так і у нас, пішли-б усі як один в огонь і в воду за своїми провідниками, як би вони на зборах перед селянами, замість освідомлювати їх національно й соціально, не прали перед ними своїх партійних брудів і не лишали через те в наївній чистій, але безкритичній душі наших селян, цієї основи нашої державности, тільки недовіря і сумнів. Трагедією нашого державного будування є це, а не що инше, що наша наддніпрянська інтелігенція не має в великій мірі української національної свідомости і дуже часто викидає зі своїх рядів незвичайно інтелігентні, свідомі, здісціпленовані українські одиниці, а приймає на службу Україні ріжних Москалів, які для інтересу прикидаються соціалреволюціонерами, а в дійсности є ярими чорносотенцями. Кілько то таких Москалів їдять наш хліб, беруть наші гроші і, рахуючи на нашу вроджену добродушність, мають навіть чоло кпити собі з наших кровавих змагань! Це сором і ганьба! Або ми народ — або з нас раби, а тоді шкода всіх наших зусиль і жаль того моря крови, яку вже так довго ллє наше нещасне селянство!

При відбудові української держави можна чути на кождім кроці слова: „Це контрреволюція, а той — контрреволюціонер! Що це значить? Чи тим панам, що сидять собі вигідно по кавярнях, ще не досить крови нашого народа? Чи ми маємо по вічні часи лити кров для російської революції, а не для відбудування нашої української держави? Я є певний, що між Українцями нема і не може бути ніяких контрреволюціонерів, а ті, що є на Україні, то це Москалі і Поляки. З констатування цього факту для нас, Українців, ясне становище. Ми повинні поставити це питання ось як:

„Хто на Україні є проти української держави?“

Ми мусимо стати на цій твердій, непохитній, щиро українській основі, що наш народ має вже досить тої російської революції, а що ще прийдеться пролити багато найкращої його крові, то хай ця кров лється не на продовжування російської революції, не на дальше руйнування і творення якогось страшеного катаклізму, хаосу на наших зелених нивах, плодючих полях та цвітучих селах, тільки для одної, для кожного Українця найсвятішої цілі: для будування української держави.

Мусимо стати на шлях будування, а не руйнування. Руйнуймо тільки наших споконвічних ворогів, Москалів і Поляків, як що вони шкодять нашій справі в нашій власній хаті, але не вільно нам руйнувати дальше нашу власну хату тільки для гарних очий російської революції, бо це був-би злочин на українським народі і власна загибель.

І ще одно і мабуть найважніше. Хай уступлять усі упередження і непорозуміння, які евентуально існують між Наддніпрянцями і Галичанами, хай вони взаємно цінять і люблять свої прикмети і щиро по братерськи пращають собі евентуальні промахи. Хай Галичане наслідують незвичайно цінні прикмети, які мають Наддніпрянці, а саме: їх геройську відвагу витревалість ідейну, надлюдську терпеливість, жилавість, їх оптимізм; а Наддніпрянці хай переймуть від своїх галицьких братів їх систематичність у праці, їх практичний змісл, а передовсім їх вищий талант організувати і дисциплінувати українську армію. Тоді

„Прокинеться воля.

Козак заспіва:“

„В своїй хаті своя сила

І правда і воля.“

Остап Грицай.

Ляхо-Татари.

Український молодче!

Розкрий найглибші глибини душі твоєї і серцем усім і думою твоєю до слів вісти моєї припади, — але як-же тобі її, як її вістити?

Яким голосом, якими словами казати тобі про те, що нині вороги творять на матірній землі батьків твоїх?

Оце бо вороги, страшні ненаситністю і жадливістю своєю вороги, впали на землю твою, український молодче, напали на престольний Галич твого короля Данила і нищать огнем і пожежами її простори і лютою смертю убивають братів і сестер твоїх.

Про Східню Галичину говорю оце до тебе, молодий сину України, щоб сказати тобі про те, що на її просторах нині чинять Вони, — ці твої століттями запеклі вороги, ці вороги твого життя, твоєї долі, твого щастя, ці найбільш непримирені, найбільш люті вороги твоєї свободи, твоєї народньої волі, яким на страшне імя — Ляхи.

Світ їх зове Поляками, — але ти, український молодче, ти оцього імення їм не давай. А ні Ляхами не зови їх, — а називай їх тепер і на будуче, проти рідних твоїх і проти чужих, протягом життя твого і при смерті твоїй, — одним тільки іменем називай їх, — іменем:

Ляхо-Татари.

І як що чужинці стануть до тебе говорити про польський народ і про Поляків, про те, що вони сусіди тобі і жили з тобою, то ти скажи, що не знаєш їх, що не знаєш Поляків, а знаєш тільки тих, що їм на імя: —

Ляхо-Татари.

А як що ті чужинці стануть дивуватися тобі і казатимуть, що темною стала душа твоя, та що зір її потопає у померках давніх давніх століть і не в силі відрізнити лютих варварів з перед тисячі літ від цих, що нині тобі сусідами, то ти, український молодче, скажи тим чужинцям, що ясний є зір душі твоєї, як ніколи, і що бачить він свогодні точно цих Татар, що тому тисяча літ різали жінок і дітей в Десятинній церкві, — але саме тому, нині, точно як ще ніколи, — бачить цих, що їх зове іменем:

Ляхо-Татари.

Те відкажи і об'яви чужинцям, український молодче, і скажи і звісти, голоси і розповідай їм про люті жорстокости і тривоги, вбивства і грабежі, про Смерть і Руїну, що їх на землі батьків твоїх ці Ляхо-Татари творять.

Оце бо вони — скажу тобі перш за все — як і ті погани, ті азійські варвари з перед тисячі літ не жахаються підносити рук на посвячені голови священників твоїх — і вони, ці польські Ляхо-Татари, убивають їх із лютого гніву зза того, що священники твої, український молодче, зовуть себе Українцями і є провідниками народу свого.

Убивають їх.

Українських священників убивають нині в Галичині Ляхо-Татари. Убивають їх цим же оружжам, мордуючи як онтих двох в лісі біля села Комарівці, та цього священника в Стрию, та онтого в Лапшині, або убивають їх довгою мукою, замикаючи їх сотками по душливих казармах та тюрмах, як у Львові або в Раві, Домбю або Берестю, — або проганяючи їх сотками в чужії ім далечі на заслання, як монахів з Жовкви та Крехова та других 800 твоїх священників. А в престольному українському Перемишлі поставили одного перед свій суд, а коли він став говорити до них бесідою народу свого, вони, ці Ляхо-Татари, били його за те в лице і били його так, що цього українського священника цілого скривавили.

Слухай і знай і не забудь того ніколи, український молодче. Убивали і мучили священників твоїх ненаситні українською кровією Ляхо-Татари, грабили чесні церкви твої і святотацтво чинили в них, коні свої тутки вводячи як в Пукаловичах та Домажирі, та висмівали прадідні святі молитви народу твого, знущаючись при тім над

священником, як ось над тим сімдесятьлітнім стариком з Потилича, та над онтим молодцем з Угнова.

Бо немає для цих Поляків, для цих кровожадних Ляхо-Татарів, ніщо божого, ніщо святого, ніщо людским обожанням освяченого.

Заправду — люта непримирена є ненависть Ляхо-Татарів до твого священства, український молодче, і вони проливають нині його кров і жаждуть його загины, бо від віків це твоє українське духовенство жило своїм життям, иншим від того, що його вели і ведуть жреці Ляхо-Татарів. Дружиною для дружини жиє від віків твій священник, батьком для дітей, люблячою і любленою головою для своєї родини, для своєї сім'ї. Не аскет він тому, тайн і величі живого життя не відаючий, не відчужений від народу і братів своїх самотник, мертві книги тільки та мрії душі своєї поглиблюючий, не бездушний невольник присяги своєї, невблаганому Панові на небесах зложеної, а невблаганим заступником того Пана в Римі стереженої, — ні, це не твій священник, український молодче. Не сліпий це, не зрабщений слуга Риму, цього царсько-папського Риму, що во ім'я Господа нашого Христа після Неронів та Діоклетіянів друге гонення християн творив, для святих ісповідників вольного людського Духа костирі по цілій Європі розпалювати велів, нелюдськими судами своєї Інквізиції божу достойність Церкви на землі на віки вічні осоромив. Ні — його — слуга український священник, хоч тому кілька століть і веліло йому ляхкотатарське коварство із Папою союзу шукати. Дружиною він остався дружині своїй, і батьком дітям і братом братам своїм, — яко живого, плідючого життя Господній апостол.

Ти чуєш, ти розумієш мене, український молодче?

Священників твоїх убивають тобі ці польські Ляхо-Татари, бо вони з глибин того духа, що ним їх надихує і годує від соток літ римський аскет та Інквізитор, в якого Ляхо-Татари звикли виховуватися, — ненавидять в твоєму священстві народолюбство його і зі священством твоїм і нарід твій знищити бажали-б, щоб опустіла земля українська і отворила свої притвори для римських аскетів та інквізиторів, для ляхотатарських ханів та їх катів.

О — їх кати йдуть з ними й за ними всіми їх шляхами, всіми шляхами — всіми дорогами нещасної галицької землі, а що вони там вчинять та чого допустяться, — те все тільки одним іменем велить їх на тепер і на віки ознаменувати, — тим страшним іменем:

Ляхо-Татари.

Слухай і знай і не забудь того ніколи, молодий сину важко страждущої України.

Оце вони в Черчу село довкруги оружно обступили, тов'ями своїми замкнули та, з усіх сторін підпаливши, на нарід, що втікав, стріляли, а втікаючі діти, невинні немічні діти — в огонь кидали. Діти українські тут Ляхо-Татари в огонь кидали, а в Нагуєвичях їх в одну громаду зігнали, в дзвінницю замкнули, тай під їх ніжками солому запалили — допитом питаючи, де зброя? Ах — ти лицарю Гайдамаччини, Гонто Сердешний! Яким-же великодушним батьком ти

був тоді в тій хвилі, коли ти власною рукою губив католицьких дітей своїх, — який староримський героїзм був тоді у вчинку твоєму! Вважалося тоді, батьку сизий, що ти заздальгидь губиш двох смертельних ворогів свого народу, таких двох вихованків римокатолицьких Іннокентіїв та Торквемад, констанцьких пурпур та преподобних Домініканів, — цих лютих собак римського Пана, — почував ти, лицарю Богом незабутий, що нащадки цих твоїх ляцьких синів моглиб колись знайтися в Черчу і моглиб й собі кидати невинних дітей в огонь, — або запалювати під діточими ногами солому — осьтак, як в Нагуєвичах. Страшно тобі було, замучений, подумати, що з дітей твоїх могли-б стати колись два Ляхо-Татари, яким не страх буде убивати священників та палити — живцем людські діти — і ти поубивав їх.

Але хто вигубить тих нинішних, тих Ляхо-Татарів? Хто спинить їх грабежі і їх вбивства, — їх злочини та їх нечувані жорстокости там — на просторах нашої Матері, землі Галицької?

У Волі Кобилянській на подобу злочину в Черчу село підпалили та тринадцять чоловіка на смерть вбили. В Єзуполі близь Галича шіснадцять українських хліборобів застрілили, у Водниках близь Бібрки штиками Яськові Боднарові обоє очей вибрали, тай ще його до нага ограбили. А де далі — то що крок, то убийство, або громадне вбивання, або мученича страшна смерть, як ось мука Андрія Біласа в Трускавці, коло Дробовича, якому розрізали п'яти, опісля катуючи били в живі рані, а на кінець вбили туди гострі цвяхи. Гострі цвяхи вбили йому в окровавлені п'яти — щож ви на те, ви азійські Татари з 11-го віку? Невжеж не сором вам зза того, що ваші ляцькі правнуки з ХХ. віку так чудово перевищили вас у вашій жорстокости проти безпомічних жертв, знаючи завдати їм мук, про які і вам не снилося? Але це бачте вищість їх новітньої культури, вищість їх Богом избранного римокатолицького духа, справленого заздальгидь на праву путь життя Іннокентіями та Торквемадами, констанцькими пурпурами та преподобними Домініками, — і тому вони це нарид про себе, варвари, яких не рівняти з ніким, погани, яким подібних не знає мабуть найтемніший закуток Орієнту, — тому-же то вони ці страшні, оці:

Ляхо-Татари.

А в Берестю Литовським полонені ними українські жовніри та громадяне замкнені як звірі в клітках-казармах, яким двісті кроків вздовж, а стопятьдесять вширш, — тай тримають їх тут вкупі здорових, і недужих і смертельних хорих, і божевільних, і конаючих трупів. І все те міститься у цій клітці у цій казармі, зза чого здоровий лежить тут на трупі, а конаючий на здоровім, а божевільний шаліє близь усіх. А в тому Берестю голод між полоненими такий, що держані тут Ляхо-Татарами Українці обіли все листя, всю траву близь своєї казарми, — а такий голод, і таке божевілля зза муки, і така суміж здорових із недужими і конаючими є скрізь по казармах, таборах та тюрмах, де Ляхо-Татари держать полонених

собою Українців, що проти них боронять святого стягу Вольної України.

А насильства над цими сотками та тисячами самотних, про яких тільки згадує вість?

Ось ці дівчата Анна Макун та Анна Цигів, що їх Ляхо-Татари в Раві Руській знасилували? Ця українська дідичка Криськова, що її проваджено обнажену між ляхотатарських жовнірів, а яка з тривоги перед насильством кинулася з першого поверха вниз та скалічила себе важко? Цих вісім хліборобів, що їх в Поручині, на панщині ясновельможної Ванди Білінської, на глум та на кровавий сміх примушено стати за худобу та тягнути плуги, та цих чотирі жінок, що їх тут-ж запряжено до борони та ними як скотиною обертано? А хто їх счислить цих усіх українських жовнірів та офіцірів, що їх сотками так скрито вбивчо Ляхо-Татари побивали як полковника Ляєрта, або четара Чушака, або Кремешка, і ті, що одною дорогою лишили з ними цей світ? А хто в силі розказати про всі грози у цих казармах, де вагітні жінки суміж з дітьми та зі смертельно недужими на тиф та дезінтерію очікують злогів, а у які ніяка людська поміч не прийде, бо висланцям чужонародніх місій кажуть Ляхо-Татари, що у цих казармах — самі большевики? Трохи не 130.000 українського населення карається так у тому східньо галицькому аді, сотвореному йому Ляхо-Татарами!

Слухай і знай, і не забудь того ніколи, український молодче!

Не забудь, не знай опрощення так як ці, що за часів габсбургських царів забули про ляхо-татарські товпи Єремійв Вішневецьких, та Потоцьких, та Каліновських, і забули про Жовті Води і Межигорського Спаса, і забули, що вони кість з крови козацького лицарства і та, хоч Українці гляділи ласкавого усміху в польських панів, які кервавицею українського хлібороба годували свої химерні діти. Ні, український молодче, ти не знай того позолоченого панським усміхом рабства, яке гне спину і клянється і продається скрізь во ім'я брехливої згоди і брехливого гнилого опрощення, — ти не забудь ніколи сјева тих білих стін панських палаців в Галичині, які так ясніли кривавим потом чорних українських чол і рук, — не забудь цих пишних панів-вельможів, які по цим білим палацам кували страшні кайдани твоєї вічної неволі, — і не забудь того змієвого усміху, яким ляцький ясновельможний так довго обдурював твоїх забудьковатих представників, — щасливий їх згідливістю.

Ляхо-Татарами нехай тобі буде цей народ в віки.

Ні друга, ні дружини нехай тобі між ними на будуче не буде, — ні спільного шляху, ні спільної радості, ні спільної мови. Про священиків памятай, що вони їх тоді убивали, про діти, жінки і дівчата, що вони їх тоді палили, насилували і убивали, — про ці тисячі там, що товпилися божеволіючими з голоду, недуги і розпуки рядами у ляцьких казармах і тюрмах, — очи свої на небеса піднеси і Судьбу на свідка призови і скажи за себе і за своїх дітей:

— Прокляті будьте народом моїм у віки.

М. М.

В польському полоні.

Про становище полонених Українців в польських концентраційних таборах широке громадянство знає дуже мало. Всякі вістки, що появляються в українській галицькій пресі, конфіскуються. І ось коли мені пощастило видобутися з цього полону, я ніяк не можу замовчати тих страшних насильств і звірств, яких довелося мені і моїм товаришам не долати там зазнати. Я не давав польським властям жадних зобов'язань мовчати про ці страшні відносини, як це н. пр., був випадок з п. Скорописом-Йолтуховським, котрого я вже застав в таборі, — тому, що я втік відтіля нічку, обдертий, босий та без грошей. Муки фізичні і моральні, які доводилося мені там переносити, приневолили мене не вважати ні на що і тікати мерщій з цього правдивого пекла, як назвали наш табір самі Поляки.

На фронті обрабували нас польські „герої“ з грошей і цінніших речей, відтак відвели до Тернополя та посадили в тюрму. Тут були вже всі кімнати переповнені українською інтелігенцією — світською і духовною та полоненими. Перше вражіння в тюрмі було страшне, але я відтак переконався, що так добре, як в тернопільській тюрмі за час мого перебування в ляцькому полоні, мені нігде не було. Хоч наші „опікуни“ не турбувалися про нашу їжу, то все таки дбав про нас „комітет українських жінок“, який посилав нам обіди і вечері. Однак не довго тривали наші „блаженні часи“, бо вже після двох днів наша армія посунулася під Тернопіль, в якому чути було виразно близький гарматний вогонь. Ми тішилися всі невимовно, тим більше, бо надіялись, що серед страшної паніки, яка повстала в городі між військом і цивільним польським населенням, влади про нас забудуть і оставлять в тюрмі. І певно було би так сталося, коли би слідуємого дня т. е. 14. червня б. р. не прийшов до тюрми польський „працівник на кресах“ — Матерна, народній учитель з Микулинеччини в формі польського старшини і около 150 двірських посіпак, позбраних з околиці і озброєних, що всі жили під нашою владою, а деякі з них навіть служили в нашій армії. Згадані бандити, яких інакше назвати годі — приказали ключникам тюремним повідкривати всі келії і стали нас всіх зганяти на тюремне подвіря. Всі без виїмку мусіли виходити, хоч яких 20% з поміж замкнених лежали в високій горячці, а хто з тяжко хорих не ставав зразу, били його прикладами і виволікали на подвіря. Така доля стрінула між іншими проф. гімн. з Перемишля Івашкевича, четара Петрівського і хор. Чайківського, що всі лежали в горячці 40°, а послідній з них хорів тифом. Богато хорих повзло на руках і колінах. Були між нами також жінчини з малими діточками і їх спазматичні плачі та вмлівання були лише причиною ще брутальнішого поведіння зі сторони польських жовнірів. На подвірю впорядкували нас до походу, оставляючи позаду тяжко хорих, що їх мали за нами нести призначені до цього наші невольники. нас направили на Золочів. Страшний був це похід. Зараз на передмістю Тернополя стрінулися ми з польськими частинами, яких роззвірені „герої“ били кого попало крісами і конче домагалися, щоби їм дозволено вистріляти нас всіх машиневими крісами. Зовсім аналогічно відносилося до нас польське населення, яке на нас плювало, обкидувало камінням і т. п. Підчас походу наші „хоронителі“ почали обдирати кожного з нас з чобіт, одежі і грошей, так що в короткім часі багато з нас (між ними і я) осталося тільки в білу і босо. Їсти не давали нічого, а навіть води не дозволяли напитися, що серед страшної спеки найбільше давалося в знаки. Проте й не диво, що в до-

розі до місточка Озірної померло 6 чоловік. 17. червня ранком ми доволіклися до Золочева. І тут нас держали на вулиці перед „Соколом“ около 8 годин, — ясно, що тільки на те, щоби дати змогу познущатися над нами здичілому війську і цивільним. О год. 3. по пол. прилучили до нас золочівський транспорт — около 300 чол. і попровалили на станцію залізничу, звідки ми відіхали до Львова в товарних вагонах по 50—60 чол. в кожному. Другого дня ранком остановилися ми на головнім залізничім двірці у Львові.

Яких 20 минут пізніше заїхав на станцію транспорт польський 28. п. піхоти і як би нарочно остановився на шляху рядом з нами. Зараз началися ходження польських жовнірів по наших вагонах і биття „гайдамакуф.“ Польські залізничники ходили по всіх вагонах і придивлялися кождому з нас з окрема, шукаючи за знайомими їм „злочинцями.“

Між иншими ввійшов до нашого вагона один інжинір залізничий — як я від так дізнався, Кшиштофович по прізвищу і пізнав між нами й інж. Малішевського. В цьому моменті озвірився Кшиштофович і так між иншим сказав до інж. Малішевського: *To ty skazałeś na śmierć 18 Polaków w Złoczowie?* По тих словах ввійшов з вагона і відтак якийсь час що-то балакав з польськими жовнірами зі згаданого вище транспорту. Через якийсь час ціла лава польських жовнірів кинулася до нашого вагона і стала розпитувати: *„Gdzie jest ten s... syn sędzia.“* Жовніри з нашої ескорти вказали на інж. Малішевського, і негайно безчисленна скількість нагаїв опинилися на голові інжиніра, під ударами котрих нещасний повалився на підлогу вагона. Дальше били його жовніри нагаями і копали чобітьми, а коли товпа, що стояла коло вагона, жадала виволікти „збуйцен і ката“ на двір, викинули жовніри нещасного з вагона. Тут товпа товкла безталанного чобітьми і чим попало, а коли вже інжинір був зовсім непритомний, кинули його назад до нашого вагона. На щасте, був між нами саніт. четар Рарес, котрий занявся п. Малішевським і через яких три години привів його назад до життя. Ми все ще стояли у Львові і щойно коло год. 4. по пол. відіхали в напрямі на Краків. На кождій станції залізничій вже очікували нашого транспорту військові і цивільні, цікаві побачити п. Малішевського (дістаючи заздальгить телефонічно відомість о цьому). Приходили військові і цивільні, урядники залізничі вищі і робітники, старі і женщины і молоді паночки, та всі лише опльовували, а дехто і копнув чоботом нещасного, що на пів живий лежав в калюжі крови на полу вагона.

В наслідок браку поживи і біля в усіх вагонах кинулися недуги, так що в Ярославі винесено на ношах 80 людей до шпиталю, відтак в Кракові 140 людей, а по прибуттю в табор около 100 чоловік. В дорозі померло 64 чол. 24. червня б. р. привезли нас до Щалкова (в провінції Познань) і примістили в таборі — бараках, побудованих свого часу Німцями. Слідуючого дня, т. е. 25 VI. б. р. велів адютант команданта табору підпоручник Маліновський припровадити до себе п. Малішевського і приказав своїм жовнірам його бити. На наших очах кинулися бандити бити п. Малішевського нагаями куда попало, а відтак розділи його зовсім і дали ще 250 нагаїв — не вчисляючи копняків. Тоді зломали п. Малішевському 4 ребра, вибили праве око і так загально змасакрували, що ціле тіло п. інжиніра представляло одну страшну рану.

В таборі е загально поверх 10.000 людей ріжних народностей і полів — до 5000 Українців. Майже всі босі, обдерті та в одному білю. Вигляд усіх незвичайно жалісний, тому що пожива страшно нужденна: рано і вечер несолоджена чорна

кава, а на обід ячмінна каша. — Поміщаються всі в ямах, викопаних в землі і накритих кришами, через які протікає дощ і заходить вода. Тому й не диво, що за мене було в таборі поверх 3000 людей хорих тифом голодовим, плямистим і іспанкою.

Жовніри, які повнять охоронну службу в таборі, крім зброї всі без виїмку носять нагаї з телефонічною дроту, якими безмилосерно б'ють наших людей ні-защо. Мені приходилося щоденно після обіду бачити, як виконували езекуцію над нашими людьми польські жовніри під проводом свого старшини, згадуваного вище підпор. Маліновського. А саме присуджені ставали в ряд і по черзі підходили до підп. Маліновського; кождий клався на землю, підчас коли названий підпоручник-кат ставав лівою ногою на шию битого і сам бив, а з правої сторони битого стояв польський жовнір з приложеним до голови битого револьверам, щоби не кричав. З початку ми не могли на це дивитися, так що деякі наші старшини мліли на сам цей вид.

В наслідок таких тортур маса наших полонених представляє на знаній частині свого тіла куски чорно-синього мяса, і всі ходять наче затуманені. Крім того кождої ночі стріляють польські стійки (пости) прямо в бараки, в наслідок чого щоденно ранять 5—6 чол., які з браку медикаментів і належної опіки лікарської умирають.

Такі відносини нашого табору дійшли до відома польських соціалістів, які вислали в першій половині липня з Варшави до табору комісію в цілі провірення справи і в кілька днів опісля, т. е, 16, V. 1919 р. появилася в варшавській часописі соціалістичній „Robotnik“ стаття під наголовком „Piekło w Szczatkowej“, в якій доволі докладно і вірно були представлені відносини в нашому таборі. Однак це не мало ніякого впливу на поліпшення тих відносин бодай до послідньої хвили мойого перебування в таборі, т. е, до дня 26. липня 1919 р., коли саме вдалося мені відтам втікти.

О. Т—ий.

Лист до сина в день родин.

Нині рік минає, як мій син прийшов на світ. Де ти тепер, синочку мій єдиний? Не смію питати, чи ти здоров, бо не знаю навіть, чи ти живеш, мое дитятко наймиліше. Ах, який я бувби щасливий, як би знав що ти синочку мій і мама, що ви обое живі і здорові! Тоді здавалося б мені, що ця нужденна нора, в котрій я тепер сижу скулений і дрожу з зимна — це чарна, тепла кімната. Ось як довелось мені, твому батькові, святкувати день твоїх родин.

Сину мій, синочку!

Коли думаю про тебе і про маму та про це, яка доля вам обоім судилась, то весь мій спокій пропадає, і здається мені, що з розпуки збожеволю.

Скажіть мені, мої товариші, люде добрі, де моя жінка і син?

Чи живуть вони.

Та дарма!

Ніхто не знає про них нічого, нічогісінько.

Мовчать гори, мовчить понурий ліс, мовчить буйний вітер, не віє з далекої України.

На мої розпучливі питання лиш сербські кулі відповідають свистом і високо над моею бідною корою гарматня куля трісне.

Але хоч як жорстока моя теперішня доля, то я таки не хочу, не можу попадати в розпуку.

Десь у самім куточку мого серця притаїлося щось маленьке і бліде і держить мене при життю.

Це моя надія.

Може Москаль, побачивши мого сина на руках жінки, подумав, що й він також оставив жінку з дітьми, і ця згадка спасла мою жінку з дитиною від ганьби й смерти.

І Москаль людина.

Може моїй жінці і голод не грозить, бо Москалі може не забрали всіх засобів до життя.

Лиш одного боюсь. Страшна змора мучить мене днем і ніччю. Все тепер стає мені перед очима цей страшний образ смерти, який я бачив у Мункачі.

Боюсь назвати по імени цю страшенну пошесть.

Не хочу дивитись на тих нужденних козаків з почорнілими лицами.

Вийшли з поїзду.

Ніхто їх не витає.

Пес тільки вибіг їм на стрічу.

Сейчас цього пса застрілили.

Поклались козаки на землю коло поїзда.

Кілька страшних судорогів, лица ще більше почорніли.

Нараз хтось з них успокоївся. Це смерть.

Може моя жінка з дитиною родина . . .

Ох, зимний піт виступає на чоло.

Проч від мене страшний, пекольний привиде!

Не муч мене!

Люде, люде!

Тяжко мені, тяжко!

Та мимо тої змори, що доводить мене до божевілля, я не можу, не можу ніяк уявити собі, що ти, мій синочку, вже не жнеш і що твої - маленькі рученятка, які так кріпко обіймали за шию свого тата, вже застигли і спочивають нерухомо під холодною сирію землею.

Ти жнеш, синочку, разом з мамою. Так, ви обое живете. Я цілую, синочку мій, твою маленьку головоньку і желяю тобі, щоб ти був здоров і ніколи не зазнав такої долі, як твій батько.

А коли великий виростеш, то не будеш тужити плакати за мною так, як я за тобою, бо не будеш міг пригадати собі, що ти колись мав тата і бавився та сміявся на його руках.

Мама скаже тобі, що тато згинув у борбі за Україну і ти будеш із пошаною і гордістю згадувать мое імя.

А як запитаєш мами, де моя могила, то мама заплаче і скаже тобі, що я спочиваю десь у широких степах великої України.

Ані мама, ні ти, синочку мій, ви обое не будете знати, що мої кости лежати-муть не на нашій рідній Україні, але десь далеко на чужині, в диких сербських вертепах.

Будь щасливий, мій синочку єдиний, і прощай, прощай — на віки.

На віки?

А може я тебе і маму побачу ?

Ах, яка це думка ?

Я тебе і маму побачу . . .

Боже, яка гарна, чудова мрія!

Я тебе і маму побачу!

Не вже це не сон — мрія, коли я важуся думати про те, що з того страшного світового пекла, в яким ми тепер усі караємось, а вийду живий і застану вас обоє, мої скарби найдорожчі, живими і здоровими?

Не вже це можливе, щоб я вернув назад до тебе і до мами, синочку мій, до того раю, з якого вигала мене жорстока доля і пігнала мене на стрічу смерти?

Давно вже я одержав останню вістку від мами. Пише мені, що коли питала тебе, синочку, де тато, то ти глянув задумчиво синіми оченятками далеко перед себе і, показавши ручкою, сказав:

„Там“.

І тепер, скоро тільки гляну на цю страшну гору, що синіє далеко переді мною, то здається все мені, що чую, як ти говориш

„Там“.

„Ох, синочку мій!“

„Там на тій горі сидить смерть і чекає на мене.“

А може . . . ?

Доле, моя доле!

Облекши мою пекольную муку!

І дай мені хоч крихіточку надії!

Хай, хоч у сні побачу мого синочка на руках мами.

Хай бодай присниться мені моє родинне щастя, мій рай, до якого ти замкнула мені браму, доле моя!

Орест Даскалюк.

Огляд соціально-економічного життя.

Кредитові змагання європейських держав; американські банкіри; нові кредитові установи в сп. Державах; валюткові клопоти в Швеції; зріст золотого скарбу в неутральних державах; боротьба за соціалізацію промисловости; невдача націоналізуючих справ в Росії; завдання економічної майбутности на Україні. —

Фінансове положення країв, що були учасниками всесвітньої війни, представляється з дня на день у все гіршому освітленню. Бюджетові розрахунки одкривають немилосердно великанські цифри державних дефіцитів, що всюди доспіли до нечуваної висоти. Не диво тому, що всякі проекти, виготовані головнє на принципі підвищення податків і налогів, не тільки не запобігають лихові, а навпаки хиба обезсилюють творчі потенції країн, наложуючи їм з'гори важкі окуви, що підкопують їх конкуренційність і продуктивну заохоту й ширять грізну небезбеку серед промислових кол. Показуються ці труднощі іменно при спробах впровадження воєнних економічних установ в форми мирового розвитку. Всюди недостачі, всюди то реальні то соціальні перепони, а труднощі тим більші, чим складніший був довоєнний економічний організм. Якими засобами покрити мільярдів браки державних господарок,

це в суті не розв'язав жадний з проголошених фінансових плянів буржуйних правительств, і мабуть доведеться розв'язати цю важку проблему шляхом трудового інтернаціоналізму, силою соціального оновлення суспільно-державного ладу всіх країв, як це ми починаєм передбачувати й в замотаннях політичних проблем.

Високі цифри державних дефіцитів в дійсності ще помножуються через підупадок замінних курсів при сплаті заграничних довгів. Всякі інтервенції і спекулятивні з'усилля так приватних, як і урядових чинників виявилися нездатними для підйому валюти, довги на заграничних ринках хутко перетворилися в неunosимі тягари, яких годі скинути й найкращими фінансовими розпорядками. Визначні закупна чужих державних знаків для підтримки домашньої монетової вартости, як це прим. діялось в Німеччині а почасти й в Англії, не зуміли створити побажану валютарну рівновагу, і хиба що припинили на короткий час дальше обезвартнення грошевих знаків. Та за тим валюта ніде не скріпилась, нотовий станок далі продовжує свою чинність, — а наляканий горожанин піддався диким спекуляційним маневрам, серед яких залпроторився останній його здоровий розсудок.

Дотеперішній перебіг великих кредитових трансакцій являється під деяким зглядом доволі інтересним. По закінченню війни здавалося, що американський капітал, який за останні роки зріс до великої суми, радо захопить всі кредитові ринки й вневдовзі стане всесвітнім банкіром. Та показалося, що великі банкірські підприємства Сп. Держав, в яких скупчилася сила європейського грошевого майна, стали поволі відкладати позички збіднілим європейським державам на дальшу чергу. Перенявся й Сенат справою позик і рішив остаточно видати осібний кредитовий закон, в якому унормовані мали-б бути всі установи й позикові певности, без достарчення яких американський уряд не перебрав — би жадної гваранції. Та справа установлення того закону не поступає далі, — а американські банкові фірми користають з неясної ситуації і підшрублюють услів'я з кожним днем. Натомість росте в Сп. Державах змагання — припинити кредитування, а постачати європейським ринкам як найбільше готового товару, заразом закупити в побіднілих державах середньої і східної Європи як мога багато джерел продукційних і, таким способом, запанувати економічно над просторими областями європейських народніх господарств. Справа американських кредитів взагалі захоплює суспільність Сп. Держав. Можна серед неї завважити дві головні течії, що мають своїх приклонників серед економічних, фінансових, але й політичних кругів. Перша обстоює домагання, що всі закупна на підставі американських кредитів повинні бути залагоджені виключно на американських ринках. Таком чином, зістався-би капітал в краю, а американські промислові заводи моглиб розвиватись, маючи запевнений масовий збут своїх фабрикатів. Це надто еґсістичне становище поборюють особливо ті Американці, що своїми почуваннями ще закорінені в європейських батьківщинах. Вони й стараються погодити інтереси старої і нової відчини, пропаґуючи за тим, щоби європейські купці, одержавши американські кредити, мали вільність вибору своїх закупочних ринків. Рішення цього питання має наступити на загальній конференції в Atlantic City, в якій будуть обговорені й інші проблеми оздоровіння європейських господарств. Дискусія заловідається дуже цікавою і, запевне, дасть багато нових моментів для оцінки європейських умов в майбутньому.

Великі надії, поставлені отже спершу на американську підпомогу, на разі не здійснились. Здоровий американський еґоїзм прийшов до переконання, що краще ввозити готовий товар і поживні засоби до Європи, чим гріш. Та рівнож приплив

американського капіталу до європейських країв не втаває, а навпаки набирає що раз то більшого значіння. Відбувається це в той спосіб, що американські фінансові спілки все більш втискаються в економічний організм головно побитих країв, закупаючи заводи й монополізуючи оттак деякі галузі промислу в самім нутрі Європи. Це відноситься головно до німецької і бувшої австрійської території, які під економічним зглядом що раз то більше попадають в чужу залежність. Німецькі часописи мають вже постійну рубрику на нотовання таких трансакцій. Та проте не дається цьому станові запобігти, доки фінансова й продукційна спроможність не поправиться і не наступить сконсолідовання валют, як цього домагаються все голосніше не тільки переможені, але й неутральні держави.

Що однак не лиш надмірно низка, але й надмірно висока валюта, не пожадана, це тепер доказує Швеція, а за нею і всі інші неутральні краї, що, збогатившись на війні й заховавши величезні засоби твердого металю, через високий стан валютний знайшлись в скрутнім положенню експортної немочи. Вже перед місяцями, коли то німецька й австрійська монета зачала підупадати, можна було ствердити, що вивіз з неутральних країв значно меншає, бо величезні різниці в валютах продаючих а купуючих країв погналі ціни до такої висоти, що розхід товару мусів природно припинитись. До цього факту прилучився ще другий: користаючи з дешевости цін своїх виробів на заграничному ринку, почала особливо Німеччина всіма силами форсувати вивіз, надаючи премії і всякого рода привилеї експортним підприємствам, щоби назад захопити старі ринки й відбудувати давнішу позицію. Таким чином доводилося шведському промислу в конкуренції з німецькими заводами тратити один ринок за другим головно в державах, поставших на території бувшої Австрії, а шведська індустрія зненацька опинилася серед застою. Скрутне положення приневолило вкінці уряд скликати кофференцію, в якій широко обговорювано заходи для відхилення наслідків з приводу заграничної експортної конкуренції. Заступники головних індустрій зажадали остаточно заборони ввозу й призначення експортних премій, що уможливили б продажі товарів за ціну нижче самокоштів. Та річ в тім, що тоді ледви чи скористав би дрібний шведський споживач; національний промисел, оточений піклованням уряду й охоронений перед чужою конкуренцією, мав би змогу впливати на ціни своєвільно, а що він скористав би своєю перевагою без згляду на потреби суспільства, — це хіба кожний здогадується. До певних ухвал не дійшло. Шведські промисловці признали своє безсилля — розв'язати так ніжні питання на власну руку.

Та неутральні краї проте не мають чого розводитися про труднощі в майбутньому розвитку їхнього промислу. Підчас війни удалося їм назбирати стільки скарбів золота, що хоть як, а вони вистарчать і на худі роки. По статистичним обчисленням набули вони золотий гріш в такій надвишці супроти довоєнних років, що вона сама представляє суму продукції золота з приблизно двох років. Найвище підскочив золотий скарб в Голандії: засіб золотої монети підвишився з 13 міл. ф. на кінці р. 1914 на 57 міл. ф. на кінці р. 1918 — це значить о 334%. В Іспанії виносить ця підвишка 319%, золотий скарб іменно помножився з 22 міл. на 91 міл. ф. В Швеції обчислюється надвишка на 172%, в Данії на 139%, в Швайцарії на 136%, в Норвегії 131%. Та вже тепер можна сказати, що ці надвишки поволі відпливуть назад, бо набування сирівців відбувається зараз готівкою в золотій валюті, а неутральні краї під зглядом сирого матеріялу так самож виснажені, як всі інші краї Європи. Таким чином інтернаціональна господарка вирівняє природним шляхом негладкості еконо-

мічних умовин, і є надія, що економічне життя само урегулюється по глибоким внутрішнім законам.

Суть тієї регуляції, правда, на разі ще не дається схопити певною формулою. Впливають на неї різні моменти, впливає головню соціальна боротьба, що з кожним днем прибірає на значности. Вістки про страйки й політичні домагання робітничих мас в різних місцевостях світа заповнюють всі часописи. Проблем соціалізації, проблем націоналізації промислового майна популяризується серед мас, а що правительства не в стані здушити домагання та з другого боку годяться на слабкі компроміси, так немає мови про те, що весь проблем незабаром стане розв'язаним. В Англії, в Америці, в Німеччині — всюди росте рух за соціалізацією. Та буржуазні правительства поки що стараються його здавити, — або бодай звести на манівці, і в цьому напрямі намагаються підтримати їх індустрійні магнати, підбурюючи суспільність проти трудових домагань. На конференції копальників в Лондоні заявив провідник копальняних робітників Смілі, що робітники рішучо обстоюватимуть свої домагання націоналізації всіх англійських копалень і що вони в разі опору зі сторови уряду готові підбунтувати цілий край, щоби оттим способом добитися свого. Подібні резолюції прийнято на зборі копальників в Вашингтоні, і різкий характер трудових заяв найкраще свідчить про те, що питання дозріло вже до певної степені і ніяк не дається усунути на довгу лаву. В Німеччині ведуться наради з доволі красним успіхом. Перед тижнем дістався в Національнім Зібранню законний проект про соціалізацію електричних заводів до першого читання, і немає сумніву, що він стане прийнятим і скоро увійде в життя. Приготовання йдуть рівнож далі, а соціалізація має обхопити копальні, рухові установи й ліси. Даремне, що американські капіталісти грозять Німеччині проиненням всяких кредитів. Вони самі найкраще розуміють, що природний хід соціального обновлення не дасться довго загамувати і що саме в Сп. Державах терен аж надто приготований на реформи тогож рода.

За те удалося Найвищій Раді в Парижі, звіечити змагання австрійської комісії соціалізованя, що видала була обширний плян своїх намірів і стояла під управою відомого соціального економіста Бауера. Проект Бауера в кожнім згляді дуже інтересний і буде обговорений в окремії статі. Та річ в тім, що здійснення вимагає здоровий економічний орґанізм держави, який в силі видержати хитання переходового періоду. Що зруйноване суспільне господарство німецької Австрії не надавалося на реформові експерименти, це було кожному відомо, і тому проект помимо своєї досконалости не мав стільки приклонників, скільки він по суті заслуговував. Та мабуть ціла справа ще не єсть на віки усунена, а як що вона стане побідною в великих промислових державах, так доведеться й випорпати проект Бауера й поставити його наново на денний порядок.

Провели соціалізацію промислу й московські Совети та провели вони її на свій лад. Викази продукційних цифрів советської Росії подають такий катастрофальний образець всеї промисловости, що прочитати білянси колишніх цвітучих заводів старої Росії можна тільки з глибоким болем. Як довго треба буде зруйнованому російському господарству піднестися бодай на довоєнний рівень, сьогодні трудно розчистити. Та проте можна вже тепер сказати, що відбудовня праця не удасться без сильної заграничної піддержки, і що мабуть доведеться Росії — віддати свою економічну зависимість в заміну за чужу реставраційну поміч. Банкротство економічних установ еовітських урядів признали давно й самі большевицькі провідники, та, замотані в свої ідеї, вони не мали спромоги — повернути на кращий шлях. Розгнався віз

в діл і котиться шаленою іздою в пропасть, — і немає того Бога, щоб його стримав і виручив з погібелі.

Великі проблеми повстають всюди в нутрі національних господарств. Україні не довелося ще брати чинну участь в їх розв'язці. Вона покищо боронить своє самоістновання і відкладає економічні завдання на дальшу чергу. Та поволи дозрівають і в неї соціально-економічні питання й добиваються залагодження. Становище, яке зайняти повинна суспільність і займе правительство, не може підлягати сумнівові: воно буде диктоване правдиво-демократичними потребами населення і найде свій чинний вираз в соціальних інституціях, що стоятимуть в справедливім відношенню до поодиноких чинників економічного життя. Всі ці болі й терпіння, які зараз переживає західня Європа, прийдеться переболіти нам і на власному господарському організмові. Та положення наше корисніше тим, що по взірцям ліків на заході удасться віднайти й для нас засоби гоїння, ужиток яких тільки що треба буде достроїти до своерідного економічного й соціального устрою. Відродження нашого суспільного господарства не дасться провести без установлення повних головних напрямків, а суть і зміст економічних завдань нового майбутнього періоду можна викристалізувати з сучасних подій серед господарського життя усього світа. Тому під цю пору належить слідкувати за всіма проявами соціально-економічної еволюції, а кращі розв'язки переховати на скористання серед власного народу. Соціальна боротьба між працею а капіталом, спроба соціалізованя промислу й майна, фінансові реформи, валютіві трансакції, і т. д. — всі ці гострі проблеми західних країв, що серед заворушень, страйків і нужди перетворюється в новітні форми і становлять підклад нового економічного буття, мають своє значіння й для нас. Вони зродяться й на нашій ниві, а тоді доведеться їх залагодити по вимогам нового часу, та в міру наших природних услівій. Чим хутче удасться нам упоратись з їхнім залагодженням, тим краще охоронимо наше економічне життя від небезпечних хвилювань і побудуєм трівкі підвалини й під політичну будівлю.

Цього треба всегда тямити, із цеї точки погляду треба придивлятися великим зусиллям трудових мас о соціальний ренесанс всесвіту. Тоді й відкриються розсудному оглядачеві великі кавзальні взаємини між ріжноманітними подіями на фронтах соціально-економічної боротьби, що зараз обхоплює великі частини національних господарств і тому не оминє й Україну.

Spectator.

Огляд закордонної політики.

Нервова хвороба Вільсона; становище на сході Європи; польські апетити; нерішучість європейської реакції; мадярські претенденти; політичний „огірковий сезон“; оживлення його виборчою кампанією.

Зараз після заключення Версальського миру, не чекаючи на Сан-жерменський, президент Північно-Американських З'єдинених Держав, Вільсон відіхав на пароплаві „Вашінгтоні“ до Америки. Присутність його в Америці була доконче потрібна, бо за час його відсутности розпочалась проти нього шалена агітація. Його діяльністю в Парижі перш за все були невдоволені республіканці, партія американських мільярдерів з приводу концесій, які мирова конференція дала Японії на півострові Шантуні, що належить до Хін. Також невдоволені були ці республіканські кола

статутом Союзу Народів, який увійшов як інтегральна частина в Версальській трактат бо в тім статуті добачували вони порушення доктрини Монроє, на яку покликувався сам Вільсон в знаній промові до американського сенату 1916 р. Щоби цю агітацію спаралізувати, постановив Вільсон підприємити агітаційну подорож по всіх головніших американських містах. Одначе та дорога, праця на мировім конгресі, надшарпала нерви президента, і він тяжко захорів. Бюлетені, які видають лікарі про хід його хороби, відзначаються неясністю а навіть містичністю до того, що дають привід до ріжнотолкових тълків. Говорять навіть про те, що Вільсон потерпів параліч, а коли не потерпів, то стоїть перед необхідністю бути спаразованим і що він збожеволів. Дехто навіть каже, що вже в Парижі у Вільсона проявлялись початки нервової і умової хороби. Фінансова комісія американського сенату, яка розглядала видатки подорожі Вільсона до Європи, дійшла до конклюденції, що ще ні один потентат, будь він монарх, будь він президент великої Республіки, не видавав на дурно стільки гроша, як Вільсон. Поминувши те, що він прийняв на службу аж 1500 експертів і дорадників, поради яких ніколи не слухав, Вільсон велів побудувати над палубою пароплава Вашингтону скляний дах, що коштувало також великі гроші. Не диво про те, що кошти американської делегації на чолі з Вільсоном виражаються фантастичною цифрою 750 мільонів доларів. Коли взяти під увагу, що Вільсон пробував в Європі тільки пів року (від січня — до кінця червня 1919 р.), то кошти американської делегації виражаються цифрою вищою, як довоєнний бюджет бувшої російської імперії.

Так говорять і пишуть противники президента Вільсона. Послухаймо тепер, що кажуть його приятелі і прихильники. Вони малюють президента Вільсона як особу незвичайно трагічну. Всі вони кажуть, що президент — це ідеаліст і приятель людства, який вірив в добрі сторони людської душі. На це дає доказ його фанатична агітація за тривалим миром і за Союз Народів. Вільсон — людина незвичайно глибокого і бистрого інтелекту і ніжного почуття — але рівночасно — людина слабовільна, яка не уміє переперти своїх проектів. На парижькім ґрунті зіткнувся бувший професор бальтіморського університету з низькими еґоїзмами поодиноких людей і цілих націй і з жахом побачив, що йому не удасться врятувати своїх 14 пунктів. Хотів що найменше врятувати справу Союзу Народів і тут він настояв, щоби його статут увійшов в Версальський трактат. Одначе саме проти статута Союзу Народів виступив американський сенат. Атже вийшло таке: 14 його пунктів знищила, з'ігнорувавши їх, мирова конференція в Парижі. Союз Народів задумав скасувати американський сенат. Скасувавши і одно і друге, тим самим касується улюблену мрію цілого життя Вільсона. Є від чого захоріти і навіть збожеволіти. Тепер американські газети пишуть, що Вільсон поправляється. Чи він поверне коли небудь до політичної діяльності, можна сумніватися.

Як і можна було сподіватися, тріумф реакції з приводу упалку Петербургу і неначе-то небувалих перемог Юденіча на північно-західнім большевицькім фронті, показався передчасним. Показується, що Юденіч не має на стільки мілітарних сил, щоби докінчити військову операцію проти Петербургу. Большевики, зайняті Колчаком і Денікіним, мало звертали уваги на петербурзьку авантюру контрреволюційного генерала. Одначе, коли білі війська станули майже у воріт Петербургу, сам Троцький приїхав до надневської столиці, щоби організувати оборону. Рівночасно кинули большевики великі військові маси на петербурзький фронт і розпочали протиофензиву. Через це офензива Юденіча, яка мала скінчатись упадком Петербургу, мусіла з при-

роди річи припинитися, а навіть деякі стратеги кажуть, що білі війська Юденіча стоять перед катастрофою. Перш за все білий фронт дуже короткий і неначе висить в повітря, і дуже легко його обійти та заатакувати з боків і з тилу. Петербурська авантюра поки що не скінчена, але можна, по мінорному тону реакційної преси судячи, на певно сказати, що скоро буде покінчена, як весняна авантюра генерала Маннергайма.

Що московській реакції кінці не сходяться з кінцями, причину цього треба бачити в тій позиції, яку вона займає супроти немосковських націй. Через своє вороже й агресивне становище до національних республік не може протибольшевицька реакція витворити собі добре з'організованого тилу. Реакція поставила собі завдання не до виконання: вона хоче убити за одним махом двох зайців: повалити большевиків і усунути національний уряд місцевої республіки. З цього приводу атакуючі большевиків слабші білі армії мають рахуватися з повстаннями, які повстають на її тилах. Вправді над Балтиком Юденіч і його штаб лишили в тилу німецькі війська генерала фон дер Гольца для боротьби і ліквідації національних армій, однак цей ясний германофільський хід звернув увагу Англіїців, які не хочуть допустити, аби хтось другий, а не вони, відбудовували „єдину і неделіму“ Росію. Англіїці взяли в оборону національні армії Латиськів і Естонців, заосмотрили їх бойовими припасами. Це мало той наслідок, що національні армії почали бити і Німців на службі московської реакції і самі московські реакційні добровольчі війська. Естонцям і Латиськам вдалося очистити від Німців і добровольців цілий ряд наддвинських міст і закріпити там владу національного латиського уряду.

Не добре, коли не фатально, поводить ся також і Колчакові. Якийсь час після розбиття його військ за Уралом в околиці Тюменя Колчакові удалося зібрати наново сили і розпочати знову офензиву. Цій офензиві, як взагалі кожній білій офензиві товаришила кольосальна рекляма з боку всесвітньої реакційної преси. Десятки тисяч полонених, сотки гармат і кулеметів, тисячі вагонів, — оце трофеї, які збірив неначе-б то Колчак в своїм нестримнім поході. Однак кінець-кінцем ця офензива кінчилася фіяском. Тепер навіть „Призыв“ повідомляє з Колчаківського фронту, що його добровольці мусять уступати перед великою силою большевиків, які наново заняли Тобольськ і посуваються далше на схід.

Не добром також пахне в царстві третього реакційного туза, Денікіна. Він на стільки компромітувався на Кубані і Кавказі, що його політики вже було за багато місцевим народам, котрі повстали проти добровольців. Повстання оказалось успішним. Кубанці, котрі відкликали війська з денікінського фронту, вдарили на Новоросійськ і Ставропіль з Катеринодару, здобули ті міста і прогнали добровольців. Повстанчий рух властиво розпочався з Унії Північно-Кавказьких народів. Війська Унії ще при кінці вересня побили біля Грозного до щенту денікінських добровольців, знищивши чотири полки. Звичайно, що Денікін не може розпоряджати великими силами на здобутих місцях. Він не може лишати великих залог, і тому повстанцям дуже легко з ними справитись. І чим далше він посувається на північ, тим більше рідшає і розпливається його фронт. Повторяється типове в тій проти большевицькій і рівночасно проти національній війні московської реакції явище: реакція не е в силі з'організувати тилу і усунути анархії. Посунеться Денікін, зараз же за ним неначе морова зараза сунеться повстання місцевої людности. Можна напевно сказати, що на Україні, занятій денікінськими добровольцями, повстання шириться з такою катастрофічною скорістю, як пожар на

американських преріях. Біля Київа оперує повстанча група Зеленого, біля Золотоноші, Переяслава, Кременчуга Соколовського, на Катеринославщині і східній Херсонщині бе денікінські війська повстанча добре з'організована армія Махна, не рахуючи других поменших повстанчих груп. Кілька тижнів тому назад Денікін посунувся дуже далеко на північ. Зайняв Вороніж, Курськ і Орьол. Реакційні трубадури його військової слави вже обраховували, скільки з Орла до Москви кілометрів; знайшли, що несповна триста, і віщували, що Денікін не нині завтра в'їде на білому коні в „белокаменную“. Та показалося, що радість і „телячий восторг“ були передчасні. Большевики здорово таки побили білі війська, відібрали Орьол і Вороніж і посуваються на південь. Тепер можна сказати, що Денікін буде зліквідований, не дивлячись на англійську підмогу. Звичайно, його розібють на фронті большевики, а місцеві залоги, до того досить рідкі, будуть знесені місцевими повстанцями.

Тепер з огляду на неповодження московських реакційних білих військ переконуються, що відбудова „єдиної і неделімої“ при допомозі збройної сили — це утопія. Дипломатичні представники національних східноєвропейських республік на Мирову Конференцію в Парижі підкреслювали не раз цю утопійність і неможливість реставрації „єдиної і неделімої“. В нотах Бича, делегата Кубані, мала Антанта нагоду пізнати дуже переконуючі аргументи в цій справі. Одначе слово розуму і розваги не трапляли до переконання антантських політиків, котрі, замість того, щоби спертися на живі сили визволених націй, гальванізували політичних трупів, котрі ось ось ляжуть в свої гроби. Звичайно це гальванізування не відбулось бев великих коштів. Особливо Англія викинула на Денікінсько-Колчаківсько-Юденічівське підприємство мільярди, і як показалося, викинула їх в болото, що не могло не відбитись на державних фінансах британської імперії. З ліквідацією „єдиної і неделімої“, а радше з ліквідацією реставраційних спроб, повстає на погляд антантських реакційних політиків, так сказати-б, політична порожнеча на Сході Європі. Особливо Франція стрівожена. Вона боїться німецького реванжу і хотіла-б мати на сході велику державу, котра шахувала-б Німеччину. Вже тепер видно, що експеримент з „єдиною і неделімою Росією“ — неудачний. Отже тепер французький трусливий ум оглядається за якимсь другим заступником бувшої російської імперії. Французи — злі політики, а коли не злі, то в кожному разі їх метод політичного думання дуже архаїчний. Вони тепер серіозно думають над тим, чи бувшого російського медведя не заступив-б білий польський орел.

В останній своїй промові в Сенаті старий Клемансо скавав, що Франція хоче великої і могутньої Польщі. Спираючись на цій заяві, польська реакція заохочує польський уряд, щоби польські війська розпочали офензиву на Поділля і Волинь, а то тим більше, що з огляду на Денікінську слабкість нічо не стоїть польській армії на перешкоді. Звичайно, що Поляки, які відзначаються сангвіністичним темпераментом і „mierzą siły na zamiary“ (силу міряють метою), готові послухати цієї безглуздої ради, і ми стоїмо перед можливістю польської інвазії в само серце України. Одначе сама Україна, — це така величезна, це такий безмірний простір, що її окупувати — це річ не така то легка. Німці кинули на Україну більше як пів мільона добре з'організованого і дисциплінованого війська, а всеж таки їм не вдалося устоятись перед силою українського народу. Їх сила зломилась на Україні, так само, як зломилась сила большевиків і Денікінців. Дивні ці французькі політики. Вони хочуть якоїсь східної „puissance allieé“, так якби яка небудь „puissance“ могла створитися на протязі кількох місяців. Московська мо-

гутність росла цілими віками, поки вона стала відгравати першу роль в інтернаціональній політиці. І то Москалі — народ в п'ять разів більший, як Поляки що до числа. Це може прийти безглузда думка тільки французові, що демольогічно слабкий польський народ може проковтнути демольогічно сильніший український з додатком білоруського і литовського. Атже український народ два з половиною разів більший як польський, а білоруський числом рівний польському. Одначе темнота і необзнакомленість з відношенням сил на сході Європи, яку проявляють французькі політики, вже багато накоїла і ще накоїть лиха цілому людству,

Не дивлячись одначе на всі перешкоди, а може власне поборюючи ті перешкоди, нації Східньої Європи, між ними в першу чергу українська, дійдуть до значіння і тоді вони подякують Франції за „*égalité, liberté et fraternité*“, які вона проявляє в відношенню до народів Східньої Європи.

З огляду одначе на те, що реакція в бувшій Росії хоч і мала хвилеві успіхи, всеж таки не може похвилитися тим, щоб здобула трівкий ґрунт, загальноєвропейська реакція, яка в часі юденічівсько-денікінських „перемог“ піднесла голову, тепер замовкла і притихла. Тільки на Угорщині під охороною румунських баґнетів звила вона собі тепленьке гніздечко. Монархічна агітація, ведена „відродженою Угорщиною“, збільшується, і претенденти на мадярський троник виринають одні за одними. Впрочім, приходять з Угорщини суперечні відомости. Недавно повідомили газети, що новий наслідник румунського трону має плян — приєднати Угорщину до персональної унії з Румунією. За це неначе-б то обіщає він Мадярам відвоювати всі землі бывшего угорського королівства. Відомість видається нам дуже фантастичною. Перш за все, це означало би виповідження війни Чехо-Словацькій республіці і Сербо-Хорвацькому королівству, а по друге — плян румунського наслідника стоїть в суперечности з Сан-жерменським миром. Опріч претендента румунського є на Мадярщині також претендент англійський: є це якийсь князь Кунінґем, споріднений з пануючими європейськими родами. Ще дальше виринула кандидатура бывшего імператора Австрії і короля Угорщини, Карла I., котрий тепер знаходиться на безробіттю в Швайцарії в вілі Тріянон над Женевським озером. Одначе зараз же на другий день появилася відомість, що Карло I. королем Угорщини не буде, бо він „зрікається своїх прав“ на річ свого сина архикнязя Оттона. Тому одначе, що цьому архикнязеві тепер тільки 7 років, від його імені правити буде регент Йосиф, бывший здеґрадований Антантою диктатор Угорщини, „республіканець“ Ажут. З цих всіх відомостей, з яких одна перечить другій, ясно виходить, що в європейській політиці настали сірі будні, так сказати-б, огірковий сезон.

Цей сезон одначе кінчається. Ми не говоримо про страйки, які не втихають. Вони стали буденним звичайним явищем і перестали робити вражіння на суспільство, котре зжилося вже з соціяльними заворушеннями, так само, як зжилося свого часу з довголітньою війною. І є певного рода анальоґія між війною і теперішнім миром. Підчас війни ми читали аж до знудження військової бюлетені, подібні один до одного. „Неприятель заатакував там то наші війська. Його атаку відбито з великими для нього стратами“, або „Становище без зміни“ і так цілими місяцями. Тепер також те саме. „Вибух страйк углекопів в Йоркшірі“, а на другий день: „Можливість згоди не виключена“, або: „Англійський уряд противиться удержавненню копалень вугля і залізниць. Супроти цього голова конфедерації вугляних робітників, Смілі, скликає конференцію, щоби зробити натиск на уряд“ і т. д. Ці всі такі стереотипові відомости, якими переповнена тепер преса, вказують на те,

що дійсно розпочалась зтяжна війна між працею і капіталом. І праця сильна і капітал не слабкий, отже скорої перемоги одної або другої сторони не можна очікувати. Боротьба ще буде довго тягтись, одначе коли розважити реальні сили сторін, то можна на певно сказати, по чиім боці буде перемога. В війні стояли проти себе дві могутні сили: центральні держави й Антанта. Одначе всякий, хто вдумався в відношення сил обох воючих сторін, не міг сумніватися, що остаточна перемога буде по боці Антанти, не дивлячись на хвилеві успіхи центральних держав. Так само і тепер. Коли розважиться сили, які має за собою капітал, з тими, якими розпоряджає праця, не може бути ніякого сумніву, що остаточна перемога мусить врешті решт бути по боці праці.

До перемоги одначе ще далеко, і ми стоїмо в вирі хронічних соціальних рухів, котрі не так скоро скінчаться. І ця хронічність має на собі всі признаки будденности, котра, може бути оживиться виборчою кампанією в антантських краях.

Україна.

Заприсяження на вірність. В Кам'янці відбулося святочне заприсяження уряду, війська, начального вождя і голови Директоріяту Петлюри на вірність Українській Народній Республіці.

Автокефалія укр. церкви. З Кам'янця повідомляють, що декретом Директорії визнано автокефалію української церкви та її незалежність від Москви.

Нарада в Умані. 20. вересня в Умані відбулася нарада в якій приймали участь повстанчеський повітовий комітет, Рада Селянських Депутатів Уманщини, міське Народне Самоврядування м. Умані, отаман повстанців Зелений та командуючий київською групою військ У. Н. Р. Тютюник. Нарада ухвалила постанову, в якій між иншим говорить: повстанці складаються найбільше з трудового селянства і тому сподіваються, що влада в центрі і на місцях буде в руках тих політичних партій, які репрезентують селянство та робітництво. Борючись з комуністами, повстанці відчували брак об'єднуючого центру, і тому всі стреміли до об'єднання з вищою владою України Директорією, під керовництвом якої тільки можна буде організувати своє незалежне життя. Нарада постановила звернутись до Директорії з такими домаганнями: 1. про запезпечення сиріт та вдів забитих повстанців, 2. про допомогу лісом селянам на відбудову зруйнованих комуністами господарств, 3. щоб земля і воля, за яку бореться народ, дійсно йому була забезпечена, 4. щоб ніяке чуже військо не займало території України, а організувалась своя дисциплінована армія і 5. щоб були доставлені населенню предмети першої необхідности, як то: сіль, газ, мануфактура, шкура та інші.

З Винниці. „Gazeta Polska“ доносить: Винниця знаходиться в руках галицьких січових стрільців. Вигляд українського війська, що знаходиться у місті, добрий. Взаємини українських властей до Поляків поправні; переслідування не мають місця. Мимо цього в місті культурний рух серед польського громадянства не помітний. Натомість польськожидівські взаємини змінилися на гірше, Мимо погромів, які в деяких околицях уладили українські банди (?), Жиди піддержують українську владу та ідею самостійної України. Життя у Винниці знаходиться під знаком забав: люде бавляться, начеб хотіли собі влекшити по довгих днях страху й жалоби під большевицьким правлінням. Дорожнеча по відході большевиків значно вменшилася: фунт хліба коштує 5 карбованців. Тому що в конторах виміни за 100 карбованців дають 50 корон або 15 польських марок, то пропорціонально хліб коштує 1.80 кор. В тій самій ціні продаються і інші товари, за виїмком соли, якої недостачу населення дуже відчуває.

Румунія й Україна. З Бухаресту повідомляють, що проектується будова окремої залізної колії між Румунією й Україною в ціли утворення вигідного і безпосереднього сполучення і уможливлення доставки коаліційних транспортів, які призначає Антанта Україні. Румуни увільнили всіх інтернованих на Покуття і Гу-

цупльщині Українців та відставили їх минулого тижня особним поїздом до Камінця Подільського. Від місяця виходить у Чернівцях орган української соціалдемократії тижневик „Воля Народу“. Часописови не ставлять румунські влади ніяких труднощостей та обмежень. З початком жовтня відвідав румунський міністр війни отамана Петлюру в головній ставці й оглядав потім український фронт. Румунський міністр висказав українській армії свою симпатію. Вернула місія з Бухаресту з урядовим листом міністра президента Братіяну. Лист триманий в незвичайно сердечнім тоні, в яким пропонує Братіяну найтісніший Союз Румунії з Україною.

Ставка Денікіна. „Варшавская Рѣчь“ повідомляє, що Денікін переніс свою ставку з Таганрогу до Харкова.

Протест укр. місії та Поляки. З Варшави повідомляють, що українська місія, яка пробуває у Варшаві, звернулася до польського міністерства закордонних справ з нотою — протестом проти заняття Києва через Денікіна і просила, щоби цю ноту польський уряд передав урядам Антанти. Міністерство однак відмовилось від цього.

Денікінський наступ на Україну. З Одеси повідомляють до Лондону, що в найближчому часі денікінські війська розпочнуть великий наступ проти українських військ, щоби з'єднатися з Поляками.

Українське жіноче товариство Червоного Хреста в Америці. У Чикаго в Америці заснувалося товариство „Українського Червоного Хреста“, яке стоїть у звязку з „Союзом Українських жінок“. Завданням нового товариства нести поміч Українцям у старому краю поживою, одіжжю і т. д.

Інститут ім. Грушевського в Едмонтоні. Альбертійські Українці в Канаді купили в Едмонтоні будинок для інституту ім. Грушевського за суму 15.500 доларів.

Зїзд представників українських організацій в Нью Йорку. В днях 27. і 28. с. м. відбувся в Нью Йорку, на запрошення української дипломатичної місії у Вашингтоні, зїзд представників українських організацій в Злучених Державах при співучасті 26 представників і около 30 гостей. Зборам проводив голова української дипломатичної місії, д. Юліян Бачинський, а секретарювали д. Виктор Козакевич, секретар місії і д. Гнат Кисіль з Шикаго, Ілл. Д. Юліян Бачинський виголосив вступну промову, в якій вказав на вагу моменту і на потребу спільної праці всіх українських організацій в Злучених Державах для помочі і для оборони рідного краю в Європі, якої очікує від них цілий нарід, а зокрема Директорія Української Народної Республіки, що вислала місію до правительства і народу Злучених Держав, а також і до великої української імїграції на землі Вашингтона. По промові д. Бачинського розвинулась ширша політична дискусія, в якій забирали голос представники всіх заступлених на зїзді організацій. З найважніших постанов першого дня було прийняте внесення, що в справі української пропаганди в пресі та в справі українських видавництв і публікацій всі українські організації в Злучених Державах мають піддаватись директивам української дипломатичної місії у Вашингтоні. Постановою другого дня зїзду було оснований Українського Запомогового Комітету в Злучених Державах, який має зайнятись поміччу для старого краю, особливо поміччу лікарською, запомогою для ранених, калік та бідних і відбудовою знищених сіл. Осідок Комітету вибрано у Вашингтоні; зорганізованя його доручено д. Юліянові Бачинському і д-рові Володимирові Сіменовичеві з Шикаго, Ілл., а цілий Комітет постановлено віддати під контролю місії. Всі українські організації, які мають фонди на подібну ціль, повинні віддати їх до центрального Комітету. Представники У. Н. Комітету і Федерації заявили, що обі організації передадуть фонди цьому Комітетові. Так само повинні зробити всі другі організації і комітети, котрі мають і передержують у себе фонди, призначені на цілі запомогові в старім краю. Ухвалено також звернутись до всіх українських організацій в Злучених Державах, щоби дали частину своїх фондів до фонду Українського Запомогового Комітету, а до всіх Українців і Українок зокрема, щоби зложили, яко одноразовий дар на фонд У. З. Комітету, зарібок одного дня. Ухвалено також переслати телеграфічно привіт від зїзду Директорії Української Народної Республіки на руки голови отамана Симона Петлюри.

Доля українських і московських салдат у Франції. В „Bulletin de la Ligue des droits de l'Homme“ надрукована є розвідка про долю українських і московських салдат у Франції. В маю цього року находилося у Франції до 72 тисяч українських і московських салдат. Від цього часу число це вменшилося дещо в наслідок виїзду до вітчизни. Цих салдат дасться поділити на дві категорії: 1. Є ці, які належали до російського експедиційного корпусу у Франції і Македонії. Їх налічується до 20 тисяч. Після берестейського мира частина з них утворила у Франції два леґіони, частина вступила до чужинецької леґії. З початком цього року відіслано їх до денікінської армії. Одначе вони збунтувалися, і їх вистріляли з кулеметів добровольці Денікіна. Більша частина салдат давних експедиційних корпусів розійшлася по цілій Франції на роботу під командою французьких офіцерів. Вкінці, цих, що не хотіли ні вписатися до леґіонів, ні піти до праці, в числі 5000 людей вислали Французи до примусових робіт в Африці і обходяться там з ними, як каторжанам. 2. До другої категорії належать ці, що після побіди над Німцями втекли з німецького полону до Франції, або яких „увільнили“ коаліційні війська в Бельгії і північно-східній Франції. Цих полонених є около 40.000. Вони думали, що Французи відішлють їх домів. Та дуже помилилися. До Росії і на Україну відсилає їх французький уряд лише тоді, як вони згодяться вступити до військової служби в армії Денікіна. Впрочім французька влада поводить ся з ними, як з полоненими, таж само а може ще гірше, як Німці. Цих полонених поґруповано в робітничі баталіони і вислано до робіт в ліси або до знищених війною околиць до засипування траншей і направи доріг. Цивільному французькому населенню заборонено стикатися з цими полоненими, як большевиками. Харчується цих полонених недостатчно, а як дневну заплату дістають вони одного франка і сім сантимів. Колиж вони упоминаються, щоби їх відіслано домів, або щоби їм поправлено харчі, то французькі команданти накладають на них кари, вязнять їх, або вменшують поживу. Коли в червні ц. р. полонені на полях Мелі пішли гуртом домагатись поліпшення харчів, то вислано проти них два танки і кулемети.

Савенко при роботі. Відомий київський чорносотенець, головна підпора довоєнного „Двухглавого Орла“ Савенко, назначений київським відділом пропаґанди інформатором ген. Денікіна.

За український хліб. З Одеси повідомляють, що там прибув новий транспорт перевязочних матеріалів, а также й воєнних, між якими пять танків. Матеріяли ці мають бути виміняні за хліб, який отримає Англія, як відшкодовання за матеріальну поміч Денікінові.

Евген Чикаленко, відомий український громадянин, з Київа, автор численних праць з обсягу хліборовства, перебуває зараз як інтернований в Перемишлі.

„Нова Рада“ замверла. Зі Львова повідомляє „Czas“, що український дневник „Нова Рада“ за браком коштів перестав виходити.

Брак теплої одежі. З Черновець повідомляють, що українським військам бракує плащів і теплої одежі. З огляду на це заряджено конфіскату усіх військових плащів, які мають ся у цивільної людности й з'обовязано населення постачати війську теплу білизну. (А що зробили наші закупочні місії? Чекаємо публичного оголошення. — Ред.)

Приїзд б. міністра Темницького. До Кам'янця прибули з Відня В. Темницький, радник посольства Осип Бурачинський і Андрій Жук.

Концентрування українських полонених і інтернованих. На основі приказу міністерства військових справ, виділено зі всіх таборів полонених і інтернованих придніпрянських Українців і приміщено їх в таборі в Ланцуті. Туди між иншими переведено з табору з Дембліна бувшого українського міністра війни Івана Руденка.

Гарне свідоцтво. Перед місяцем з горою прийшов до Мункачева курінь добровольців Денікіна з метою боротися проти большевизму. Вони сейчас обсадили провалля, що ведуть з Галичини, і всіх збігців з польського раю перелазували і примушували вступати в ряди армії Денікіна. Дня 16. жовтня 1919 р. агент в Кошицях Укр. Дипломатичної Місії в Празі для Словаччини і Закарпаття сотн. Гарнищевський запротестував проти акції добровольців у шефа штабу армії ген. Геннока,

полк. Далюзіяна і просив поробити проти цього якісь заходи. Цей заявив, що просьбу цю легко сповнити, бо ці добровольці це не військо, а банда хуліганів, які лиш грабують села, б'ють Жидів і провадять большевицьку пропаганду. Про українські відділи, які знаходяться на Закарпаттю, висловився як найкраще.

„Учительське Слово.“ Зі Львова повідомляють, що „Взаїмна поміч галицьких і буковинських учителів і учительок“ старається о дозвіл відновити передвоєнне „Учительське Слово“.

На Кубані. Як повідомляє У. П. Б. на Кубані мається тепер 32 „Просвіт“. Задля успішного переведення просвітної організації на Кубані скликається просвітний конгрес до Старокорсуня.

Новий тов. міністра. Як повідомляють з Кам'янця товаришем міністра закордонних справ призначено др. Володимира Старосольського (с. д.),

Димісія ґр. Тишкевича? З приватних джерел довідуємося, що голова української делегації в Парижі ґр. Тишкевич подався до димісії. Підтвердження цієї вістки нема.

Польща.

Ще одна комісія. „Wiener Morgenzeitung“ повідомляє, що й Французи вислали до Польщі окрему комісію під проводом Єнрі Журні за для розслідування жидівських погромів у Польщі.

Смерть В. Фельдмана. З Кравова повідомляють, що там помер визначний польський публіцист, літерат і драматурґ Вільгельм Фельдман.

Контрабанда в Варшаві. У Варшаві відкрито велику контрабандську аферу. Валками „Польонія“ під військовими та червонохрестними відзнаками перевозили з Франції парфуми, туалетні прибори, жіночу одіж, сарадинки то що. В аферу цю замішані перворядні варшавські купці.

Приготовання до зимової кампанії. П. А. Т. доносить: Президент міністрів Падеревський в часі свого побуту в Парижі і Лондоні розвинув енерґічні старання в цілі ввєднання у французького і анґлійського уряду значніших достав зимової одіжі для польського війська. Старання президента Падеревського увінчалися успіхом. Французький уряд відступив впольській армії теплі кожухи, зимове білля, т. зв. „комінярки“ для охорони голови від студени і відповідну скількість кавчукових чобіт. Анґлійський уряд спродає Польщі значну скількість комплетного умундування і теплих плащів.

Польсько-німецький трактат. Як повідомляють, Польща заключила з Німцями господарський трактат. На основі цього трактату по думці версальського мира, Німці мають передати Польщі 36.000 грузових ваґонів, 3000 особових, і 1200 паровозів.

Польща визнала Латвію. Польський уряд вручив міністрові закордонних справ Латвії грамоту, яка є офіційним актом визнання самостійности латишської республіки. Представником Латвії в Польщі має бути призначений Атискович, голова демократичного союзу в латишських установчих зборах.

Росія.

Денікінівські гроші. В Ростові і Новоросійську друкується місячно кредиток на 900 мільонів рублів.

Троцький проти салдатських рад. Die Allg. Ztg. повідомляє з Копенгаґена, що Троцький запропонував скасування всіх совітів салдатських депутатів і утворення спільного командування для всіх совітських військ.

Луначарський вмер. „Gaz. Por.“ повідомляє, що підчас останніх заворушень в Москві ранено тяжко комісара освіта Луначарського, який і вмер.

Керенський і Брешковська. „Nar. Listy“ повідомляють, що в Білгороді пробувають від 10 ц. м. Керенський і Брешко-Брешковська. Звідтам вони поїдуть до Денікіна, куди пробірається і Маклаков.

Колчак палить хліб. З Амстердаму повідомляють, що Колчак підчас свого відступлення казав спалити 200 мільонів пудів хліба.

Нові російські гроші. З Омська повідомляють, що в Владівостоці отримано 4 мільярди нових рублів, які друкувалися в Америці. Сибірські банки вимінюють їх по 4 старі рублі за один новий.

„Не повезло“. Німецькі газети повідомляють, що в Курську попав в полон до добровольців б. генерал царської служби Старкевич, який командував червоними військами. На приказ Денікіна його повішено.

❧ За кордоном. ❧

Льойд-Джордж і Україна. На прийомі, який устроено для журналістів парижської конференції в Лондоні, Льойд-Джордж говорив з головою українського інформаційного бюро в Парижі Савченком та інтересувався сучасним становищем на Україні, кількістю української армії, та відношенням України до її сусідів.

Ген. Клерк про Петлюру. Англійський ген. Клерк, якого вислала була парижська конференція з окремою місією до Бухаресту, післав англійському урядові доклад про ситуацію на Україні. Він заявив, що хоча у Петлюри є мало дисципліновані елементи, однак остаточно він отримає перемогу на Україні, бо усе населення гостро виступає проти Денікіна і всіх аристократичних реакціонерів. В кожній частині України, яку окупували Денікінці, населення повстало проти них. Воно прогонує добровольців і в цей спосіб підготовлює ґрунт для Петлюри.

Мировий стан. „Journal Officielle“ повідомляє офіційно, що воєнний стан покінчився 24. жовтня і настав фактичний мир.

Білоруси купують зброю. Представники білоруської республіки в Парижі ген. Кодратович і Основіцин отримали від американського уряду пропозицію закупити зброю і одіж для армії, які оставили в Франції американські війська. Підписано умову про закупку військових матеріалів на 400 мільонів доларів.

„Єдинонеділимські комівояжери“. З Царгороду повідомляють, що там дня 25. жовтня прибули Манжен, Маклаков і др. Крамарж.

Побили Саяндру. „Avanti“ повідомляє, що Саяндру підчас його промови на зібранні в Сен-Север тяжко побили соціалісти. Поліція арештувала 8 учасників заговору.

Проти реакційних затій. Латишські журналісти, письменники, вчені та артисти звернулися до інтелектуальних кругів всього світу з проханням о поміч проти реакційних замислів західньо російської армії.

Англійська політика в Персії. В цілій Персії вся влада перейшла в руки Англійців. В Тегерані відбулись демонстрації протеста проти цього, однак їх здавлено англійськими військами й жандармерією. Англія отримає теж мандат заряду Туреччиною. З цієї причини французькі політичні кола хвилюються.

Мировий трактат в сенаті. З Вашингтону повідомляють, що відбулось голосування над поправками, які внесли республіканські сенатори до мирового трактату, і їх прийнято 11 голосами проти 6. Сенатор Джон запропонував, щоби до ратифікаційного документу було долучено постанову, що Сп. Держави застерігають собі право виступити після 2 років із Союзу народів, коли до цього часу не буде повернена суверенність Китаю над Шантунгом, не поладиться ірландсько-англійський конфлікт і не буде визнана незалежність Єгипту. Це все, як кажуть, означає уневажнення вже тепер мирового трактату.

Проти бльокади. З огляду на те, що Антанта зажадала від скандинавських держав, щоби вони приєдналися до бльокади большевицької Росії, Швеція предложила Данії та Норвегії проект відкинення цього жадання.

Вербункові бюро у Відні. „Abend“ повідомляє, що в ніякому європейському місті немає стільки вербункових бюро, скільки їх є у Відні. Є тут бюро Колчака, Бермонта, Лівієна і угорські для монархістичної армії,

Жидівська народність. На одному із послідних засідань австрійського Національного Збрання сіоністичний посол Стрікер поставив внесення, щоби при новій переписи людности було утворено окрему рубрику для жидівської національності. Проти цього внесення запротестував канцлер Реннер і при голосуваня його 48 голосами відкинено.

Економічна хроніка.

Страйки в Америці. По звідомленням з Вашингтону виноситиме число страйкуючих в Сп. Державах від 1. листопада понад 2¹/₂ мільона робітників. Складатися буде це число з пів мільона копальників, ³/₄ міль. металевих робітників, ¹/₃ міль. залізничників; решта страйкуючих належатиме різним промисловим заводам. Криза серед американського господарства поширюється і прибірає з кожним днем грізніший вид. Вплив радикальних елементів розростається наочно, а дотеперішні умірковані провідники робітничих організацій тратять на повазі. В Сенаті став цими днями предложений законний проект, що забороняє залізничні страйки й накладає страйкарям різкі кари. Союз залізничників загрозив в разі перепертя такого закону могутньою протестовою контр-акцією. Стан напружений, — а конфлікт майже неминучий. Триває далі й страйк портовиків. Американський уряд зажадав в формі ультіматума негайне закінчення його і грозить обсадити пристані війском. Робітники на ультіматум відповіли поставленням нових домагань.

Політичні змагання німецьких залізничників. Події в області залізничної дерекції Франкфурт н. М. розростаються до більшої акції і мають в суті політичний підклад. Руховий віділ залізничної організації складається в переважній скількості з довірительців независимих соціалістів і комуністів. Умірковані провідники стараються загладити внутрішні конфлікти й з'елімінувати політичну закрутку. Рівним шляхом ідуть і старання правительства.

Винайм австрійських і чеських державних залізниць. В послідних днях відбувалися довші переговори між австрійським і чеським урядом з одного, а американсько-англійською банковою спілкою з другого боку в цілі винайму державних залізниць. Переговори ще не закінчились. Умовини через те на разі не відомі в деталях. Перебрання залізниць мало-б наступити вже 1. січня 1920. р. і буде правдоподібно тревати довший час. Офіційні круги не дають жадних пояснень. Винайм залізниць представляє тільки перший крок на дорозі вивласнення державних маєтків і промислових засобів в німецькій Австрії і в Чехії і переведеня їх в чужі руки. Кольонізованя середноєвропейських держав поступає сильним ступнем наперед.

Розділ німецького вагонового парку. Польські часописи повідомляють, що найвища Рада в Парижі наділила Польщі з німецької добичі 36.000 тягарових вагонів, 3000 особових возів, 1500 звичайних і 1200 локомотивів. Рівнож буде Німеччина примушена, „визичити“ Польщі 3000 тягарових вагонів і 100 локомотивів.

Американські кредити для Європи. „Nieuve Courant“ повідомляє з Atlantic City: Америка лагодиться скласти для Європи величезну позику в висоті 2 мільярдів дол. Член союзу Morgan Company Морау висловився, що вивіз американських товарів в першій половині р. 1919. виносив 2673 міль. дол., це значить стільки, скільки виносив довіз з Європи в мирнім часі й підчас війни.

Інтернаціональна санація маркової валюти. По звідомленням „Frankfurter Zeitung“ має відбутися в Амстердамі з початком листопада з'їзд членів інтернаціональних фінансових фірм з Голандії, Франції, Англії, Швеції і інших держав. Цілю з'їзду являються наради над санацією німецької валюти і піддержка німецького господарства. Показується, що й заграниця терпить на невідраднім положенню німецької промисловости і радо причинилабся до гоїння економічних хворіб.

З українського життя на чужині.

Недільна вистава „Хазяїна“ в „Єдності“ була пробним каменем в оцінці самого драматичного Товариства „Станиці“.

В тій серйозній, неаматорській штуці Карпенка Карого стали наглядними всі слабкі сторони Товариства. Воно ще молоде, доривочно зорганізоване, а вже, а може власне тому легковажить собі публику. Режисер дозволяє на виставу штуки, хоч половина граючих не опанували памятево ріль. Аматори, і тоті слабші, важуться стати перед віденською публикою, не уміючи ріль. І виходить таке, що публика мусить переживати того самого вечера напереміну вражіння, які мається в справдішнім театрі, а зараз же вражіння, які рідко мається на виставках шануючого себе аматорського кружка (збірна сцена). Коли до того додати, що правдоподібно нема генеральних проб на сцені, бо граючі не трапляють до дверей, що двері не мають клямок, що з поза декорації хати стирчить декорація ліса, що нема майже ніякої хатньої обстановки, що занавіса або за скоро або пізно спускається (не знаю, нащо фігурує на запрошеннях імя распорядчика), то на загал вражіння, яке робить вистава, о стільки гірше, о скільки кращу штуку грає Товариство і о скільки краще грає сам режисер з декільки таки солідними силами. Ту треба піднести, що обсада ріль, за виїмком Марії, добра і що п. Бахмач (Феноген) вивязався з своєї ролі дуже добре і знаменито секундовав „Хазяїнові“ — Карпенко, котрого, коли-б не ті всі обставини, можна прирівнювати з „Хазяїном“ утвореним М. Садовським, Добре грали Золотницького п. Сердюк, Колиновича п. Високий, а також Лихтаренка п. Поліщук. З жіночих сил у п. Високої видко поступ.

Шкода, що штука не була викінчена і заокруглена як слід, бо при тій обсаді головних ріль можна було дати публиці справдішній художній вечір. А еміграція интересується своїм театром, чого доказом все битком наповнена зала.

Дня 28. ц. м. відбулося чергове засідання Управи Союзу укр. журналістів і письменників, на яким: 1. обговорювано справу видань Союзу і 2. порішено у відповідь на заклик українського робітничого товариства „Єдність“ взяти участь в організованих цим товариством науково-популярних курсах.

Управа звертає увагу тих товаришів, які бажають вступити в члени Союзу, що в заявах повинні бути подані відомости про дотеперішню журналістичну чи загалом письменницьку діяльність. Ці заяви можна адресувати тільки на адресу секретаріату (Секретаріат Союзу укр. журн. і письм.), який міститься тимчасово у Відні (XIX. Hofzeile Nr. 27).

Українське робітниче товариство „Єдність“ у Відні порішило організувати при своїй просвітній секції науково-популярні курси на взірці народніх університетів, закликаючи до участі в організації цих курсів Союз українських журналістів і письменників. Окремий комітет, зложений з членів обох товариств, в якого склад увійшли п.п. Ю. Демчина, С. Крілик, В. Кушнір і Ф. Слюсаренко, виготовив вже програму курсів, які повинні розпочатися з половини листопада. На пропозицію голови просвітної секції тов. „Єдність“ головою курсів обрано тов. Ф. Слюсаренка. Курси носитимуть назву „Науково-популярні курси товариства „Єдність“, організовані при співучасті Союзу українських журналістів і письменників.“

26. жовтня прийшов до української станиці в Відні полковник Блаватний з наміром позискати для своїх плянів українських старшин, що недавно повернули з італійського полону. Розуміється, що благородна ідея освободити український народ з польського ярма знайшла однодушний, одушевлений відгомін в душі українських старшин. Однак, один з старшин запитав п. Блаватного, на яких реальних основах п. Блаватний буде свою акцію, бо хоч кождий з присутніх Українців готов в кождій хвилі посвятити своє життя за так велику ідею, але в разі неналежного легкодушного приготування та виконання такого пляну і в разі недостаточних матеріяльних засобів це було-б просто великим злочином на власнім народі. На такі важкі питання не дав п. Блаватний іншої відповіді, як тільки те, що він, як російський офіцер (?)

увійшов перший у Львів, що всі Славяне повинні бути солідарні (?!), що велика, федеративна Росія (!!!) диктувала-б свою волю цілому світові, і накинувся образливою лайкою на українську Директорію. Коли др. Донець запитав п. Блаватного, яким правом він посмів образити Директорію і Петлюру, то він почав відпіратися і хотів дра Донця чинно зневажити. З огляду на відповідь п. Блаватного на запит українських старшин і на його наскрізь нетактовне, варварське поведіння проти дра Донця зібрані українські старшини ухвалили резолюцію, якою висказують своє валике обурення для п. полковника Блаватного ізза його обидливих слів, звернених до Директорії, і ізза його некультурного виступу проти дра Донця та заявили, що стоять і стоятимуть все твердо при наших національним героєві Симоні Петлюрі та готові життя положити для ідеї самостійности України.

— —

Після незвичайно удачних концертів Української Республіканської Капелі в Швайцарії французьке посольство в Берні дало Капелі віза до Франції, і вже 7. листопада відбудеться перший концерт Капелі в Парижі.

— —

Завідуючий українським посольством у Відні п. Полетика виїхав з Праги до Берліна.

В Берліні перебуває теж Скоропадський, Бутенко, Полтавець-Остриця, Медведієв і другі визначні члени „Українського Об'єдиненого Союзу „Україна“.

— —

До Відня приїхали з України: О. Бон; з Берліна артист скульптор Паращук і др. Зелінський. Посол Галаган поїхав до Будапешту. Б. міністр закордонних справ О. Шульгін поїхав до Швайцарії. З Риму на Україну поїхали п. Севрюк і Єремійєв.

— —

Студентське Тов. „Січ“ взиває українську громаду прийти як найчисленнійше на

Збори для піднесення протесту

проти виключення українських студентів польськими властями з львівського університету.

Збори відбудуться в неділю, 2. листопада ц. р. о 6. годині вечером в залі Товариства „Єдність“ I. An der Hülben ч. 4.

Українці! Задля ваги справи та для вислову свого обурення явіться як один.

— — — — —

ОГЛЯД ПРЕСИ.

Думки про східньо-європейську політику.

„Deutsche Politik“, яка видається при близькій співучасті відомого німецького політика Рорбаха, містить статтю Фрідріха Юста, яка має досить великий

інтерес, з огляду на міркування автора про минулу німецьку політику на Україні. Автор пише:

„Закордонна політика буде ще довгі часи основним завданням німецького політичного життя, і Німеччина не дивується вже більше тому, що її бувші політики власне в цій справі поробили так великі помилки, бо справді вони цілковито не

були ознайомлені зі станом річей за кордоном.

Тепер очі всіх направлені на захід, але власне тепер, коли будучність Росії має буде припечатана антантською печаткою, булоб на часі розпочати відбудову нашої закордонної політики на сході Європи.

І Антанта теж не є непрогрішима і вона робить помилку, коли піддержує адм. Колчака. Перемога Колчака не буде ще кінцем цього хаосу, який панує в Росії. Я думаю, не помиляюсь в тому, що велика частина німецького народу є тої думки, що булоб добре, колиб ми почали піддержувати й собі якогось Колчака. Колчак це в політичному перекладі: Пуришкевич, Гучков — Мілюков і ні кроку далше, а хто в них вірить, вірить в те, що воскреснуть мертві.

Пуришкевич — це відома маріонетка Думи, провідник реакційної „чорної сотні“ і його реакційні одностайні негайно піднесуть голову, бо власне вони з легкістю приспособились до большевицького режиму і через це удержались при життю.

Партія октябристів та її провідник, бувший голова Державної Думи, Гучков, може йти тільки рука об руку з правими партіями. Мілюков стоїть в центрі, однак він завше був більше схильний йти на право, ніж на ліво. Бо лівіше Мілюкова це вже справжній демократизм, і може прийти знову Керенський, який по думці правих, промостив свого часу шлях соціалізму та большевикам. Однак, ми мусимо додати, що власне царське правительство через свою нездарність, безхарактерність і класовий еґотизм привело державу до повної анархії. Це все належимо використали большевики і присвоїли такі погляди широким народнім масам. Колчак тому не може рахувати на піддержку широких народніх мас і якийсь більш тривалий успіх. Домашня війна може зменшитись, але не покінчиться.

Що більше, Керенський, який витверзвся зі свого опьяніння і манії величності, прийде мабуть до влади і він може бути нашим приятелем. Керенський та його партійні товариші — це справжні демократи, яким знову дадуть в руки прапор соціалізму ті доктринери, які схотять врятувати свої безпідставні ідеї перед анархо-революційними і погруженими в темряву народніми масами.

Ці народні маси в Росії розуміли соціалізм, як ідеальну рівність, який повинен гальмувати усякий розвій капіта-

лістичних стремлінь, і тільки невелика частина великоміського пролетаріату та інтелігенції зрозуміла соціалізм так, як його розуміє соціалдемократія Німеччини. Але навіть і ця частина не могла уникнути специфічних російських умов і вона під проводом Леніна й Троцького прищиплювала економічно й політично нерозвиненому народові ідеї, які в західній Європі дійшли до широкого розвою, а слабкість своїх ворогів вважала своєю силою.

Вони переплутали факт сили з силою факту. Большевици зародився по всіх закутках Росії під гаслом „углублення революції“ і він розбудив широкі маси зі сну, і ці маси будуть толерувати тільки такий уряд, який запевнить їм свободний розвій, — вони будуть домагатися демократичних реформ.

Ніяк не можна собі уявити демократичної Росії без суверенної України, і тому ми мусимо доложити всіх сил, щоби скріпити стосунки з нашими першими приятелями Українцями.

Для кожного, хто знає господарські стосунки на Україні є ясным, що доля цієї країни залежить в великій мірі від земельної реформи. Німецькі політики прогавили відповідній момент, щоби здобути собі на завше приязнь українського народу. Був це час, коли на місце Центральної Ради став гетьман,

На Україні широкі маси населення сильно привязані до землі. Та велика частина селян не має її зовсім, або має мало, а її знання раціональної господарки таке незначне, що вона ледви що може прохарчувати свою сімю. І тому державна міць в великій мірі залежна від аграрної політики уряду. Кожний уряд, який цю політику злегковажить, мусить бути повалений. А позаяк широкі маси населення мають так великий вплив на політику, то сильний ґрунт під собою може мати тільки демократичний уряд, який вийшов з народу з кругів трудової інтелігенції. Вона, ця інтелігенція, є у вічному контакті з народом і вона є національно свідомо так, що навіть інтернаціональні її круги мусили в останній час свої ідеї оперти на національному підкладі.

І національна свідомість інтелігенції зростає все більше й більше. Великороси, Жиди, Поляки, а в останньому часі й Німці приходять на Україну і кожний з них на свій лад тягне із неї для себе користь. Великороси силою, Жиди під-

ступом, Поляки релігією, а ми Німці через своє незнання і всі ми обеднались у зневажанню національного почування Українців. І це є факт.

Кожен уряд на Україні буде змушений йти спільно з тією інтелігенцією, або їй залишити провід, до чого однак на жаль ніколи вона не мала ніякої змоги.

Національна свідомість народу у східній Україні щойно зароджується, коли навпаки так звані Русини, які не є нічим іншим, як тими-ж таки Українцями, розвинули свою мову і творять національну цілість. І якраз цей факт відіграє велику роль для розвитку цілої України. Східня Галичина зі Львовом була джерелом духового українського життя. Цей закуток, куди втікали переслідувані царом Українці, під гнетом Поляків неремінився у справжню твердиню Українства.

Доля цього народу, який із усіх боків окружений ворогами і ненавиджений за свої національні стремління, має багато дечого спільного із нашою. Ми заподіяли собі взаємно багато лиха, однак ніяке зусилля з нашого боку не буде за великим, коли воно доведе до зміцнення наших стосунків з Українцями.

Україна — це край незмірних багатств, де невичерпані природні джерела сирівців, а де бракує знаряддя, щоби пустити усе життя в рух. Народ цієї найбагатшої на світі країни буде перш усього інтересуватись під час свого державного будівництва ввозом і вивозом, цей народ буде оглядатись за приятелями, і нам треба показати супроти него свою добру волю. Це буде для нашої дипломатії незвичайно вдячне поле до праці, і вона повинна тільки належито направити цю чарівну палочку, якою може внутрішнє становисько Німеччини ослабити або зміцнити.

Негайні заходи задля організації німецько-українських зносин є в нас на днешньому порядку, а підтримка уряду цієї справи це завдання часу.

Карло Кавтський і большевизм.

Під такою назвою поміщує Отто Бауер статтю в 28. числі віденського соціал-демократичного тижневика „Der Kampf“ з

11. жовтня ц. р. Карло Кавтський, котрий в цім році кінчає 65 рік свого життя, редагує від 1883 р. теоретичний соціал-демократичний тижневик „Die neue Zeit“ і за тих 36 років літературної діяльності вибився на перше місце, як теоретик марксизму, неначе його „папою“. Як відомо, в хвилях так званого еволюційного ревізіонізму, Карло Кавтський був чи неодиноким, який в соціалізмі добачував революційний принцип і тому здобув собі симпатії серед радикальних кол світової, особливо російської, соціал-демократії. І не дивлячись на свою велику популярність ученого дослідника соціалних законів, Кавтський через ціле своє життя стояв одиноким і самотнім, хоч в пошані навіть у своїх противників. Отто Бауер старається змалювати нам духове обличчя визначної людини як також його заслуги, які він приніс для поглиблення клясової свідомости всесвітнього пролетаріату. Отто Бауер на стільки визначний соціалістичний письменник, що кожна його стаття є всеж таки небуденною появою дня.

Отто Бауер пригадує нам рік 1914, коли то Карло Кавтський святкував 60 літний ювілей свого життя. Тоді зібралися біля соціалістичного діда соціалістичні батьки і діти. В його домі на святі були і Кунов, і Реннер, і Ленін, і Троцький. Перші два пішли занадто на право, два остані занадто на ліво. Тільки соціалістичний дід лишився на своїй старій позиції, яку займає від своєї молодости, від часу, як став на чолі тижневика „Die neue Zeit.“ За весь той час Кавтський вложив великий пай в капітал соціалістичної думки. Діяльність його йде в двох напрямках: 1. Він досліджує, поглиблює і аналізує марксизм в ряді капітальних праць, таких як „Agrarfrage“, „Theorie über den Mehrwert“, 2. популяризує соціалістичну науку

серед широких мас робітництва рядом доступних для теоретично необразованих читачів статей.

Марксистська теорія — це теорія *par excellence* революційна. Одначе з розвитком робітничих професійних організацій життєва рента кожного робітника дуже піднеслась, і здавалося, що коли розвій робітничих спілок піде в тім самім темпі, що досі, непотрібно буде революційних потрясень, бо до соціалізму можна буде дійти шляхом еволюційної діяльності на парламентарній арені. Так повстав ревізіонізм в соціалістичній науці, який знайшов свого теоретика в особі Бернштайна. Ревізіонізм був дуже модною наукою і знайшов собі багато прихильників. Коли-ж Кавтський почав його поборювати з молодечим запалом, його називали „ортодоксом“, „папою“, „великим інквізитором закостенілої в догмах марксистської церкви.“

Тепер на менше модною є теорія Леніна і його концепція диктатури пролетаріату, яка знаходить свій вислов в республіці рад. І ось тепер в Європі, хоч деякі соціалісти приписують революційні явища на сході Європі специфічним місцевим обставинам, всеж таки вони уважають, що тільки шляхом диктатури пролетаріату можна дійти до соціалізму. Москва стала Мекою, Ленін пророком для великої частини соціалістів світа. І коли Карло Кавтський знову таки з таким же молодечим запалом виступив в своїх статтях і брошурах проти большевизму — особливо замітна його брошура „*Terrorismus und Kommunismus. Berlin 1919*“ — ростягнув на свою сиву голову незаслужений закид „соціал-зрадника“.

Тимчасом не треба забувати, що ще в 1902 р., т. є в часі, коли в інтернаціональних зносинах панувала „тиш та гладь та божа благодать“ — коли внутрі кожної з держав був глибокий „соціальный мир“, Кавтський видав книжку п. н. „*Die Soziale Revolution*“ („Соціальна Революція“). Книжка була бомбою. Ревізіоністи прийняли її з кпинами, революціонери з одушевленням. Вона стала для них боевим кличем.

Глибокий корінь противенства між Кавтським і большевизмом лежить в ріжниці погляду обох на економічну проблему соціалізації.

Большевизм бачить тільки одно завдання: розділити надвартість, яка припадає капіталістам, скоро і без решти поміж робітництвом. Це робиться рево-

люційним шляхом; без відшкодування відбірає власникам соціалістична держава средства і продукції і передає їх в руки робітництва. Кавтський вже в 1902 р., остерігав перед таким примітивним розумінням проблеми. Він вираховував, що конфіскація надвартости може дозволити подвоїти доходи робітників, коли її розділиться між робітництво. Але цього не може бути. Капілісти також не проїдають всіх своїх доходів, які їм дає надвартість. Частину їх уживають на розширення своїх заводів і на удосконалення технічного обладнання, щоби підняти продукцію. Цю функцію мусить взяти на себе соціалістична держава. Для того вона не може розділити цієї надвартости поміж робітництво, бо потребує її не тільки на удосконалення средств продукції, але також на забезпечення інвалідів праці. Щоби можна піднести доходи робітництва, треба також піднести продукцію. Надвартість є тим більша, чим довший час праці (абсолютна надвартість) і чим вища продуктивність праці (релятивна надвартість). Тепер час праці коротчий, великі маси — безробітні, другі не достатньо заняті і рівночасно обнизились продуктивність з приводу знищення і опустошення продукційного апарату. Для того тепер конфіскація надвартости не може піднести доходів робітника, а тільки підвищення продукції.

Тимчасом большевизм бачить тільки проблем сили, а не проблем економії. Це правда, що після війни дуже легко захопити пролетаріатові владу, одначе це не означає, що зараз же після соціальної революції мусить негайно переводитись повна соціалізація. Першим завданням повинно бути привести робітництво до праці. В 1902 р. Кавтський думав, що після соціальної революції, це буде зробити легко, бо робітники привикли до праці. Тепер після війни інакше. Війна здеморалізувала робітництво в тім розумінню, що відзвичаїла їх від праці, і треба буде на це довшого часу, щоби дійти до нормального стану. Большевизм переводить „експропріацію експропріаторів“ одним махом. Кавтський перестерігав ще в 1902 році перед таким методом. На його погляд, пролетаріат, захопивши владу, повинен її закріпити шляхом допомоги безробітним, шляхом податкового обложення підприємців. Податкова шруба призведе до того, що самі підприємці схочуть позбутися своїх підприємств за невелике відшкодування. В той спосіб „експропріа-

ція експропріаторів“ відбудеться без пониження продукції на протязі кількох десятиліть.

Большевицький метод експропріації вимагає диктатури і террору. Метод Кавцького — метод демократичний. Для того завданням пролетаріату, на погляд Кавцького, повинно бути знищення феодалізму, то є докінчення того, що занедбала буржуазія. Треба ввести загальне виборче право до всіх установ, відділити церкву від держави, усунути мілітаризм, здемократизувати шкільництво. А вже Кавцький стоїть не на ґрунті диктатури рад, але на ґрунті парламентаризму. Але ще одно. Большевизм веде за собою террор і першим його словом — це обмеження прав преси. Кавцький рішучо тому противиться. Коли суспільність має розв'язувати тяжкі проблеми, людська думка повинна бути свободна. Тому Кавцький вимагає комунізму в матеріальній, анархізму в духовій продукції.

Кавцький і його прихильники, що поборюють большевизм, знаходяться в дуже неприємнім товаристві, бо і реакція поборює большевизм, хоч і з других мотивів. І це ослаблює позицію соціалістичних противників большевизму. Це одначе не повинно їх дразнувати. Невтрального становища вони не повинні займати, не повинні вони також долю соціалізму віддавати в руки соціалістів типу Шайдемана, бо після упадку большевизму настане чорна реакція і упадок сили пролетаріату.

В справі російсько-української суперечки.

Нележну відправу ріжним носителям „общерусскої“ ідеї дає чеська „Tribuna“ (стоїть дуже близько до президента Масарика), яка в числі 235. старається з'аналізувати причини українсько-російської суперечки.

В цій справі автор (O. N. G.) пише:

„Українське питання це не є якась уявна величина, як думають російські націоналісти, ані не зістало воно видигнуте щойно війною, як це мусів признати такий ворог українських стремлінь,

як др. Крамарж. Воно навіть і в Парижі набрало перворядного значіння. Треба собі присвоїти остаточно вже раз те, що національний український рух все більш набирає сили, й сьогодні немає такої фізичної сили, яка-б його зуміла зламати або затримати.

Мусимо зазначити, що політична українська проблема у цілому своїому обемі чисто внутрішньо-російською справою або якимись причинном до польського питання — ні: це цілком самостійна міжнародня проблема, яка творить органічну частину східньо-європейського питання.

Світова війна цілковито перемінила політичну конфігурацію Європи, і це треба вважати революційним вчинком. Так зв. російське питання передвоєнної доби має сьогодні цілком інший вигляд. Цей складний комплекс краєвих і національних питань перемінився у східньо-європейську проблему. І тут починається взаїмне поборювання Росіян з іногородцями. Росіяне вірять в те, що мусить повстати єдина Росія, а іногородці знову не довіряють тим автономічним обіцянкам, які запевняють їм Росіяне. Так пр. п. Ефимовський, відомий із своїх виступів у Празі, нераз вже заявляв про те, що: „окраїнні землі мусять добровільно об'єднатися з Росією, бо інакше будуть змушені це зробити силою“, що на Європу не сміють вони дивитись. Їх не признано досі, не признають і у майбутності. Для Європи небезпечно зробити собі Росію ворогом. Що Росія буде мати в Європі приятелів, така вже логіка факту“ . . .

Чому ж ні? Така є логіка факту для Росіян.

Для іногородців а зокрема для Українців є вповні ясно, що з російською псевдодемократією типа Ефимовського або з російськими ексоціалістами в роді Савінкових і Алексінських так само не може бути ніякої згоди, як для Чехословаків та Південних славян не було можливе порозуміння з Лямашем, Реннером, Бауером або Каролієм . . .

Російські політики, виховані на ґрунті бувшої царської Росії, з погордою та іронією відзиваються про нові держави балтійські, кавказькі та ин., які повстали на розвалинах старої імперії. Самостійна Естонія, Латвія, Литва, Білорусь, Грузія, Арменія, Азербейджан — для російського паннаціоналіста це такі „незначні“ величини, які цілком природно не мають мати ніякого права на незалежність 0-

Їх повстання це тільки одно непорозуміння, викликане кучкою шовіністичної інтелігенції, яка не має опертя в широких народніх масах. Маса ці — по думці російських політиків — однодушно стремляться до відбудовання великої Росії дещо змодернізованої із вні. Ця спекуляція на національну несвідомість широких інородчеських мас, це тепер улюблений коник панросійської пропаганди. Ці панове однак забувають, що це обосічний меч, бо інородці так само мають право доірікати російській інтелігенції, що вона має може ще менше спільного із своїм великоруським народом.

Тут не треба забувати і обезцінювати вплив війни та революції на освідомлення неросійських народностей. Ця політична незалежність, яку здобули собі окраїнні народности, а яких гнобила потім німецька чи большевицька влада, була теж сильним виховавчим чинником.

Совітський режим із своїм централізмом починає заступати всеросійська політика Денікіна, Колчака, Бермонта з проклямаціями про національне рівноправство та автономію, що були писані на адресу Антанти, щоби зеднати собі її симпатії. De facto їх окупація неросійських територій була кінцем не тільки політичного, але й культурного самоправства. (Денікін н. пр. видав відомий приказ про нищення слідів українства, а його кийвський губернатор приказав знищити твори 118 українських письменників). — А це все довело до того, що н. пр. на Україні повстало проти Денікіна селянство й рішило боротись з ним до останньої каплі крови.

Що Українці та російські інородці є сьогодні справді сепаратистами та самостійниками, це у великій мірі заслуга російських націоналістів, які доклали всіх зусиль, щоби унеможливити якесь порозуміння та співжиття. Своїми виступами проти федерації вони причинились до дозросту самостійницьких стремлінь. А своєю теперішньою пропагандою за єдиною Росією посіяли недовіря. Їх протиукраїнська агітація як н. пр. в Чехії доводить до протилежних результатів і починається немало до популяризації української справи.

Українське питання є і зістане Ахілевою пятою Росії. Про цю справу повинна більш серіозно заговорити російська публіцистика, а не відігрівати старих не-

смачних закидів про пруські марки, австрійську інтригу, запроданість і т. п.

О. N. G. (Tribuna, 26. Oktober 1919.)

Швайцарсьська преса про концерти Української Республіканської Капелі.

„Basler Nachrichten“, дня 12.
ЖОВТНЯ.

„Концерт, який устроено Українською Республіканською Капелею в п'ятницю 10. жовтня в музичній залі, був явищем свого рода. В народній пісні відбивається характер народу чисто і яскраво, що так безперечно не можна цього осягнути нічим иншим. Описи по нашим масштабам не можуть нам представити суті цього народнього мистецтва, бо перед нами західними народами стає новий незнаний нам світ, що спочиває на цілком инших основах і побудований на цілком инших підвалинах. І тому ми не можемо силкуватись представити суть та істоту цього своєрідного для нас явища; в деякій мірі зробило це пояснення др. Остапа Грицяя, долучене до програми.

Що торкається чисто музикальної сторони, то треба, опіраючись на нашій західньо-європейській точці погляду, видвинути те, чим відзначається воно від нашого мистецтва. Передовсім треба звернути увагу на культуру голосів в Українців, головню жіночих, які визначаються незвичайною спеціально у forte гострістю. Незвичайна сила голосів не оказує найменшого втомлення і дає доказ великої фізичної сили, яка дримає у цьому так довго гнобленому народі. То знову мається ріано, яке у найтонших деталях чисте, ріано, яке у своїй звуковій красі є для нас насолодою і яке у своїй незрівняній тонкості є доказом великої співацької культури.

Те однак, що з боку технічного найбільш подивляли, це дісципліна хору. Вона рівняється гарно вишколеній інструментальній оркестрі. Дирігент п. Кошиць, тримає свою громаду певно в руці, і це дає йому змогу викликувати незрівняні нюанси темпа та динаміки. І получається пісня, яка граничить майже з віртуозством. І все це являється прикметою народу

і тому не має в ньому ніякої штучности. Усе повне життя і руху, часто навіть у ліричних творах, повне драматичности, і часто чується певного рода *sit venia verbo* дикість.

Треба теж дещо сказати й про головні прикмети самих композицій. На вечір склалися колядки, щедрівки та світські пісні, які усі відтворювали душу українського народу. Старе й нове, ліричне й драматичне у пестрій різноманітності. Із пайстарших часів пісень купальної ночі пісні з релігійним підкладом. У світських піснях з'являється характер народу у якійсь нестриманості. Характеристичною для мене є „Верховино“ із своїм переміняючимся характером, сильними строфами і рефреном, а у цьому всьому мішається і гордість і весела жартовливість. Велика є краса тонального малюнку; чути голос скрипки на вулиці, кружання пар, однотонне звеніння кужілки, і це все передають людські голоси у своєрідній плястиці. Безпосереднє і часто неочікуване поставлення рядом себе протилежностей, які змінюють навіть у кожній фразі, надає цілості певну спеціальну віртуозність.

Berner Tagblatt, з дня 17. жовтня.

Можна навести паралелю зі скрипкою і сказати: цей а capella мішаний хор Українців є чистий мов квінтовий стрій. Бо таку незрівняну чистоту серед хорів можна подібати тільки дуже рідко, і це справді найбільш визначний момент цих чудових успіхів хору.

Дальше треба зазначити велику дисципліну, тонку динаміку, широкій темперамент і вдумливу передачу поодиноких тональних речень. В поясненнях, доданих до програми, зазначено, що у цих піснях відбивається вся душа народу і що український народ оспівує навіть найменші явища природи і його внутрішнього життя. І це все можна справді відчути із цих пісень, і я не знаю ні одного приміру в наших швейцарських хорах, який-би наближався до тих технічно викінчених продукцій і який вмів-би так плястично представити саму ідею тексту.

Для нашого вуха чужим являється тонічний уклад. Тут не все оброблено однаково. Побіч звучних басів, які досягають контрактави, чується сопрана з острыми тонами. Однак з часом підчас концерту вуха наше звикає і якраз у цій

натуральній тональній будові деякі пісні роблять спеціальне вражіння і заховують вираз їх батьківщини.

Програма обіймала колядки, щедрівки, веснянки і дванадцять світських пісень. Усе народні пісні, оброблені Лисенком, Леонтовичем, Кошицем і другими. Усі вони у тяжкій гармонізації, з каденціями і мимо протилежних мотивів у легкому контрапункті, завжди відповідаючому характерові тексту. Для музиків джерело цікавих тем.

Диригент п. Кошиць проводив хорові з незрівним спокоем і дискрецією. Оплески учасників повнісінької залі були цілком заслужені, і деякі пісні хор мусів повторити.

„La Feuille“ з дня 19. жовтня.

Чудовий вечір українського „Фолькльору“. Голоси незвичайно чисті й гнучкі, Нисанси незрівняно тонкі, особливо pianissimo. Диригент Кошиць тримає хор своєю мистецькою рукою і вміє повести його на належний шлях.

В програму входив цілий ряд гарних колядок, у яких перемішані елементи поганства і християнства; дальше цикль веснянок з подібними ціхами. Незвичайно гарними були купальські пісні.

В третій частині концерту ми чули ряд народніх пісень, одна краща від другої. Дуже подо балась „Коломійка“, апофеоза гірського життя, а также й „Віють вітри“ о глибоко поетичній мелодії. „На вулиці скрипка грає“ незвичайно весела. У цій пісні Кошиць танцює раменами, і видно, як своїми жестами підкреслює поодинокі слова — це справді по мистецькк. „Васана“ має легендарний характер, а „Ой пряду“ красоту, якої не можна висловити.

На жаль були теж і націоналістичні моменти, бо концерт почався швейцарським і українським гимном, а покінчився українським маршем на мотив „Марселіези“. Мимо цього мусимо висловитись з великою похвалою про співаків і тишитись, що почуємо їх знову, 20. ц. м.

Махно і Махнівці.

„Стрелець“ з 5. жовтня приносить дуже цікаві подробиці про організацію армії отамана Махна, так, що інтересно буде переказати їх коротко.

Армія Махна складається переважно з кінноти, а піхота їздить на возах забра-них по дворах. Це військо веде парти-занську війну. Його стратегія ось така: звичайно стягають усі частини в одну околицю, а коли переломлять неприя-тельський фронт, стараються оточити противника. Ворожих старшин убивають, а салдатів проганяють у Московщину. З полоненими не обходяться жорстоко. Ранених забирають зі собою, а тяжко ра-нених добивають лиш на їх бажання. Військо Махна дуже хоробре. За непо-слух або зраду убивають на місці. Ціла армія складається з 30.000 козаків, по-ділених у компанії, полки і бригади. В ній знаходиться багато інтелігенції, як лікарі, учителі, учительки а навіть люди, які перед війною були зв'язні з україн-ської літератури. Просвітний відділ цієї армії працює безупинно і уряджує для повстанців лекції в агітаційних цілях, видає прокламації, навіть часопись. По-встанці зложені головно з селян, потом-ків Занорожців, з катеринославської, хер-сонської і таврійської губернії. По їх по-нурих, занедбаних лицах видно, що життя немає для них ніякої вартости. Муніцію й сружжа мусять собі самі здобувати від ворога. Ідять гуртками з одного начиння. Їх звичаї, а навіть їх рухи нагадують нам козацькі постаті з історії або зі зв'язних малюнків.

Сам Махно, якого козаки зовуть „батьком“, має 33 роки, малого росту і носить звичайно синій однострій та сиву шапку. Його лице татарського типу, обри-те, а голова покрита незвичайно довгим волоссям. В кожній борбі він стоїть усе на переді. Його жінка, котра все їздить з ним, на причуд чорна і має універсі-тетське образование. Вона щира Українка, дуже розумна і одушевлена ідеєю само-стійности України. Махно заявив, що він так довго не зложить оружжя, доки Укра-їна не стане самостійною державою.

З діяльності Української торговельної Місії.

В 3. т. 3. числі нашого органу подали ми коротке звітлення про бюлетені, видавані Україн-ської торговельною Місією. До цих заміток ми одержали такі доповнення :

Економічні бюлетені були зложені, зредаговані, видані й надруковані ви-ключно засобами Місії, на її кошти, її літературними силами а також і техніч-ними; і були вони розповсюджені не тільки між швейцарським громадянством, а також між промисловими й комерцій-ними колами Франції, Італії та Бельгії в кількості 50.000 примірників.

Комерційній і фінансовій Місії було поставлено завдання між иншим, ознайо-мить найширші кола названих країн з Україною як економічним фактором, або, сказавши ширше, Місія мала на меті зв'язати з Україною не уряди західньої Європи, а громадянство, — Місія була ад-вокатом України по економічним пи-танням не перед діпльоматами, а перед народами: — своїми економічними бюле-тенями Місія досягає в де-якій мірі отієї мети.

Бюлетені Місії розсилалися не тільки окремим приватним особам, а й ріжним громадянським установам: майже всім бібліотекам Франції, Італії та Бель-гії, — Меріям, середнім та вищим ко-мерційним школам, комерційним камерам, всім банкам, всім журналам — економічним, технічним і загально-політичним. І можна сказати, що бюлетенями цікавилися, що скрізь вони мали більший чи менший вплив; про це свідчать документальні данні, що маються у діловодстві Місії: коло сотні журналів перепечатали той чи инший бюлетень — цілий або у ви-тягах, або користувалися бюлетенями, як матеріалом, щоб писати про еконо-мічні українські питання; де-які комер-ційні камери присвячували спеціальні зібрання своїх членів, щоб знайти їх зі змістом бюлетенів, а де-які прохали Місію вислати бюлетені в такій кількості, щоб можна було розіслати їх усім членам камери; про те ж прохали де-які нау-кові економічні товариства; директор найвищого комерційного інституту в Бельгії прохав вислати кілька примір-ників бюлетенів для бібліотеки інституту, „вони одержать, — писав дирек-тор, — почесне місце і будуть уважно студіюватися студента-ми і професорами Інституту“ ба-гато директорів громадянських бібліотек прохали вислати по кілька повних ком-плектів бюлетенів; дирекція бібліотек парижського району прохала вислати 2.000 бюлетенів, щоб розділити їх між усма великими й малими бібліотеками того району.

Таким чином, Місія має право сказати, що виданням своїх коротеньких бюлетенів Місія у перше поставила перед найширшими колами західно-європейського громадянства українське питання, як щось реальне, поважне й гідне великої уваги.

Що до брошури „Ukraine Economique“, то хоч вона і була видана коштами й заходами Місії, але ж місія отдала те видання Україно-Швейцарській Торговельній Палаті, бо не мали вже змоги розповсюджувати те видання, позаяк речинець її існування кінчався.

На фронтах.

Большевицьке звідомлення з дня 24. жовтня. Гатчинський район. Червоні війська, продовжуючи наступ, енергійною атакою здобули Павловск і Дмитяче (Царське Село). Захоплено багато полонених, батарей, 5 кулеметів та иншу добичу. На варшавській залізниці ми знову здобули станцію Володимирський лаґер. — Київський район. Операції панцирного потягу ворога під станцією Ірпень кінчаються без наслідків, — Севський район. Бої на північний схід від Севська. На північний захід від Дмитріва наступ наш успішно продовжується. Успішні для нас бої на захід і на схід від Єлца. — В Вороніжському районі. Червона кіннота захопила станцію Рамон, перейшла на другий беріг річки Вороніж і продовжує відпирати ворога до Вороніжу (міста). Захоплено 4 гармати 10 машинових кріс та инше. На середньому Хопрі наступ успішно продовжується. — В Оренбурському районі. Наші частини підійшли до річки Утби, приток Урала. Ми знову заняли Тобольськ.

Большевицьке звідомлення з дня 25. жовтня. Київський і Чернігівський район: ніяких змін. — В Новохоперському районі наша кіннота успішно йде вперед. — В Курганському районі нами захоплено 500 полонених і 15 кулеметів. — Вздовж Ішимської залізниці ми посуваємося вперед, кількість здобичи ще не підраховано.

Большевицьке звідомлення з дня 26. жовтня. Західний фронт. Ми передвинулись на 10 верстов вздовж варшавської залізниці. В Єлицькому районі ми відкинули ворога на 40 верстов на захід і на 10 верстов на південь від Єлца. — В Вороніжському районі наша славетна кіннота під командуванням товариша Буденного 24. жовтня здобула Вороніж. Ворога відкинуто на другий беріг Дону, переслідування продовжуються. Захоплено багато добичі, як також панцирні потяги. В тому числі панцирний потяг в честь генералів Шкурова і Орлова. — Східний фронт. На всіх напрямках ми поступаємо вперед.

Повстанці. „Кієвская Жизнь“ повідомляє що повстанці коло Лебедина (Харківщина) оточили одно село і перебили денікінську залозу. Друге село занято повстанцями після довгого і завязаного боя. Після слів одного перебігця, денікінського офіцера, повстання на Харківщині не застановлюється. — Зелена армія на Кавказі все збільшується. Повстанці пеують залізні шляхи, руйнують будинки. На Кавказі заарештовано коло 50 генералів та 3000 офіцерів за те що не хотять вступати в ряди Денікінської армії. Повстанський рух на Полтавщині, Харківщині та Катеринославщині не застановлюється, особливо могутній рух в районі навколо Чугуїва, куди відправлено Денікіном взгта з фронту ударна частина. Мобілізовані селяни розбігаються по хатах, нищать мости. В районі Триблїя під Києвом селяне кілька разів підіймалися проти Денікінців. В районі Ніжина провадить акцію відділ Кропивлянського. Під Ромоданом йде боротьба з кількома тисячами селян. Повстанці руйнують залізнодорожні шляхи. Єлизавет було занято Махно, який перебив велику силу офіцерів. — Залізнодорожний рух між Царицином і Ростовом застановлено з причини частих наскоків повстанцьких відділів.

Критика і бібліографія.

Motes Adressées par la Délégation de la République Ukrainienne à Paris à Monsiér le Président de la Conférence de la Paix, à Paris. In quarte pag. 16.

Українське пресове бюро в Парижі випустило в світ ноти української делегації до президента мирової конференції в Парижі. За час від 10. лютого до 18 квітня, (перша нота має першу, остання другу дату) українська делегація післала до президента мирової конференції всего десять нот, менше як три ноти на місяць, отже не можна сказати, щоби наші делегати дуже вже турбували своєю присутністю великих панів з мирової конференції.

Та може, хоч ті „ноти маленькі, але важненькі.“ І того також не можна сказати. Не в тім річ, що вони короткі. Це мало важно. Одначе панове, котрі взяли на себе тяжку відповідальність заступати інтереси української Республіки, новинні були рахуватись з цілковитою ігнорацією східньо-європейських питань, яку проявляють західньо-європейські політики. Ноти треба було писати. Про це не може бути двох думок. Одначе кожную ноту треба було коментувати далеко обширнішими алеґатами, науково обробленими трактатами. Так наприклад, до першої ноти з 10 лютого, котрою вимагається визнання Української Народньої Республіки, треба було долучити обширний георґрафічний, статистичний матеріал, щоби панове з мирової конференції могли собі виробити докладне поняття про нашу національну індивідуальність. До другої ноти цього самого дня, в якій українська делегація повідомляє, що український уряд не може взяти участи в нарадах на островах Принкіно, треба було долучити науковий трактат, який би представив віковічну боротьбу і ворожнечу між двома найбільшими східньо-славянськими народами. Тоді, звичайно, було би Європейцеві ясно, що Українці і Москалі так довго не можуть сидіти за одним столом, поки історичні рахунки між ними не будуть вирівняні. В третій ноті з 12. лютого, яку ми уважаємо досить удачною, говориться про повну згоду демократичних республік „українних“, які повстали

на території бувшої російської імперії. Одначе і тут треба було долучити алеґат, в якому була би представлена історична, боротьба „інородчеських“ націй за самовизначення принайменше від першої російської революції 1905 і 1906 р. Те саме треба сказати про ноти, які відносяться до Галичини і Буковини. Не досить протестувати, треба ще й обґрунтовувати протести. А саме того не зробила наша парижська делегація.

Ми не є на стільки оптимістами, щоби навіть науково обґрунтовані ноти мали би принести зараз же корисні для нас результати. Але, коли-б наша делегація була більше попрацювала над освідомленням конференційних кол, то всеж таки вона сама мала-б почуття сповненого обовязку. Врешті, алеґати, які ми вважаємо важнішими як самі ноти, дали-б не тільки нам, але перед усім чужинцям багато матеріалу на майбутне. Того всього не зроблено, і наші ноти являються з цього приводу документами нашої дипломатичної незручності і недосвідченности. Дарма. Ми ставимо на дипломатичній арені щойно перші кроки.

А. Х.

К. В ы ш е в и ч ь. Украинскій вопросъ, Россія і Антанта. Гельсинфорсь 1918. Гельсинфорская Центральная типографія. Велика вісімка, 43 сторон.

Свою брошуру автор попередже коротеньким вступом, в яким виправдується, що він, як Українець, не може мати чисто „русского“ стилю. І тому нехай читача не здивують українізмами. І дійсно українізмів за багато в брошурі.

Що до змісту самої брошури — то він інтересний. Праця поділена на чотирнадцять коротеньких уступів, і кожний з них зачіпає дуже важливі питання. В шістьох перших уступах від 5. до 20. сторони автор знайомить нас з українським питанням, як на його дивились правлячі кола Москалів від крайніх правих до

крайніх лівих включно. В вісьмох останніх уступах, починаючи з Берестейського миру аж до протигетьманського повстання, автор не умів видержати об'єктивного тону і виступає перед чужинцями, як „с.—ф.“, хвалючи свою партію, яка неначеб-то всі розуми поїла, і, ганьбуючи другі українські партії, особливо „с.—р.“ за їх політику.

Так в кожному разі виступати перед чужинцями не можна. Одначе це пояснити можна тільки сангвіністичним темпе-

раментом автора. В кожному разі треба сказати, що автор-публіцист може з надто великим темпераментом і, оскільки він свої публіцистичні стріли кидає в бік московських інтелігентів різних відтінків, його темперамент йому помагає, оскільки одначе він критикує своїх, темперамент йому шкодить або не дозволяє йому стати на об'єктивний ґрунт.

В кожному разі, не дивлячись на вище зазначені хиби, брошура інтерна і читається легко.

А. Х.



ВОЛЯ

ТИЖНЕВИК

А. Хомик.

Нова політична рівновага в Європі.

Європейська рівновага не стара. Вона пережила не цілих сто років і повстала вона на руїнах французької революції, котра викликала загально-європейську війну під Бонапартом. Тоді з'усиллями європейської реакції, котра назвала себе „святою лігою“ і до котрої пристали такі „святці“, як британська імперія, „свята римська імперія німецького народу“ і не менше „свята Росія“ удалося повалити „безбожного узурпатора“ корсиканця, і вони з'їхались 1815. р. на мировий конгрес до Відня, де і нарисували нову політичну карту Європи. За ціле століття ця нова карта Європи улягла тільки деяким модифікаціям в центрі Європи і на Балканах. Вже в другій половині ХІХ. століття сконсолідувалася могутня німецька імперія й італійське королівство, і ці два нові політичні чинники почали відгравати визначну роль в міжнародній політиці. Турецька імперія тимчасом продовжала поволі розпадатися, і на її руїнах потворилися маленькі балканські держави, між які кидала що раз то нові „яблока незгоди“ дипломатична Еріс могутніх держав, тримаючи балканський вулкан у вічній вибуховій чинности.

Тільки Схід Європи, велика російська імперія, могутнє діло Петра Великого — лишилося непорушним. І тут треба також піднести, що імперія „білого царя“ повстала властиво також на руїнах східно-європейської революції під проводом Богдана Хмельницького, сучасника Кромвеля. Як виходить з історичних документів, Богдан Хмельницький мав геніяльний плян східно-європейської федерації народів. Вже тоді він старався з усіх сил навязати зносини з Європою, щоби зліквідувати з'езуїтизовану і з'анархізовану Польщу. Його військовий союз з Ракочієм і Карлом X. мав на меті визволити з під пановання польської олігархії народи, котрі заселили суходільний міст між Балтійським і Чорним морем. Цей грандіозний плян геніяльного гетьмана не удався, може бути з приводу передчасної смерти Богдана. Після нього не знайшлося на Україні настільки бистрого політика і дипломата, щоби міг продовжувати розпочате діло. Можливо, що політику батька продовжав би талановитий син Богдана, Тиміш Хмельниченко, котрий одначе поляг на молдавських полях.

По смерті Богдана гетьманську булаву взяли в руки політичні бездарности, які ніколи не здобули собі потрібного авторитету, котрому був би послухний цілий український народ. Ідея одначе цього союзу не завмірала. І аж пятьдесят років пізніше Богданову думку підняв не менше теніяльний гетьман Іван Мазепа, котрий пішов по лінії старої традиції, по лінії союзу з Швецією проти Московщини, яка під Петром Великим проявила апетит на прибалтійські землі, що під Швецією користувались широкою автономією. Одначе пятидесятилітня війна, руїна, ослабили до того українську націю, що вона показала нездідною до взяття в свої руки долі Східної Європи. Полтавська катастрофа була катастрофою не тільки для України. Ми вже показали, що вона стала фатальною для прибалтійських народів Естонії і Латвії, пізніше для Литви, Білої Русі і Польщі, а врешті для кавказьких і закавказьких народів. Дякуючи полтавській битві, московська нація заняла провідне місце на Сході Європи, і наслідком того ідея автономізму лягла у ніг ідеї автократизму, що врешті решт було фатальним для історії цілої Європи. Полтавська битва, яка скінчилась перемогою московської автократії, стала тим могутнім огнищем імперіялістичної зарази, на яку захворіло людство. Війни ХІХ століття і велика катастрофа 1914. року — це неначе льогічна конвенція полтавської катастрофи, бо саме на полтавських полях завязався гордійський узел політичних інтриг, який прийшлося розрубувати війною і революцією аж на два століття пізніше. Історія європейських народів має отже властиво три великі, можна сказати, переломові дати: 1709 р. (дата полтавської битви), 1815 р. (дата битви під Ватерльо) і 1914 р. (початок загально європейської війни), і всі ті три дати стоять із собою в льогічному звязку, творять неначе ланцюх фактів, залежних один від одного. Не будь полтавської битви, не було-б віденського конгресу, не будь віденського конгресу, не було-б катастрофи 1914. р.

Річ в тім, що диктатором конгресу, диктатором загально-європейського миру, був властиво не Метерніх, як дехто думає, а те могутність автократичної російської реакції. Під її гіпнозом стояли тоді всі без винятку політики і дипломати, як це показує рішення польського питання на віденському конгресі. Найбільші політичні користи, львину частину військової добичі, забрала в 1815 р. всеж таки Росія. Поминувши це, що конгрес санкціонував розбір Польщі, Росія дістала тоді в подарунок ще таку багату провінцію, як Бесарабія, і тим самим вдерлась територіяльно на Балкан і своїми інтригами мала змогу варити в балканському котлі мікстури оружних конфліктів. Врешті в Білгороді російські дипломати в 1914 р. заварили таке, що загально-європейська війна стала неминучою.

Ціла історія московського імперіялізму за два останні століття — це безпереривний ланцюх злочинів, сповнюваних на народах не тільки Східної Європи, але також на цілому людстві. І історичною Немезідою треба вважати день 17. березня 1917 р., коли то найтипівіший представник імперіялізму і мілітаризму мусів підписати абдика-

ційний акт. З тої дати перестала існувати російська імперія. Вона ще трималася якийсь час силою безладности, але почалася розкладатися з катастрофічною скорістю. Не стало могутньої імперії на Сході Європи. Лишилися тільки народи, які на її руїнах хочуть, кожний з'осібна збудувати свою національну хату. І тепер європейська політична думка працює над тим, на яких підвалинах будувати тепер нову політичну рівновагу.

Звичайно, ті політики, що не рахуються з обставинами життя, політики простолінійні, а такими усе були, є і будуть політики реакційні, вважають найпростішою розв'язкою питання відновити стару політичну рівновагу. Їх діяльність іде в напрямі відбудови „єдиної і невідомої Росії“. Всесвітня реакція із здивуванням побачила, що не стало її „святого альянта“, і вона через це почувалась дуже ослабленою. Тому вона напружує усі свої сили, щоби поваленого святого альянта поставити на ноги, бо вона це відчуває, що в реакційнім „європейським концерті“ бракує контрапункту, і замість реакційної гармонії чується жалку какофонію. Звідціля походить марнотратність всесвітньої реакції. На Колчака, Денікіна, Юденіча і Поляків, які воюють за *naszą i waszą niewolę*, кидається легкодушно мільярди, неначе в болото. Під видом боротьби з большевиками, за якими стоїть весь без остатка московський народ, хочеться зреставрувати автократичний царат, зремонтувати розвалену тюрму народів. На щастя, сила націй, визволених з тяжкого ярма панросійського імперіялізму і мілітаризму, більша від з'усиль всесвітньої реакції. З большевиками воюється уже цілих два роки. Англичане і Французи вже два роки тому обсадили Архангелськ, щоби врешті решт переконатися, що та їх північна експедиція була тратою часу і гроша. І в літку цього року після півтора річних з'усиль мусіли опустити порт Білого моря. Вже два роки так само іде організація ріжних добровольчих армій то в Сибірі, то на Кавказі, то над Балтиком, і всі ті „армії“, не дивлячись на величезну матеріяльну підтримку, не тільки не виконали свого завдання, але причинилися до ще більшого заколоту на Сході Європи. Кожна найменша „перемога“ реакційних „білих“ військ реклямується реакційною пресою, як початок кінця большевизму в Росії. Ми пригадуємо собі, з яким „телячим восторгом“ в травні цього року реакційна преса пророкувала упадок Москви на серпень. Це було підчас розцвіту колчаківської офензиви. Та не минуло місяця, і Колчак мусів покидати Омськ. Так само на другого контрреволюційного генерала, Денікіна, покладала ці надії. В вересні він посунувся аж до Орла і Вороніжа і зайняв Київ. Але, дійшовши до етнографічної московської межі, він мусів припинити свій наступ, стративши Орьол і Вороніж. Тимчасом в тилу його військ вибухає повстання за повстанням. Піднявся Кавказ, піднялась Кубань і одним ударом прогнали ці народи білі денікінські банди, які руйнували їх краї. Те саме ми бачимо на Україні. В кожному повіті організуються повстання проти Денікіна і роблять його становище над Дніпром прямо катастрофічним. Недалекий той час, коли з'усиллям повстанців і пе-

тлюрівських військ удасться зліквідувати денікінську авантюру. І так само, як з Кавказу і Підкавказя йшла реакційна хвиля з південного сходу, де від півтора року удалося московській реакції з'організувати sui generis Вандею, так само тепер з цієї Вандеї, так мозольно зорганізованої іде чистка від денікінських добровольців. Вже тепер ми бачимо, що Кавказці і Кубанці увійшли в тісніший мілітарний союз, щоби боронити свою самостійність, своє національне самовизначення. І пропали англійські міліярди. Денікін продав без господаря кубанський хліб Англійцям, одначе Кубанці не дали ані фунта.

В міру очищення України від денікінських банд, Кубань, де живуть потомки Запорожців, увійде в щораз то тісніший союз зі своєю метрополією. Вже тепер в петлюрівському війську знаходиться багато Кубанців, які перейшли на український бік від Денікіна. І цей процес розкладу денікінської армії, раз розпочатий, мусить іти далі ще скорішим темпом, і в решті решт, антантські політики мусять переконатися, що підпіраючи Денікіна, Юденіча і Колчака, вони властиво гальванізують нежиттєздатного трупа.

Та реакція не дає за виграну. Вона робить дивовижні і диковинні комбінації. Вже тепер очевидно, що російська розв'язка східньо-європейського питання не дасться перевести в життя. І тому вона думає після неудачі зробити спробу ягайлонсько-польської розв'язки. Вона думає гальванізувати ягайлонського трупа, який вже перестав жити на початку 18. століття, повалений силою української нації. Газета Пішона, французького міністра закордонних справ, агітує за творенням сильної Польщі в історичних межах, і цю думку треба уважати ще більш фантастичною, як „єдино-неделімську“ концепцію. Це одначе не перешкаджає польській пресі пхати польський уряд до державної катастрофи. Вона агітує за тим, щоби польська армія ішла на Україну, займала Поділля, Волинь і Київщину, бо думає, що, те, що не вдалось Німцям, далеко краще з'організованим, здисциплінованим і консолідованим, це удасться Полякам, державність котрих знаходиться також в породових болях. Можна сказати напевно, що створення політичної рівноваги в Європі після польсько-ягайлонської рецепти мусить скінчитися ще більшим фіяском, як всеросійська спроба. Всеж таки, дякуючи фантазмогоріям європейських реакційних політиків, ми стоїмо перед небезпекою фатальних експериментів, котрі будуть коштувати крові і майна східньо-європейських народів.

На цілім людстві, а особливо на народах Східньої Європи, мститься відступлення від прінципу, прийнятого всесвітньою демократією і навіть Вільсоном, від прінципу самовизначення народів. Старі методи віденського конгресу, на якому цілими народами і краями торгувалось, як худобою, не збудують європейської рівноваги. Що найвище, ті методи можуть з'анархізувати цілу Європу, не виключаючи антантських країв. Нова політична рівновага Європи, далеко більш солідна і трівка, повинна творитися на цілком інакших підвалинах. Політики повинні рахуватись з тим, що європейські нації, — чи вони малі, чи

великі, все одно, — дійшли до свідомости, що вони творять осібні індивідуальности, і ці індивідуальности так довго будуть із зброєю в руках реклямувати своє право на самостійне, політичне, культурне й економічне існування, поки його не добудуть. Європейської рівноваги не створиш паліятивами чи то „єдино-неделімськими“, чи „ягайлонсько-польськими“. А „Ягайлонію“ і „єдиную та неделімую“ час вже зложити до історичного архіву. Не треба забувати, що 1919 рік це не 1815, що культурний і соціяльний розвій націй в Європі, не виключаючи також народів Східньої Європи, посунувся наперед за це останнє століття, що в лоні цих націй накопичилось надмірність життєвої енергії, якої ігнорувати не можна.

І Версальський і Сан-жерменський мир, які носять на собі сліди архаїзму політичного думання, мусять бути зревідовані. А зрівідує їх власне ця життєва енергія європейських націй. На Сході Європи, як вже тепер показується, неможлива розв'язка політичної рівноваги, з'ігнорувавши політичні аспірації кожної нації з окрема. Ідеї національної суверенности і самостійности не покинуть ні Українці, ні Кубанці, ні Грузини, ні Вірмени, ні Азербайджанці, ні Литовці, ні Білорусини, ні Латиші, ні Естонці. І ні одна з цих націй не допустить, щоби хоч частина національної території знайшлася під чужим пануванням. І всі ті нації виступають і виступлять дружно так проти „всеросійської“, як проти „ягайлонсько-польської“ розв'язки, бо всім їм грозить одна і та сама небезпека.

Розв'язка східньо-європейської проблеми має всесвітньо-політичне значіння. Як тепер ідуть випадки, вона мусить піти по лінії визнання національної суверенности й інтегральности національно-територіяльних меж, раз має настати там спокій і порядок. Другої розв'язки немає і не може бути. А раз східньо-європейська рівновага створиться на солідній базі національного самовизначення, на принципі закона національної гравітації, який одинокий є раціональний і науковий, то мусить прийти до ревізії перестарілого Сан-жерменського і Версальського миру, якими на місці старих розвалених тюрем народів, таких як Австрія і Німеччина, побудовано нові тюрми.

Всі ті тюрми одначе мусять бути повалені. Ціле людство, котре в тій страшній всесвітній бойні принесло стільки жертв, крові і майна, стільки настраждалось, заслужило тепер на свободу і не дасть собі вирвати її з'рук.

Не час думати про створення політичної рівноваги, спертої на мілітаризмі й імперіялізмі. Місце мілітарної сили одної якоїсь нації, яка цеї сили уживатиме для гноблення других націй, мусить заступити співробітництво усіх культурних націй, визволених з під чужого ярма. Імперіялізм і мілітаризм, які на протязі двох останніх століть, починаючи від полтавської битви, накоїли стільки лиха вже збанкрутували. Річ очевидна, що і один і другий знаходиться в судорогах конання, і черговим завданням всесвітньої демократії являється прискішення його скону.

Нову політичну рівновагу в Європі, якої не потрафила створити реакція, створиться з'усиллями усіх європейських націй, з'усиллями інтернаціональної європейської демократії.

Іван Панькевич.

Альфред Єнзен.

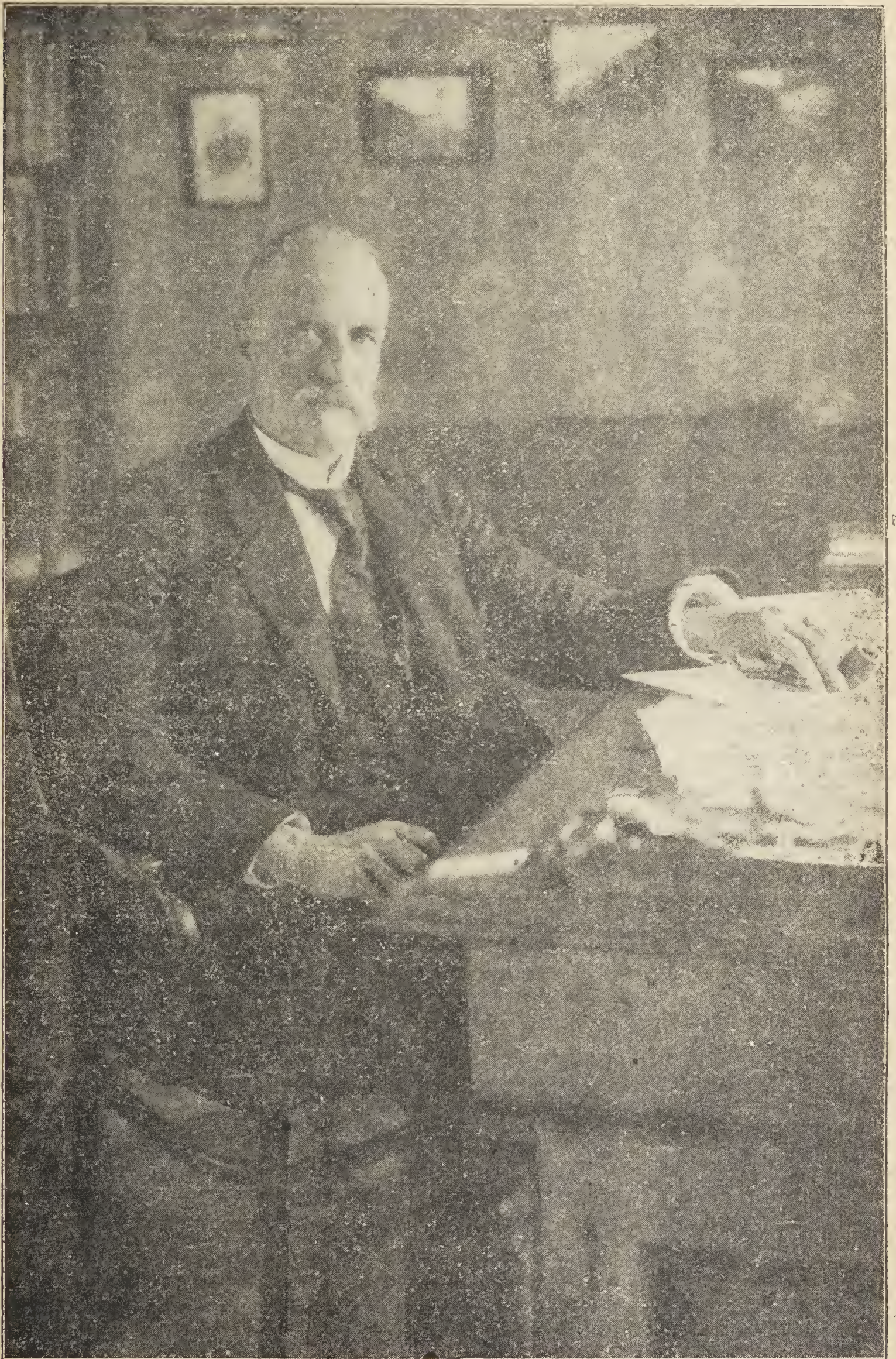
З нагоди 60. літних роковин його життя.

Відомий українському громадянству шведський учений і письменник Др. Альфред Єнзен святкував дня 30. вересня ц. р. 60. літні роковини своїх народин. Заслуженому ювілятові українська суспільність не могла віддати з цієї нагоди такої пошани, на котру він собі заслужив від неї. Вина не по її боці, а в тих невідрадних відносинах, серед котрих найшовся тепер весь український народ. Українська суспільність з'обовязана у великій мірі Єнзенові, бо рідко хто з чужинців в цій мірі, як він, писав про українську духову культуру, що проявилася у творах наших найкращих письменників. Правда, він не кликав до цілого культурного світа і не вказував на ті тяжкі кривди, які чинили наші культурні сусіди нашому народові в часі його визвольної боротьби перед війною, як це робив Björnsterne Björnson. Це не до його вдачі. Він поет і письменник, який в оточуючій світі шукає краси і поетичних вражіннь, якому припадає до душі найкраще поетична скарбниця чужих народів, а головне славянських. Він також і учений, який старається зрозуміти дух народу і оцінити його духову культуру та поетичну скарбницю з історичного боку. І тому він старається пізнавати чуже тільки на місці, ідучи за словами поета, котрі помістив як motto до своєї студії про Шевченка:

„Wer das Dichten will versteh'n,
Muß ins Land der Dichter geh'n;
Wer den Dichter will versteh'n.
Muß in Dichters Lande geh'n.“

Нашому громадянству буде цікаво знати бодай де кілька дат з його життя. Він уродився дня 30. вересня 1859 року в Helsingland-і у північній Швеції. Вже в молодості проявлявся у нього поетичний талант, і він почав писати поезії. Рівночасно цікавили його і літератури чужих народів.

На університеті в Упсалі він займається також і славянськими літературами. По скінченню студій стає він членом редакції журналу „Handels-och Sjöfats-Tidnik“ у Göteborg-у. Там поміщує свої статі про славянське письменство а в недовзі він вже і читає лекції про славянських письменників, головне про Пушкіна, Міцкевича в університеті у Göteborg-у та відтак у Stockholm-і. Мрія його пізнати славянські краї ближче в недовзі здійснюється. За підмогою правительства він вибирається в 1895 р. в подорож по Росії, де звидів Петербург, Москву, Київ, Волгу, Дніпро, Чорне море. Звідтам їде до



Альфред Єнзен.

Варшави, Кракова і Львова. При цій нагоді знайотся він перший раз із українським народом, його природою та вдачею. Вражіннями з цих подорожей він ділився зі своїми земляками, даючи їм у шведських часописах гумористичні описи нових країв і їх столиць.

Потім їде до Словаків, а звідтіля на Балкан. Пізнає Болгарію та її найбільшого поета Вазова. З Болгарії їде у Царгород, а відтак вертає у Чехію, де робить знакомство з її духовними провідниками, як Сватоплуком Чехом, Ярославом Врхліцким, Масариком, Нерудою і другими. По Чехії наступила черга і на Сербію, Хорватію, Босну і Герцеговину, а в кінці і на Словінців.

Наслідки цих подорожей вкоротці показали не тільки в його двотомовім творі п. з. „Slavia“ (1897—98), в котрім дає культурні нариси зі своїх подорожніх споминів, почавши від Волги і Дунаю, а скінчивши аж на Адрії і Босфорі, але в його оригінальних працях про славянське письменство.

В першій мірі запізнає він шведську суспільність з найкращими письменниками славянського світа, даючи їй в переводі російських письменників, як: Пушкіна, Лермонтова, Тургенева, Гоголя (Майська ніч, Тарас Бульба); польського — Мицкевича; болгарських: Івана Вазова і Кріста Вотьова, сербських: Петра Небосля, Бранка Радічевіча, Мазураніча, Лазаревіча; чеських: Маха, Врхліцкого, Неруду, Чеха, Ербена; словінського — Прешерна.

Сам Єнзен, обдарований поетичним таланом а при цім і глибоким чувством та естетичним смаком, старався віддати чужі літературні скарбниці як найкраще, задержуючи по найбільшій часті і метричний склад оригіналів. Крім цього він знакомить так свою суспільність, як також і захід Європи з історією славянського письменства. Він стає неначе посередником між славянським світом і другими, т. є., германським і романським. З під його пера виходять великі монографії, як прим., про сербського (рагузанського) письменника Гундуліча (1900), котра являється найкращою науковою розвідкою у цілій научній літературі про цього письменника, відтак про чеського Ярослава Врхліцкого (1904) і других. За це стає він членом нобелівського інституту шведської академії наук у Stockholm-i.

Як сказано вище, Єнзен положив не малі заслуги і для українського письменства та української культури. Україну пізнав він вперше підчас своєї подорожі по Росії, і звязки з'нею піддержує аж по нинішній день. Щиро демократичний дух Єнзена полюбив Україну, і при кожній нагоді, коли йому приходить ся писати про Україну, дає він вислів своєму чуттю. Починаючи свою студію про Шевченка, дає він коротеньку повну експресій згадку про кр-й, кажучи: „Україна — це східньо-європейська гранична область, де розплилась границя між сходом а заходом, край оспіваного у трьох літературах могучого Дніпра, безкрай козацький степ, колиска мельодійних народніх пісень та кобзарів, ідилічна сторона, прикрашена білими хатами і вишневыми

садами, чорна земля прегарної пісні про Ігоря Святославича, вітчизна підбитого 30 мільонового народу, гробовище шведського героя Карла XII. . . .“ В цих послідніх словах лежить також причина, чому йому Україна так близька та для чого звертаються туди його симпатії. Тому то він з нагоди 200 літних роковин Полтавського бою бере участь в ювілейнім збірнику „Записок наукового тов. ім. Шевченка у Львові“, поміщаючи статі п. з. 1) „Орлик у Швеції“, 2) „Родина Войнаровських у Швеції“ — людей, які були епільоґом нещасного Полтавського бою. Від того часу його імя не сходить зі сторінок цього наукового видавництва. Поміщує він там або історичні матеріяли, найдені у шведськїм державнім архіві, як прим: „Три листи Мазепи до Зиґмунта Галецького (воеводи Калішського) (т. 92), „Дневник Орлика“ (т. 123—4), або статі з історії української літератури: „Kotljarewskyj's Travestierte Aeneide“ (т. 117—118). Крім цього з під його пера вийшла цінна моноґрафія про Шевченка п. з. „Taras Schewtschenko. Ein ukrainisches Dichterleben“ (1916), яку він видав осібним виданням у Відні.

У літературних розвідках ставить собі Єнзен скромну задачу — познакомити захід Європи з нашими найкращими літературними творами, і тому застерігається, що він нічого нового для наших земляків не вносить. Та в цих наукових працях міститься щось більше, чим саме ознайомлення Європи з нашою духовою творчістю. Там находимо також і велике признання для цих творів, признання, якого досі не довелось нам чути з уст західньо-європейських критиків та істориків славянських літератур. Про „Енеїду“ Котляревського говорить він між иншим так: „На основі моїх дослідів повинно бути для чужих літератур ясно, що Україна може похвалитися Котляревським та що він вповні заслуґує на пам'ятник, який йому поставили у його родиннім місті. Його Віргілієва Енеїда, по моїй думці, беручи на увагу історичні і язикові відносини, це у своїому роді найкращий літературний твір, а крім цього і культурно-історичний документ першої міри“. Ці признання для нас тим цінніші, що походять з під пера одного з найвизначніших шведських учених, критика першої міри і то критика естетичного напрямку.

З того самого скромного становища виходить Єнзен, пишучи свою студію про Шевченка. Він не хоче, щоби він пішов на західі Європи цілком в забуття, або тільки давали про нього згадки. Його ціль—дати правдиву оцінку його творів. Та хоч його праця має інформаційний характер, то все таки носить вона у собі всі прикмети наукової роботи і являється першою повною моноґрафією про Шевченка не тільки у чужій науковій літературі, але також і у нашій. Тому приємно нам читати цю студію, повну ориґінальних гадок, а оцінює він Шевченка всіми мірами строгої літературної критики. В однім уступі говорить він між иншим таке: „Коли б Шевченко написав тільки балади, політичні сатири та народні пісні, то він вже цим став би безперечно першим співцем України. Але через піднеслу ідеальність, правдиво людський спосіб думання його літературне значіння

заняло кріпке місце поза тісними національними границями та забезпечило собі постійне місце у всесвітній літературі. Бо Тарас Шевченко був не тільки національним поетом, але також універсальним духом, світочем людства“.

З естетичного боку твори Шевченка не тільки що вдоволяють чужинця, але він прямо уносить над ними. „Коли загально говорять, пише він, що українська штучна поезія — це тільки удосконалена народня поезія, то це що найменше відноситься до Шевченка. Його поезії — почасти підслухані правдиві народні пісні, а його власне поетичне відчуття зуміло викути з цього сирого золота як найкращі клейноди. В поетичнім дрібнім малярстві Шевченко не має нікого собі рівного у цілій славянській літературі.“ —

На цих працях Єнзен не перестав. Він і далі подає своїм землякам у перекладах перлини нашої поетичної творчості, а тепер, хоча відтятий від центра українського руху, усе таки слідить за всіма проявами нашого національного життя. І от зараз, щоби скріпити приятні звязи між нами і шведським народом, він готує працю п. з. „Українці“, в котрій будуть поміщені статі з усіх областей нашого національного життя.

Ми повні надії, що нам шановний ювілят і на будуче докине ще не одну цеголку до цієї будови нашого духового життя та своєю працею скріпить ще більше ті звязи, які лучать наш народ зі шведським від давніх літ.

Остап Грицай.

З Письменства і Мистецтва.

(Taras Schewtschenko. Ein ukrainisches Dichterleben. Literarische Studie von Dr. Alfred Jensen. Wien. 1916.)

Віки і століття, ще протягом цілого девятнадцятого віку та й за останніх літ перед війною судилося нашій Україні під політичним зглядом бути проти культурної Європи тою болуче нехтованною пасербицею, про яку говорилося що найвище при дуже торжественних нагодах та що найбільше кількома протекційними словами. Царі і їх губернатори, австрійські монархи та їх ляцькі намісники зуміли сливе до останніх днів перед великим переворотом при помочі тюрм та штиків, указів та розпорядків, брутального поневолювання та кривавої кривди удержати політичну роль України в тих межах, в яких вона для широкого світа була майже не видна.

Хто з нами в Європі числився?

Але не тільки європейські Телейрани славилися проти нас цею нечувано соромною невіжою, з глибин якої їм при кожній важнішій нагоді приходилось питатися нас, хто ми такі, що таке з нами, та чи ми справді родом з Європи, а не з якої казочної Атланти. Телейрани модерної Європи не були ось у їхній соромливій невіжі що до нас багато гірші від тих, що були покликані і вибрані у великій імперії духового життя стояти на сторожі міжнародних взаємин та зносин.

Ні. Не багато гірші були вони.

І перед форумом письменницького та мистецького світа культурної Європи доводилося Україні стояти незнаною чужинницею за дверима. Письменницькі величі та судії Європи не занималися нами. Можна було по європейських журналах стрічатися із рефератами про японську та китайську письменницьку творчість, про малярство і театр, музику та штуку цих народів, — а про нас говорили. Телейрани від Петрограду *via* Відень аж до Вашингтона, — що нас нема. Ще в році 1915 міг нестерпимий польський професор, учений доктор Брікнер виписувати про наше письменство такі інформації, що їх непочитальність можна було пояснити хіба тільки тою обставиною, що печатав їх вуличний журнал в стилі віденського „*Neues Wiener Journal*“ — а писав їх учений в стилі Брікнера.

Але на ласку або неласку таких блазнів та піратів науки здані були проти широкого європейського світа іноді наші найперші письменницькі величі.

Наші найперші письменницькі величі.

Або скажімо краще: наші святощі. Бо чи не є ось Тарас Шевченко національною святощею України? Пів віка вже від відходу його минає, за кілька коротких десятиліть прийдеться нам обходити перше століття його смерті, а він все ще, — ні, він — чим раз могутніше живучий і животворний, плодючий і ростаючий, виховуючий і образуючий, божого поетового слова Сівач невміручий. Все наново і все що раз дорожчий нашим серцям обявляється він нам, як день, як сонце, як вічно животворна весна, але джерела животворящего тепла Слова його незглибимі, — вони цілими поколіннями і родами нашими невичерпані. Освіжували нас і силою творчого життя напоювали ці джерела і за Валуєвої темряви і за час цілої епохи останнього царського гніту, за габсбурської кормиги в галицькій Україні та за гонення шляхецькими Суллями і їх проскрипторами, і стали для нас за великого всесвітнього перевороту величавим прибіжищем наших душ. Така він життям обдаюча сила, мов цей Монзальватський святий Іраль, — такий він в нас потужний цілий народ двигачий поет.

А що про нього, що про це знав широкий європейський світ?

Ті інформаційні спроби, що їх піднялися свого часу Обріст або Францос, Дюран або хто не будь з давніших перекладачів Шевченка — це справді тільки інформації і спроби, добра воля без творчої, конґеніяльної змоги. Дуже замітним, багатим та всесторонньо вибраним матеріалом являється достойна уваги німецька книга про Шевченка, видана в ювілейному році нашим В. Кушніром, яко сьвяточне число „*Ukrainische Rundschau*“. Але це, як помічено, багатий матеріал, цінна компендія інформативних статтів, дат, перекладів та відомостей про поетовий ювілей, фільольогічний скарбник необхідних для закордонного дослідника джерел, — але всеж тільки — компендія, бо чимсь більшим за те ця книга шановного автора і не хотіла бути. І може саме вона більш як кожда

інша закордонна книга про Шевченка будила в українського читача горяче бажання — побачити цей так багатий матеріал у такому обробленню, у такому не тільки з науково-фільольогічного, але й письменницько-художницького боку справді достойному виді, який був би гідний уваги всякого культурного, всякого європейського форуму.

І от німецька книга Ензена про Шевченка — отсе цей нами так горяче бажаний науково і художницько в рівній мірі замітний, цінний і красний твір про нашого поета для європейського читача.

Це вже не проста інформація, не спроба, не тільки добра воля та бажання, — а твір. Научним європейським авторитетом для європейського форуму учених, письменників та художників написаний твір, повен значіння, престижу та ваги ось так, як є писанні твори про Шекспіра або Данта, Байрона або Віктора Гюґо, про Гете або про Шіллера. Це вперше бачиться таке безумовно признаюче становище одної із закордонних наукових поваг проти нашого чудового поета.

Для Ензена Шевченко — це один з найбільших, найглибших і найбільш для людства спасених поетів. Для нього він не тільки сердешний співак в стилі народніх пісень, не тільки жертва московських оков, — як це досі помічалось майже у тих всіх закордонних письменників, що пробували зазнакомлювати світ з мистецтвом нашого поета. Для Ензена Шевченко — це перворядна духова велич. „Лілея“ дає йому нагоду рівняти поетову любов до людини з вселюдським почуванням Гете, а становище Шевченка до жінки та його розмалювання їх долі — з Тургенєвом. Для Ензена народньо-лірична стихія в Шевченка — це тільки одна сторона поетової творчости, тільки одна з прикмет її вислову, її форми.

Розслід шведського ученого іде в найглибші глиби поетової індивідуальности, і він обнімає собою всі ті гранітні основи, на яких індивідуальність Шевченка почиває. Національний епік, політичний Тиртей, апостол правди і науки, співак матері-покритки, — кождий з цих прообразів Шевченкової творчости займає Ензена зокрема, кождий з них він поглиблює, аналізує та оцінює, зводячи його в одно та підрівнюючи з одвітними стихіями у єстві інших великих представників всесвітнього письменства. Таким чином, Шевченко вперше являється перед форумом європейських суддів у цілому багацтві своєї творчости, свого вселюдського світогляду. Правда — Ензенові брак до кожного з цих розділів слова про Шевченка одвітніх перекладів. Хоч і є їх тут розмірно багато, — то всеж український читач почуває, що наймогутніші звуки Шевченкової пісні про людину остали не переложені. Головно-ж з тих творів, що їх Ензен уважає найвищими висловами поетового ґенія: у політичних псаломмах. Але не о переклад нам тут йде. Може вони й справді тут і там були-б краще зілюстрували Шевченкову думу, — але слово Ензена таке тепле, таке вдохновенне, таке своєю любовю до поета чудово переконує, що навіть

український читач стає ще раз горіти святим запалом до свого великого мистця. Люба, гарна, дорога книжка!

Її наче написано для цих брехливих Телейранів, які казали що нас нема, і для цих блазнів науки в роді Брікнера, які по вуличним журналам глумились, що в нас нічого нема. Бо народ, в якого є Шевченко, цей Ензеном мальований Шевченко — це багатий своєю духовістю, своєю культурою народ. І тому, книжка шведського ученого досягає вищого, узкі межі чисто наукової праці переступаючого, значіння. Це ось не тільки книжка про українського поета, але і головно книга про духову рівноправність України з другими європейськими народами. Це апольогія українського мистецтва та української культури, — це предтеча того в найближчій будучности грядучого часу, в якому нам прийде засісти в мистецькому ареопагові Європи поруч із другими її народами, неоклеветаним вже ніякими Брікнерами.

Ось і значіння книги Ензена. Може перш за все культурно-політичне, а щойно опісля письменницько-мистецьке.

Лист з Парижу.

(Від власного кореспондента.)

Пробуваючи ще в Італії, граф Михайло Тишкевич, — новий голова Делегації Української Народньої Республіки в Парижі, мав відомости від багатьох офіціальних осіб, що наша справа — з визнанням самостійности нашої Держави- не посовується через те, що представники делегації стали на помилковий шлях, — а саме, звертаються в цій справі не до урядових кол, а до опозиційних.

В Римі граф Тишкевич просив Папу підтримати нашу справу, і Папа зараз же зателеграфував до свого легата в Парижі Monsignore Seretti, який, після свого повороту до Риму, сказав, що він говорив в Радою Пятох і довідався, що українська справа стоїть дуже погано через те, що наші вороги представили її як німецько-більшевицьку авантюру купки недоспілих політиків, позаяк маса населення є темна і національно несвідома. З цієї причини граф Тишкевич негайно зробив спростування в італійській часописі „Popolo Romano“, яке передрукували багато часописей інших держав.

Папа запевнив графа Тишкевича, що він цілком на боці самостійної України і сказав, що останне слово про Україну ще не сказане.

Дуже симпатично прийнято графа Тишкевича також і в Парижі, де він має звязки від давна. В офіціальних колах його вважають за un homme d'Etat et un diplomate de carrière. Призначення його до Парижа зробило добре вражіння на антантські кола, а в московських і польських колах викликало прямо страхи перед тим, що тепер їм важко буде вести боротьбу проти самостійности України.

Парижська преса зустріла призначення графа Тишкевича надзвичайно гарно, опріч московських, польських часописей і „l'Humanité“.

За недовгий час пробування в Парижі графа Тишкевича інтервювало більш чим 30 журналістів, і ці інтервю були поміщені в таких впливових часописах, як: „Le Temps“, „Figaro“, „Matin“, „Le petit Parisien“, „Gazette de Lausanne“, „L'homme libre“, „Revue diplomatique“, „Democratie nouvelle“, „Le Pays“, „La Construction“, „Suisse Orient“, „La Petite Republique“, „Journal d'Orient“, „L'Europe nouvelle“, „Journal d'Alsace-Lorraine“, „Paris Midi“, „La Croix“, „La libre Parole“, „L'Evenement“ etc. не кажучи вже про дрібні часописи столиці і про провінціональну пресу.

За той недовгий час свого пробування в Парижі, тобто на протязі 6 тижнів, граф Тишкевич мав багато ділових побачень з різними впливовими особами. —

Граф de Castellane, який має вплив на Бріана і других міністрів, граф Ségur і дипломат граф de Chateauneuf, давали для нього обіди, де він зустрічався з поважними представниками тутешнього суспільства. З свого боку граф дав обіди для дипломатів і депутатів французьких, для румунського посла Мішу, для свого товариша з Ватикану голяндського посла і президента парламенту van Nispen, для дружини шведського посла графа Erensvart, для дружини англійського морського міністра Леді Вімс і т. д. Не забув також граф Тишкевич привітати обідом і всіх членів нашої делегації.

Близчі зносини завязав граф Тишкевич з Тітоні, якому подав меморіал в справі наших полонених, наслідком чого був дозвіл італійського уряду формувати з них бойові частини, а також — з Пашічом, Трумбічом, Політісом, а особливо з Венізельосом і румунською делегацією.

Граф Тишкевич бачився з маршалом Фошом, який прийняв його надзвичайно гарно. З початку розмови маршал заявив, що він зовсім не ознайомлений зі справою України, і вкінці розмови сказав, „треба, щоби самостійність України була визнана.“

Член мирової конференції міністр Тітоні сказав між иншим, що зараз спішитися з побаченням з членами конференції нема чого через те, що до них необхідно звернутися тоді, коли буде розглядатися наша справа.

З иншими членами мирової конференції граф не міг бачитися, позаяк вони були заняті ратифікацією миру.

Бачився також новий голова місії з паном Камерером.

Згідно бажанню голови делегації, його знайомий — депутат Парижа — Depaïs організує групу французьких депутатів різних політичних партій, яка звернеться до міністра Пішона в справі України.

Граф Тишкевич конферував з найвизначнішими представниками фінансового світу: п. п. Фабр-Люс, — головним директором Credit Lyonnais, Бонардель, який має великі інтереси на Україні. Канбанком і др. і запевнив їх, що Український Уряд готов їм допомогти і дати гарантії французьким підприємцям.

Під головуванням гр. Тишкевича відбулася конференція восьми народів, які відокремилися від Росії і зараз добиваються самостійности: Литовців, Естонців, Латишів, Білорусів, Грузинів і народів північного Кавказу. Конференція ухвалила спільну ноту, яку подала до конференції миру. В цій ноті згадані народи прохають визнати самостійність їх держав.

Недавно голова делегації записався з візитом до Президента Французської Республіки, який на другий день прислав до його свого особистого секретаря Адольфа Пішона — сина міністра Пішона.

Накінець Комітет відбудування Лувенського університету (Louvain) вибрав графа Тишкевича своїм почесним членом. Між іншими почесними членами цього комітету є також: Бальфур, дюк Коннот, Бенеш, Курзон, Лансіні, Дешанель, Падеревський, Люцати, Пішон, Тафт, Тітоні, Венізелос і др.

Свято присяги в Кам'янці.

(Від власного кореспондента.)

14. жовтня на саму Покрову відбулась в Кам'янці велика урочистість. Це в перше від кількох століть присягала найвища влада Української Народньої Республіки — Директорія на вірність українській землі, українському народові. А з нею разом присягли і міністерства, і урядовці, й громадські установи, і все преславне військо.

Вже зранку місто приняло святковий вигляд. Балькони, ганки, брами домів, в яких містяться державні чи громадські установи, вбрані килимами, ялиною, національними прапорами, які весело розвіваються на вітрі й тихо лопочуть про щось святкове велике. А на прапорах написи: „Хай живе самостійна Україна“, „Слава Отаманові Петлюрі“, „Дайте військам У. Н. Р. одержу й взуття“, „Хай живуть повстанці“, „Геть Денікіна з України“, „Хай живуть об'єднані Галичина й Україна“ і т. п.

Вулиці весь день переповнені народом. Козаки стримують натовп, ладнаються, шикують ряди; чути короткі слова команди; від часу до часу переїзжають міністри, вищі урядовці, й все спішить в собор, де й почалась торжественна служба.

На площі перед собором розташувались міністерства з прапорами, військова школа з оркестрою на чолі з міністром війни Петровим. Під час служби в Соборі співав національний хор. Після евангелії представник духовенства виголосив промову, в якій між іншим сказав таке: „Переживаємо ми незвичайний час. Нещасна Україна завжди була під ярмом чужинців. Нищили її й Татари, й Ляхи, й Москва і забирали з неї усе, що було можна, а нам не давали нічого. І тому останній вже час стати усім нам в оборону своєї отчизни. Всі вставайте, і ми збудуємо велику, вільну, самостійну Україну“.

О 11 годині ранку почались з'їзжатись представники уряду: прем'єр міністр—Мазепа, міністр здоровля—Одрина, праці—Безпалко, юстиції—Лівицький, ісповідань—Огієнко, жидівських справ—Красний, фінансів—Мартос, нар. господарства—Шадлунь, шляхів—Тимошенко, преси—Черкаський, пошти й телеграфу—Паливода, освіти—Григорій, З. О. У. Н. Р.—Вітик, державний Секретар—Шрамченко, начальник Штабу Гол. Отамана, — отаман Юнаків, і всі вищі військові та міністерські урядовці. Прибула теж румунська місія на чолі з полковником генерального Штабу Радуку і польська — з капітаном ген. Штабу Чернецьким. Дальше прибули Члени Директорії проф. Швець, Макаренко, а в кінці Головний Отаман Петлюра, якого вітала многотисячна товпа гучним: „Слава“. Головний Отаман прийняв рапорт від військового міністра Петрова, — та командіра сотні військової школи і направився в Собор, де його повітав голова Кирило-Методієвського Брацтва проф. Біднов. Після скінченої Служби усі рушили з Собору на площу, де мала відбутись присяга. Посередині збудовано велике шатро, прикрашене зеленню, прапорами і гербами. Біля шатра — почесна варта, а довкучи розташувались війська з прапорами й оркестрами. Нараз розлягається команда, знімають шапки, починається присяга. Серед урочистої тиші чути слова присяги, які повторюють за Державним Секретарем Шрамченком члени Директорії. Після присяги Отаман Петлюра та другі члени Директорії цілують хрест, Євангеліє та прапор, на який присягали. Нараз тишину переривають кілька гарматніх вистрілів. Це салют звіщає, що Українська Верховна Влада присягла на вірність своєму народові.

Дальше присягають Міністрі та урядовці, а за ними і військові частини. Одна частина за другою приходять у взірцевому порядку перед аналой, цілує своє полкове знамя і виходить на своє місце. Тутже підходить якийсь ранений козак і, опіраючись одною рукою на костиль, а другою на руку сестри жалібниці, підходить до полкового прапора і цілує його. В цей мент підходить до нього Отаман Петлюра і, повітавши його, цілує його в чоло.

Після присяги починається парад. Під звуки марша проходять бадьорно війська перед Головним Отаманом, а їх стрункість і здисциплінованість робить на присутних велике вражіння. Врешті парад скінчився, і Директорія при гучнім „Слава“ зібранної публіки відїзжає.

Вечером відбулась урочиста вистава в театрі Садовського, підчас якої виголошено було промови представниками Директорії та Уряду.

Камянець, жовтень 1919.

Є. Сокович.**З економічного життя Англії.**

До війни державні борги Англії були 645 мільонів фунтів стерлінгів, зараз державні борги 8 мільярдів ф. с. До війни було так, що на всесвітній біржі усі підрахунки і переводні платні навіть між так званими екзотичними країнами робились на фунти стерлінгів. На приклад, Буенос-Айрес мусів заплатити Йокагамі, або Нью-Йорку; — платня реєструється в фунтах стерлінгів. Тепер помічається значна течія для перевода платні, рахуючи за одиницю доляр. В лютім 1915. р. Нью-йорський федеральний резервний банк прийняв акцептів в долярах на 93 тисячі, а в лютому 1919. р. на 523 мільонів долларів.

До війни експорт Англії значно прибильшав імпорт; зараз за першу половину цього 1919. р. імпорт в Англії значно прибильшає експорт, а саме:

	І м п о р т :	Е к с п о р т :
	в мільонах фунтів	штерлінгів
Продукти їжи, напитки і табак	321·4	13·8
Сировці і так звані полуфабрикати	274·4	47·7
Готові вироби, або мануфактура	113·3	268·4
Різноманітні	2·8	5·6

Ці фактори безумовно мають вплив на зниження англійської валюти і на здорожіння життя в Англії — що в свою чергу викликає незадоволення широких громадянських кол, і робітництва особливо. На останнім конгресі тред-юніонів в Глазго, куди з'їхалось 848 представників від 4,516.000 робітників, була з приводу цього винесена дуже різка резолюція.

Між иншим торік цей союз справляв свій 50 літний ювілей. Коли він був заснований в 1868. р., то було всього 36 тисяч чоловік членів. На цьому конгресу, знов між иншими питаннями було піднято питання про націоналізацію копалень та ще де-які економічні обіцянки, котрі досі не виконані урядом. Річ у тім, що 27 лютого Льюїд Джордж перед великим зібранням держав промову, у котрій дуже багато понаобіцяв робітництву і тим самим на де-який час заспокоїв хвилювання.

Пів року потім при розпуску парламента на вакації Льюїд Джордж держав промову, із якої виходило, що він забув про те, що раніше казав, а саме — націоналізацію копалень він лічив неможливим зараз виконати по фінансовим обставинам.

За місяць до з'їзду так званий потрійний союз (гірняки, залізничники та робітники транспорту) знов звертались до міністерства з запитанням про справу націоналізації копалень.

Ці обставини дали можливість Смілі провести своє пропозиція на цьому глазговському конгресі про так звану „просту акцію“, і при виборах від робітництва у парламентську комісію провести радикалів. Треба сказати, що є багато членів робітничого союзу не тільки лібералів, але навіть консерваторів. Де-які торі зобов'язані своїм вибором до парламенту як раз робітничим голосам. Існує особливо недільна газета „The labor leader“ для поширення між робітництвом чисто імперіалістичних ідей. У цій газеті співробітничують Джон Гедж, нинішній міністр шляхів, та Чарль Монеї. За послідні часи вона значно поширилась між робітництвом, і вплив її ясний у тред-юніонів.

Між різноманітними вимогами робітництва від уряду завше фігурує припинення інтервенції в Росію. Було-б дуже помилково гадати, що Англіїці з їх прак-

тичним поглядом на життя вимагають це із чисто теоритичних поглядів. Тому дозволю собі привести цифри, щоб громадянство побачило, що Денікін та Колчак коштують не так то дешево. Англійська „Біла книга“ подає такі відомості:

Колчак коштує Англії 14,430.000 фунтів стерлінгів.

Денікін вже виссав 26,050.000 фунтів стерлінгів.

Так звана північно-західня балтійська армія Юденіча — 2,835.000 фунтів стерлінгів. Як ще до цього прибавить кошт архангельської експедиції — 17,910.000 фунтів стерлінгів та витрати на морську експедицію в Балтійському та Чорному морі, то загальна сума витрат підніметься до 70,000.000 фунтів стерлінгів.

Скільки Денікін, Колчак перехопили у Французів, поки не відомо: — Французи соромляться сказати, але мабуть теж кругленьку суму. Таким чином, перемога резолюції Смілі над пропозиціями Бунінґа та Гендерсона мусить бути віднесена до невдалої політики кабінету. Що таке загальне незадоволення діяльністю кабінету існує навіть серед широких кол, видно із послідних додаткових виборів, де пройшло п'ять опозиційних кандидатів, „Times“ бачить у цьому не просту перемогу опозиції, а признак швидкої зміни кабінету — бо, як уже казалося, незадоволені широкі громадянські круги. За часів війни, розуміється, потрібно було ввести деякі обмеження ввозу та вивозу товарів, по суті кажучи, дійти до того, що називається системою протекціонізму.

Тепер питання стоїть так, що, як усунуть всі ці обмеження та заборони, то зараз на англійському ринку з'являться німецькі товари і витиснуть власні. Це обов'язково буде іменно так, дякуючи низькому стану німецької валюти. Розуміється, представники промисловості, котрі заповнили усякі військово-промислові комітети, всіма способами одстоюють ці заборони. Навпаки, громадянство бажає цього знищення, бажає приливу чужоземних товарів, бачучи в цьому найкращий спосіб понизити ціни на свої товари. Боротьба по цьому ведеться дуже остро.

За послідні часи ведуть усі газети компанію проти марнотратства і вимагають як можна скорішої ліквідації всього того, що було заведено за часів війни. Навіть відносно того, що уявляє собою гордість кожного Англійця, — проти військової флотії і то роздаються голоси про необхідність його зменшення. Дійсно на флоту розходиться щорічно більш 3,5 мільярдів франків. Виникає питання, чи потрібна така велика флотія? Чи є у неї супротивники?

Здавалось би, що ні, а як що єсть так, то утримання такої великої флотії може викликати тільки невдоволення серед усіх других народів. Може визвати думки, що Англія не вірить і не бажає Ліґи Народів. Її дійсно потрібен великий комерційний флот. Потрібно припинити будівництво військових кораблів і почати зараз будувати комерційні пароплави. Це особливо важне і потрібно зробити тепер же, вважаючи на недостачу тонажа. Так же само із повітряним флотом. Усе те, що почалося будуватися після армістії, потрібно передати у приватні руки. Такі скорочення конче потрібні, бо що день держава має дефіциту більш як 2 мільона фунтів стерлінгів. Одним із перших кроків з того напрямку — зменшення штатів різноманітних міністерств, що страшенно розпухли за часів війни. Ця тема являється темою не тільки поважних часописей, але і навіть гумористичних, де на першому плані виставляється картинка з приморських купаній, або танців, так званих Q. M. A. A. S (Queen Mary Army's Auxelr. Corps) в Франції — з підписом „нічого дивуватися, що вони не хочуть вертатися.“

20. серпня Льюїд Джордж написав усім членам свого кабінету, що необхідно зменшити державні витрати і що він прохає, щоб кожний в своєму відомстві зробив як можна більше економії.

Міністр постачання зброї та воєнних припасів, котрий за часів війни мав 26 тисяч служачих, доклав, що в менту заключення армістії було заключено 30 тисяч контрактів на загальну суму 7,85 мільярдів франків. Шляхом переговорів удалось знищити деякі контракти і взагалі зменшити державні обов'язки по усім контрактам до 2,4 мільярдів франків. Ті англійські ляґері, котрі неможливо перевезти, переходять до Французів — що дасть недільну економію 48 мільйонів франків. Взагалі, щоденні витрати за часів війни — 168 мільйонів франків, понижені до 96 мільйонів франків. Одначе все це невдовольняє пресу, і що дня то в тій, то в другій газеті описується невдачна подія, або розпорядження якогось урядовця. Розуміється, треба мати на увазі, що в такому величезному ділі та ще і при тій поспішности, що була завше, могли і мусять бути помилки. Треба підкреслити, що не тільки опозиція, але і представники коаліційних лібералів — також вимагають негайного зменшення видатків. Джо Вала с, представник коаліційних лібералів, закінчив одну із своїх промов так: „як уряд не знищить видатки, то видатки знищать уряд“.

Парляментські кола дуже незадоволені, що прем'єра на протязі пів року не було в Англії. Фактично правила група Бонар Лоу: Оґюст Чемберлен, Черчіль, та Лорд Керсон — як раз представники найбільш правих течій.

Обзир „The round Table“, про котрий кажуть, що його думки дуже подібні до думок Льюїд Джорджа, як завше роблять Англійці, подає правдиве становище, хоть й воно дуже гірке. „Нація не може витрачувати більш, як вона виробляє, бо в иншому разі вона не буде мати кредиту за кордоном. Але ще гірше, як держава для своїх нерозмірних з прибутками витратами достає гроші за кордоном. Проблема закордонних позичок бажана не більше, як займи внутрішні. Коли випускаються паперові гроші для покриття дійсних видатків, то обов'язково ціни підвищаться. Підвищення цін, силкуючи державу більше платити, вимагає від держави випускати папірові гроші. Твориться чарівний круг. Немає другої можливости вийти з цього стану, як збалансувати видатки з прибутками — це те, чого добивається Льюїд Джордж. „Умовини, в котрих ми зараз живемо, викликають серед людности думки, що в країні так багато усяких багатств, що всі люде спокійно можуть користатись ними.“ Чи дійсно існує така кількіст багатств?

Бовлей, студіюючи прибутки англійців до війни, установив, що 60% усього населення мають чисті прибуткі не більше 160 ф. ст. в рік. Він прийшов до висновку: як би всі прибутки праці, а також прибутки з капіталу, котрі більше 160 ф. ст., реквізувати для держави, то загальна сума була-б не більше 250 мільйонів ф. ст. Як би цю суму, каже Бовлей, розложити на всіх, то це-б дало можливість підняти платню для чоловіка до 35 ш, а жінці на 20 ш. Відомий статистик Стамп каже що середній вироб англійського громадянина — 50 ф. на тиждень, (72 Американець, 38 Француз). Ці підрахункі відносяться до передвоєнного часу. Тепер англійці ніби то побагатіли, але чи дійсно багатства витворились. „Нічого подібного, відповідає „The round Table“: з часів війни по сути ми побідніли. І людність і уряд за ці 5 років жили значно ширше, ніж вони могли робить це по своїм достаткам, і в цей час ще продовжують жити по тому-ж масштабові; увесь добробут і людности і держави ґрунтувався на позичках. Одної економії мало. Як би держава силою зразу понизила ціни, то це-б могло викликати небажане зменшення продукції. Єдиний

найкращий спосіб — це більше працювати, більше виробляти, більше вивозити за кордон.“

Де-які заходи урядом зроблені. На пр., перед парламентськими вакаціями в кінці серпня був проведений закон проти спекуляції і для зменшення дорожнечі життя (Profiteering bill).

Що торкається до де-яких загальних вимог, на пр., вимог робітництва про націоналізацію копалень, то і в цьому напрямку де-що зроблено. Була заснована особлива комісія під головуванням Шенкея, висновки праці котрої ще в липні передані урядові. Хоч уряд і не дав ще прямої відповіді, але з промови Льюйда Джорджа видно, що по його думці по фінансовим мотивам зараз націоналізація неможлива. Треба сказати, що єсть також багато голосів і проти націоналізації, або удержавнення („етатизм“). Закидалось, що пошта, телеграф, та телефон — як би вони були в приватних руках, то працювали-б краще, ніж тепер. Взагалі єсть дві крайні течії думок з приводу поліпшення економічного становища: одна, це поширення продукції, — друга, як уже говорилося, „етатизм“.

Проти першого положення маються такі закиди: підвищення платні в гірничім та залізничнім ділі дійшло до такої степені, що вже не можна скомпенсувати ніякої економії організації. Таким чином, ці дві галузі життя для приватних підприємців мало цікаві: для них потрібні або субсидії, або таке підвищення тарифів, яке буде вже недобре відбиватися на загальному становищі господарства.

Далі, недостача сировців, великі податки і т. і. все це постільки затрудняє поширення праці при існуючому положенні господарства, що єдиний вихід — це „етатизм“.

Мабуть істина лежить десь посередині. Розуміється, необхідно ввести ті економічні реформи, які, даючи робітникам прибутки з підприємства, цікавили-б їх тим самим і в розвитку всього діла. А підприємства, що вже цілком налагодились, де вже приватна ініціатива майже не може мати ніякого значіння — мусять бути „етатизовані“.

Треба ще звернути увагу, що в економічному житті Англії тихенько, майже непримітно, проходить земельна реформа.

Ще не так давно в Англії існувала невелика кляса лендлордів і ціла низка фармерів. Під фармером розумівся арендатор. Тепер вже під фармером треба розуміти землевласника. Ця еволюція мусить бути вдячною всесвітній війні. Сильним підвищенням податків на великі земельні володіння було досягнуто те, що більшість лендлордів мусіли розпродати свої величезні маєтки. Таким чином, фармерам-арендаторам була змога виконати те своє бажання, про яке вони раніше могли тільки гадати. За часи війни, по розпорядженню Льюйда Джорджа, всі луки були роз'орані та засіяні пшеницею. Зараз, дякуючи підвозу дешевого хліба з Америки, нема потреби сіяти пшеницю: окремі робітники стали брати таку велику платню, що в розпорядку господарства виявився знов здвиг в бік травосіяння. По заявам одного з кореспондентів „Daily Chronicle“, котрий об'їхав південні і східні графства, добробут фармерів значно підвищився в порівнянні з довоєнним часом. Особливо добре стоять і мабуть будуть ще міцнішати ті господарства, де немає наймитів, а працює сам фармер та його родина.

В той час, як пишуться ці рядки, телеграф приніс звістку про скінчення залізничного страйку. Можливо, що цей залізничний страйк в цілім ряді розмаїтих

переживань при будівництві господарського життя — був найважливішим актом боротьби.

Треба сказати, що з часу заключення перемиря політика Льюїд Джорджа була подвійна: поза кордоном вона була імперіялістична, — в середині своєї країни — чисто демократична. Він бажав одночасно задовольнити і націоналістів і лібералів. Британську імперію він ще поширив, але в нутрі цілком робітничий рух не заспокоїв і не ввів його у нормальне русло.

Як відомо, в лютому дійшло до згоди з головним комітетом залізничного синдиката, що підвишені оклади платні залишаються до 31. грудня с. р. Один із параграфів цієї згоди предбачав можливість обмірковування платні для будуччини. В кінці-ж' вересня Томас, секретар залізничного комітета, подав домагання — підвищити платню, сказавши, що як це не буде зроблено на протязі 36 годин, то залізники застрайкують. Можливо, що група крайніх одержала верх і примусила Томаса подати таку заяву.

У своїй відозві до усіх громадян Льюїд Джордж каже: „Переживши за усе своє довге життя силу усяких страйків, не можу пригадати ні одного, котрий був би так неугрунтований, так несправедливий, і утворився з таким легким серцем, не дивлячись на те, що це буквально губить країну. Коли уряд звернувся з проханням до комітета — відстрочить термін страйку на кілька днів, бо підвищення платні викликало необхідність обміркувати, звідкіля і як достати гроші, то комітет відмовив. — Склалось таке положення, ніби то бажалося утворити страйк“.

На заклик уряду записуваться у шофери та в робітники по вантаженню у перші два дні записалось більше 250.000 чоловік та жінок — що ясно доказувало, що громадська опінія не на стороні залізничників. Пізніші усі робітничі синдикати підкреслювали, що ґрунт страйка економічний. Робітники бачили, що опінія цілком проти страйка.

Для Англії цей страйк був особливо тяжким, бо після війни економічне життя ще цілком не налагодилось. Кажуть, що нещастя та голод породжують революцію, що революція їх дочка. Крайні елементи гадали, що наслідком страйку буде загальне невдоволення, що дасть можливість скинути уряд. Забігаючи трохи вперед, мушу підкреслити, що як раз Льюїд Джордж, положення котрого перед страйком хиталось, тепер іменно окріп. Замість революції виявилась національна солідарність і почуття громадянських обов'язків. Виявилось, що громадянство готове жертвувати собою, аби забезпечити дійсну свободу. Цей раз Англія вийшла побідною, дякуючи своїм моральним силам і свідомості громадянства.

Який-же сам перший вивод можна зробити з історії цього страйка: в свободній країні нема міста для диктатури, хочби вона виходила і з головної квартири великого синдиката. Що цей страйк не вдався залежало: 1. від дуже добре зорґанізованого урядом постачання споживчих продуктів і 2. від мужества і деякого юмора, з котрим громадянство ставилось до усіх трудностей завдяки залізничного страйка. Як уже казалось, підвозили не тільки потрібну їжу, а навіть пошту і часописі доставляли в усі великі міста без усякої задержки. Комунікація в країні була швидко улаштована з допомогою автомобілів, і залізничний рух налагодився допомогою громадян охотників. Громадяне всюду самі підтримували порядок. Керівники страйка прикладали усі сили, щоб переконати громадянство, що страйк має виключно економічний характер. Страйк скінчився на таких умовах: 1. праця починається негайно; 2. переговори по всім питанням починаються і мусять бути скін-

чені до 31. грудня с. р., 3. платня не змінється до 30. вересня 1920 р., і 1-го серпня 1920 р. можливий перегляд умов платні; 4. кождий дорослий залізничник достає що тиждень не меньше як 51. шіллінг, доки ціна на продукти їжи буде на 110% більш до воєнного часу; 5. страйкувавший мусить без усякої ворожнечі відноситься до тих, хто не брав участь в страйку, або ранійше кінця страйка став на роботу.

9. жовтня на обіді в Мансіон Гавзі Лойд Джордж поздравив громадянство, що горожанська війна скінчилась не катастрофою, а згодою.

„Ми, люди усіх класів, усіх добутоків, усіх станів мусимо суспільно працювати. Наша країна цього вимагає. Коли я чую: „як робітничий клас“, то я завше гадаю, що по суті ці слова фальшиві. Я також сам маю право назватися робітником, але для мене 8-ми годинного дня не існує“. Далі Льюїд Джордж казав, що страйк на завше доказав, що Англія по суті демократична країна, котра керується громадянською опінією усієї країни. Уряд не може йти супротив опінії усієї країни. Так саме тред юніон нічого не може зробити, коли опінія цілої країни не буде згоджуватися з його вимогами. З другого боку мусить бути відмовлено усяким вимогам, від кого-б вони не виходили, коли вони будуть проти почуття справедливости і бажання цілого британського народу. Існує група людей, котра бажає переконати робітництво, що для виконання їх ідеалів потрібні революційні, а не еволюційні методи. Це загрожує небезпекою соціальному будівництву, і з цим треба рішуче вести боротьбу.

Страйк зробив розкол серед робітничої партії. Більш помірковані елементи дуже жалкують, що втратили прихильність опінії, і обвинувачують своїх керовників, що вони піддалися впливу крайніх елементів. Деякі значні члени партії суворо осуждують страйк і кажуть, що потрібно було зробити загальний референдум, а тоді тільки вирішать страйк. Ліві елементи также невдоволені страйком, бо не дістали того, що бажали, і гадають необхідним збудувати загальну робітничу управу цілої індустрії — котра дійсно могла-б командувати цілою країною.

Представники конституційних методів боряться проти цього проекта, предбачаючи в цьому горожанську війну і кінець робітничої партії, як інструмента парламентських подій.

Уряд, користуючись цим страйком, хоче внести особливий закон про страйки до парламенту — що-б зробити неможливим подібний випад, як це було з залізничниками, де був обявлений страйк за 36 годин. Уряд, бажачи зменьшити можливість страйків, гадає необхідним законом установить обовязковість арбітража во всіх відділах індустрії. Страйки будуть визнаватися тільки тоді, як вони будуть заявлені за три тижні наперед, в противному разі вони не будуть мати права на одержування грошей від тред юніона. В таких приблизно загальних рисах Льюїд Джордж бажає внести проект закона в парламент, котрий має зібратися 22. с. м. Таким чином, англійський уряд предбачає можливість ще деяких страйків.

Відозви преси про невдатній страйк дуже ріжноманітні. Усі соціалістичні часописі виставляють страйк, як свою побіду. Помірковані часописі, як н. пр. „Times“ каже: „не можна казати про побіду ні тоєї, ні другої сторони. Єдиний побідитель, це громадянство. Єдиний побіджений — провідники страйка.

G. Quercus.**Бавовняна лихоманка.**

Україна й світова бавовняна криза; Британія й світова продукція бавовни; американський ввіз бавовни до Англії; залежність Європи від англійської бавовняної мануфактури; бавовняна лихоманка в Англії; бавовняний трест; чому лихоманка; зиск бавовняних фабрик; ціна шерів (уділів) за два місяці; майбутнє піднесення цін на бавовняні речі; майбутнє змагання з заробочої платні; сутичка праці й капіталу; націоналізація прядильної промисловости.

Теперішня бавовняна криза на всьому світі нам Українцям чи не найбільше дається в знаки. Коли-б ми мали свою державу з певними кордонами, економічною політикою, ввозом, то перше, на що нам довелось би звернути свою увагу, перше з чим мусіли-б ми були зіткнутися, — це повна відсутність у нас бавовни; і не тільки бавовни, чим страждає більшість світових держав, а що найважливіше, — відсутність фабрик і великих підприємств по виробу бавовняних річей. Крім залізних виробів і машин, що по суті є також ознакою нашої індустріальної відсталости, перше, що відчувається на Україні в теперішню хвилю, так це — повний брак тканини, бавовняних виробів. І не тільки це, а ще гірше; ми не маємо навіть надії на те, що ось дістанемо сирівця бавовни з Америки, Туркестану чи Кавказу й скоро переробимо його в корисні речі для щоденного вжитку; про це може мріяти Польща, що сподівається пустити в хід свої Лодзьські фабрики, — ми ж не маємо надії, бо не маємо на чому обробляти.

Отже українське населення залежатиме цілком від американо-англійської бавовняної промисловости. Про цю галузь в інших краях нам доведеться помовчати. Московщина хоч би й дістала весь свій урожай із Туркестану, то ледве чи скоро його обробить ізза нестачі вугілля, якого вироб тепер в Донеччині зійшов ні на що, а то й прямо такі колишньої кількості бавовни не вистане, бо замість 18.465 тисяч пудів в 1915—1916. році в 1916—1917 році вже було зібрано лише 13.572 тисяч пудів, а всього в Туркестані й на Кавказі числа були 20.897 тисяч пудів і 14.579 тисяч пудів. В 1918—1919. роках кількість її, щоб задовольнити потребу, ні в якому разі не повинна бути більшою ніж за 1916—1917. рік.

Далі, Польща так само хворатиме тією-ж, коли не гіршою хворобою, бо вона, крім надії на американську бавовну, нічого не має. Німеччина, якій було дано право закупити за липень місяць й привезти мільон тон їстівних річей, потрапила лише ввезти 600.000 тон, і через відсутність кредиту за кордоном, нами звичайно не може бути прийнята в рахунок. Навіть, коли ми припустимо, що вона упорається з вугільною кризою, все одно вона ще довго не матиме бавовни, щоб пустити свої фабрики, бо її кредит за кордоном, себто в Америці, єдиній країні, яка має спроможність позичати, — є рівний нулю; коли вона що-будь досі й позичила, то хіба на купівлю шматка хліба. Німецького бавовняного виробу нам на Україні не бачити, так само, як і французького, або італійського.

Вся бавовняна промисловість є нині в руках англо-американського капіталу, тому нам було-б цікаво зазирнути під покришку зовнішніх фактів і подій і пошукати за де-чим загадковим інтересним, що діється під сподом річей. Ми не сподіваємось великого впливу на наш ринок американського бавовняного виробу, бо

такий вплив по всіх даних належатиме Англії, яка свої товари продаватиме в Європі, бо в Америці є досить своїх.

Англія, справді, ввозить з Америки на 376,329.000 фунтів стерлінгів, в 1917. і на 515.979., в 1918., — вивозить на 33,239.000 і на 22,944.000 фунтів стерлінгів, з того в 1917. році припадало самої бавовни на 77,071.416 фунтів стерлінгів. В 1914. році з Англії до Росії ввозу було на 167—358.000 руб., Англія уступала лише Німеччині, яка займала перше місце зі своїм ввозом на 417,797.000 руб. Весь головний ввіз тканини ми можемо сподіватися лише від Англії й в меншій мірі від Америки, яка в 1914. році довозила до Росії всього на суму 77,000.000 руб.

Для нас тепер мусить стати зовсім зрозуміла наша цілковита залежність від англійської бавовняної промисловости. Наш селянин і робітник мусять жити на англійському перкалю (ситцу); тому все, що діється з англійськими і взагалі з європейськими бавовняними фабриками нам мусить бути дуже цікавим.

Що-ж ми бачимо нині на світовому й на європейському бавовняному ринкові? Почати з того, що ціни скрізь і на все ростуть, — ростуть вони й на бавовні й бавовняних виробках. Не торкаючися цього з'явища з усіма його подробицями, бо це завело б нас дуже далеко, згадаємо лише, що ціни на бавовну мусять піднятись при сучасній спекулятивній системі господарства вже з одної тої причини, що продукція за останні роки де-що впала. Ось ми маємо такі числа, (Statesmann Year Book); показано в тисячах бейлей по 400 англ. фунтів:

Роки	Америка	Індія	Егіпет	Інші краї	Разом
1912—1913	14.129	4692	969	7716	27.506
1813—1914	14.885	6149	970	7804	29.808
1914—1915	15.067	4573	833	6991	27.644
1915—1916	12.954	5414	728	7663	26.758
1916—1917	12.976	4827	631	7257	25.691

Таким чином продукція в самій Америці впала в 1917. році на 2,191.000 бейлей в порівняні з 1915., а від Америки Англія діставала в 1917. році 11,812.413 сентелей, або 2,362.482 бейлей на суму 77,071.416 фунтів стерлінгів; цікаво ще тут зауважити, що за 15,847.695 сентелей в 1913. році Англія заплатила 47,306.660 фунтів стерлінгів, себто, майже в два рази нижче, ніж в 1917. році.

Загальна світова продукція сирівця бавовни впала на 4,117.000 байлей. Отже вже тут можна шукати деяке пояснення дорожнечі на бавовняні вироби. Нині майже з математичною точністю встановлено, що англійський робітник, одержуючи свої 60 шилінгів тижнево, себто 3 фунти, фактично дістає 30 колишніх шилінгів, бо так усе стало дорожче, бо така гонячка за прибитком опанувала світовим капіталом. Тут не те лише, що, як кажуть, богацько паперових грошей випустили; в Америці є багато золота, а в Австралії золотий запас сягає 47%, але нині там доляр за годину робітник вважає мінімум платні. Бо факт є той, що по війні, що скінчилась з ворогом-сусідом, капіталіст і банкір ніколи не перестає вести війни з тим, хто під сподом, і по старому хоче тягнути весь зиск, а то ще збільшувати його без краю.

Маємо нині в Англії бавовняну лихоманку. Великий трест нишпорить, вишукує, викупляє, підкупляє всю текстильну індустрію в Велико-Британії, та й не лише там, а також і в Німеччині. Лвше на цих днях великий англійський текстильний синдикат вже подався до Німеччини з метою, — купувати рейнські прядильні підприємства. Нині вже вони перехопили Рейнську Прядильну Компанію, при чім за уділи було виплачено з премією (надвишкою) в 400 відсотків, себто колишня акція в 100 марок пішла нині за 400.

В недалекій будучині можемо сподіватись переходу всіх німецьких, а дуже ймовірно й європейських фабрик до рук якогось тресту, і тоді ціни на німецькі, польські й інші текстильні вироби будуть диктуватись десь у Льондоні управою хозайської ватаги, що управлятиме трестом.

Назва товариства	Ціна уділів	Виплачено	Ціна за 1919				Різниця	
			в липні		в вересні			
	ф.	ст.	ш.	п.	ш.	п.	ш.	п.
Аслей	5	2 ¹ / ₂	101	—	137	06	36	06
Касл	5	2 ¹ / ₂	88	—	127	06	39	06
Кавендіш	5	2 ¹ / ₂	84	—	112	06	18	06
Сентрал	5	2	77	06	102	06	35	—
Кровфорд	5	2	100	—	165	06	65	06
Доврі	4	1 ¹ / ₂	61	06	82	06	21	—
Дюшес	5	2 ¹ / ₂	133	—	142	06	9	06
Гарфілд	5	2	56	—	117	06	61	06
Гладстон	3	3	81	—	104	—	23	—
Гайд-Брідж	4 ¹ / ₂	2	74	—	98	—	24	—
Гарнер-Твіст	5	3 ¹ / ₂	91	—	122	06	31	06
Голінвуд	3	1 ¹ / ₂	56	—	83	06	27	06
Лівінстон	2 ³ / ₄	1 ³ / ₄	84	06	89	06	5	—
Мелбурн	5	5	111	—	147	06	36	06
Мос	5	1 ¹ / ₂	75	06	95	06	20	—
Нью-Йорк	5	2 ¹ / ₂	85	—	95	06	10	06
Плам	5	3 ¹ / ₂	145	—	207	06	62	06
Рочдейл	5	2	95	—	107	06	12	06
Стандард	5	3	125	—	165	—	40	—
Вайтланд	5	2 ¹ / ₂	83	—	122	06	39	06

Та в самій Англії нині ще більша знялася курява; скрізь стоїть стовпом пил від наглої пропасниці. Спекуляція охопила цілу промисловість, цілу галузь, і гармидер дає себе почути рішучо скрізь по краю. Недавно невідомі особи, що лучаться в промислову фінансову ватагу під назвою „Об'єднаний бавовняний трест“ („The Amalgamated Cotton Trust“) закупили двадцять бавовняних фабрик. На підставі всіх даних тут грають ролю гурт лянкашайрських і йоркшайрських фінансистів, пошираємих деякими афріканськими мільонерами. Вираховано, що загальна сума, виплачена трестом, сягає 11,000.000 ф. ст. Часом навіть купувались зовсім старі будинки й платились суми грошей, за які можна було-б побудувати нові фабрики. Та це „велике діло“ не спинялось не пред чим, що-б пребрати до своїх рук всю промисловість. Справа дійшла до того, що за уділи (акції) Бай-Ріно-Міл було викинено по 16 ф. ст. за уділ в 10 шилінгів. Коли взяти на увагу, що п'ять шилінгів з тих

десять пішло яко бонус на додаткові уділи, то людина, яка купила 100 уділів за 25 ф. ст., має дістати за свою вкладку нині 1600 ф. ст. Розуміється, що той, хто так нажився, не горбом їх заробив, а десь має від когось иншого здобути. Робітники й трудящі всіх країв мусять над тим трохи подумати й зробити деякі висновки. Пальмерська бавовняна прядильна фабрика, продана за 242,000 ф. ст., а разом з бавовною в пучках (бейлях) і в обробці, прядивом і вугиллем за 400.000 ф. ст. Крім того 20.000 ф. ст. кинуту дирекції за страту посад, а головному директорові з того 10.000 ф. ст. Наведені випадки є типовими; подібного роду діла в останнім часі робляться майже що дня. Нові підприємства творяться з капиталом по кілька сот тисяч, а деколи мільонів фунтів стерлінгів.

Для ілюстрації наведемо тут деякі числа й ціни уділів рода текстильних підприємств. Всі числа беремо по Готчисону з „Labour Leader“, за винятком даних бавовної продукції, ввозу й вивозу (гляди вище наведену таблицю на стор. 73).

Прибутки де яких товариств переходять всякі межі можливого. Товариство „Файн катон Спінерз і Доблерз“ по виплаті податків на надзвичайний прибуток й по забезпеченню пониження вартости машин, мало на кінці року в марті 1919 року зиск в 893.659 ф. ст. В листі-балайні, надрукованому Йоркшайрською текстильною фірмою виявляється, що довоєнне число річного зиску 1.621 ф. ст. За чотири роки війни обернулось в середньому в 32.000 ф. ст., і то по виплаті всіх податків на зайвий зиск, подорожного податку, вищого податку, високих цін за машини, сирівець і вищу заробітню платню 32.000 ф. ст. чистого зиску; значить, що податок зайвого (надзвичайного) зиску доходив до 80.000 ф. ст. А тепер ще звернемо увагу на ряд чисел, вибраних Готчисоном з оголошених фірмами й товариствами в промислових газетах. Вони торкаються високости прибутку 279 підприємств, і вони як раз і явились тим двигуном, що зворушив великих дільців: двигнуто їх на їхню промислову авантюру по закупні й прибрання контролю по-над всією бавняною індустрією.

Картка прибутку:

6 фірм проголосили свій прибуток				5	процент
62	”	”	”	10	”
86	”	”	”	20	”
6	”	”	”	30	”
11	”	”	”	40	”
3	”	”	”	50	”
1	”	”	”	54	”
3	”	”	”	60	”
2	”	”	”	70	”
1	”	”	”	80	”
2	”	”	”	95	”
2	”	”	”	100	”
1	”	”	”	133	”
1	”	”	”	160	”
3	”	”	”	200	”
1	”	”	”	400	”
4	”	”	”	між	40—50
8	”	”	”	”	30—40
17	”	”	”	”	20—30
49	”	”	”	”	10—20
10	”	”	”	”	5—10

Поверх проголошеного прибутку в формі дивідентів підприємства, щоб заховати свої справжені зиски, почали мов по команді видавати так звані бонуси, мов-би додатки, якими обдаровано вкладчиків, але на руки їх не давали, а прилучали до уділового капіталу.

Таким чином, на наших очах великий фінансовий капітал перебирає до своїх рук усі бавовняні підприємства в Англії. Якесь гурти з підмогою африканських мільонерів роздмухали гарячку до того, що ціни на уділи підскочили до неймовірного; люде, що попродавали свої акції, відразу нажились на рахунок того зиску, що має бути одержаний новими хозяевами від тих самих фабрик, тих самих прядильень і ткалень, уживаючи ту ж саму робочу силу. Відома річ, що бавовняний трест не готується за дурно обдарувати володільців акцій та директорів, що він має певні надії, а навіть дуже певні, — те все затрачене мусять повернути, та ще й з великим навіть надзвичайним прибутком. І коли вже бавняний трест скуповує німецьку ткально-прядильну промисловість, то можна з цілковитою певністю прийняти висновок, що в найближчій будучині вся європейська бавовняна індустрія зістанеться під його контролем. Маючи в своїх руках владу, необмежений контроль і право призначати всяку ціну на бавняні речі й плату робітникам, він братиме свій зиск від двох джерел, зі споживача (з уживача) і з робітника, а позаяк споживач є кінець-кінцем теж робітник, то ціла зграя волоцюг, що має в своїх руках всю економічну владу й державу до послуг тієї влади, має на меті в цій бавняній пропасниці поставити на кон великий гріш і побити робітника, селянина й працюючого. Нам лишається лише дивитись, чи може й дещо робити в цій грі, де життя робітника стоїть на кону разом з грошем фінансових спекулянтів.

Англійський пролетар'ят вже де-що збагнув з того, що діється навколо, але ще за мало. На річній конференції Злученої Спільки Робітників Текстильних Фабрик вже це питання висунулось на порядок денний, та на жаль вплив фінансистів на урядовців спільки є таким, що тут це питання на цей раз легенько замовчали. Англія є найбільшою в Європі країною, де перероблюється бавовна, й сотні тисяч робітників працюють в цій галузі. В 1917 р. Англія (Велико-Британія) ввезла сирої бавовни на 110.591.000 ф. ст., в 1918 р. на 150.286.000 ф. ст.; а вивезла бавняних виробів в 1917 р. на 145.925.000 ф. ст., в 1918 р. на 180.103.000 ф. ст.; розуміється в 1919 й 1920 році це має ще піднятися: отже нам стає зрозумілою ця боротьба за прибуткового вигідного діла, зрозуміло звідси й його значіння для європейського споживача, а в тому числі й для Українців. Поки що Англіїці тягнуть хліб із Кубані за гармати та кулі, що вони посилають Денікіну проти Українців, а прийде час коли вони повезуть і свої текстильні вироби до Одеси й будуть міняти їх на хліб. Ось де також рахують нажитися спекулянти, ось в якому напрямі теж має піти робота Черчилля й Льюїд Джоржа та їх помішників; ці слуги, а почасти й безпосередні учасники трестів мають в своїх руках британський парламент, армію й флоту, і вони вже пильнуватимуть своїх інтересів біля Денікіна й в Одесі; та впрочім, вони й там мають таких самих людей, служителів тогож бавняного треста, своїх дописувачів, генералів і урядовців.

Та як би кепське не було становище нашого селянина, а стан англійського прядуна й ткаля від того дуже не покращає. Вся ріжниця буде полягати в тому, що сконцетрована, скупчена до одних рук, бавняна індустрія наптовхне робітника на залізну необхідність вступити в отвертий бій по всьому табору і всією лавою. З перших же кроків трест зробить похід на платню; разом ціна на тканину підскакне

ще вище, почнеться гомін, нарікання на робітників за те, що вони будуть страйкувати, і все буде немінучою льогікою подій приведено до непрохідного проулку, в якому вже нині опинилась вугільна індустрія, і далі прийде до націоналізації.

Вже нині підносяться голоси. З огляду на весь той гуркіт, що зараз аж луною йде від тих бавовняних трестів, ватаг, об'єднань, синдикатів вже нині підносяться серед робітників голоси про потребу призначення спеціальної текстильної комісії з робітників, щоб примусити уряд призначити спеціальну комісію для дослідження цілої текстильної промисловости. Це все нам дуже пригадує „Санкей Комішон“ і націоналізацію копалень; тут також має прийти до гострої сутички з урядом, і волею неволею цей останній мусить поступитись, щоб не настромитись на гірше, а поступитись і в другому — бавняній індустрії, в залізницях, в транспорті, пароплавах, а ще мабуть хутче в націоналізації грошового капіталу. Звісна річ, що націоналізувати копальні й лишити їх в руках приватних банків, Ротшильдів, Карнегі не можна, бо то-б значило попуститись сваволі кількох індивідів, промисловому самовластю, проти чого й боряться ті, кого це найбільше найболючіше торкається.

Так природа річей при сучасній системі господарства штовхає в бавовняній промисловости, як в усяких інших, до одного немінучого кінця.

Орест Даскалюк.

Огляд соціально-економічного життя.

Страйк американських вуглекопів; зарядження уряду; страйк портових і сталевих робітників в Нью-Йорку; зріст радикальних впливів; значіння американських і російських соціальних змагань; економічний стан в большевицькій республіці; удержавлення промислових заводів; продукційний занепад; спроби введення старого економічного устрою; фінансові клопоти в Польщі; французькі дефіцити; державний стан в Німеччині; польські змагання в напрямі заграничного кредиту.

Становище індустрії в Сполучених Державах зараз стоїть під важким гнітом величезних соціальних переворотів. Конференція індустріюців в Вашингтоні покінчилася на ніч: ані одна проблема не була полагоджена. Але й друга конференція, скликана з метою одхилення грозячого страйку копальників, розв'язалася передчасно й не довела до жадних результатів. Населенню, що півтора тижнів переживало боязнь й надію, вона не дала заспокоєння, а всі гучні заяви уряду й великих власників копалень, що труднощі будуть спаралізовані відповідними зарядженнями, не зуміли відсунути факт, що ціле промислове життя нечаяно знайшлося в одній з найтяжчих кріз. Недавно відбулося надзвичайне засідання міністрів, на якому були широко обговорювані необхідні средства, щоби запобігти поширеному хаосові серед промислової продукції. На цьому засіданню вказав міністер торгу на значне пониження експортних цифр і на невідрадний стан заграничної американської торгівлі, яка з дня на день тратить свої великі шанси на всесвітньому ринку. Та заледви наради скінчились, вибух генеральний страйк копальників і поставив американську індустрію перед нові рішення. Около пів мільона робітників застановило роботу. Страйк цікавий тим, що він вже десять днів перед тим був заповіджений крикливою

рекламою, помимо того, що уряди докладали всіх зусиль, аби спинити приготування, а навіть грозили карами за всякого рода агітацію. У всіх індустрійних центрах розташовано війська. 84 провідникам, між ними відомому Frank Hayes, загрожено поставленням перед суд. Найвищий трибунал виготовляє закон про каригідність всіх вчинків, що відносяться до пропаганди страйків. Вільсон сам одобрив законопроект про слідче обжаловання страйкових провідників, та мабуть і сам найвищий сенат не сумнівається, що тим не припинить соціяльну еволюцію.

З яким завзяттям проводиться страйковий поєдинок по обох боках, видно хочби з того, що страйки, розпочаті раз на будь якому промислі, тривають довгими тижнями і тільки по довгих переговорах даються закінчити. Великий страйк портових робітників в Нью-Йорку являється тільки одним таким прикладом. Тисячі тон поживних засобів зіпсувались наслідком довгого лежання в пристані. Останніми днями звернулися й залізничники до портовиків з заявою, що готові під деякими умовами прилучитися до страйку. З подібними пропозиціями виступили й робітники докових фабрик, а в Нью-Йорку ходять чутки, що між ними та портовиками зайшли тайні договори, ціллю яких має бути форсування націоналізації цих промислів. Около 500 кораблів бльоковані в Нью-Йорській пристані, а їх цінний товар почасти тратиться, завдаючи властникам міліонів втрати. На широкому небозводі американської промислової господарки зависли сірі хмари, а американські часописи обвивають суспільність грубим песімізмом, що на наступаючу зиму заповідає такі самі клопоти, як оце доводиться перетерпіти Європі. Побоювання ці на разі безумовно переборщені; та вони проте є доказами нервовости, що в виді дозріваючої одностайности трудового фронту захоплює буржуазні верстви і сіє серед них непевність і переляк.

Терплять і сталеві заводи на трівкості страйкуючих металюргічних робітників. З'усилля страйкового комітету около закінчення цього страйку не довели до успіху. Радикальна часть робітників знехтувала відозву організаційного віділу і уконститувалася на власну руку, принявши екстремо-соціяльну програму. Це радикалізовання трудових мас показується всюди, де тільки уміркованність провідників стрічається з непохитними домаганнями крайне лівих крил організацій.

Великий страйк копальників заповідає в злуці з іншими некорисними чинниками довшу індустріяну кризу, що сильно розхитала цвітучі надії Wallstreet'у. На фоні акційних паперів счинилася дика спекуляція, що влучно керує грою кон'юнктури і що дня вимотує міліони з кишень застрашених дрібних акціонерів. Та тимчасом відбуваються по всіх закутках ріжноманітні конференції, на яких предкладається силу проектів, і які остаточно кінчаються на паперових резолюціях. Великі робітничі спілки уходять зате в зносини з інтернаціональними професійними організаціями, щоби придбати собі союзників і надати своїм домаганням більшу вагу. Переговори ведуться дуже часто й дають привід до ріжних чуток про майбутнє проголошення генеральних страйків, що, природно, витворює стан тривоги. На перший тиждень листопада відбудеться в Вашингтоні з'їзд делегатів всіх неутральних держав, що вчислені в залучнику до актів союзу народів. Сам Гомперс заявляє, що небезпека поширюється по причині зросту впливів екстремних поглядів. Через те, що надії робітників на націоналізацію копалень і залізниць покищо завели, відкрилось глибоке провалля між капіталом і працею, якого засипати тепер ніхто не має спромоги. Починаються приготування коло засновання політичної трудової партії, до якої вже горнуть всі робітничі організації. Поволі пробивається лівий напрям, а й сам Гомперс примушений подаватись в сторону екстремістів, щоби не утратити цілком керми з рук.

Змагання, що саме ведуть до розвязки серед економічного буття Сполучених Держав, для всесвітнього робітничо-соціального руху безумовно надзвичайно важні. Тому їх значіння сягає далеко поза межі американської держави, бо від їх перемоги або поразки залежить в головній мірі й доля європейських трудових змагань. Зруйновані народні господарства старої Європи не в силі самі з себе витворити здоровий соціальний новотвір. Всі спроби з'гори обтяжені хворобами, а дрібні реформи, установлені подекуди компромісовими урядами, представляють хиба мізерні латочки на економічному організмі держав.

Ще до недавна були всі надії звернені в бік московської советської республіки. Здавалось, що там, на світлому сході, у тіпах великих мучеників за ідею всесвітнього ренесансу, з'явився новий Спаситель, що вибирається в хрестоносний похід проти ворогів світла й волі. Та мабуть проміння на сході скоро знесилились, придушені темінню московського світогляду, а з поза великого моря добивається до берегів випотрашеної Європи нова могутніша мелодія.

Що економічні відносини в Росії з дня на день погіршуються і зараз досягли майже знищення всього продукційного апарату, виходить хочби з офіційних звідомлень, які недавно видав комісаріят для справ господарських. Перестудіювання їх дуже інтересне й подає цінні вказівки, яким чином розбилися найкращі наміри московських большевицьких економістів перед дійсністю життя. Початок соціально-економічних реформ сягає до декрету з листопада 1917. р., в якому означається право робітників на співучасть в управі й в зисках індустрійних заводів. Після цього декрету первісний підприємець не був цілковито усунений, його круг ділання обмежувався однак до того, що він собою представляв першого урядовця заводу. Після цього змінюється поступенно економічна система большевицької держави, а як остання фаза, кристалізується соціалізація промислу й господарською майна. Управу всіх заводів перебірає з рук робітничих советів держава. Витворюється цілий ряд місцевих і центральних установ: центротекстильна, центроцукрова, центросталева, центронафтова і інші управи. Над всіма ними стоїть „найвищий совет господарський.“ Держава стає самотнім роботодавцем, робітники стоять на її службі, а значіння промислових советів як заступництва робітників тратиться цілковито. Організація продукції і збуту переходить в руки державних економічних советів, а начальниками їх стають большевицькі комісарі з диктаторською повновластю супроти продукційного механізму й супроти робітників. На ділі усувається тим самим соціальний устрій економічного апарату самими авторами соціалізації.

Першим наслідком цього розвитку стає надмірний зріст урядовців. Витворюється важкий, неповоротний бюрократизм, що згодом перевишає навіть старий царський. Одна „центротекстилька“ розпоряджає вже 1918. р. 6000 урядовцями. Ці організації пожирають величезні кошти, що природно обтяжують ціни фабрикатів, при чім ще остаточний зиск продукції не стоїть в жаднім відношенні до ужитих на нього коштів. В другій половині 1918. видала „центротекстилька“ за виріб товару 1300 міл. рублів, та вартість його виносила всього 143 міл. Подібні відносини можна ствердити й в інших центрах. Занепад продукції набірає незабаром катастрофальні розміри. Платня робітників росте, і вже ніяк їй достроїтися до вартости й степені продуктивности. По спискам з липня 1919. виносила місячна платня пересічного робітника 6000 рубл., помимо того, що державний тариф дозволював найвище 3000 р. Звіт контрольної комісії з липня 1919. подає дальші докладні вісти про банкруцтво большевицької системи господарства. Число робітників росте в міру занепаду продукційної чинности. Росте

й число неробітних днів; в р. 1916 прим. виносило воно 6% всіх робітних днів в р. 1917 вже 12%, в р. 1918 аж 39·5%, в першій половині 1919 навіть 48·6%. На виріб одною ваґону припадало в р. 1916 пересічно 10·44 робітників, в р. 1917 вже 13·2, в р. 1918 аж 41·5. Як причини цього катастрофального становища, подає комісія некорисні відносини прожитку, але й надужиття призначеної робітникам „свободи“, що остаточно довело до утрати всякої совістности, до зросту знеохоти до всякою рода праці і до збільшення господарського хаосу. Підупадок продукційности в вуглевих копальнях представляється в цифрах ось як: річний здобут від особи виносив перед 1914 р. 750 пудів, в р. 1917 вже лиш 448 пудів, а 1918 тільки 240 пудів. Вартість всеї продукції, що перед р. 1914, в нормальнім стані, представляла 100%, виносила в р. 1917 75%, в р. 1918 тільки 40%. Рівнож убійчими виявились установи большевицького уряду в загальній торгівлі, при банках, і в аграрнім господарстві. В „соціалізованій“ індустрії створився вже в першій половині р. 1919 дефіцит на 5 мільярдів рубл., при чім бюджет на цей пост сам обчислений на 11 мільярдів. Дефіцит при залізницях виносить за той сам час 4 мільярди при бюджетовій конті п'ятох мільярдів, Ці цифри найкраще освітлюють безнадійний хаос, до якого довела большевицька система народньої економії.

Та й становище робітників не загально на економічному перевороті. Величезні платні не мають при елементарному браку всіх до життя необхідних предметів і при надмірно високих цінах жадного значіння. Внутрішнє відношення між зарібком а коштами прожитку не поправилось, а радше погіршилось. Безробіття росте всюди. В Петербурзі зараз переживають всього 20.000 робітників, підчас коли число їх перед р. 1914 виносили кількасот тисяч. В заводах заворушення й страйки не перестають, а правительство здавляє їх гострими средствами. Останній страйк в липні 1919 в маґазинових робітнях Ніколаєвської залізниці закінчився для робітників трагічно. Богатых перестріляно, інших поставлено в тюрму. Робітничий кляс як такий в Росії зараз перестає існувати.

Вся індустрія советької республіки проте удержується державними запомогами, при чім вартість всеї продукції навіть не виносить половину запомогової квоти. Щоби утримати удержавнені заводи перед конкурсами, примушений був советський уряд добавити до самокоштів заводів на сам час від 1. січня — 1. квітня 1918 р. 135 міл. рубл. Після статистичних списків виносило число закритих заводів в марті 1918 р. — 74, число одставлених робітників 6614, до половини жовтня 1918 мусіли проголосити конкурс вже около 1000 підприємств з 30.000 робітниками. Дохід індустрійного податку понизився з 314 міл. рубл. на 91 міл. рубл.

Ці факти, які не даються збити жадними фразами, спонукали провідників советької Росії шукати поміч знова в представників капіталізму і запевнити собі їх співробітництво старими средствами економічного ладу. Сам Ленін взиває в своїй брошурці „Слідуючі завдання советької влади“, про зміни дотеперішніх способів боротьби проти капіталізму. Останній всеросійський конгрес фахових робітників в Москві висказався з введенням знову акордної роботи й системи премій. Та економічне життя теперішньої Росії надто з'оране ріжними експериментами й знесилене до тої міри, що й перехід до давних зневажаних форм капіталістичного господарства не вигоїть скоро всіх ран.

Що такий перехід до мирових установ взагалі стрічає великі труднощі, видко скрізь по державам Європи. Всюди бракує грошей, всюди стараються правительства заспокоїти свої кредитові побажання. Найгірше маютья в цьому згляді новопостав-

ші держави, яких фінансовий апарат ще нігде не стабілізований і які, замотані в націоналістичні і імперіялістичні кличі, ще не змогли застановитись над твердими потребами буденного життя. Такі клопоти, що повстали із розбрату між природними запасами сил а далекою перспективою побажань, переживає Польща, що, посуваючи свої границі поступово вперед, зненацька знайшлась в доволі скрутній фінансовій ситуації. По звідомленням фінансового департаменту підвищились розходи за бюджетовий рік 1919 з. З на 8. мільярдів марок. Доходи обчислюються на 1078 міль. мар. Воєнні видатки досягають 500 міль. м. місячно, заграничний довг приріс на 5738 міль. мар., внутрішній на 5000 міль. м. Після законних проєктів міністерства мала-б конгресова Польща достачити як безпосередній податок 26 міль. м., Галичина 56 міль. м. Ці величезні фінансові тягари Польща сама знести не може. Вона тому безнастанно звертається до Антанти о кредитову поміч. Чи Антанта однак згодиться на покриття всіх польських довгів і дефіцитів, можна сумніватись. В кожному разі вона наложить свою тверду руку на всі природні джерела багатства, як ще почасти вже й сталося. Що дня читати можна в офіційальних торговельних вістниках про нові змагання заграничного капіталу, захопити польські підприємства в свої руки. Перед тижнем уконститувалась за співучастю Антверпського банкового дому Брунґе французько-польська нафтова акційна спілка з початковим капіталом 12¹/₂ міль. франків. Подібні продукційні стоваришення склались на підставі чужих капіталів і на багатьох інших промислах, прим. на текстильній і вовняній фабрикації. Експлуатація польських багатств, правда, таким чином розвивається, та Польща зате поволі перетворюється в колонію Антанти. Та хиба вона почуває розраду в тім, що вона не одинока держава того же рода.

Висуваючи свій приватний капітал за границю, Франція сама в нутрі терпить на великому браку достаточних фінансових засобів. Всі часописи застановляються над фактом, що заграничні девізи, головню нейтральних країв, раптом підносяться в гору й спричиняють на фінансовому ринку грізні небезпеки. Загальна опінія домагається все голосніше проведення фінансових перетрактацій з головними союзниками, щоби стабілізувати курси й спинити дальший їх упадок. Правительство вислало недавно спеціальну комісію до Нью-Йорку в справі навязання переговорів і достарчення кредитів. Опозиційна преса бачить в пониженню міжнародньої вартости франків лихі наслідки Версальського миру. Та й вона звертається горячим апелюм до союзників, при залагодженню цих пекучих потреб Франції відсунути всякі меркантилістичні пересуди. Вона далі обговорює проєкт засновання особливої фінансової секції при союзі народів і вимагає на кінці пріорітет при сплаті воєнних залежностей Німеччиною.

На німецькі рати воєнного довгу числить не тільки Франція. Поставили їх в рахунок і всі інші антантські держави, — а за ними поквапилась і буржуйна Росія устами парижських емігрантів царською режіму оголосити свої претензії. Та тимчасом Німеччина й не гадає піддатися всім тим фінансовим рішенням, які наложено їй в мировім договорі, відмовляючись цілковитим розбратом своїх фінансів. Міністер фінансів Ерцберґер недавно сповістив, що державний стат за рік 1919 виносить 742 мільярдів марок, з чого мабуть 6 мільярди будуть покриті старими податками. Головною причиною хворіння німецької економічної і фінансової господарки вважає він обезвартення валюти, і тому старається він видобути на заграниці відповідну позику, щоби сконсолідувати заграничні довги Німеччини в сумі яких 17 мільярдів марок. Але й він обмежує свої надії на закордонний кредит що до

остаточного успіху й сподіється тривалого поліпшення ситуації тільки тоді, як що сирівці будуть сплачені ефектом роботи.

По заграничні кредити убігається тепер кожна з європейських держав. За великими державами пробують і середні й малі своє щастя. Польський міністер фінансів заявив перед тижнем в соймі, що за його старанням удалося заключити договір з американською фінансовою групою на позику в висоті 250 міл. долярів. Ця позика буде сплачена протягом 20 років і буде доставлена без реальних гварантій. Чи дійсно договір увійде в життя, на разі ще не знати. По услівям, сповіщеним Білінським, радше можна догадуватися, що вона останеться красною мрією, як це було нераз з польськими твердженнями.

Spectator.

Огляд закордонної політики.

Президенти на експорт; шкура на невбитому ведмеді; заінтересовання Україною; неофіціальні переговори Англії з советським урядом і перемога соціялістів в Англії; зворот в польській закордонній політиці; питання про провину в війні.

Відомий німецький революціонер і політичний письменник першої половини XIX. століття, Людвік Берне, сучасник Гайнріха Гайне писав із вродженим йому семітським сарказмом, що німецький народ має королів на експорт. Не встигне який небудь народ визволитись з під чужого ярма, а вже який небудь німецький *Serenissimus* пакує свої валізи і предкладає свої услуги, як пан життя і смерти визволеного народа. Це, звичайно, відносилось тоді тільки до Греції, котра визволилась з під турецького ярма не без співучасті тодішніх романтиків таких, як лорд Байрон. Одначе слова Людвіка Берне показали дійсно пророчими. На протязі цілого XIX. століття балканські народи визволювались з під турецького ярма, і за кожним разом німецький народ посилав якогось безробітного на німецькій землі *Serenissimus'a*. Так дістали німецького принца Румуни і Болгари, і навіть в XX століттю хотів після першої балканської війни усадовитись в Альбанії принц Від. Коли німецька мілітарна сила не була ще зломана, німецькі мілітарні кола носились з думкою потворити на сході ряд королівств. Так в Польщі мав сісти Габсбург або Гогенцолерн, в Литві називано принца Йоахіма, як кандидата на литовський трон. Навіть на Україні називано кількох кандидатів, тогож таки принца Йоахіма або Василя Габсбург'а. Після упадку мілітарної німецької сили німецький експорт новоспечених монархів стратив свої ринки збуту. Тепер не така мода. Кандидатів на трони так багато, вибір такий великий, що навіть такі монархісти, як Мадяри, не можуть рішитися, хто їх має ущасливлувати. Називають то семілітнього Оттона, сина ексцісаря Карла, то знов румунського принца, то врешті болгарського Кирила і не можуть погодитися. В Австро-Німеччині знову одні монархічні кола, — консерватисти і здеклясовані куртізани, хочуть повороту Габсбург'а, другі, — німецькі націонали, Гогенцолерна.

Світ одначе видимо проґресує. Всі ті монархічні забаганки пахнуть *sui generis* архаїзмом і являються так сказати-б біольогічним пережитком в роді позбавленої своїх давніх функцій сліпої кишки у людини. Тепер не те. Тепер вже е, хвала Господові, президенти на експорт. Чеські ґазети заговорили про те, що президентом

„єдиної і неделімої“ російської республіки має стати відомий чеський політик, доктор Крамарж. Ця відомість стоїть в звязку з тим, що др. Крамарж поїхав в товаристві московської реакційної сметанки і соціалістичного шумовиння в роді відомого провокатора Алексінського і Брешко-Брешковської, карикатурної і комічної „бабушки русскої революції“ до Денікіна, щоби зпаралізувати явне германофільство цього реакційного і цареславного генерала та повернути його на антантську віру. Треба придивитись, хто це такий др. Крамарж. З боку соціального — є це мультиміліонер і свої міліони завдячує він женячці на Московці, котра принесла йому в посагу обширні лятіфундії і багаті винниці в Криму. Звідцїля походить його політичне славянофільство і москвофільство і прямо фанатична ненависть до українського народу. В відношенню до Німців є він чеський, в відношенню до Українців московський шовініст, який рад би в ложці води втопити весь український рух і загнати цілий український народ в „єдину і неделіму“ тюрму народів, бо коли устоїться Українська, Народня Республіка, до котрої приєднався Крим на федеративних прінципах, то пропадуть його винниці і його лятіфундії. В Чехо-Словацькій Республіці і на мировій конференції в Парижі він вів таку шовіністичну і реакційну політику, таку запалював національну ворожнечу, що його діяльність загрожувала істнуванню самої держави. Президент Масарик, людина розумна і толкова, дуже зручно усунув його від політичної діяльності, і амбітний др. Крамарж опинився безробітним. Соціальні реформи в Чехах вдарили також по кишені великого буржуа, і тому він покинув „невдячну“ свою отчизну, щоби шукати на сході Європи, країні всяких можливостей, щастя. Ще не встиг він доїхати до Одеси, яку мабуть незадовго візьме Петлюра, а вже газети роблять для нього настрій.

Одначе цей експортний президент — це, коли не політична гумористика, — в кожному разі політична авантюра. Др. Крамарж, це неначе модерний Язон, який їде до старої Кольхиди не, як його античний попередник — по золоте руно (золота в кишені досить), але по шкуру ще невбитого ведмедя. „Єдина і неделіма“ російська республіка з президентом д-ром Крамаржом на чолі можлива тільки після упадку „советської федеративної республіки“ з Леніним на чолі. Коли порівняти цих обох політиків, Леніна і Крамаржа, то що до політичного розуму і організаторської здібности цей останній недоріс Ленінові-Улянову навіть до п'ят. Та впрочім большевицький ведмідь не тільки не вбитий, але навіть сам убиває. На полювання проти нього вибрались і Денікін, і Колчак, і Юденіч. Одначе, як повідомляють штокгольмські газети, а також большевицькі радіа, Юденіч потерпів прямо катастрофу в околицях Петербурга. 2. листопада взяли червоні армії Лугу і Гатчину і поставили білі армії в таке критичне становище, що вони мусять в паніці утікати так скоро, що навіть трудно червоним їх дігнати.

Цілу властиву петербурську авантюру генерала Юденіча затіяли Французи. Одначе, як показується, реакційні пляни Франції ніколи не удавались, що дає змогу заключити, що Франція має нещасливу руку. Ми пригадуємо собі, як підпірав германофіла Скоропадського представник Франції Енно, як на жадання Пісона вислано до Одеси военні пароплави і війська і чим це все скінчилося. Ми пригадуємо собі, як французька мілітарна місія вимагала від української Директорії увільнення германофільських міністрів Скоропадського, як вона з усіх сил старалася відбудувати „єдину, неделіму.“ Відбудовувала вона її з півдня. Український народ під проводом Григорьєва скинув Французів в море. Тепер задумала вона відбудовувати „матушку“ з північного заходу, і вправді тепер не післала вже свого війська, але

старалася безуспішно втягнути в авантюру Фіннів, щоби вони помагали Юденічові, одначе тепер годованця реакції скидає знову в Балтійське море генерал Черемісов, що стоїть на службі большевицького уряду. Надбалтійську авантюру отже можна уважати покінченою. Те саме мусить ся сказати про авантюру сибірську. Після катастрофи Колчак вже не піднісся і став радше символом, як реальною силою. Щоби цей символ як небудь підтримати, Денікін і Юденіч, котрі всеж таки мали сяке таке військо, признали Колчака як військового диктатора „єдиної і неделімої.“ Тепер Юденіч вже зліквідований, а Денікіна почали ліквідувати з одного боку большевики, з другого Петлюра і повстанці. Петлюрівські війська приблизились вже до Одеси на гарматній вистріл і, як повідомляє „Tribune de Genève“, Одеса стоїть перед упадком, а то тим більше, що між українським урядом і сильними повстанчими загонами прийшло до порозуміння. Найближче до Одеси, Миколаєва і Херсона оперує сильна повстанча група Махна. Коли війська Директорії і „Махнівці“ об'єднуються, то вони вичистять з певністю Південну Україну від добровольчих „золотопогонників“, які заплямили свої руки жидівськими погромами і знуцанням над безборонною людністю. З огляду на назриваючі випадки росте в Західній Європі зацікавлення українськими справами. Немає майже числа голяндської або бельгійської газети, в якій не поміщена була-б стаття про Україну. Особливо цікавить пресу економічний бік. Про Україну заговорила не тільки ліва преса, але також і бельгійська клерикальна „Metropole.“ Помічається українофільський зворот також в німецькій і швайцарській пресі. Такі польонофільські газети як „Tribune de Genève“ і „Gazette de Lausanne“ змінили тепер цілком тон, бо розчарувались в польській свободолюбности. Пророком майже був великий іроніст, Гайріх Гайне, який в своїм однім памфлеті написав, що досить пожити якийсь час з Поляками, приглянутись їх роботі з близька, щоби відмовити їм всякого кредиту. І Європа мала вже нагоду з близька приглянутись. Інтернаціональна місія „Червоного Хреста“ прибула з Женеви до Берестя Литовського і здала тепер звіт із своєї поїздки. Показується, що ні один народ, на яким культурнім рівні він не стояв би, не обходиться так жорстоко і так по варварськи із полоненими, як Поляки. В чотирьох таборах полонених в Берестю зібралося около десять тисяч військових і цивільних бранців. Ці табори — це правдиве місто мерців. Які там фатальні санітарні відносини, ілюструють прямо застрашаючі цифри. Щоденно вмірає з голоду і від заразливих хоріб 200 до 250 душ, а два дні, 15. 16. жовтня прямо побили рекорд. Умерло в тих двох днях 1150 бранців. Інтернаціональний „Червоний Хрест,“ розслідивши ці неможливі відносини, старається о увільнення бранців, раз польський уряд не здібний запевнити їм сякого такого існування.

Тому що реставрація „єдиної і неделімої“ не посувається ані на один крок наперед, підляг ґрунтовній ревізії погляд антантських політичних кол на східне питання. Уже давніше, два місяці тому назад, сенатор Бюліт дораджував увійти в переговори з советським урядом, бо він докладно бачив, що перемога реакції на сході Європи не можлива. Антантські політики, особливо Льюїс-Джордж і Клемансо, котрих сенатор Бюліт заатакував особисто, були иньшого погляду і зробили останій експеримент, як показується, так само неудачний, як попередні з Юденічем. Антантські народи, які стогнуть під податковими тягарями і яких Фоші витрачується безплотно на російську авантюру, врешті знетерпеливилась. Буржуазія, котра була трубадуром денікінсько-колчаківсько-юденічівської слави, врешті побачила, що з'усилля реакції причиняються до економічної руїни не тільки Росії, але й ан-

тантських країв. З економічною руїною іде в парі полівіння широких пролетарських мас, які здобувають собі що раз то більший вплив. Мірилом сили пролетарського руху в Англії може служити вислід виборів до Лондонського комунального уряду. Перемога соціалістів і унадок англійського лібералізму прямо нечувані. До тепер здобули заступники пролетаріату 340 мандатів, коли тимчасом ліберали зібрали несповна 60. Тримаються тільки ще англійські консерватисти, які здобули 383 мандати, але це не диво, коли візьметься під увагу, що в Лондоні живе майже вся англійська аристократія в фешенебельних „котеджах“. Лондонські вибори — це тільки генеральна репетиція виборчої драми до англійського парламенту. Тепер вже можна бути певним, що представники робітничого пролетаріату дістануть абсолютну більшість в англійським парламенті і, маючи таку більшість, захоплять езекутивну владу в свої руки. Єсть над чим призадуматись англійським політикам. І ось ми бачимо, що навіть Асквіт, ліберальний політик, дуже атакував Льюїс-Джорджа за те, що він лехкодушно і нерозважно викидає державний гріш і своїми східними авантюрами довів колись так солідний англійський бюджет до кольосального дефіциту. Асквіт, який хотів би тепер знову відіграти ролю в англійській політиці, говорив як соціаліст, бо заявився за віддачу майна, заробленого на війні і за націоналізацію копалень і залізниць,

Звичайно, що таке полівіння Англії у внутрішній англійській політиці мусіло вплинути на політику закордонну і особливо в російським питанню. Офіційльне визнання самостійности Латвії і Литви англійським урядом треба уважати першою ластівкою ліберальної весни і єсть ознакою того, що під натиском широких пролетарських мас починає таяти реакційна крига. Англійці — це не романтики, а реалісти. Проти свого власного інтересу вони не підуть як французькі сангвініки. І ось ми бачимо, що також і торговельні кола пруть англійський уряд до згоди з большевиками. Не тільки соціалістична, але й буржуазна англійська преса покинула свій войовничий тон і підготовляє публичну опінію для переговорів з большевиками. Деякі газети повідомляють навіть, що такі поки що неофіційні переговори вже навіть розпочалися з Леніним. Сам Ленін заявив кореспондентові „Daily Telegraph“, що совітський уряд готовий поробити антантському капіталізові деякі концесії. Тож угода між совітським урядом а Антантою, — бо коли Англія стане на шлях переговорів, то не схочуть же воювати дальше другі антантські держава, — не за горами. Вже навіть подано ось які точки, на яких можлива згода: 1. Визнання Антантою совітського уряду, 2. Запросини його представників на мирову конференцію і 3. Реконструкція московського кабінету народніх комісарів, в якому большевики дісталиб декілька дуже важних портфелів, полишаючи для других партій портфелі менше важні. Коли це правда, так прямою консеквенцією визнання большевицького московського уряду, було визнання урядів тих східньо-европейських республік, які потворились на території бувшої імперії, бо ж влада большевиків не розтягається на цілу бувшу російсько-імперську територію. Тоді годіванці реакції: Колчак, Денікін і Юденіч будуть покинуті, бо сімбіоза їх з большевицьким урядом з одного боку і з урядами східньо-европейських республік — з другого — неможлива. Трудно собі представити Сазонова і Маклакова в товаристві якого небудь Радека, або Троцького, яких пішли Ленін на конференцію. Одначе українські, білоруські, литовські, латишські і т. д. представники можуть з ними сидіти за конференційним столом, коли за тим самим столом будуть сидіти також і представники Антанти. Супроти такого звороту в інтернаціональній політиці Д-р.

Крамарж являється президентом *in partibus infidelium*, так само як *in partibus infidelium* є тепер Вільгельм і Карло I.

Зворот замітний також і в польській політиці в відношенню до України. Польки докладно бачуть, що їх андрусівські пляни — це тепер історичний анахронізм. Прихильником польсько-української згоди являється сам Пілсудський. З українцями говориться вже тепер, навіть не згадаючи про державну приналежність Галичини. Як відомо, Англія рішучо противна польській розв'язці галицького питання. Сама Польща, годованець Антанті, за слаба, щоби могла самотійно переперти свої пляни проти Антанті, котра, рішаючи східне питання, станути мусить без застережень на принципі самовизначення народів. Тож конференція мирового, чи вона буде в Парижі, чи може в Лондоні, а навіть, як дехто каже, в Константинополі, яка розв'язувати буде цілий комплекс східньо-європейських і західньо-азійських питань, буде куди цікавіша, як мирового конференція в Парижі, бо вона дійсно буде рішати не такі партикулярні питання як німецьке і австрійське, але питання світового значіння.

Запросити на конференцію большевиків, визнання їх, як легального уряду, має незвичайне значіння для самостійности Української Народньої Республіки. Українська нація виступила вже в Берестю, як суб'єкт міжнародного права. За це, що ми посміли так само, як большевики, входити в переговори з Німцями, мстилась на нас Антанта. Ця пімста принесла нам дуже багато шкоди, але не принесла користи Антанті. Добре, що тепер хоч і пізно антантські політики бачуть свої помилки.

Жорстокість умов Версайського і Сан-жерманського миру виправдували з морального боку антантські політики тим, що Австро-Угорщина і Німеччина є відповідальні за початок війни. Австро-німецькі і німецькі дипломати старались перевести доказ, що за вину реакційних керовників центральних держав не може відповідати німецький народ. Тільки уряд німецької імперії мав німецький національний характер. Не те уряд Австро-Угорщини. В міністерстві закордонних справ всю владу за Габсбургів мали польські, чеські і мадярські феодалі. Недавно вийшла публікація тайних дипломатичних актів австро-угорської імперії, з яких явно виходить, що за світовий військовий пожег є відповідальні особисто граф Берхтольд, мадярський маґнат, і бувший міністр спільних фінансів Білінський, який тепер преспокійно сидить собі на курульнім кріслі міністра фінансів Польської Республіки, цієї „*puissance associée*“.

Питанням про вину в війні зайнялось також німецьке національне зібрання, яке визначило слідчу комісію під проводом депутата Д-р. Вермута. Д-р. Вермут тепер переслухує бувшого канцлера графа Бетман-Гольвеґа і зізнання цього державного мужа є незвичайно інтересні. Показується, що в 1916 року сам Бетман-Гольвеґ з усіх сил старався покінчити війну і розпочав мирову акцію, прийнявши посередництво Вільсона. Одначе його акцію через свої надмірні домагання зпаралізувала мілітарна партія, зложена з Тирпіца, Людендорфа і Гінденбургґа, а в Австрії всякі Кевеші та Гецендорфи. Показується, що за миром були дипломати, а за війною генерали і довели до упадку дві великі центральні держави,

Ці всі ревелюції і слідства мають тільки документально-історичний та, сказати-б, чисто архівальний інтерес. На сам хід історичних подій вони не вплинуть. Французи через це не стануть германофілами, а Німці франкофілами, і хоч побачуть, що в військовій завірюсі німецький народ сам не завинив, французькі шовіністи не перестануть кричати: „*écraser les boches*“. Зревідує мир демократія, між тим також східньо-європейська, яка незабаром збереться на мирову конференцію.

Україна.

Український Церковний Синод. Наказом Директорії з 8. жовтня 1919. призначено архієпископа Катеринославського Агапита, прот. Сіцінського, Липківського, о. о. Погорілка, Крамаренка, Матіюка і проф. Біднова членами Українського Священного Синоду. Тимчасовими членами Синоду призначені єпископи Пімен і Амврозій.

Навіть молитись не вільно. В Києві єпископ Назарій звернувся листом до губернатора з проханням припинити службу Божу в Андрієвській церкві на українській мові. У духовенства було одібрано підписку в тому, що воно виконає цей наказ. Парохіяне Собору, не знаючи про це, прийшли до церкви і довідавшись про цей заказ, почали голосно й рішучо протестувати. Тисячна товпа в церкві і коло церкви впала на коліна і почала співати „Під твою милість“. Це зробило велике вражіння й на неукраїнців. На другу неділю демонстрація повторилась перед замкненою церквою. Прийшла денікінська варта і арештувала кількох чоловік. Тепер церква замкнена і коло неї поставлено денікінську сторожу. — Українські громадські та наукові інституції рішили були влаштувати панахиду по проф. Широцькому. Про час і місце панахиди оголошено в газетах. Та в день панахиди громадянство, яке прийшло вшанувати пам'ять небіжчика, знайшло двері Андрієвського Собору замкненими. Тоді запросили духовенство до одної української наукової установи, і там відправлено панахиду. — У. Т. А. повідомляє, що в одній із місцевостей на Україні, підчас богослуження, яке відправляв український священник, увійшло кількох денікінських добровольців в церкву і побили нагаями священника а народ розігнали. Український уряд звернувся з протестом проти такого поводження до всього культурного світа.

Українська вимова в церквах. Міністр Ісповідань звернувся з відношенням до всіх українських єпископів і прохає припильнувати, щоб в усіх церквах на Україні церковнославянські богослуження правились з українською вимовою.

Заступник ґр. Тишкевича в Ватикані. Львівська „Нова Рада“ повідомляє, що український уряд вислав до Риму о. Бона, який має заступати неприємного ґр. Тишкевича.

Зміни в командуванні української армії. Як повідомляє „Нова Рада“, головний отаман призначив командантом наддніпрянської армії отамана Сальського, командантом запорізького корпусу отамана Омеліяновича-Павленко й командантом волинської ґруги отамана Заградського.

Вісти з Харкова. Харківський український банк асигнував 500 тисяч карб. на потреби української гімназії ім. Б. Грінченка, якій добровольче командування відмовило в допомозі з державних фондів. — Через переслідування українства різні українські діячі змушені були покинути Харків. — Українське населення Харкова незвичайно цікавиться українськими газетами, і кожний день коло книгарні „Дзвін“ стоїть в черзі за газетами по 600—700 чоловік.

Українська школа на Кубані. З цієї осені на Кубані а властиве на всій Чорноморщині закладаються українські початкові школи. В Катеринодарі відвідчиняється перша українська гімназія. В Ейську існує вже перша українська вчительська семінарія.

Українці в Одесі. Як повідомляють одеські газети, в адміністративний відділ одеського окружного суду поступив на затвердження устав одеської ради культурно-просвітних і торговельних українських організацій, в склад якої увійдуть по два члени від одеських українських кооперативних інституцій (Дніпросоюз, Централ, Споживсоюз, Українбанк), вчительської, жіночної та других спілок. Зараз в Одесі мається дві українські гімназії і сім початкових шкіл, на утримання яких по кошторису потрібується три мільони карбованців. Аби одержати ці кошти Українці гадають організувати самооподаткування членів одеської української громади.

Асигновка. Як повідомляють з Кам'янця, Міністерство Освіти асигнувало ще на 4 місяці, рахуючи з 24. червня, кошти на подорож Української Республіканської Капелі за кордоном.

Вечір О. Олеся. „Україна“ повідомляє, що в Катеринославі український клуб „Рідна Оселя“ улаштував вечір поезій О. Олеся.

Чорносотенне кубло. До Київа крім митрополита Антонія приїхали Евлогій та еп. Анастазій, які ведуть агітацію за „єдину неділиму“.

М. К. Заньковецька в Київі. Як повідомляють українські газети, М. К. Заньковецька під теперішній час перебуває у Київі, де виступає в українському театрі. Виступи її переміняються в великі овації.

Кобзарська капеля. Відділ пропаганди краевого кубанського уряду утримує на державні кошти кобзарську капелю. Крім цього в цім році мається відкрити школу на 30—40 учнів. На директора школи запрошують відомого кобзаря Гната Хоткевича.

„Повстанческа газета“. В Козятині недавно почала виходити нова газета „Український Повстанець“. Газету редагує колегія при дивізії отамана Зеленого. В газеті містяться накази Українського Республіканського уряду, статті, вірші та відозви.

Закриття „Ради“. В Київу закрито добровольчеським командуванням українську газету „Рада“.

Польське шкільництво на Україні. Про стан польського шкільництва на Україні подає „Słowo Polskie“ деякі інформації. Після „Słow-a Polsk-ого“ польське шкільництво на Україні розвивалося в роках 1917 і 1918 знаменито. В падолисті 1918 р. було на Україні польських середних шкіл 31 з 169 відділами, фахових 9 з 19 відділами, початкових 1.247 з 2.478 відділами, Учительський персонал виносив 1.808 осіб, а учеників було около 80 тисяч. Крім цього в Київі існувала польська університетська колегія з 20 професорами.

Арешт М. Семенка. В Київі добровольцями заарештовано поета Михайла Семенка.

Розстріл П. Я. Дорошенка. „Україна“ повідомляє, що одеська „чрезвычайка“ розстріляла відомого українського діяча П. Я. Дорошенка.

Розстріл П. Штейнгеля. До міністра внутрішніх справ наспіла вістка, що ще в літі денікінівські офіцери взяли в полон в Катеринославі П. Штейнгеля і розстріляли його на місці. Причиною розстрілу були документи від української Народньої Республіки, які він мав при собі. П. Штейнгель є рідний брат Ф. Штейнгеля, бувшого посла Української Республіки в Берліні.

Дальші арештування в Київі. „Київська Рада“ доносить про арештування співробітника Централі В. Д. Коваля і Павла Денисенка, відомих кооператорів. Причина арештування невідома.

„Вища культура“. На хуторі „За тишок“ на Харківщині добровольці знищили портрет М. Кропивницького.

Піلسудський у Львові. Голова міста Львова Нейман запросив Пілсудського прибути 22. листопада до Львова.

Пуришкевич. До Одеси прибув відомий Пуришкевич для організації відділу „Государственной Партіи“.

Гетьманські міністри. У. Т. А. повідомляє, що в Одесу прибули бувші гетьманські міністри: Гербель, Гаврилов, Варун-Секрет, Ненарокомов і Рейнбот. Гербеля призначено вже головноуповноваженим на харчевих справах.

Митрополит Антоній в Київі. До Київа з Харкова прибув київський митрополит Антоній, якого увільнили були Поляки. В Софіївському соборі митрополита зустріло чорносотенне духовенство і закидало його квітками. Денікіну Антоній відправив привітну телеграму.

Пам'ятник Столипіну. З Київа повідомляють, що міська Дума підняла питання про збудування пам'ятника Столипіну, який повалено підчас революції.

Полтавський університет. На полтавському історико-філологічному факультеті протягом 1919 — 20 р. будуть прочитані такі курси на історичнім і словеснім відділі: Історія Риму — проф. Е. О. Чорнаусов, Історія Сходу — проф. Н. С. Голодин, Історія Мистецтва — проф. Ф. З. Шміт, Психологія — Г. Г. Ващенко, Історія нової філософії — І. А. Чаленко, Історія української літератури — В. А. Щепетев, Спеціальний курс історії української літератури — проф. Н. Ф. Сумцов, Церковно-словянська мова — проф. С. М. Кульбанин; Історія російської літератури — проф. О. І. Білецький, Історія античної літератури — проф. Е. Г. Кагаров, Історія українського-мистецтва — С. А. Таранущенко, Історія Росії в XVII. ст. — І. Ф. Рибаків, Історія

Україні стародавнього періоду — Н. Ю. Мірза-Авакіянц, Історія Лівобережної України — проф. Д. І. Багалій, Історія литовської держави — В. А. Барвінський, Політична економія — І. В. Лебединський.

„Index librorum prohibitorum.“ Київська комісія для „сбора матеріаловъ по історіи освободительної війни отъ большевиківъ“ ухвалила конфіскацію 117 українських книжок. Знищенню підлягають такі книжки: 1. Альбом історичних портретів; 2. Бейерман — Соціалізація чи земельна власність; 3. Боротьба за землю і волю в Росії; 4. Бочковський — Поневоленні народи царської імперії; 5. Відозва Українського Державного союзу до німецького народу; 6. Вибір публічних і інших статей з журналу „Літер. Наук. Вістник“; 7. Винниченко — Боротьба; 8. Солдатики; 9. Волчанський — Чи варто нам жаліти за царизмом; 10. Волховський — Як мужик попав у ярмо; 11. Історія Українського Народу; 12. Гаврильченко Співець в стані українського республіканського війська; 13. Гетьман Іван Мазепа борець за волю України; 14. Годі нам бути в ярмі у чужинців; 15. Інструкція для військових агітаторів; 16. Головка — Який державний лад мусить бути; 17. Гринченко — Лист з України надніпрянської; 18. На розпутті; 19. Як жив український нарід; 20. Брат на брата; 21. Грушевський — Українська Центральна Рада і її утворення; 22. Україна і Росія; 23. На порозі Нової України; 24. З політичного життя старої України; 25. Грищинський — Пролетаріят пануючих та пригноблених націй; 26. П. с. — Про автономію і федерацію; 27. Грушевський — З біжучої вхилі; 28. Гумлярус Г. — Самостійність Фінляндії; 29. Д. Г. — Ірлянська республіка; 30. Донцов — З приводу одної ересі; 31. Історія розвитку української державної ідеї; 32. Культ примітивізму; 33. Драгоманів — Пропашій час; 34. Єфремов — Єврейська справа на Україні; 35. Як визволяться робочим людям; 36. Заклінський — Іван Франко як публіцист; 37. Збірничок пісень січових; 38. Злобінцев — Автоном. Україна; 39. Зразки судових актів*); 40. Леонід К. — В справі герба України; 41. Календарь просвітній; 42. Календарь Благод. т-ва за 1918. р.*); 43. Календарь Благод. т-ва за 1919. р.*); 44. Капельгородський — Україна на Кубані; 45. Каутський — Національна держава, імперіялістична держава і союз держав; 46. Кащенко — Тяжкий гріх; 47. Кобилянський — Юда; 48. Кащенко — За що?); 49. Коваленко-Коломацький — Каїн і Авель; 50. Українська історія*); 51. В кривавім тумані; 52. Чим шкода нам Мазепи; 53. Кочубей Лев — Україна і московська імперія; 54. Коваленко — Оповідання з української історії*); 55. Козлов — Неволя; 56. Козаччина; 57. Короленко — Кінець царської влади; 58. Королівство Київське по проекту Бісмарка; 59. Костельник — Встань Україно; 60. Котов — На передодні війни; 61. Кропоткін — Комунізм і анархія; 62. Левенко — Чому ми хочемо Самостійної України*); 63. Якої треба Самостійности Україні; 64. Левітський — Вільна Україна; 65. Український марш; 66. Юрт — Гетьман Іван Мазепа; 67. Союз визволення України; 68. Лібкнехт — Павуки і мухи; 69. Маєвський — Загальні Російські Установчі збори; 70. Федерація і конфедерація; 71. Федерація; 72. Червоний імперіялізм; 73. Майстренко — В огні та крові; 74. Михайленко — Визвольні маніфести; 75. Відносини до війни; 76. Назарук — Суспільчі класи; 77. Огієнко — Вчимося рідної мови; 78. Назарук — Суспільчі класи; 79. Огієнко — Вчимося рідної мови; 80. Островський — Гетьман Іван Мазепа; 81. Полуботок — мученик за волю України*); 82. Поляки і Євреї; 83. Піменова — Постійне військо та міліція; 84. Програм і стан українських партій; 85. Рай — Сучасне політичне становище Індії; 86. Ренер — Проблеми сходу; 87. Різніченко — Батуринський шлях; 88. На могилі гетьмана Мазепи; 89. Пилип Орлик; 90. Смерть Мазепи; 91. Про гетьмана П. Орлика; 92. Рідні зітхання; 93. Робітнича справа в програму Української Народньої Освіти; 94. Ручко — Російські соціалісти і теперішня війна; 95. Русова — Русини та Москалі; 96. С — Що то є автономно-федеративний лад; 97. Садовський — Спомини з Російсько-Турецької війни 1877—1878, р.*); 98. Саліковський — Чого домагаються Українці та інші народности Росії; 99. Самійленко — Україні; 100. Сквірко — Програм народньо-демокр. і рад. партій; 101. Скоропис-Йолтуховський — Табор полон. Укр.; 102. Стебницький — Українська справа*); 103. Старицька-Черняхівська — Каїн та Авель; 104. Чим шкодять

*) Книжки, зазначені зіркою, знаходяться під сумнівом — пан Савенко не знає ще чи знищувати чи їх, на де-який час залишити?

Євреї; 105. Суд на Україні і його завдання в сучасний мент; 106. Терниченко — Кривда українського хлібороба; 107. Тищенко — Хто такий Винниченко; 108. Штуба — Державна казна; 109. Українська жизнь (збірник)*); 110. Україна і Московщина; 111. Чого пішли Німці на Україну; 112. Чи є в нас по закону автономія; 113. Шевченко — Пісні вільної України; 114. Шульгин — Політика; 115. Ще не вмерла Україна; 116. Щадилов — Економічна політика України; 117. Юркевич — Сучасні сільські малюнки.

Польща.

Р. Р. S. і сойм. Головна Рада Р. Р. S. ухвалила резолюцію, в якій заявляє, що з огляду на все більш зростаючу реакцію в соймі та уряді, клуб польських соціалістів переходить до безглядної опозиції. Резолюція робить докір соймові, що він не має більшості для рятування польської республіки, але знаходить її, коли треба виступити проти робітників або шукати порозуміння з Колчаком і Денікіном.

Зміни в польському уряді. *Gazeta Poranna* повідомляє, що тов. міністра закордонних справ Скічінський має вкортці податись в одставку. Причиною його одставки має бути незгідність його поглядів на напрям польської політики з Падеревським.

Стан облоги. Міністерство внутрішніх справ продовжило в областях б. Царства Польського стан облоги до 1. лютого 1920.

Падеревський хворий. „*Czas*“ повідомляє, що польський премер міністрів Падеревський захворів.

Росія.

Большевики й Німці. З Москви повідомляють, що совітський уряд звернувся до німецького уряду з проханням доставити йому сто тисяч робітників для російських заводів

Політична місія Крамаржа в Росії. З Берліна повідомляють, що німецькі політичні кола слідкують за місією др. Крамаржа і його поїздкою в Росію з незвичайним інтересом. Факт той, що Крамарж поїхав на французькому крейсері, вказує на те, що його місія піддержується Антантою, яка втратила всяке довіря до Колчака, Денікіна й Юденіча. Завданням Крамаржа булоб об'єднати усі російські демократичні кола задля утворення російської федеративної буржуазної республіки, якаб стояла в тісному контакті з Антантою і відкинула всяку думку порозуміння з Німеччиною.

Нові совітські умови мира. З Гельсінґфорсу повідомляють, що в Москві відбулась конференція під проводом Леніна, підчас якої Чичерін виступив з новими пропозиціями мира Антанті. Конференція прийняла їх з додатковим внесенням Зіновева, щоби ці умови мира оголосити спершу на фронті військами і серед них перевести голосування. Вислід цього голосування буде покажчиком, чи пересилати ці умови Антанті чи ні.

Над Білим морем. З північного російського фронту повідомляють, що англійські війська покинули його а їх позиції заняли білі війська, які дійшли вже до Онеґи.

За кордоном.

Для наших полонених в Італії. Як повідомляє „*La voce dell'Ucraina*“, в Нью-Йорку утворено комітет для допомоги українським полоненим в Італії.

Естонці у Денікіна. Радіотелеґрама Денікіна з Миколаїва повідомляє, що до Денікіна завітала естонська місія. Денікін її не прийняв і зазначив, що він не визнає самостійної Естонії, випродукованої Німеччиною.

Німці й Литва. Німецький представник в Ковні робить заходи задля навіязання тісніших стосунків між Німеччиною та Литвою. Він повідомив свій уряд,

що Польща запропонувала Литві поміч проти російсько-німецьких військ, однак Литва цю пропозицію відкинула.

Річниця чеської республіки. Дня 28. жовтня святкували Чехи першу річницю повстання чеської республіки. Товпа людей залягала вулиці і дома були прикрашені прапорами. В „Обечнім“ Домі відбулось святочне засідання Національного Зібрання, на якому говорив президент Масарик. В своїй промові він торкнувся большевицького питання і заявив, що чесько-словацька республіка відноситься ворожо до справи інтервенції в Росії.

Плата за „увільнення із чужого ярма“. На засіданні Головної Чеської Ради уряд вніс проєкт закону про виплату так. зв. „належності за увільнення“, Діло в тому, що в мировім трактаті між Антантою а державами, які повстали на розвалинах Австрії є постанова, що ці держави повинні заплатити Франції, Англії, Італії та сполученим Державам 1500 мільонів франків в золоті. З цієї суми на Чехію повинна заплатити 750 мільонів.

Розлам серед угорських соціалістів. Tel.-Сотр. повідомляє з Будапешту, що Союз угорських робітників-селян, який лічить 100.000 членів, виступив з соціалістичної партії.

Румунсько-антантський конфлікт? Швайцарські газети повідомляють з Парижа, що між Румунією та Антантою стосунки напружені. Сподіються більш серйозних конфліктів.

Англійсько-японський союз. Англійські газети повідомляють, що між Англією та Японією ведуться переговори в справі утворення англійсько-японського союзу.

Америка проти Італії. Французькі газети повідомляють, що Лянсінг в імені Вільсона відкинув пропозицію Тіттоні в справі вирішення питання про Фіюме. Питання це буде вирішатись знову мировою конференцією.

Повстання в Єгипті. „Daily Mail“ повідомляє, що повстання в Єгипті поширюється все більше. В Александрії та Каїро заведено стан облоги.

Ультіматум до Мексику. З Вашингтону повідомляють, що уряд Сп. Держав вислав мексиканському урядові ультіматум, в справі увільнення американського агента консульства Девкінса. Мексиканський уряд запевнює, що це домагання буде сповнено.

Мировий трактат в американськiм сенаті. З Амстердаму повідомляють, що скількість поправок до мирового трактату, які прийняв американський сенат, дійшло до 14. Загально вважають, що це означає провалення Версальського мира.

Ратифікаційний протокол. З Парижа повідомляють, що ратифікаційний протокол буде підписано 11. або 20. листопада. Рада Пяти чекає на ратифікацію трактату через Америку.

Сім з половиною мільонів людей вбито. Американське міністерство війни оголосило статистику втрат в людях підчас великої війни, Показується, що було вбито 7.450.000 людей.

Економічна хроніка.

Комуністичні приготування. „Secolo“ повідомляє, що офіційні соціалісти в Італії порішили приготувати на 9. листопада великі маніфестації по всім індустрійним оселям з метою проголошення італійської советської республіки. В звязку з цим подає інформаційне бюро пресове в Парижі дальшу вістку: В Парижі й в цілому департаменті над Зеном ведеться сильна агітація французьких комуністів і радикальних соціалістів в справі проголошення генерального страйку всесвітнього пролетаріату. Самовлада робітничого класу являється одиноко можливою цілю всіх соціальних змагань.

Величні страйки в Америці. Розпочатий на 1. листопада страйк вуглекопів поширюється і затягає й інші категорії. Та з'усилля правительства йдуть далі в напрямі поставлення компромісової формули, що уможливила б бодай тимчасове покриття страйку. Останні телеграми Agence Havas повідомляють, що дійсно одна частина провідників копальних спілок захиталась і рада б закінчити страйк. Правительство

годиться на безпроводочні переговори, на яких воно, певно, пропонує далекойдучі умови в користь робітників. Та переговори воно має намір розпочати тільки за цофненням страйкової паролі.

Страйк металевих робітників в Берліні. Страйк металевих робітників в Берліні триває далі. Переговори, які велися між представниками робітників а представниками індустріців в справі установа нових тарифів, розбилися. З цього приводу відбулися наради робітничих і промислових професійних організацій всіх індустрічних галузь в Берліні, на яких широко обговорювано становище, яке доведеться зайняти робітничим союзам. По довшій дискусії прийнято резолюцію того змісту, що акційний комітет всіх з'єдинених робітничих союзів негайно звернеться до всього німецького робітництва з зазивом до застановлення работ, коли металеві підприємці не змінять свою тактику наперед. „Vorwärts“ нотує тую заяву з заміткою, що в цій резолюції не трудно віднайти впливу німецьких спартакістів, які за всяку ціну стараються викликати нові заворушення з наміром — вихисновати їх на свої власні цілі.

Страйкові небезпеки в Румунії. „Agentura Dacia“ повідомляє з Бухарешту: Портові робітники Галацу, Браїла й Констанци рішили вступити в страйк, щоб оцим запротестувати проти режиму військової диктатури. Подібні заворушення приготавляються і в нафтовій індустрії, де недавно що закінчився був генеральний страйк. Негодовання з теперішнього ладу росте впрочім і в всіх інших робітничих організаціях. Робітники молочарень загрозили страйком. Рівнож ведеться сильна страйкова й революційна агітація і серед сільського населення.

Американській експорт. Супротив некорисних торгових білянсів європейських держав вибиваються цифри американського вивозу на чим раз то значніше місце. Співучасть Америки в довозах до Європейських пристанів розвивається так зглядно товару як корабельної тонажи. Американський торговий флот опановує 40% всього надморського руху, значить о двоє більше, чим в минулім році. В серпні виносила вартість вивозу з Америки 646.26 міль. доларів, це значить о 40 міль. більше, як в липні. В серпні минулого року досягав вивіз 525 міль. дол. З цього рекордного експорту йшло 60% товарів до Європи. За те складався весь імпорт до Америки з Європи на незначну в порівнянні суму 66 міль. дол. Торговий білянс в некористь Європи подає отже квоту цр. 380 міль. дол. Подчас перших 8 місяців біжучого року вивезли Сп. Держави в цілости товар в вартости по верх 5264 міль. дол., — це значить о 40% більше, як за той сам час в р. 1918.

Нафтовий монополь в Румунії. Румунський уряд виготовляє законопроект про нафтовий монополь. Ціллю цього монополю є, унеможливити заграничним трестам впливування на румунську копову продукцію. Та американські й англійські підприємства лагодяться на опірні акції, які вони проводять на дипломатичній дорозі. Як Румунам удасться виеманціпуватися з чужої економічної залежності, хочби на одному полі нафтового промислу, трудно відгадати. Егоїзм Антанти витворює серед малих європейських держав щораз то більше негодовання, яке почасти переходить в активні акції, почасти зарисовується на політичному фоні ріжними сплетнями і інтригами.

Польські змагання в нафтовім промислі. „Monitor Polski“ публікує заяву Варшавського уряду, після якого має бути установлений державний роповий уряд, підчинений міністерству фінансів. В обсяг цього уряду входять всі справи на полі ропової продукції, рівнож і торгівлі ропою і нафтовими фабрикатами. Видаються й нові розпорядження заграничної торгівлі; від 1. IX, накладається на вивіз ропи в край податок в висоті 27 кор. за кожную сотню кільограмів ропи. — Та польські розпорядження трохи припізнились. Головна часть ропових заводів знаходиться вже давно в певних руках заграничного капіталу.

Російський банок в Парижі. В Парижі засновався російський банок під егідою Banque Internationale de Commerce, в управу якого увіходять відомі все-російські діячі граф Коковцев, і петербурські банкові директори — Вішнеградский, Жакет і Тайкович. Найбільшим акціонером нового банку являється петербурський інтернаціональний банок.

Польська позика в Америці. З Варшави повідомляють, що американські банкові фірми згодились на постачання 250 міль. дол. для стабілізованя польської валюти в формі державної позики. Ця позика має бути залагоджена ратами протягом 20 літ і буде видана на підставі 6 відсотків. Як почва служать американські военно-

позикові знаки, що знаходяться в руках американських Поляків. Ці знаки будуть згодом вимінені на польські військові облигації. Частина нової позики буде з'ужита на покриття дотеперішних довгів польської держави.

Велика німецька премійова позика. Німецький уряд виготовлює проект на велику премійову позику для покриття своїх внутрішніх фінансових потреб. Відбудеться вона в формі льосової позики. Наділи виноситимуть 1000 марок, виграна намірена в висоті 900.000 м. що року. Для цієї позики будуть запевнені далекосяглі пільги, полекші податкові і т. д. Важне єсть далі, що половина наділової квоти може бути сплачена воєннопозиковими знаками, що крім того прийняті будуть *al pari*. Премійова позика не дає чиншів, зате одкриває широкі можності корисного ужитковання капіталу. Німецьке правительство сподіється доходів в висоті 5 мільярдів марок. Позика матиме оборот на 80 років. Серед суспільства зауважити можна велике зацікавлення.

З українського життя на чужині.

В середу 5. листопада відбулось в українському посольстві у Відні свято присяги на вірність У. Н. Р. членів посольства, урядовців різних місій, які пробувають у Відні та української колонії. Серед присутних ми бачили др. Залозецького, як заступника посольства З. О. У. Н. Р., голову військово-санітарної місії у Відні др. Окопенка, дра. Окуневського, др. Ст. Рудницького і др. — В. о. посла У. Н. Р. у Відні відчитав декларацію Директорії а опісля слова присяги, які присутні повторювали за ним. Опісля усі підписали відповідний акт присяги. На будинку посольства пораз перший від довшого часу появился український прапор. Надіємося, що його вже так скоро не знімуть.

В середу відвідала тутешніх англійських та американських журналістів делегація українського жіноцтва в складі п. О. Федаківної, Вольської-Мурської та Суровцової, і доручила їм меморіал і документи про польські знущання над Українцями у Сх. Галичині.

До Відня повернув в. о. посла п. Полетика. Як довідуємося з компетентних кругів їздив він у Берлін по дорученню уряду.

До Відня прибув директор департаменту міністерства закордонних справ п. Вигранівський. В суботу він виїжає до Варшави.

Заходами Горожанського Комітету відбулися у Відні в залі „Єдності“ дня 1. листопада, в річницю історичного перевороту, святкові сходи.

Спершу відспівав хор „Станиці“ „Заповіт“ а потім виголосив промову Др. Кость Левицький. Він представив перебіг подій в зв'язку з Галичиною від початку минулого року аж по нинішню хвилю. Промову закінчив тепер наші війська борються о Київ з кличем через Київ до Львова і ми впевнено сильно, що Галичина буде поділяти долю цілої України і лишиться при ній, що б будь би будучність тій принесла. По нім мав слово делегат віденського робітництва Др. Палмар. Та тільки цей заявив, що він говорить, як соціал-демократ і що робітництво справедливо в цім святі участі не бере, як на залі счинився крик, лайки, а сідника через довгий час не допущено до слова. Це скрайно нетолерантне поступовання одної часті громадян, котрих нічого не научили події послідніх літ і котрим, як і давнійше, слово соціалізм є червоною плахтою поборника биків, мало що не розбило свята, але упертість бесідника перемогла, і йому дали скінчити. Він казав, що робітництво не має ще що святкувати, бо воно вірить, що колесо революції ще в бігу і щойно вислід революції принесе українському народові волю. Відтак говорив речник українського студентства, котрий хотів затерти вражіння попередного випадку, на тему, що студенти, соціалісти і робітники так само сердечно брали участь в будові української держави. Гарно виголошена деклямація і відспівання „Гамалії“, „Вже воскресла“ закінчили це сумне свято.

6. листопада мав відбутися перший концерт Української Республіканської Капели в Парижі.

Третій концерт Української Республіканської Капели в Берні перемінився в велику овацію для Капели та п. Кошиця. Велика зала Кургавзу була переповнена.

Присутніх було коло 3-х тисяч і між ними найвищі круги берненьського товариства, Кольонбра, Мотта й Деконе. Концерт прийшов з великим художнім успіхом.

Подана нами вістка в попередньому числі про димісію голови укр. мирової делегації гр. Тишкевича оказалась неправдивою.

Союз українських журналістів і письменників видає календар союзу на 1920. рік. Управа Союзу звертається цією дорогою до всіх українських місій за кордоном, письменників, журналістів і тих, хто має які небудь матеріали про наше життя за кордоном надіслати їх управі.

З окрема просимо о фотографії місій, поодиноких членів з автографами, картини з життя полонених, звіти з діяльності поодиноких місій та установ за кордоном, мемуари, статії і т. п. Дотичний матеріал просимо слати на адресу в. о. секретаря Союзу: В. Мурського, Wien XIX., Hofzeile 27.

ОГЛЯД ПРЕСИ.

Панросійська концесія для Грузії.

Соціалістичний бельгійський: „Le Peuple“ — це може одинока газета, котра дуже живо інтересується східним питанням. Поминувши це, що вона консеквентно реферує статті, оголошені в „Волі“ по східньому питанню нашого співробітника А. Хомика, вона пильно слідить за голосами все-світньої преси, котрі обговорюють справи східньо-європейських республік, що повстали на території бувшої російської імперії. Недавно появилася стаття р. с.-р. Русанова в журналі „Suisse-Orient“ п. н. „L'Ancien Empire russe et la Géorgie.“ Автор, як Москаль, в ній пораз перший признає право Грузії на самостійність. „Le Peuple“, підкресливши це, подає ось які уваги:

В дуже важній проблемі інородчеських націй бувшої Росії велика частина російських соціалістів — між ними також соціалісти-революціонери — застерігаються проти самостійности нових Республік,

що створилися між Балтиком і Кавказом. Вони бояться, що ці республіки, відтявши їх від морей в Європі, позбавлять Росію не тільки найбагатіших територій, але також замкнуть московському народові шлях до культурного світу. В решті вони бояться, що самостійницьке стремління „інородців“ використає якась чужа держава, щоби повалити російського великана.

Всі ті нобювання знайшли свій вислів в застереженнях рос. с.-р. партії в хвилі, коли конференція соціалістів в Люцерні визнала самостійність Естонії, Латвії, Білої Русі, України, Північного Кавказу, Азербайджану, Грузії і Арменії.

Тепер Микола Русанов, один з визначніших співробітників виданого Королем місячника „Русское Богатство“. член всеросійських установчих зборів, виїхав за кордоном, щоби познайомити захід з методами Леніна. Тепер Русанов пише: „Читаю і чую довкола мене, що велика частина моєї партії підносить закиди проти визнання Грузії, як самостійної держави. Одначе я глибоко переконаний, що ця тактика спочиває на непорозумінню і що необхідно в інтересах демократії і соціалізму усунути перешкоди, які стоять на шляху до згоди і порозуміння між соціалістами російськими і грузинськими. І тому я підношу свій голос без застереження“. А дальше: „Тут, де ми бачимо, що як в Грузії, де людність пе-

ренята самостійницькими думками, ми не можемо супротивлятися цим проявам національної свідомості, але, навпаки, ми повинні зрозуміти. історичну необхідність цієї фази політичної еволюції в Грузії“.

Референт статті М. Русанова, Ж. Б. Северак, цілком слушно зауважує, що ці слова цілком справедливі. Але вони так само правдиві і справедливі в відношенню до других східно-європейських народів, котрі заявили свою волю на самостійність. Тому бельгійський журналіст не може зрозуміти, чому М. Русанов не обговорив питання загальніше і обмежився тільки Грузією.

Ми можемо допомогти М. Б. Северакові. Грузія — це маленька країна; лежить вона на боці і не відтинає Московщини від теплого моря. Що иншого — Балтійські краї, Україна, Кубань і Північний Кавказ. І ми того певні, що всякі російські псевдосоціалісти такі як Русанов, готові на деякий час зректися закавказьких територій т. є. Грузії і Арменії, але вони не зречуться „суверенности“ над другими „інородчеськими“ країнами, між иншими також Азербайджану, тому що ці країни дуже багаті.

Україна і Московщина.

Професор інтернаціонального права на університеті в Утрехті, І. Ф. Нірмеєр (I. F. Niermeyer) помістив в трьох числах дуже поважної і впливової газети „De Telegraaf“, що виходить в Амстердамі, дуже солідну студію про Україну і її відношення до Московщини. Привід до цього дало авторові телеграфічне повідомлення про це, що український уряд виповів війну Денікінові.

Автор констатує, що тепер Українці мусять боротися на три фронти: з большевиками, з Денікіним і Поляками. Тому, шановний професор вважає необхідним познайомити голяндське громадянство із політичними змаганнями української нації. Він рахується з цілковитим необзна-

комленням західної Європи з Україною й Українцями і тому обговорює коротко російське історичне і географічне фальшивинство. На нових географічних мапах, що появлялися до революції, ніхто не може знайти назви; Україна і Українці. Її заступила назва: Малоросія, Малороси, щоби тим підкреслити одність і неподільність трієдіної іпостасі. Та на географічних мапах 17. і 18. століття, які навіть були видавані в Голяндії, Україна мала своє місце.

Українці не заперечують, що вони є „руського“ походження, що більше, вони кажуть, що назва Русь, це їх пра-стара київська назва, але вони застерігаються проти того, щоби їх уважати за один народ з Москалями (Великоросами) і Білорусинами. І дійсно, треба констатувати, що різниці між цими трьома славянськими народами дуже великі, при чім вони менші між Українцями і Білорусинами, як між Українцями і Москалями.

Перш за все є велика різниця в мові. Не входячи в це, чи українська мова є діалектом загально-російської чи ні — це справа філології і лінгвістики — коли завдати собі питання, чи Українці можуть з пожитком для загальної культури побирати науку в московській мові, чи Українці можуть порозумітися на московській мові з Москалями і навпаки, відповідь мусить випасти негативно, а це є найкращий доказ самостійности української мови.

Українці підносять також свою расову окремішність від Москалів. Расовий принцип — менше важний, бо тепер про якусь расову чистість не може бути мови. Одначе може найкращим аргументом української окремішности треба уважати різницю в економічно-соціальной структурі обох народів. У московських селян панує примітивний комунізм, спільна посілість під назвою „мір“, у Українців переважає мала індивідуальна власність, і саме соціально-економічна структура найбільше впливає на психологію націй.

Оба народи — рільничі; на Україні промисловість менше розвинена, як це було на Московщині перед війною. Подавши кілька статистичних дат, автор заключає, що розвій обох країн ішов інакшими шляхами.

Та найважливішим аргументом в користь української державної самостійности треба безперечно уважати це поневолення, якому підлягали Українці під Росією: під Росією царя па протязі двох

віків і під большевиками та Денікіним в останніх місяцях. Народ, котрий повстав, як народ український, і котрий бачить себе окруженим з усіх боків ворогами, такий народ мав право сказати: Ми хочемо врешті розпочати жити вільно. Ми хочемо відлучитися від російського хаосу. Пізніше, коли Росія відродиться, ми розважимо як суверенна нація, чи є місце для конференції з Росією під тою чи другою формою. Проф. Нірмеер дає також пояснення до поміщеної в газети мапи України і констатує, що на означеній території живуть Українці в числі від 70—90 проц.

Картограф одначе зробив помилку, не включивши до української території східної частини. Автор говорить, що це сталося ненарочно, бо малу рисував не польський шовініст, але нейтральний Голяндець, одначе із етнографією Східної Європи необзнакомлений. Тож шановний професор сам виправив карту і помістив вже зкореговану в другім числі „De Telegraaf“. Ця помилка одначе дала привід авторові до обговорення того великого значіння, яке мала Галичина для цілого українського руху. Подавши коротко історію поневолення української нації Петром Великим, Катериною II. і іншими царями, автор подрібніше сциняється над тими утисками української мови і культури, які настали над Дніпром після польського повстання 1863. р. Це останнє викликало нечувану реакцію в Росії, яка придушила національний і літературний рух Українців. Тоді появилася ганебний указ 1876. р., яким заборонено друкувати українські книжки і українські театральні вистави. Популярно-наукові книжки могли від тоді і то рідко появлятися в белетристичній формі, (н. пр. „Від чого вмерла Мелася“, або „Добра порада“). Школи всі зрусифіковано і зроблено неможливими навчання і піднесення освіти народу, і це дало такі наслідки, що народ майже поголовно грамотний в 17. століттю, став безграмотним в 19. і на початку 20. Український народ ніколи не перестав протестувати проти тих утисків, але відповіддю на це були тільки перелідування і арести. Таким чином Львів, столиця Галичини став осередком наукового і артистичного життя українського народу аж до вибуху першої російської революції, коли то утиски трохи змякли. Одначе за Столипінської реакції українське життя в Києві знову почало завмирати, бо всі без винятку буржуазні пар-

тії, котрі тоді мали голос в Росії, побоювали український рух, боячись сепаратизму. І так не допущено навіть в 1912. р. науки українською мовою на двох перших роках початкової школи. Відповідний законопроект відкинула Державна Дума. Так отже те, що тепер діється на Україні, підготовлялось на протязі віків шляхом московського утиску. Народ хоче свободи і здобув її кровю в боротьбі з Німцями і Скоропадським. Теперішній уряд, що спірається на армію Петлюри, можна отже уважати одиноким репрезентантом волі української нації. Тепер українській самостійності загрожує з заходу польський імперіалізм, а із сходу Денікін. Тож автор в третій статті дає характеристику московського реакційного генерала.

Пропала ілюзія Українців що до згоди з Денікіним і з московськими антибольшовицькими партіями, коли вони, здобувши своєю кровю свою столицю Київ, мусіли її покинути перед військами Денікіна. Тепер там усадовилась московська реакція, борці за „єдину і неделіму“, і ці реставратори бувшої Росії можуть погодитись з кожним іншим народом бувшої Росії, але що до Українців вони завжди скажуть: Н і к о л и. Повідомляють, що Денікін оголосив московську мову офіційною в „Малоросії“ і що він замкнув усі українські школи і книгарні. Він заборонив також продажу українських книжок і замкнув українські газети. Пам'ятник Шевченка, недавно поставлений в Києві, здемолювали офіцери Денікінської армії. Одного дня генерал Бредов (німець), коли до його в Думі заговорили по українськи, казав: „Я не розумію цієї собачої мови“. Членів Центральної Ради, котра засідала в Києві перед Скоропадським, Денікін казав замкнути в тюрму, а також і других осіб, котрі брали участь в повстанні проти Скоропадського. З'організовано тайну поліцію на взірць царської „Охрани“. Це факти дуже серйозні, і над нами треба застановитись західним державам.

До того часу західні держави не займалися долею України. Автор обговорює даліше відому дипломатичну акцію нових східно-європейських Республік, котрі під проводом України запротестували 17. липня проти визнання Колчака, репрезентантом влади якого оголосив себе Денікін. Другий такий протест всі ті Республіки післали на мирову конференцію 8. жовтня. Одначе Денікін і другі,

що біля його. супротивляються визнанню цих Республік. Треба застановитись, хто Денікіна окружає. Ще може найбільш ліберальним є Мілюков. Одначе він також стоїть на імперіялістичнім панросійським ґрунті. Побіч нього знаходимо такі імена старих царських міністрів, як Кривошеїв, міністр рільництва в кабінеті Столипіна. І він має проводити аграрну реформу, а наслідком цього буде, що Денікін-Кривошеїв поверне до прав велику власність. Не диво тому, що селяне підносять повстання проти Денікіна. І розуміється, що аграрна програма Денікіна нікого запалити не може і являється пережитком феодалізму. Велика посілість повинна зникнути не тільки на Україні, але в цілій Европій. Це є основна передумова з'організування нового суспільства на кращих підвалинах; річ, якої на жаль ще ніхто не признав, навіть соціялісти.

Українська Республіканська Капеля в Льозанні.

Концерт Української Капелі зібрав в залі Народнього Дому численну аудиторію, зложену переважно зі славян, котра зробила співакам вповні заслужену овацію. Як ми, Латиняне, жаліли, що не можемо зрозуміти тих пісень, яких красу відкривали нам 80 зібраних п. Кошицем співаків і які вони інтерпретували бездоганно. Артизм тих співаків доходить до перфекції. Їх вокальні атаки, точність і прецизія є справді надзвичайні. Найдрібніші бажання автора є передані різноманітністю нюансів, ритму і динамічними ефектами, майже неймовірними. Пан Кошиць веде хор як правдивий

оркестр голосів. Треба додати, що голоси є незвичайно гарні.

Не знати, що треба більше подивляти: чи кришталеву чистоту сопранів, чи м'якість тенорів, чи повність басів.

Гордовитий гимн український, гимн швайцарський і Марсельеза творили так сказати-б офіціяльну раму для програми, зложеної виключно з народніх українських пісень. Ті пісні зворушливі і чарівні. Вони інтерпретують в музичній мові не надто складні переживання і вражіння шутливого і простого народа. Це плач вітру в степу, це пересудний страх перед явищами природи, радість з повороту весни, сум наближаючої зими. А далі хороводи дівчат і хлопців і дрібні любовні легенди такі дискретні, а рівночасно такі сугестивні в роді слідууючої:

Король коло городу ходить
Король у город заглядає,
Король дівочок виглядає.

Виводу, виводу
Чом не идеш по воду?
Боюся, боюся!
Когож ти боїшся?
Короля, короля!

А короля нема в дома
Королиха сама дома
Одчиняй ворота.

Сказав би хто — Метерлінк? Кілька пісень вони мусіли повторити, Маємо надію, що овації, якими прийняли український національний хор, а від яких надто вже скромно усовувався пан Кошиць, приведуть знов українських співаків до Льозанні. Тимчасом кажемо їм: До побачення!

На фронтах.

Болшевицьке звідомлення з дня 31. жовтня. В районі фінського побережа артилерійська стрілянина. Наші батерії б'ються з боевими кораблями ворога, які відігнані нашими стрілами в море. В районі Ропші завзяті бої. В Гатчинському напрямі наші війська заняли кілька сіл 5 верст на північ від Гатчини. Ми підійшли до Луги на 10 верстов, деякі наші частини за 3. дні перейшли більш як 50 верстов. В Київському, Чернигівському, Дмитрівському, Кромському, Орловському і Єлицькому районах наш наступ успішно продовжується. Наша кіннота відкинула ворога до Землянська. В Бобровському районі завзяті бої з перемінним успіхом.

Большевицьке звідомлення 31. листопада. Наші війська вірвалися в місто Лугу. Ми заняли станцію Серебенко. Від Гдова стоїмо 40 верстов. Під Новоградволинськом завзяті бої. Змагання ворога перейти через Ірпень під Києвом не мали успіху. На Дмитрівському, Ливінському і Косторнинському напрямках наступ успішно продовжується. Міста Землянск і Задонськ в руках червоних військ. Під Лисками ми захопили танк і панцирний потяг. При заняттю Соленого-Займіща нами захоплено багато добичі. Ми переправляємося через ріку Ішим. Тобольський район: наступ продовжується. — Від Луги ворог відступає на північний захід.

ВОЛЯ

ТИЖНЕВИК

А. Хомик.

Соціалізм і схід Європи.

I.

Соціалістична думка, яка прийняла різні форми, розгалузилась на різноманітні напрями такі, як спартакізм, большевізм, комунізм, анархізм, синдикалізм, то що — не нова. Вона має свою історію і своїх предків. Ми не можемо в короткій статті прослідити історичного розвою соціалістичної думки. Сконстатуємо тільки, що зародки її, зразу в дуже наївній і примітивній формі, можна добачити у письменників дуже глибокої старовини. Учені дослідники вважають батьком анархізму грецького філософа Зенона з Елеї, батьком комунізму — Платона, котрий сам на собі, будучи проданий до неволі, переніс тягар і біль соціальної нерівноваги і соціальної несправедливості. І Платон і Аристотель хотіли усунути цю соціальну нерівновагу і несправедливість і в своїх творах дали нам концепції ідеальних, утопійних держав, в яких найбільш здібні і найбільш розумні могли-би розвинути могутність свого індивідуального духа для добра цілої суспільності.

Антична соціалістична думка була пізніше перервана варварським середньовіковим антрактом і тільки в знівеченій формі тліла ще під видом християнізму. Та коли під час доби європейського ренесансу західньо-європейське суспільство вигребало з архівів фрагменти античної літератури, соціалістична думка навязує перервану нитку традиції. Повстають т. назв. утопійні романи, в яких дається образ ідеальних держав, оцих соціальних сполук, які лежать десь далеко за морями, на відтятих від решти світа островах. З бігом часу ці утопійні романи, з яких найважливішим треба уважати Томи Моруса: „Утопію“, запліднюють думки дослідників соціального життя, які пишуть вже не в белетристичній, але монографічній формі трактати, стараючись їх обґрунтувати аргументами, схопленими з обсервації явищ життя. Це стремління ми бачимо у енциклопедистів, попередників і ідеологів французької революції, які набрали більш конкретних форм в сан-сімонізмі, фуреризмі, прудонізмі. Одначе всі ті перші кроки, які зміряють до розв'язання соціальної загадки, до пізніших наукових творів учених соціалістичних теоретиків, таких як Маркс, Енгельс, Кавтський і ціла плеяда других, відносяться

так до себе, як середньовікова альхемія до новітньої наукової хемії.

Предтечам соціалістичної думки, так само як альхемікам, не удалось відкрити основних принципів. Це вдалося тільки пізніше Марксові й Енгельсові, творцям матеріалістично-історичного світогляду. Свою теорію соціальних рухів сперли Маркс і Енгельс на залізних законах політичної економії, науки чисто абстрактної і екзактної, не беручи під увагу того факту, що сама політична економія, абстрагована від середовища, від території, на якій обсервується прояви економічного життя, і від людей, живих створінь, як витворців економічних вартостей, не може нам сама з'ясувати великої кількості фактів соціального руху.

Треба даліше зауважити, що і круг обсервацій великих соціалістичних теоретиків був досить вузький. Він обіймав тільки країни з розвиненою фабричною промисловістю, але був і ще досі є безсильний супроти соціальних рухів в країнах аграрних. І ось ми зауважуємо, що оскільки теоретикам соціалізму удалось освітлити моторні сили руху міського пролетаріату, остільки аграрний рух був для них незрозумілий і неясний. І в тім саме лежить односторонність марксітської науки.

Не дасться заперечити факту, що сільсько-господарська продукція являється підвалиною цілого життя нації так само, як підвалиною органічного життя являються рослини. Біологі, який обмежився тільки до досліджування вищих органічних форм, може бути, написав би праці дуже вартісні, однак вони були-б тільки односторонні. Соціалістична наука, яка з цілою форсою освітлює нам тільки вищі форми соціально-економічного життя, яке проявляється в промислово-фабричній продукції, також одностороння, так сказати-б, без ніг. А вже відомо, що так само як звірі не можуть жити без рослин і навпаки, не може жити місто без села, з якого черпає воно не тільки матеріальні, але також духові елементи, перетворюючи їх в вищу форму національної культури.

Фабричний пролетаріат, зібраний по містах, хоч і має формально національні прикмети особливо в містах, визволених з під чужого панування, всеж таки, як зборище різних національних елементів, складаючись з тубольців і зарібкових емігрантів, позбувся примітивної національної свіжості і набув інтернаціональних прикмет. Фабрика, її урядження, зліпшування й удосконалювання машин — інтернаціональні. Фабричний робітник і машина, яку він обслуговує — це одна органічна цілість, і так само, як людина впливає на машину, обслуговуючи її, так само машина — на психологію робітника. А що машини однакові на цілому світі, то й психологія робітників, без різниці їх національностей виказує деякі спільні ціхи. Тим пояснюється, чому навіть учені дослідники фабрично-пролетарського руху викинули із своїх міркувань дуже важний національно-психологічний чинник. Вину цього треба добачувати в нівелюючій впливі інтернаціональної машини.

Аграрне життя, хочби при найвищій розвою техніки, не може дійти до такого ступня механізації, як життя фабричне. Сільський продуцент живе окружений природою. Він має до діла з місцевою фауною і флорою, які експлоатують. Одначе та жива фауна і флора, залежна від географічних і кліматичних умов місця, виказує кольосальне богатство індивідуальних форм. Жива і мертва природа села впливає на формування психе самих сільсько-господарських продуцентів, а що та жива і мертва природа не на цілій землі однакова, то і психе їх неоднакова, бо бракує такого нівіляційного чинника, як фабрична машина. Звідціля ясно виникає теза: найчистішими виразниками і носителями національної індивідуальности являються сільсько-господарські продуценти кожної нації з осібна. Цього не доглянула марксітська соціальна теорія, і тим треба пояснити, чому вона ігнорувала й ігнорує досі дуже важливе національне питання, обмежуючись тільки ні до чого незобовязуючими загальниками в роді самовизначення націй, то що. Звідціля походить також те, що сам марксізм в своїм найчистішій виді тільки формально виступає проти імперіялізму і мілітаризму, бо йому в дійсности бракує аргументів. Бо коли береться під увагу тільки економічний визиск й експлоатація мійського пролетаріяту, то байдуже, до якої нації належить капіталіст. Тим також пояснити треба, чому серед теоретиків марксізму на заході Європи до недавнього часу з такими симпатіями відносились до всеросійських соціалістів-імперіялістів, які своєю соціалістичною мімікрою покривали і ще й тепер покривають заграбницькі тенденції в відношенню до московських нації. Велика „російська“ революція, радше революція східно-європейських народів, яка там кінчає вже третій рік свого життя, повинна поширити круг обсервацій ученого дослідника великих соціальних рухів і виповнити ту прогалину, яку дається зауважити в марксітській теорії.

Перш за все повинна на себе звернути увагу обставина, що в такім життєвому краю, як бувша російська імперія, соціалізм знайшов собі так й придатний ґрунт, як нігде на заході Європи. На Московщині вже від двох років сидять в Кремлю комуніст Ленін, Троцький, Чичерін і другі, і силі всесвітньої реакції не удається їх викинути з сідла. Це є найкращим доказом того, що сам большевизм, який не може спиратись тільки на тоненькій верстві мійського фабричного пролетаріату, а спирається на широких аграрних колах московської нації, є викладником її національної психе. І от цієї національної волі, яка проявляється в формах большевизму, не дається зломити. На самій Московщині, котра, починаючи від Івана Калити, визволилась з під татарського чужого панування, моторичними силами соціального руху являється тільки боротьба з московською великою земельною власністю, з національним московським дворянством. І тому на московській етнографічній території соціальної боротьби не загострює і не комплікує національна боротьба. Будучи фанатиками своєї ідеї, ідеї комунізму, большевицькі провідники ніяк

не можуть зрозуміти того, чому другі народи на території бувшої російської імперії не хочуть приймати такого самого державного устрою, як на Московщині, помилково думаючи, що їх чисто національний большевицький рух, бо ж до його пристало московське селянство, мусить в других країнах проявитись в таких самих формах, як там. В самім большевизмі, як в революційній ідеї, є велика доза містичного месіянїзму — (московський народ неначебто покликаний спасати людство) і політичного якобїнізму — (московський народ повинен ущасливити народи навіть против їх волі). В тім містичним месіянїзмі і політичним якобїнізмі треба шукати джерела непорозумїнь між інородчеськими націями, які з'органїзувалася або організуються в державні республіканські одиниці, не дивлячись на те, що головними організаторами цих державних невотворів, являється як раз соціялісти.

Большевицькі провідники, виховані на марксизмі і на „комуністичнім манїфесті“ тільки виїнули так само, як західньо-європейські марксісти із своїх міркувань національно-психольогїчний момент і тим поповнили величезну помилку. Вони забули, що у кожної інородчеської нації формувалась на протязі історії цілком відмінна від московської національна психе, яку вони своїм втручуванням, своїм якобїнським накидуванням волі тільки образили. Вони не хотіли того зрозуміти, що першим завданням визволених з під царського ярма націй є — зліквідувати чужу паразитську буржуазію і чужу феодальну аристократію, як ворогів національної культури.

Не випадково сталося, що в Естонії і Лятовії посіли земельну ренту німецькі барони, менше звязані з Естонцями і Латишами, як московське дворянство на Московщині. Не випадково також посідали обширні лятифундії в Литві, Білорусі і Правобережній Україні польські аристократи. Не випадково також сталося, що московський „барин“, або український дезертир-малорос, експлюатують українське селянство, витеоривши таким чином величезні кадри земельного пролетаріату. І саме ці великі земельні власники і чужа буржуазія підпірали нівеляційну русифікацію і поборювали при допомозі державного апарату і попівсько-чорносотенної пропаганди всякі „сепаратизми“, бо вони це добре розуміли, що усилення національно-визвольного руху — це початок кінця їхнього панування.

Ідучи на „інородчеські“ землі „визволяти“ народи при допомозі багнета, захоплюючи силою владу по містах, спіраючись на схарактеризованім вище мійським фабричним пролетаріаті, який підпав під нівеляційний вплив машини і затратив прикмети національного характеру, московські большевики на чужих землях тільки шкодили справі соціялізму й інтересам визволення і мимовільно підпірали реакцію. І саме та обставина, що нігде на „інородчеських“ землях не утрималася большевицька влада навіть пів року, дає найкращий доказ того, що ідей соціялізму не можна і не слід проводити одним якимсь хочби й найкраще продуманим шабльоном,

хочби при допозі системи рад трудового народу і що кожній нації зосібна треба обовязково полишиги волю влаштовувати своє життя в формах, які відповідають природньо-історичним умовам її життя. Здається, не було більш революційного і пролетарського уряду, як уряд „Центральної Ради“. Після виступлення з неї кадетів (їх було чотирьох) в „Центральній Раді“ не знайшлося ані одного представника буржуазії. Не дивлячись на це, большевики її повалили, що призвело в консеквенції до німецької окупації і до гетьманату. Може ще більше радикальним, ще більш лівим був уряд Української Директорії, який висунув думку трудових рад. Не дивлячись на це, большевики і тільки вони, й ніхто другий, зробили наступ на Україну і тим тільки підситили і поставили на ноги повалену реакцію. Після Муравьова і Бош сіли в Києві, замість Центральної Ради, Німці і їх креатура Скоропадський; — після Раковського — Денікін. І знову приходить українському народові ліквідувати Денікіна, як він ліквідував Німців і Скоропадського.

Таку саму тактику, як супроти України, примінили московські большевики супроти Білої Русі, Литви, балтійських і кавказьких народів. І наслідки такої тактики були фатальні і коштували та коштують крові і майна не тільки „інородчеських“, але також і московського народа. На південному сході звила собі кубелечка контрреволюційна московська Вандея. З Денікіним на чолі на північному заході консолідувалась польсько-німецько-російська реакція. І так на північному заході підійшов аж під мур Петербургу Юденіч із своїми „білими“ гвардейцями, далше на південь гуляють дикі банди фон дер Гольца, ще далше білоруські і литовські землі, ослаблені боротьбою з большевиками, займає польське реакційне військо, котре допускається на місцевій людності насильств. Це все тільки доказує, що большевики своєю тактикою, яка впливає з їх нерозуміння і з'їгнорування революційної енергії народів, що скидають чужоземне ярмо, розбили тільки революційний фронт і тим самим утруднили своє становище.

Ніхто не перечить, що большевицькі провідники такі як Ленін і Троцький — це консеквентні марксісти. Ніхто не перечить, що вони поступають по рецепту „комуністичного маніфесту“. Колиж, не дивлячись на те, що вони не є зрадниками соціалістичної ідеї, вони все-ж таки роблять фатальні помилки, то це доказує тільки, що сам марксизм, всесильний в політичній економії, оскільки вона відноситься до машинової капіталістичної продукції, потребує коректив в напрямі урівноправлення, коли не поставлення вище, національно-психологічного моменту, як мотора соціального революційного руху.

І саме в тім треба добачувати заслугу великої східньо-європейської революції, що вона врешті решт причиниться до ще більшого поглиблення, увсесторонення і завершення соціалістичної думки і соціалістичної теорії.

Проф. Станислав Дністрянський.

Самовизначення народів.

I.

Між кличами, які піднеслися підчас всесвітньої війни та заволоділи найважливішими історичними подіями сучасної доби, стало змагання народів до самовизначення і право кожного народу — самостійно про себе рішати, самостійно собою правити та мати „у своїй хаті свою силу й правду й волю.“ Скрізь зустрічаємося з тим словом — повторюють його неупинно великі дипломати, що мовляв рішають про судьбу широких верств населення, повторюють його представники народів, котрі у всесвітній війні здобули собі вже свою самостійність і признання цієї самостійности, та не сходять воно з уст борців за волю тих народів, які ще не визнані, стремлять до того, щоби засісти разом з другими у всенародній спільноті на правах свободи і рівности.

Та борба про самовизначення народів щойно почалася. Ідея живе — ширшає, але про суть, зміст та межі цієї ідеї ведеться борба, через що й само поняття приймає найрізноморідніші форми, ворожі собі противні толки, які себе поборюють не лише на словах, але й на ділах. Мільйони полягли в борбі за цю ідею, нові мільйони кладуть головами за неї — у першому ряді український народ.

Який зміст цієї ідеї — які права вона дає народам? Ось питання, на яке мусимо відповісти, кели хочемо точно уявити собі, о що боремося, до чого змагаємо, та які форми має прийняти суспільне життя, щоби відповісти провідній ідеї народнього самовизначення.

Головна трудність при відповіді на це питання лежить у тому, що історичний процес самовизначення народів ще не покінчився та що воно знаходиться у самім розгарі всесвітньої боротьби, — тому розвіди про суть цієї великої ідеї нових віків мусять обмежитися покищо на провірці розвитку самого проблему по різних часовим періодам, щоби на цих основах виставити політично-правну синтезу самого поняття. Годі притім послуговатися дедуктивною системою, щоби філософськими, здебільшого апіорними міркуваннями дійти до абстрактних висновків, — але навпаки метода мусить бути індуктивна, значить, треба приглянутися як слід проявам змагання до самовизначення у публичному житті тих народів, що ведуть за нього борбу, та, зберігаючи спісля принципи творення великих суспільних ідей в історії людства, прийти до трівких висновків про те, що ідея самовизначення народам признає, та що вона, добігаючи помалу до кінця боротьби, мусить народам принести.

Проблем права народів до самовизначення має свою історію. Можна її поділити на три періоди. Перша періода — до всесвітньої війни, друга — підчас війни, а третя — від хвили побіди союзних держав Антанти над осередними державами.

Перший почин ідеї самовизначення народів вьжеться з особою великого французького вченого Rousseau. Він поклав основу під по-

няття суверенности народу. Але французька революція не підняла цього клича, та й не могла підняти, бо вона мусіла перш усього зберігти т. зв. „права людини“ (les droits de l'homme), без яких не можна було прийти до прав свободи народів, до того, що витворили опісля змагання народів до самовизначення. Та через проголошення „прав людини“ прийшло до зрівнання всіх станів і кляс поміж собою. Почування рівності і єдності зблизили до себе поодинокі народні елементи, і так почала зростати свідомість національної приналежності поодиноких членів нації. До поширення національної ідеї причинилися дуже наполеонські війни. Наполеон хотів здобути краї та підбити народи, які не мали нічого спільного з Францією. Через те піднесли західньо і середньо-європейські держави і народи проти нього загальний протест, та це причинилося чимало до скріплення національної самосвідомости zagrożених народів. Так виступив уже в 1808 р. славний німецький філософ Fichte з патріотичним закликком до німецької нації („An die deutsche Nation“) та вказав на матірню мову, як на наймогутніший чинник народньої сполуки, який має обєднати всі розбіжні національні елементи, щоби витворити з них велику народню спільноту ідеї, одну ідейну духову цілість. Німеччина, що була тоді розбита на більше число держав, чимало й ворожих собі, почала й політично змагати до злуки всіх народніх елементів, і так за змаганням до ідейної єдності пішло змагання до політичної сполуки. Формою політичної сполуки була державність, — тому вже в першій половині 19 віка бачимо як у Західній так і у Середній Європі стремління малих держав, що мали в собі ті самі етнічні чинники, получитися зі собою в більші національні держави. Тим чином утворилася в 19 віці Німецька Держава і Італія. Як відомо, цей процес не відбувся шляхом звичайної еволюції, тільки наслідком воєнних подій.

Але не всім народам Європи вдалося утворити національні держави через сполуку народніх елементів одної нації в одну цілість. Що більше: навіть ті держави, які діждалися сполуки в національних державах, не встигли в 19 віці осягнути повний ідеал народнього обєднання. Так н. пр., мимо сполуки німецьких держав у великій Німецькій Державі полишилися поза обємом її значні останки німецької нації в австро-угорській монархії, а з другого боку, прилучено до Німеччини значні просторі французьких і польських земель. Та знаємо, оскільки якраз ця остання обставина причинилася до всесвітньої війни. А в Італії прийшло до війни з Австрією лише тому, що Австрія мала деякі провінції з італійським населенням.

В других державах, де жило побіч себе кілька народів, не могло так легко прийти до заснування національних держав. Тут довела національна ідея в 19 віці до визвольних війн, а саме перше всього на Балкані. Оцим завдячує Греція, Сербія та Болгарія свою державність національній ідеї.

Та на жаль Берлінський конгрес не полагодив остаточно національного питання на Балкані. З одного боку, не одержали нові

держави всіх своїх національних територій, бо, навпаки, полишено багато національних земель дотичних народів усе таки при Туреччині; з другої боку, признано подекуди новим державам такі області, які під національним оглядом були звязані з іншими державами. Зваживши ті обставини та додавши до цього, що на Берлінському конгресі не признано новим балканським державам повної самостійности, тільки поставлено їх у велику залежність від сусідніх великих держав, то виясниться само собою, чому якраз Балкан став осередком невгасаючої боротьби народів, та чому сусідні європейські держави вибрали собі Балкан за предмет постійної боротьби о гегемонію.

Так само й Букарештський мир не міг розв'язати як слід національного питання на Балкані, бо й цей мир не придержувався етнографічних границь між народами. Наслідок цього мира був такий, що між Болгарами й Сербами настала непоборима ненависть, та цим оправдується те, що Болгарія станула під пору світової війни по стороні центральних держав.

І поза Балканом проявила національна ідея своє значіння. Тільки Росія здавила перед війною своїм абсолютизмом всі змагання різних народів, живучих на широких просторах російської держави, до національного висвободження. Зате в інших державах, де жило побіч себе кілька народів, уживано різних способів, щоби як небудь уладити національне питання. Державні мужі мусіли чейже звернути увагу на те, що національна ідея довела в 19. столітті до заснування кількох національних держав, і що цей вислід не міг лишитися без впливу на всі інші народи, які не добилися самостійної державности та осталися частинами інших держав. Ці народи старалися покищо прийти в тих державах, де вони жили, до такої влади, яка запоручувала би їм в рамцях тих держав політичну самостійність. Щоби відповісти цим змаганням, уживали модерні держави 19. століття двох доріг.

Одну методу бачимо в Швейцарії і Бельгії.

Державний устрій цих обох держав належав уже в 19. віці до найбільше демократичних в Європі. Як небудь швейцарська демократія різнилася від бельгійської тим, що підчеркувала значіння сільського населення, коли бельгійська система давала більшим містам головне значіння в державі, то всеж таки вони були в тім згідні, що признали найширшим суспільним верствам, без огляду на різницю народности, найдалше ідучі громадянські права. Хоч у тих державах живуть побіч себе різні народности, то до більших народніх конфліктів не прийшло якраз тому, що признано найдалші громадянські свободи і рівність усіх супроти права і тим не допущено до змагань подинских народів до поділу держави на особні народні території. А всеж таки не обійшлося в Бельгії без значних політичних терть між Флямандами а Вальйонами лише через те, що флямандської мови не поставлено цілком нарівні з вальйонською, що викликало довголітню політичну ворожнечу обох цих народів.

Інакший шлях вибрала Австро-угорська монархія. Вона проголосила, що правда, в своїх основних законах (арт. 19.) принцип рівноправності всіх народів, але цей принцип лишився на папері, та, навпаки, австрійські правління вивернули його в практиці в протилежний бік. Замість поділити державу по думці цього принципу по областям тих народів, які мешкали в Австрії та мали окрімнішні народні території, поділено її довільно на коронні краї і то так, що пов'язано в поодиноких коронних краях зі собою різні національні території в неприродні зв'язки, витворюючи оцим в рамцях коронних країв національні більшості й національні меншості, які мусіли себе взаємно поборювати. Через те витворилася, з одного боку, політична боротьба між державою та коронними краями, які, від так званого жовтневого дипльому з 1860. року почавши, старалися висвободитися з під гегемонії держави, а з другого боку, борба між національними більшостями і національними меншостями в рамцях поодиноких коронних країв, через те що національні більшості давили безоглядно національні меншості, які знова, стоячи на сторожі своїх народніх прав, не хотіли піддатися на ласку й неласку більшостей.

Національні більшості коронних країв правили Австро-Угорщиною; вони стреміли самі до державної самостійности, але відповідно до того, як росло їхнє політичне значіння, підносилися у них заборчі змагання, щоби підпорядкувати під свою владу всі другі народи, які через неприродний поділ на краї стали національними меншостями. А знова національні меншості не могли допустити до того, щоби їхні національні права топтано або й зовсім нехтувано, та настала між народами Австро-Угорщини така ворожнеча, що вона не могла найти полагоди в рамцях австро-угорської монархії, тільки поза її межами.

Колиж вибухла світова війна, то було ясно, що як при попередніх війнах 19. століття, так і у 20 столітті мала вона свою головну основу в тому, що національне питання не було як слід порішене та що народи взяли участь у цій війні саме тому, щоби доборотися своєї повної свободи, свого права на самовизначення. Та хоч австрійські народи були приневолені боротися по стороні середніх держав, то вже з самого почину не могло бути ніякого сумніву, що кожний нарід змагав притім до свого власного висвободження та що боровся лише за те, щоби вибороти собі повні національні права.

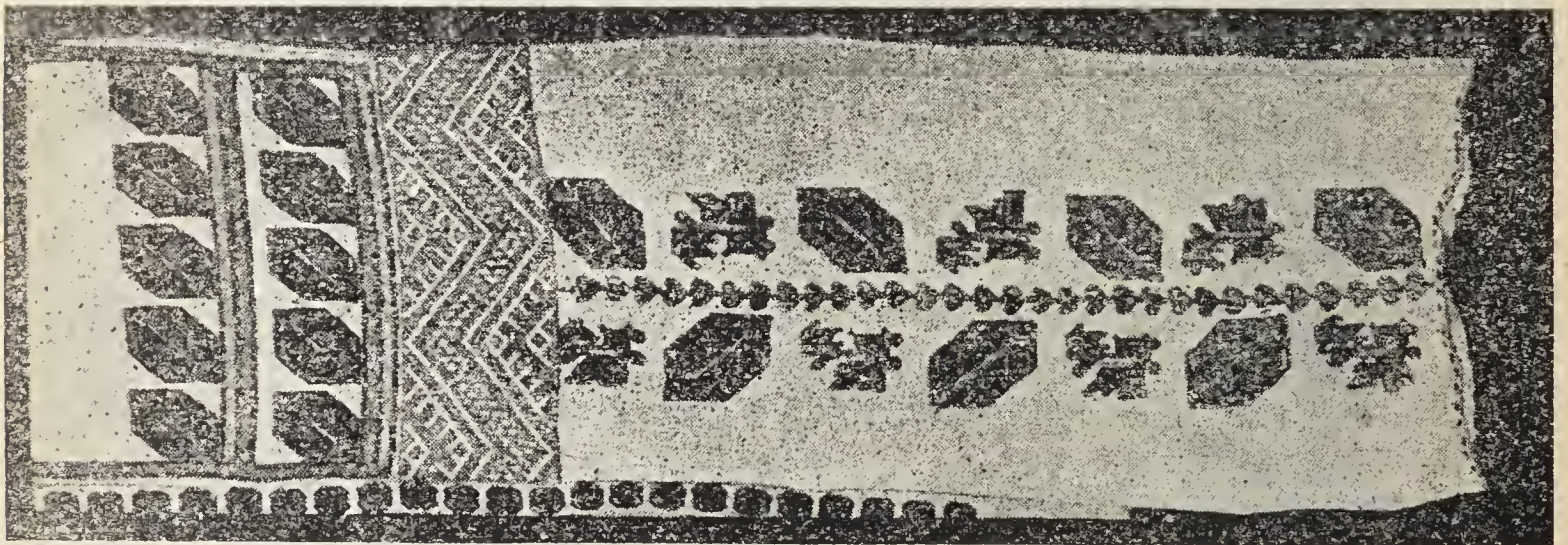
Що правда, саме слово: „право до народнього самовизначення“ не було перед війною політичному світові відоме, так як пануючі держави старалися закривати це поняття, а за ними пішла й більшість учених юристів, які не хотіли признати права такого, щоби в нічім не захитати поняття державної суверенности але — все таки, почавши від Rousseau, та зваживши хід найважніших війн і політичних змагань 19. століття, не могло бути сумніву, що якраз борба о право народнього самовизначення була *spiritus movens* усього політичного життя сучасної доби.

В науці і політиці останніх десятиліть виступає поняття „народнього самовизначення“ під назвою „народньої автономії“. Доки воно розважувалося на сторінках наукових розвідок та на трибунах європейських парламентів, доти воно могло ще вдоволятися назвою „національної автономії“, та й можна було погодити це поняття з поняттям державної суверенності тих держав, де жило побіч себе більш народів, — але з тою хвилиною, коли війна мала рішити це питання, мусіли природно відпасти державні межі, та аж у війні могло виступити це змагання цілком ясно, як право народу до самовизначення. Всесвітня війна найшла й назву для цього поняття.

Вол. Залозецький.

Про український орнамент.

Лежать передімною: українські вишивки Полтавщини, Київщини, буковинські хустинки, пуделечки братів Шкрибляків гуцульські та покутські килими та писанки... і коли вчитуюсь глибше в їх предивні руни, виростає перед моїми очима дивна єдність мистецька, яка лучить ці всі прояви народнього мистецтва.



Вишивки буковинських жінок.

Єдність ця проявляється передовсім у орнаментиці. Не є це багатство орнаментальних узорів, не гармонійний склад та симфонія красок, а ця незрівняна консеквенція в додержуванні цих самих орнаментальних узорів — в найрізномородніших варіантах. Мені здається, що ця консеквенція, яка опановує народні вироби — відлеглих обшарів: Полтавщини, Київщини цілком так само — як Буковини та Гуцульщини, належить до феноменів історичних проявів — якби не глибше переконання, що тут ми стоїмо перед цим, на жаль, так рідким явищем — одноцільного і нерозлучного мистецького темперамента, який опановує цілу етнічну масу українського народу, що його жадна зовнішня сила не встигла знищити. Ані набіг Татар, ані ворожі напади сусідів не були в силі спинити та перервати цю ціпку єдність мистець-

кого l'etat d'ame українського народу. Не є це явище ізольоване, а розтягається воно на всі галузі життя, і цю континуацію віднаходимо рівнож в усній словесности і її проявах.

Виказати цю єдність модерним порівнюючим системом наукових аналіз буде одною з найважливіших задач українознавства, яке повинно з тісних рам етнографічного збирання матеріялу — дійти до ширших овидів психольогічних синтез, котрі щойно можуть виказати справдішнє значіння і глибшу духову звязь проявів народнього життя. Коли орнаментику будемо досліджувати при помочи універзально-історичних перспектив, то знайдемо у ній невичерпаний матеріял нових овидів мистецьких спромог, і набере вона багато більшого значіння не лише для пізнання самого стиля, як такого, але також до пізнання психічних основ народа, з якого він походить. Давні дослідники історії орнаменту не були свідомі цієї великої задачі — вони вичерпували його значіння в чужих етнографічних збірках, забуваючи зовсім те живе мистецьке почування — яке в них відбивається. Як раз нехай воно послужить нам провідною гадкою і під її теплим знаменем нехай дозволено буде сказати про неї декілька слів...

Обмежуся в моїм короткім нарисі мені найліпше відомими а по серцю найближчими гуцульськими, покутськими та буковинськими виробами домашнього промислу. Ряд публікацій уможливлєє критичну аналізу*). Не можу рівнож тут входити в поодинокі деталі моєї аналізи — думаю, що це доведеться мені на іншому місці — а хочу зібрати лише в коротці найважливіші ціхи цього прегарного домашнього промислу, з котрого вибираю яко найвідповідніші та наглядніші гуцульські килими.

Три прикмети впадають зразу в око. 1. Строга, безвиїмкова геометричність орнаменту. 2. Консерватизм в захованню цих самих форм, що проявляються в найріжнородніших варіантах. 3. Живість і гармонія дібраних красок.

Всі вище згадані текстільні виробы виказують строгий геометричний стиль. Ні в одним орнаменті не знайдемо наслідування з ростиного чи звіринного світа, загалом — природних об'єктів. І тут в основі стрічає нас закид примітивности. Ці примітивні винахідники орнаментів не уміли з недостачі хисту наслідувати предметів з окружаючого їх світа, і вони ужили найпримітивніших засобів мистецьких, себто; геометричних ліній та геометричних форм. Це на перший погляд. Але переведем коротку аналізу цього закиду примітивности гуцульської орнаментики, то дійдемо до прямо противного результату. Матеріялістичне пояснення розвою орнаменту ХІХ. стол. передовсім передісторичного примітивного орнаменту опирається на теорії природного копіювання та наслідування: спіральний орнамент повстав через наслідування лінійних звоїв вужів, геометричний орнамент через копіювання геометричних конфігурацій, які примічаємо так часто

*) Kolbenheyer: Motive der Hausindustriellen Stickerei in der Bukovina. Взори промислу домашнього селян на Русі, наклад. музея промислов. у Львові 1883. Тва. Ім. Шевченко. Шушевич: Гуцульщина: Етногр. Збірник.

в природі пр. в симетрії крил метеликів, в будові квітів, листя, рослин. Але сам факт, що натуралізм, себто, копіювання природи опановує доперва пізніший етап розвою орнаментики, а геометричний стиль стрічає нас у всіх передісторичних періодах, промовляє за тим, що цей останній не є копіюванням природи, а свобідним вільним віддаванням людської уяви. Цю новітню теорію попирає імовірно обсервація дитинячої мистецької психольогії. Дитина, рисує, не віддає ніколи вірно природний образ (не для того що не уміє*) — а вона рисує „з пам'яті“ себто з власної уяви. І ця психольогічна обсервація може нам помочи в нашому проблемі. Геометричний гуцульський стиль не є тому примитивним, але навпаки він є — натуралістичним, і як глибоко проявляється ця його прикмета, побачимо з дальшої аналізи. В нас живе в першій мірі продуктивна а не репродукційна творча сила; вона віддає в нашій внутрі живучі зображення експресійними лініями, які з безпосереднім наслідуванням природи не мають нічого спільного — їх джерелом є внутрішній світ людської фантазії.

Чому-ж якраз стрічаємо цей стиль у народних орнаментах і це по нинішній день? І на це знайдемо пояснення.

Окреміше народне життя не знищене до нині натуралістичною механізацією мійського елемента. В народі живе свіжа, наївна безпосередність, чувства та переживання, що його місто віродило, в ньому живе по нинішній день невичерпана потенція фантастичної уяви, яка проявляється у всіх його мистецьких-творчих процесах — отже передовсім в орнаментиці. На цій місці можна повторити слова А. Рігля: „В кожній людині живе якась течія форми; щось, що примушує находити вподобання у гарних формах, в геометричних комбінаціях ліній, що їх творимо собі свобідно та самостійно, без помочи матеріяльних посередників.“

Ще одна замітка. Нарід надав поодиноким геометричним фігурам назви, які є запозичені з світа природи і які нагадують в дечім певні природні обекти пр.: „волові очі“ прозвано центральні розетки (хоч назва видно цілком свобідно видумана) „хрести“, „хрестики“ — орнамент на взір хреста, „звізди“ — рід рож дальше „хрести звіздові, маківі, лабаті“ і т. п. І ці інші назви є свобідними видумками, які з подібністю орнаментів зовсім не кореспондують і є також свобідною винахідкою народної уяви. Бачимо знова з цього, що цей аргумент промовляє за прямо фантастичним — внутрішньо-психічним походженням гуцульського орнаменту. Результатом нашої психольогічної аналізи являється отже: гуцульський орнамент не є ніяким примітивним орнаментом, а висловом експресивної мистецької творчої сили гуцульського племені.

Це показує психольогічна аналіза генези народнього орнаменту. Коли-б хто сумнівався що до її правдовірности, нехай тому доведе історична аналіза, до якої тепер звертаємося. Історичне досліджу-

*) Sully: „Untersuchungen über die Kindheit“. Leipzig 1897.

вання народної орнаментики стрічає багато перепон. Бо мистецькі народні продукти не ідуть в парі з великими течіями розвою мистецьких форм — а остають зі зрозумілих причин позаду. *) Але якраз у тім запізненім розвою лежить їх значіння, тому що находимо в нім рудіменти прастарих епох. Чи не торкається це і нашої орнаментики?

Відповідь на це найдемо в аналізі нашої другої точки: в консерватизмі гуцульської орнаментики. Вона послугується все тими самими мотивами у ріжних варіянтах. Возмім під увагу передовсім кожному добре знані килими, яких техніка є дуже стара. Рігль виказав, що вона пізно римського походження, а в середних віках була поширена в цілій середній Європі, головнож серед Славян. **) Чиж не добачимо в наших килимах слідів їх античного походження? Пригляньмося ближче мотивам орнаментики а найдемо у ній — *ti-gabile dictu*: скарб цілої грецько-римської орнаментики: безконечне відношення (раппорт — це значить все повторюючіся мотиви), яке нероздільне є майже з кождим килимом, далі т. з. біжучий пес (спіральні звої), грецькій меандер, грецькі хвилясті „ранки“ (звої) орнамент стяжковий (*Bandgeflecht*). Одним словом, орнаментика гуцульська складається з азбучника — грецько-римских орнаментів.

На тім не кінець. Ті орнаменти підлягли многим змінам. Живий натуралістичний орнамент античного мистецтва перемінився в гуцульських килимах в строгий геометричний абстрактний стиль, так що аж по довшій формальній аналізі можливо відкрити ті сліди античної орнаментики. Факт цього відкриття свідчить не лише про старинність гуцульських килимів, але також про самостійний розвій — про мистецьке перетворення цієї класичної орнаментики гуцульським племям. З цього історично-критичного зіставлення результує, що історія — цей найпозитивніший свідок проявів на полі розвою стиля і мистецтва — цілком недвозначно висказується проти примітивности гуцульського орнаменту. Вона доказує дальше, що гуцульська орнаментика зберігає по нинішній день високу естетичну спадщину античного мистецтва, яку у нас на Україні стрічаємо на кождім майже кроці а на яку доси замало звертали увагу.

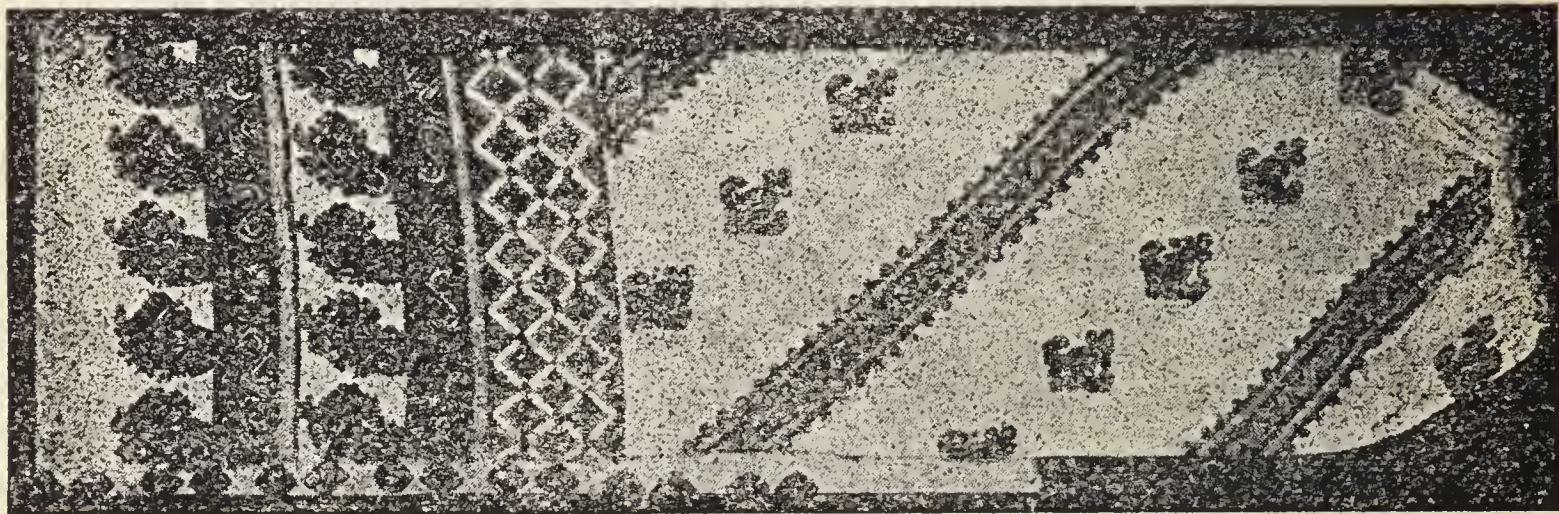
Остається ще послідня точка до обговорення. Це композиція красок. Вона видається на перший погляд примітивним кольоризмом, який після Гетової „теорії красок“ (*Farbenlehre*) стрічаємо на вельми низких степенях розвою. Порівняймо-ж гуцульські орнаменти з подібними румунськими або полуднево-славянськими, то впаде нам сейчас в око їх вища квалітативно-мистецька вартість. Румунські вишивки Буковини є бідні в красках в порівнанню з українськими, також полуднево-славянські***) виказують бліді фарби і дісгармонюють в до-

*) *Haberland*: „*Werke der Volkskunst*“. 1913. I. Heft.

**) *Alois Riegl*: „*Altorientalische Teppiche*“. 1891.

***) *Felix Lay*, „*Ornamenti jugoslovenskie i umjetne obrtnosti*“. Agram.

борі красок. З цього зіставлення виходить, що гуцульський орнамент стоїть найвище з поміж вичислених під зглядом гармонії і оживлення красок; — гуцульські килими не є пестрі, а відзначаються тим одностійним теплим тоном, який сполучує перший склад поодиноких піль (мозаїків) в один симфонійний аккорд.



Вишивки буковинських жінок.

Сказане дасться розширити на цілу українську територію, як ми це на вступі зазначили; відміни-ж, які стрічаємо, тут є впливом територіяльних обставин або чужих впливів пр. ренесансу, барокка, але це не змінює факту існування ціпкої єдності в мистецькім творенню орнаментальних форм в українському народі.

Відень, дня 19. жовтня 1919.

Г. Г—ко.

Модерні „Англійці“.

Аби читач міг краще прочути всю приємність і глибину цього неприроднього співжиття двох таких понять, як: „англійська контррозвідка“ і „руській дух“, співжиття фатального для нас Українців, я насамперед поділюсь одною маленькою історією з великим змістом і ще з більшими результатами. Історія найновішої дати.

9-го вересня б. р. виїздили з Царьгороду на пароплаві „Lloyd Triestino“ — „Тироль“ — радник української Леґації в Туреччині д-р Л. Кобилянський та аташе тієї-ж Леґації Ол. Ратгауз. Обидва вони їхали, як дипломатичні кур'ери, маючи відповідні паспорти та посвідчення. Д-р Кобилянський мав прямувати через Триєст безпосередньо до Відня, а п. Ратгауз повинен був заїхати ще до Атен та до Риму з грішми та пакетами до наших місій в Греції та Італії, а звідти — теж до Відня. Д-р Кобилянський віз з собою кореспонденцію та таємні листи в п'яти пакетах. Кореспонденція ця була адресована на імя Міністра Закордонних Справ (про демісію п. Темницького Українській Леґації в Царгороді не було тоді відомо).

За годину перед тим, як „Тироль“ мав рушати, на пароплаві з'явився якийсь добродій, одягнений в уніформу англійського офіцера, а з ним трое цивільних та один англійський жовнір. „Англійський“ офіцер пішов прямо до сальону першої

вляси, де під той час були п. Ратгауз з жінкою та дочка українського посла в Царгороді, пані О. Олександрівська, яка приїхала попрощатись з п.п. Кобилянським та Ратгаузом. „Анґлієць“ звернувся до п. Ратгауза найчистішою російською мовою:

— Вы г. Ратгаузъ?

— Я, — каже п. Ратгауз.

— По приказанію британскаго главнаго штаба въ Константинополѣ я долженъ произвести обыскъ Вашего багажа. Гдѣ Ваша каюта? А Вы — жена г. Ратгауза? — звернувся він до пані Ратгауз.

— Да. И я тоже должна идти в каюту?

— Да, я Васъ попрошу. А Ваша фамилія? — спитав він далі п. Олександрівську.

— Я не считаю себя обязанной называть Вамъ свою фамилію, — відповіла п. О.

Тоді „Анґлієць“ з своїми людьми пішов до каюти п. Ратгауза, де переглянув та перетрусив всі його речі, забрав всю кореспонденцію і навіть приватні листи, а також паспорти його і жінки, посвідчення і т. п. — 93 тис. державних грошей в італійських лірах назначених для Атен, пані Ратгауз спасла тільки завдяки присутності духа, запропонувавши ці гроши „Анґліїцеві“, як свої власні, іронічно зазначаючи, що може вони цікавляться і власними грошима жінки. Наказавши далі п. Ратгаузові та його жінці з каюти не виходити та нікого до себе до каюти не впускати, поставив на варті анґлійського жовніра та посунув зі своїм оточенням до каюти д-ра Кобилянського.

Факт, що „анґлійський“ офіцер ніяк не міг порозумітися по анґлійськи з анґлійським жовніром показався всім дуже підозрілим.

Тут повторилось те саме, що й в п. Ратгауза.

— Вы г. Кобылянский?

— Такъ.

— По приказанію британскаго главнаго штаба... і т. д.

Разом з „Анґліїцем“ до каюти д-ра К. увійшов добродій в цивільній одежі. Це був тип російського шпига з часів славнозвісної „охранки“. „Анґлієць“ називав його „Николай Ивановичъ“.

Д-р К. попросив насамперед „Анґліїця“ показати йому той наказ британського штабу. „Анґлієць“ поспішно вийняв невеличкий клаптик паперу, на якому олівцем було написано по-анґлійськи, що доручається такому-то (призвище не російське) зробити труса у таких-то. Підпис був невиразний; печатки ніякої не було.

— Позвольте узнать, кто Вы? — спитав д-р К.

— Я — анґлійській офіцеръ.

— Вы — Англичанинъ?

— Да, я — Англичанинъ.

Нічого було робити — треба було скоритись силі. Передовсім „Анґлієць“ захопив торбинку з державними пакетами та паспорти д-ра К. і його родини і вийшов з каюти, залишивши варту і наказавши п. К. не виходити і нікого не впускати. Через який час „Анґлієць“ вернувся і почав переглядати дрібязково всі речі, що були в каюті, в чому йому вельми ретельно допомагав „Николай Ивановичъ“. Захоплено було приватні листи, українські часописи, мапу України, візитові картки то-що... „Анґлієць“ чиплявся за кожного клаптика паперу.

— Зачѣмъ Вы храните эту телеграмму? (це була цілком приватна телеграма, здається, з 1897. року.)

— Почему Вы храните номера „Рады“ і „Народной Воли“? Почему Вы завернули Ваши вещи именно въ эти газеты? Гдѣ Вы их добыли?.. і т. п. А то знов:

— Есть-ли у Васъ оружіе? Есть-ли на пароходѣ, кромѣ Васъ, еще Украинцы?..

Нарешті, „Англієць“ звелів, аби д-р К. взяв ключі і одчинив всі свої скрині, кошики, куфри і т. п. Д-р К. почав запевняти, що там ніяких паперів немає, та „Англієць“ стояв на своєму. Але не встигли всі ще вийти з каюти, коли „Николай Ивановичъ“ „доложив“ „Англіїцеві“, що вже єсть протест з боку Українців.

— А! уже єсть протестъ, промовив якимсь неспокійним голосом „Англієць“ і, залишивши д-ра К. з ключами, швидко подався з каюти на поміст.

І справді, на пароплав прибув новопризначений радник Української Леґації в Царгороді п. Токаржевський з секретарем леґації п. Любимським.

Стрівшись з „Англіїцем“ п. Токаржевський дуже ввічливо попросив його по французьки дати пояснення про те, що значить уся ця історія.

— „А Вы, позвольте узнать, кто?“ — спитав „Англієць“ по російськи.

На що п. Т. заявив, що він вважає найвідповіднішою мовою в офіційній розмові між Українцем та Англіїцем мову французьку і як радник Української Леґації в Царгороді прохає пояснень.

„Англієць“ збентежився. Видима річ, що ця зустріч була для його неприємною несподіванкою. Вони, напевно, гадали що Українська Леґація в Царгороді ніколи не довідається про те, що сталося на пароплаві „Тироль“, а як що й довідається, то дуже не скоро; кур'ери собі поїдуть, а уся дипломатична кореспонденція та інші папери лишаться в руках контр-розвідки, і царгородска Українська Леґація про це нічого не знатиме.

Своею чергою п. Токаржевський спитав „Англіїця“, хто він, і як могла статися така нечувана річ, як насильство над дипломатичними агентами, арешт дипломатичних кур'ерів та конфіскація державної кореспонденції.

— Непризнаной державы, — кинув своє слово „Николай Ивановичъ“.

„Англієць“ відповів, що все це робиться з наказу британського головного штабу, і подав п. Токаржевському свою візитову картку.

Після того п. Токаржевський з п. Любимським та „Англієць“ з своїми подались з пароплаву; а хвилини через 15, коли вже пароплав рушав з місця, до каюти д-ра К. прожогом вбіг італійський офіцер, кинув д-ру К. його паспорти і клаптик паперу, на якому стало написане російською мовою таке:

„Документы, числомъ пять, перечисленные въ „курьерскомъ листѣ“ за N 350 по приказанію Великобританскаго главнаго штаба въ Константинополѣ взяти при обыскѣ на пароходѣ „Tirol“ сего 9 сентября 1919 года.“ А нижче іншою вже рукою: Constantinople. 9. 9. 19. Підпис (по англійськи) невизначений.

Те-ж сие повторилося і з п. Ратгаузом.

Кур'ери поїхали без дорученої їм дипломатичної кореспонденції. З Дарданелів зателеграфовано було до царгородської леґації, чи слід їхати далі. На це в Атенях було одержано од Посла пана Лотоцького відповідь: „Continuez votre route“.

Як реагувала на цю подію Українська Леґація в Царгороді, хто був в дійсності той „Англієць“ і т. п. — про це до цього часу тут ніяких офіційних відомостей немає. В Відні отримані приватні відомости, що Українська Леґація в Царгороді вся арештована.

Ми постараємося з свого боку кинути певне світло на героїв англійсько-російської контррозвідки.

Був колись такий чоловічок в штабі V корпусу К. А. Звався він штабс-капітан Мартінов. Де він був раніш, ніхто з нас не знав; і куди він був переведений, теж нам не було відомо. Віддав він „допросами“ по контррозвідці. По „большевістії“ втік кудись, як казали потім вже його знайомі, не то в Одесу, не то в Туреччину.

Іду я якось за царських часів в Трапезунді верхи в ночі з ординарцем. Коло самого штабу повозка; освітлюю електричною лампою; варта штабу, хтось лежить на повозці і стогне. Питаю, в чім річ. А ординарець мій каже: — „так што, навѣрно, Николай Иванович допрашивали“ . . .

„Николай Иванович“ з Царьгороду, чи це Ви будете? Чи давно Ви вже „Англійцем“ зробилися?

Як інформують такі „Николай Ивановичи“ англійський штаб в Царьгороді, можна собі дуже добре уявити.

Приходе такий російський інформатор до штабу тай каже:

— „Дозвольте докласти, що сьогодні на пароплаві „Тироль“, большевики відсилають дуже важну таємну большевицьку кореспонденцію до Троцького. Мені вдалося дізнатися призвища цих большевиків, які під видом українських кур'єрів, мають виконати це завдання: це — товариш Ратгауз і товариш Кобилянський, дозвольте зробити трус.

Начальник англійської контррозвідки подумає, подумає і рішає:

— „Ви російський офіцер — Вам краще розбиратись в цих большевиках. Я зараз дам ордер на трус на імя лейтенанта такого-то, а Вас прошу його супроводжати.“

Лейтенант такий-то, уговорений російським „колегою“ на англійській службі, що це мінутна справа і що він — (Росіянин) — сам принесе йому зараз всі папери большевиків з „Тироля“, видає російському „Англійцеві“ цей ордер на руки.

„Англієць“ з „Николай Ивановичем“ летять на пароплав — Українці в їх руках.

Дуже просто і ясно. Результат: у Росіян — українська таємна кореспонденція, в якій може бути і огляд діяльності посольства за рік, а у Українців-російська росписка . . . У Англійців теж навіть і дійсно большевицьке листування може бути сфабриковане тим-теж „Николай Ивановичем“ для компромітації Українців і України.

Англійська контррозвідка в Царьгороді повна російськими старшинами. Розмір статті не дозволяє мені це деталювати, і я перейду просто на українофобську роботу царьгородських Росіян.

Почнемо з Суковкина, посла гетьмана в Царьгороді. З назначенням Афанасієва міністром справ закордонних і видання „федерального“ маніфеста Суковкин наказав зараз-же всьому посольству провадити справи по російськи.

Урядовець п. Москаленко переодягся зараз теж в російську військову форму. Бувший до того в „штатському“ приватний секретар Суковкина, як він себе називав, „ученій археологъ“ п. Харузін, появився в . . . формі російського артилерійського офіцера. Тепер п. Харузін — перша зброя проти українства. Бувший перший секретар Українського Посольства, князь Тенішев, працює зараз в . . . Денікінському „Рус-агентъ“.

Сам п. Суковкин і його два синки, з котрих один знаходиться на французькій військовій службі, вели і ведуть невпинну агітацію і пропаганду проти України і проти її Діректорії. З Росіян: ген. Безінгер — представник Денікіна, адютант його

— гусар „блестательный“ Третьяков. Вербують дуже енергійно, алеж не зовсім вдало Українців і Росіян до армії.

Другий секретар російського римського посольства прикомандирований до... голяндського посольства в Царгороді, як аташе, керуючий справами російських біженців, який себе називає весь час „російським послом“, теж не мало старається на користь „Матушки Расей“ проти України. Приклад його високої дипломатичної праці можемо найти на тину розбитого турками бувшого російського консульства

На цьому тину — висить клаптик брудного білого паперу, на якому синім олівцем написано приблизно слідує:

„Так называемое „Українское посольство“ объявляет въ нѣкоторыхъ газетахъ о необходимости „визъ“ и „посвідчень“ для проѣзда на „Україну“. Симъ объявляется, что лица снабженные такими документами в Малоросію впущены не будутъ“. Зразок „отечественной заборной литературы“, як охрестив його один аташе Української леґації в Царгороді п. Р.

Отаке твориться в Царгороді.

Треба нам негайної реформації адміністративного укладу нашої закордонної праці. Ситуація не чекає.

За Інтернаціонал соціалістичних студентів.

Відозва женевського гуртка соціалістичних студентів.

Дня 11. лютого 1919 оголосив гурток революційних соціалістичних студентів Франції свій маніфест: „До соціалістичних студентів усього світа“. Його надрукувала уся радикальна преса. Цей крик протесту найшов многократний відгомін в цілій Європі і збудив у нас нові надії. З усіх країн: Італії, Німеччини, Австрії, Японії і т. д. наспіли відповіді. Мюнхенські студенти запропонували, щоби заступники соціалістичних студентів усіх країн згуртувались як змога найскорше в Швайцарії довкола благородної постаті Ромен Ролянда, щоб порозумітись відносно шляху, який міг би вести до спільної цілі. На це просили соціалістичні революційні студенти Франції своїх швайцарських товаришів, щоб вони з'організували і скликали конгрес, тому що вони, як неутральні, можуть це лекше вчинити. Задачею цього конгресу буде основання Інтернаціонального союзу соціалістичних студентів.

Кількох женевських товаришів оснувало відтак інтернаціональний комітет соціалістичних студентів (Comité International des Etudiants Socialistes — С. І. Е. С.), Цей комітет має завдання — згуртувати соціалістичні, як також комуністичні та революційні, групи студентства кожної країни та протягом грудня скликати міжнародній конгрес в Женеві.

Передовсім опрацьовує конгрес статут міжнароднього союзу. Відтак займе становисько відносно Версальського договору та Союзу Народів. Він заявить свою волю, чи студентський Інтернаціонал має прилучитись до другого чи третього Інтернаціоналу, чи має зберегти свою повну самостійність. Він займеться зносинами, які мусять бути навязані між ним та партіями і юнацькими організаціями, як також боротьбою з консерватизмом і реакцією. Конгрес розбиратиме також питання міжнародньої організації університетських програм та питання загальних реформ, головно науки історії.

Комітет з'єднав собі уже численних прихильників та удержує кореспонденцію з найголовнішими групами усіх країн. Комітет пересилає братній привіт усім соціалістичним студентам усього світа та просить усі групи, з якими він ще не має контакту, зголошуватись по змозі найскорше. Товаришів у всіх університетських містах, які ще не об'єднались, проситься сейчає згуртуватися.

Товариші і Товаришки! Старий світ валиться, настають нові часі. Геройська та скривавлена молодіжь, що ще вчора була взаїмними ворогами, завтра буде друзями. В твоїй силі лежить — перешкодити, щоби коли небудь знову була війна, Працюйте спільно над цим відродженням!

Соціалістичні студенти усіх країн, єднайтеся!

Інтернаціональний комітет соціалістичних студентів.

C. I. E. S. звертається з горячим покликом до усіх товаришів, усіх груп та до усіх тих, що щиро вітають наш рух. Комітет подає Вам до відома, що завів постійну субскрипційну лісту, та що радо приймає усякі датки та дає всякі пояснення.

Протест Академічного Товариства „Січ“ у Відні проти польських властей в Східній Галичині.

Дня 2. листопада 1919.

Від хвилі, коли армія Галлера здобула Східню Галичину завис над її корінно українським населенням режим, який перевищає найтемніші моменти з історії східніх деспотів. Мимо того, Парижська Мірова Конференція, не зважаючи на трагічний, кривавий протест цілого українського народу, а навіть всупереч власним засадам про самовизначення народів, віддала провізорично українську Східню Галичину під управу польської Держави.

Поляки в наслідок мілітарної і дипломатичної побіди опаліли!

Польська солдатеска грабує і мордує безборонне населення, а варшавське правительство при помочи перфідних заряджень завзялося знищити найважніше жерело сили українського народу — його національно-самостійну культуру. Арештує майже всіх визначніших політичних і просвітних діячів, замикає або замінює на польські школи народні і середні і мимо провізорії вимагає від українських учителів присяги на вірність Польщі.

В кінці польські окупанти заперли Українцям на їх рідній землі дорогу до вищої освіти. Польські деспоти усунули з львівського університету професорів і доцентів Українців, знесли виклади в українській мові, а українським студентам відмовили прийняття до всіх вищих шкіл на окупованій території, жадаючи узнання польського підданства і доказу відбутої служби в польській армії. Таких умовин не міг сповнити жаден Українець, тому Українське Наукове Товариство ім. Шевченка зорганізувало приватні курса університетські і технічні.

Та генеральний делегат для Галичини Галецький, распорядженням з дня 27. вересня 1919. Ч. 6818/2993 XIV, заборонив відкриття цих курсів.

Осталася для української академічної молодіжи одинока дорога до здобуття вищого образования: — покидати рідну землю і серед нужденних обставин матеріальних продовжати студії на університетах заграничних. Польські власті однак не дозволяють українським студентам виїздити, так що, лише не многим вдається нелегально втікти — не раз з нараженням життя.

Щоби ті страшні факта нап'ятувати, українська академічна молодіжь у Відні, в злуці зо всіми українськими емігрантами і при співучасті широких академічних кругів, на зборах в дні 2. падолиста 1919. р. ухвалила вислати в світ оцей рішучий протест:

1. Проти польської власти в Східній Галичині, яка опирається лише на баґнетах, тому ніколи не буде нами признана за правну підставу до мирного співжиття з польським народом.

2. Проти виключення українських студентів з львівського університету і всіх вищих шкіл, проти знесення викладів в українській мові і усунення з університета українських професорів і доцентів, а замикання цілому українському народові жерел освіти на його споконвіку рідній землі, віддаєм під суд культурного світа.

3. Заборону уладження Науковим Товариством ім. Шевченка курсів університетським і технічних п'ятуємо, як звичайний злочин, подиктований лише сліпою ненавистю до всього українського народу, а навіть до його чисто культурних змагань.

4. На провокаційне вимагання від української академічної молодіжі доказу, що в польській армії боролася проти власного народу — яко його вірні сини заявляем: Ми всіми средствами і невтомно будем боротися проти злобних польських наїздників так довго, доки польські війська не відступлять за Сян, український народ не стане суверенним, самостійним господарем на власній землі.

В кінці звертаємося до всіх, кому лежить на серцю доля, культура та освіта поневоленних народів і заповнення тревалого мира в Європі, з горячою просьбою, — приєднатися до цього протесту і причинитися всіми можливими способами до направлення кривди, заподіяної українському народові.

Українське Академічне Товариство „Січ“ у Відні.

G. Quercus.

Націоналізація копалень.

Знову углева криза; уряд Льюїд Джорджа й капіталісти; початок сутички; знек, платня й ціна вугілля; податок дідичам; гірняки загрожують страйком; вугільна комісія; звіт Санкі й Даггама; свансейські довибори і 6 шилінгів; упадок виробу й причина; націоналізація копалень, англійське робітництво й гірняки; Смілі Годжес і синдикалізм.

Читачі „Волі“ вже до певного ступня знайомі з короткою історією й головними подіями залізничного страйку, що протягом мало не двох тижнів хвилював англійське економічне життя, і який через загрозу транспортної спілки а затим і ріжних інших галузів робітничої армії одразу примусив Льюїда Джорджа піти на уступки й скасувати свої попередні „остаточні“ умови, залишаючи нинішню платню з воєнним додатком в силі ще на цілий рік до вересня 1920. р. Як вже ми й передбачили, цей страйк скінчився перемогою, хоч капіталістична преса й писала про уступки з боку робітників, але їх не було в жадній точці, бо хоч би навіть ціни на споживу впали нижче 110%, все одно платня до вересня 1920. р. мусить бути таж, що й нині.

Та ледви одна криза промислова скінчилась, як спалахнула друга. Правда, страйку ще немає, але є простий факт конфлікту, — факт отвертої сутички поміж гірняками й реакційним урядом Льюїд Джорджа, який називається ще коаліційним, бо включає в собі консервативних лібералів, але не всіх лібералів і ні одного навіть правого лейборіта. Делегація гірняків на чолі з Смілі дістала від Льюїд Джорджа ясну відповідь, що правительство стоїть на точці Даґама й відкидає всякі пропозиції про націоналізацію й Санковий проект в тім числі. Для кожного розважного спостерігача англійського політико-економічного життя немає нічого дивного в урядовій ворожнечі до гірнякової пропозиції націоналізувати вугільну промисловість. Не торкаючись теорії нерозлучної звязности інтересів капітала й держави й підпорядкування всіх функцій останньої потребам заможного шару, мусимо однако зупинити свій зір на де-яких фактах політичного життя в Англії, вчинках уряду та його заявах; тут ми примічаємо де-що цікавого для з'ясування наших поглядів на поведінку політичної репрезентації грошевої торбини; тут ми можемо знайти й ключ до всього співу, якого перегуки ми чуємо по всій Європі й по всьому світі.

12. жовтня ц. року „Weekly Dispatch“ написав ось таке: 1. Хто були ті п'ятьдесят мільонерів, що під кермою партійного батога йшли на Донінг Стріт, 12, для збору на фонд пропаґанди за коаліційне правительство? 2. Хто були з них ті, що з огидою вийшли геть, коли довідались про мету фонду? 3. За чиїм проводом назву фонду було змінено на „фонд пропаґанди за справу конституційного правительства?“ 4. Хто був головним жертвувачем на фонд, що піднявся до 90.000 фунтів стерлінгів. Здається нам, що ці запитання кидають де-що світла на всі викрути земани сучасної політики. Відомо, що уряд піддержує вся жовта преса, весь Норткліф, за винятком кількох, що репрезентують або дрібну буржуазію, або інші шари, які не можуть отверто стати на боці грошевого тресту. Колись Льюїд Джордж за свій народній бюджет ніколи не мав-б іншої слави споміж салонів „лейді“ та „джентльменів“, як славу останнього грабіжника, або „народнього злодія“, — нині ватажок гірняків, Смілі, описується завжди мов „революційний большевик“, що хоче ограбувати тисячі людей від святого права власности й Льюїда Нортумберландського від його „заробітку“ в виді „роялти“ за колись святим правом кулака набуті землі.

Льюїд Джордж, нападаючи на залізничників, так саме як і на гірняків, ліце-мірно слідом за „Saturday Review“ повторює, що страйк є нападом одної маленької секції робітництва проти всього народу в цілому, а претендуючи, що залізничі наче вже націоналізовано, цілковито ховає, що урядом гарантовано акціонерам 45,000.000 дивідентів що року за час війни, й весь контроль був тому, що всі компанії заправляли залізницями через своїх людей в виконавчому залізничному комітеті; а коли його розв'язали нині, то голову його Геда тепер покликано на міністра. Тримаючи на робітників за їх „напад на громадянство“, він зменшив в цьогорічному бюджеті податок на зайвий прибуток і подарував спекулянтам 120,000.000 фунтів стерлінгів! Що ж доброго міг сказати Льюїд Джордж гірнякам, крім: „ні, на то не годимося, бо мій хозяїн того не хоче!“

Ватажки гірняків, котрих спілка є найбільш революційним бойовим передовим загоном, хоч-би вони навіть були самих поміркованих поглядів, м. б. піти на боротьбу, на яку їх штовхають самі лави робітництва знизу. Згадаємо, як нлі

секретар залізничників Томас кричить про капіталістів, а всього кілька часу назад він сам в парламенті гукав, що він сам піде стріляти в робітників на випадок страйку.

Вважаючи, що питання націоналізації копалень має для нас Українців велике значіння, позаяк ця справа коли не тепер, то колись теж має бути якось розвязана, ми зупинимось докладніше на всіх переходах і подіях вуглевої боротьби.

Всі ще пригадують лютневі чутки про революцію в Англії, про загрозу залізничного страйку, про вимогу гірняків націоналізації копалень. Це власне й був одкритий початок боротьби. Война скінчилась, впали всі аргументи про зовнішнього ворога; на сході полискала сполоха революції; пролетаріят аж трусився від нетерплячки взяти те, що йому було наказано під загрозою наїзду зовнішнього ворога. Давне переконання в потребі націоналізації піддержувалось новим настроєм. Так вісім місяців назад гірняки заявили урядові, що вони мають застрайкувати, коли не буде проголошено націоналізації копалень. Сяк так правительство потрапило їх заспокоїти обіцанням призначити спеціальну урядову комісію (Coal Commission) для дослідження вугільної справи й хочай з викрутами дало зрозуміти, що звіт більшости буде для нього обов'язковим. Гірняки мали свою ціль, яку вони виявили ось так: „Ми вже не задоволені лише працювати для прибутку приватних володільців копалень й бути часто ганебним знаряддям грабування своїх товаришів. Ми рискуємо що-дня своїм життям й вимагаємо, щоб наша праця йшла на користь всьому громадянству. Годі нам вже робити мов невільникам, ми хочемо разом з представниками громадянства правити й контролювати цілою промисловістю.“ Та це не тільки маса домагається: вожді також стоять в курсі всіх подій і фактів, а саме найважливіше — вони не належать до типу Апелдтона, голови загальних робітників, того самого, що був головою в Амстердамі і що підчас страйку залізничників нападав на них в буржуазній пресі, яка за те містила його потрета. На мітингу з приводу російських справ і копалень Роберт Вілямс, радикальний ватажок, піднімається на трибуну при звуках оплесків і заявляє: „Я є дуже порядний робітничий лідер і нерозважного нічого не зроблю.“ Вся зала тремтіла від реготу, бо це є звичайна заява Апелтонів і Вільзонів в буржуазній пресі, яка за це не може їх нахвалити. Тут лежить різниця в настроях гірняків нині і колись. 1,100.000 людей, що працюють під землею, не хочуть вже робити на Лорда Нортумберленда. Деякі статистичні дати вугільної промисловости теж штовхають на таку поведінку й піддають думку про конечну їх передачу до громадського володіння. До війни в Англії в вугільній промисловости в 3.000 шахтах, що належали 1.500 приватним особам або товариствам, було вкладено 135,000.000 ф. ст.; за чотири роки війни вони дали 160,000.000 ф. стерл., з яких 5,000.000 на самий податок дідичам; а весь прибуток, значить, перевищував на 25,000.000 весь вкладений (інвестований) капітал. За той же час заробітня плата піднеслася з 82 ф. ст. до 169 ф. ст. річно, що ледве сягає загальної надвишки ціни на споживу, яка є десь коло 110%, Ціна на вугілля на місці підскакнула з 8 ш. 9 п. до 24 ш. 10 п. на тону, отже мало не три рази вище. Хозайський прибуток на тону на місці піднісся з 11½ п. до 3 ш. 3½ п., більш як три рази.

Одначе ці числа дають дуже не точний образ дійсного зиску компаній, бо вони завжди велику частину грошей видають новими уділами й ховають різними переташуваннями капіталу. В 1909. р. Файер Коал Компані видала один уділ на чотири; за 10 літ вона мала 243% на збільшений капітал. Всі ці числа докладно відомі робітникам, які що року гублять під землею 1.400 душ самих убитих, не рахуючи звиш 10.000 поранених від нещасних випадків.

Тепер подивимось, які результати дала нам Вугільна Комісія. Загалом кажучи, вона поділилась на дві групи, з котрих перша, більшість, піддержувала звіт Санкі, а друга Дакгама. За першу стояла Годжес, Моні, Смілі, Сміт, Тоані та Веб, не рахуючи самого голову Санкі. Звіт Джастиса Санкі радив: 1) негайно скасувати на користь держави приватні права земельних власників, виплативши їм вартість її; 2) За помірковану ціну всі копальні мають перейти до держави через три роки від числа звіту; 3) три роки контроль працює по старому, а разом запроваджується система самоуправи, яка лишається на майбутнє під державним володінням. Санкі говорить, що полагадити нині відносини робітників і хазяїв неможливо, завдяки великій зміні в настроях робітництва; єдиний вихід — націоналізація. Управа складається з Місцевих Копальняних Рад, де трьох членів призначається Повітовою Копальняною Радою, чотири обирається робітниками й трьох — директор, помішник і комерційний директор — входять вже в силу свого становища. Повітова Копальняна Рада складається з 14 душ, — рівно від робітників, споживачів і технічних та комерційних спеціалістів; ця рада управляє всім і продає вугілля кооперативам, органам місцевого самоврядування й призначає сама ціни. Нарешті Державна Копальняна Рада обирає постійний комітет з 98 душ, що працює з міністром копалень і складається з шести робітників, шести споживачів і шести техніко-комерційного персоналу. Державна Копальняна Рада обирається від Повітових Копальняних Рад; один представник на 5,000.000 вугілля.

Годжес, Смілі й Сміт — проти виплати нагороди власникам землі, хіба що дрібним нездатним до праці. Решта членів були проти націоналізації промисловости, однак всі стояли на потребі націоналізації вугілля (се б то мінералу й землі), лише за справедливу виплату; разом вони всі рекомендували поробити в загальному державному широкому масштабі поліпшення житла, будівлю на горі купалень і сушилень.

Дакгамів звіт, який уряд прийняв до своєї програми, дає робітникам право співуправи в місцевих комітетах, але без права рішучого голосу, обмежує прибуток хазяїв, настановляє також щось подібне до німецьких картелей; пропонує копальняне міністерство з повітовими вугільняними управами, де робітники від себе обирають двох директорів. Такий є приблизний зміст звіту Санкі й Дакгама.

Правительство й заінтересована преса відразу почала свій похід проти гірняків. По оголошенню звіту в початку червня цей похід був в повному розгарі. 9. липня розпочались додаткові вибори в Свансі. Щоб побити робітничого кандидата, Сер Гедз обрав цей мент, щоб завдати тяжких ударів. Було проголошено підвищення вуглених цін на 6 ш. (до 24 ш. 10 п.) на тону, пояснюючи це звичайно страйками гірняків, упадком продукції вугілля, й те все мало звязатись з домаганням націоналізації ціни підвищено, не порадившись ні в чому з гірняками в такій важній справі. Це все піддало огню ще оливи, й конфлікт став ще більшої сили набирати. Повторилась стара теорія. Вираховуючи на підставі Санкового звіту про 217,000.000 тон виробу, прийшли до заключення про дефіцит в 46,000.000 ст.; викидаючи 18,000.000 на шахтову споживу, 6,000.000 на споживу гірняками, за яку вони платять, та 32,000.000 експорті банкерз приходові до 161,000.000 звідки ціна вугілля 5 ш. 9½ п., які уряд обернув в 6 ш. В дійсности, коли додати й споживу робітничу та інші неправильно викинуті статті, ціна має бути згідно Санкову звіту 4 ш. 3 п. Невважаючи на контроль, а може навіть через самий контроль хазяїн шукає всякої нагоди, щоб витягти зайвого гроша з кишені робітника і взагалі споживача.

До того всього піднесли гвалт про впадок виробу, й тут винуваті теж робітники, коли справді факти говорять щось інше. Загалом за останні роки виріб все підупадав, та причину читач побачить одразу з цих чисел:

Г о д и	в и р і б	ч и с л о р о б і т н и к і в
1913	287,412.000	1,111.000
1914	265,643.000	1,117.000
1915	253,179.000	952.000
1916	255,846.000	966.000
1917	248,041.000	993.000
1918	226,557.000	961.000

Виріб за липень на тиждень був 4,750.250, і всеж надвишка ціни мусить бути по контрольору 4 ш. 3 п. На всі обвинувачування гірняки досить влучно відповідали, що піднесенням цін на вугілля правительство ніколи не добеться піднесення виробу. Дальше вони доводять, що приватна система володіння в дійсности є причиною падіння подачі вугілля, бо хозяї не в стані упоратись подавати завчасно вагони, дерево (від котрого залежить життя гірняка), машини, знаряддя, рейки, вірвовки; те все залежало або від військових умов, або від приватного спекулювання. Так: в 157 шахтах з 670 не робили бо не було (рурок, цівок) трубів, 113 шахт стояло через недостач вагонів, 101, — бо не було дерева й рейок, і т. д. В одному випадкові замість 10.000 вагонів тижнево подавали лише 700! Треба тепер уявити роздратовання гірняків, коли їм говорять, що це через лінєвство, через страйки, через домагання націоналізації вироб так низько впав. Разом з незадоволенням вони досить розумно і вперто перетягають на свій бік опінію громадянства й робітництва,

Гірняки входять до потрійного союзу й вкупі з залізничниками та транспортними робітниками виступають в усіх найболючіших питаннях; так вже вони готові були скликати конференцію для загального страйку співчуття залізничникам. Вони переголосили й нагнали де-кого зі старого парламентського комітету, що обирається тредюніонським конгресом для переговорів з урядом — звичай, що лишився з часів, коли у них ще не було своєї робітничої партії в парламенті. Вони й нині рішучо заявили, що не хочуть урядової схеми. Ось як говорить Смілі: „Я гадаю, що наші люде воліють радше працювати на тих же умовах, що й тепер, посадовити трести, й можуть поробитись трестами між гірняками й хозяями в ріжних місцевостях проти загального суспільства. Ми проти того, щоб обеднувати промисловість в паланки (повіти) й дравати її в руки власників, як то хоче Льюїд Джордж.“

Раз-у-раз гірняків обвинувачують, що вони хочуть самі забрати індустрію до своїх рук і на свою користь для свого зиску працювати. На це Смілі заявив що: „гірнична федерація того не має на думці“. Та не дивлячись на те все, буржуазна преса й уряд всіма засобами писатимуть всілякі наклепи й лементуватимуть, що робітники ведуть війну проти „громадянства“. Робітництво своїм голосуванням на тредюніонському конгресі 16.—19. вересня 1919 р, в Глазго ухватило більшістю 4.7000.000 проти 77.000 обстоювати націоналізацію, так само як і робітничий конгрес в Саутпорті. Отже робітництво не потребує особливих переконувань. Вони

ть вже з звіту Санкі, що:

„Становище власників копалень добре виявив лорд Гайнфорд, що, даючи показання, яко свідок від хазяїв, сказав комісії ось так: мене уповноважено від імени копальняного товариства, що коли власники копалень не матимуть повного виконавчого контролю, вони одмовляються взяти на себе відповідальність за ведення промисловости, і хоча вони вважають націоналізацію загином промислу, але коли вже на те піде, то вони стоятимуть виключно за націоналізацію на справедливих умовах.“ Ніякої правдивої участі робітників, як це пропонує Льюїс Джордж, вони не допущають, як видно з цієї заяви. То їй взагалі досить важко уявити, як може хазяїн погодитись зі втручанням робітника в його розпорядки. Єдиним виходом звідси буде той, на який указує другий гірничий ватажок на мітингу в Альберт Гоал:

„Цим людям, що працюють в череві землі, ви повинні довірити, — довірити широті їх громадського світогляду. Вас може вражає їх нетерплячка, але їх вражає ваша байдужість, яку ви виявляєте, приймаючи так легко тягар, що на все накла-дують. Коли-б ми потрапили визволити промисловість (вугільню) від ярма приватного інтересу і зробити її для себе здоровою, а для громади так, щоб вона давала краще і ліпше вугілля, — це все, чого ми домагаємось. Повірьте чесности його намірів і чесности його цілей.“

Орест Даскалюк.

Огляд соціально-економічного життя.

Індустрійна конференція в Вашингтоні; мілітаризм американського уряду; становище суспільства; структура американського робітничого класу; розпливність трудового фронту; французькі побоювання світової революції; білянс італійського промислу; державні доходи а розходи: в Франції, в Німеччині, в Австрії, в со-ветській Росії; інтернаціональна конференція в Лондоні для поборювання голоду.

Великі проблеми, що в всіх державах проявляються, як великої ваги події, даються по суті звести до двох головних змагань народів: до упорядкування нових міжнародних взаємин і до розв'язку трудово-соціального питання. Провідний мотив, що тут і там все яскравіше пробивається на зверх, — це демократизація, яка поволі охоплює все ширші царини буття народів і всім стремлінням надає могутню, одностайну структуру. Демократизація так майбутнього пожиття народів як індустрійних і загально-економічних відносин в нутрі країв, — це та формула, якою можна з'ясувати головні течії і різноманітні з зовнішнього вигляду явища. Під знаком демократизації розпочав парижський мировий з'їзд свою судну діяльність; під тим самим гаслом мала скликана до Вашингтону на жовтень ц. р. індустрійна загальна конференція промостити шлях до помиріння інтересів робітництва і великих підприємців. Як на Париж гляділи упосліджені народи, дожидаючи звідтіля об'явлення нової ери співжиття, так тепер сконцетрувались були надії великих частин всесвітних трудових мас в Вашингтонських нарадах, де наче-б на очах перетворювався пережитий соціальний лад в новітні форми. Та очікування завели і тут і там, і осталося хиба вражіння, що ще довго доведеться боротись за новий закон майбутнього існування, поки остаточно переможе жива сила трудової генерації і просвітить реакційну пітьму слявом правдивої свободи.

Вже в самих початках конференції зарисувався конфлікт між капіталом і працею відкиненням підприємцями домагання робітничих делегатів права колективних договорів професійних організацій. Робітничі представники відповіли сецесією, через що негайно конференція стала безпредметною. Бажаючи примирити розхвильованих робітників, американський уряд розв'язав за те цілий збір, намагаючися zarazом провести дальші наради з делегатами суспільних представництв, — а коли цей замір не удався, приготувати терен до скликання нової конференції, на якій мали-б взяти участь найповажніші провідники американського суспільства. Та покищо мало фіяско Вашингтонської конференції той наслідок, що суперництво між обома таборами поглибилось, а ціле економічне життя Сполучених Держав стало потрясене до підвалин великанськими страйками копальників і залізничників. Ще гірше відбилася ця невдача конференції на проводі трудових організацій тим, що помірковані провідники нечаяно знайшлись під пресією і станули в гостру опозицію проти уряду та взагалі з ор'єнтувались сильно на ліво, щоби не втратити цілком керми з рук. Та проте годиться ствердити, що вина цього улівлення трудових мас не лежить по боці робітників, а по боці заскорузлості підприємчих кругів і трестів, що не хотять розуміти суті нової еволюції. Лежить вона й по боці уряду, що односторонно відноситься до соціальних змагань, застосовуючися почасти до ідеології капіталістичних вождів і старається то слабими компромісами, то дратуючим висуванням своїх військових засобів, проголошенням стану облоги, законною заборонаю страйків і т. д. застрашити робітників.

В державах Європи збудила війна в великих масах населення глибоку тугу за кращим устроєм суспільного ладу й тим самим за здемократизуванням всього життєвого розвитку. В цьому згляді немає різниць і в переможних західних державах, помимо того, що там на разі розташувалась скріплена з приводу „великої перемоги“ сильна реакція. В Америці спричинила війна, бодай на початок, противний результат; непривична із зброєю і з державними засобами гравлади захопила незвичайно скоро всі уми мілітаризмом і політикою насильства й надала їм вигляд певного рода прусизму, який проявляється у всіх установах, звернених против соціальних побажань мас. Долучується до нього ще й факт, що внутрішній розвиток цього багатого краю довів помимо деякої схожості преміс до цілком інших результатів як в Європі. В Сполучених Державах заробітки були завжди вищі, як в індустрийних краях старого континенту. Підприємець не тільки краще оплачував працю, але й старався почасти заопікуватись соціальним добробутом робітника. Нужду пролетаря зазнавали хиба чужоплеменні робітничі емігранти, якими підприємці послуговувались доволі безсовісно й які в собі плекали глухе нічим не здавлене негодовання. Так витворилися з часом два відтінки робітників, що до недавна відносилася ворожо супроти себе й своїм ворогованням давали капіталістичному клясові привід до поширювання своїх впливів. До того спочивав провід великих професійних організацій в руках маючої часті робітників і мав консервативний характер, що природно, не було досмаку пролетаріяту й тому не давало цьому жадної поважнішої підтримки. З другого боку, перевишають американські великі підприємці своїх європейських товаришів реакційністю поглядів і сильнішою організованістю, яка їм дає змогу, ставити всім некорисним їм домаганням уснішніший опір. Всі ці обставини виявилися в останніх страйках в наглядний спосіб; через неоднострійність робітничої верстви провалився одностайний фронт трудових, розкладаючись на силу дрібних побоевищ; за те зміцнився табор підприємців в реакційнім дусі і з'умів навіть притягнути на свій бік

уряд, який, хитаючись вперед то сюди то туди, рішився остаточно виступити проти трудових організацій погрозою насильного придушування всяких заворушень.

В великім внутрішнім конфлікті, що зараз повстав в Сп. Державах і з вибухом страйків копальників, мінових робітників і залізничників набрав актуальности, рішатиме в першій мірі становище суспільства супроти обох воюючих сторін. Це показалося вже почасти й на індустріній конференції, де поодинокі представники неутрального суспільства звернулися були з різкими обжалованнями в бік реакційних кол підприємців. Цьому відповідає й становище преси з приводу зірвання конференції. Американське суспільство не щадило різких відзивів на адресу трестових магнатів і висказувало навіть подекуди симпатії до робітників, сподіваючись від їх перемоги кращих умовин прожитку. Та ці симпатії мабуть скоро розвіються, коли в бігу могутнього поєдинку між капіталом а працею доведеться переживати клопоти й на власній шкурі, потерпіти всі наслідки застанови продукційної чинности. І ця обставина вже показалася підчас останніх страйків, а найбільше причинилася вона до закінчення портового страйку, який великомійському населенню Нью-Йорку дався доволі взнаки. Не безпідставні тому побоювання, що суспільність, як це зробив уряд, в розгарі страйкової боротьби одсахнеться від трудових мас й звернеться в бік підприємців, одобряючи тим самим мілітарні зарядження уряду. Значіння матиме в цій суперечці політика Гомперса, президента союзу професійних організацій, який за собою має силу уміркованих прихильників і досі радо входив в перемирря з інтересами капіталістів. Гомперс скликає на другий тиждень грудня конференцію організаційних провідників щоби виведати рішення в справі дальшої тактики союзу й разом вияснити становище супроти лівого крила робітників. Та вплив Гомперса тепер значно підупав, а на його місце висуваяться представники дійсного робітничого пролетаріату, що в своїй програмі висовує максималістичні домагання і отверто стремить до соціальної революції. Чи серед таких обставин змагання робітничого класу увінчаються успіхом, не знати. З приготовань професійних організацій можна заважити, що старання робітничих провідників ідуть в двоякому напрямку: щоби обезсилити впливи екстремістів в самому таборі робітництва, і щоби здушити реакційні тенденції в нутрі конгресу. До цього діла треба буде зміцнення контакту трудових (поміркованих) провідників організацій з широкими масами й уступчивої політики супроти чужоплемінних пролетарських кол, щоб забезпечити одноставний фронт. Заходи, пороблені на цьому полі, виявили, правда, чималі труднощі, та побороти їх можна буде при розумній тактиці з обох сторін. Гомперс сам висказав свою готовість до засновання політичної робітничої партії на англійський взірець й покинув тим своє первісне неприхильне становище до екстремістів, а управа союзу професійних організацій робить старання біля підчинення союзу залізничних брацтв, копальняних організацій і сільських господарів, що сильно взявся за здійснення соціально-економічних реформ в виді націоналізації і соціалізації майна й заводів, під свої впливи.

В Вашингтоні і в Нью-Йорку стежать з напруженням за дозріваючими рішеннями обох таборів. Про революційні заверюхи одначе не думає там ніхто. До цього бракує після американських тверджень соціальному рухові в його теперішній фазі ясно скрісталізованої, посути заокругленої й масами перенятої провідної ідеї. Також і настрої робітників не одноцільні. Американська суспільність тому вважає ситуацію грізною, але не безвихідною; в кожному разі вона числить на здоровий розсудок робітників, що самі вистерігатись будуть всяких бурхливих заколотів. Та чи цей

оптимізм оправданий, покаже найближча будучність. На разі можна тільки ствердити приготування обох сторін до рішальної боротьби.

Виданий американським урядом закон про заборону страйків спричинив після відомостей з Нью-Йорку заострення ситуації. Суспільність тепер задумує перші вироки судіїв. Ожидують їх і робітничі організації та лагодяться відповісти насильству насильством. Великий страйк копальників триває далі, хочай первісна рішучість подекуди захиталась. Та немає сумніву, що ми стоїмо в самих початках еволюції, і що незабаром може вже доведеться сконстатувати всюди ту спільність соціально-трудового фронту, що зараз бракує. Тоді й зникнуть хитання, а з ясно сформуваною метою уформується й сили в похід за новим суспільним ладом. Парижські часописи голосять, що незабаром вибухне страйковий і революційний рух, що обхопить весь світ. В Франції приготування неначеб то покінчені. Та чи французькі песімісти, чи американські оптимісти побідять — не в цьому діло. А діло в тім, що соціальна еволюція переможе в кінці всі труднощі й що її вдасться сповнити той величавий соціальний здвиг вперед, який розпочався світовою війною.

Американське економічне життя проте розвивається далі, завдяки своїй внутрішній рухомості й величезним потенціальному засобам, що в ньому заховані.

Появився недавно білянсовий спис італійського промислу за останній рік. Та в ньому на кожній сторінці тільки дефіцити, окрім того хіба ще звідомлення про пониження дивіденд і виписки занотованих конкурсів. Не помагає тут ні „світла перемога“, ні *sacro egoismo*. Економічний стан Італії навіть від часу закінчення миру до нині все погіршувався, чинність капіталу дійшла до мертвої точки, а державний довг вже тепер перевищає суму 60 мільярдів і ще значно підвищиться, поки зліквідується війна цілком. Дефіцит торгового білянсу останнього півроку виносить 7 мільярдів лір. Переміна в економічній індустрії, що під час війни поширилася до величезних розмірів в індустрію мирного часу, проводиться серед важких криз. До того спинює брак вугілля й сирівців всяку переходову господарську чинність, так що заводи примушені або ліквідуватись або працювати в зменшеному розмірі при цілковитім браку зиску, через що, річ природна, терпить продукція. Різкі клопоти справляє соціалістичне питання, що з кожним днем виявляє нові гостроти з приводу радикалізації робітничих мас. Соціалістичний конгрес, що недавно відбувся в Болоні, відбувся голосним відгомном на всім економічним життю Італії. З поміж тих кількох течій, що висунулися під час нарад на видніше місце, перемогли „максималісти“, що й досі займали більшість місць виділової управи і редакцію відомого щоденника „Avanti“. Наслідком цього прийшли рішення до ухвали, що представляють зворот трудової політики в бік большевиків і приступлення італійської соціалістичної партії до третього інтернаціоналу. Зазначити треба однак дивоглядний факт, що по мимо всіх теоретичних принципів парламентарна тактика не усувається, поки загальний хід всесвітньої трудової еволюції не прикаже інші способи боротьби. Отже різкий радикалізм — та з компромісами в сторону парламентаризму.

Подібна ситуація в другому „переможному“ краю, у Франції. Заграничний довг її виносить 30 мільярдів, з чого припадає 27 мільярдів на Англію і на Сполучені Держави. Даремне, що міністер фінансів Кльоц вказує на численні грошеві припаси Франції в інших державах: на 12 мільярдів, розщичених поміж меншими союзниками, на 40 мільярдів довоєнних припасів в ріжних краях, головню в Росії, і на ті відшкодування, що їх має покрити після мирного договору Німеччина. Від часу перемир'я розщичила Франція своїм союзникам в середній і східній Європі (Чехії

і Польщі) понад мільярд. Нормальні податки виносять 10 мільярдів, значить о 100 процент більше, чим попереду. Звичайний бюджет вимагає 17 мільярдів, з чого 10 мільярдів як відсотки на довг, а 7 мільярдів для адміністративної і військової управи. Кльоц заявив, що до покриття цих видатків треба буде підвишити правильні (безпосередні) податки о 50 процент принаймні так довго, аж Німеччи а в стані буде заплати воєнного довгу. Вартість гроша понизилась у Франції о 25 процент.

Заходи около введеня нового ладу в розхрістані фінанси Франції дуже інтересні і можуть почасти служити й нам як взірці. Щоби створити рівновагу між доходом й розходом, міністер фінансів перш усього старається підвишити податки, так посередні як безпосередні, імобіліярні і особові. Дальше конечним буде підвищення всякого рода налогів. Таким чином удасться покрити одну частину видатків. Для направлення вартости монети належить підняти експортів цифри. Продажна спроможність упала о 20 проц. Ріжниця межі купном а продажею, що 1913. р. виносила 111 проц., підвишилась 1917. р. на 1335 проц. Головним моментом в стабілізованню економічного ладу буде однак під'юм продукційности, щоби знова дістати заграничні кредити на імпорт вугілля й сирівців.

Лихий стан фінансів являється тепер хронічною хворобою майже всіх держав. Оборот банкнотів в Німеччині підвишився за останній тиждень жовтня знову о 236·3 міл. марок і переступив тим самим 30 мільярдів. Сума виданих всіх нот виносить вже 30·23 мільярди й певно не обмежиться на цій висоті, а підскочить згодом на ще більшу квоту. Під'упадок вартости гроша зазначається в щоденнім пониженню маркової валюти, що вже достигла до нечуваного досі низького рівня. Подібні відносини панують на прикл. і в краях старої Австрії, де оборот грошових знаків з кінцем жовтня виносил 49·4 мільярдів корон і в перший тиждень листопада перевищить 50 мільярдів. Найгірше представляється становище Советської республіки. Прибутки за перший піврік 1919 р. виносили 20·35 мільярдів рубл., видатків 50·75 мільярдів. Недобір виносить отже понад 30 мільярдів. Для зниження цін споживних засобів видано 5 мільярдів, при чім успіху не зискано жадного. Залізниці самі мали втрати на 4·5 мільярдів. Ці відносини погіршаються безумовно за другий піврік, коли то урядові доведеться постачати не тільки харчові, але й інші засоби. Та помимо того советський уряд малю турбується економічним майбутнім, а тільки силькується укріпити свою політичну плятформу, залишаючи економічне відродження тим чужим державним чинникам, що мають інтерес на відбудові московської держави.

Невідрадний стан европейських державних господарств створив конечність взаїмного поборювання економічних клопотів. В Лондоні склалася проте інтернаціональна економічна конференція, що по важних нарадах закінчилася 7. листопада, прийнявши три головні рішення. Ця головна конференція, прозвана задля змісту нарад голодовою, важна тим, що вона як перша міжнародня зборня узнала в урочистій заяві господарські клявзулі Версальського і Сен. Жерменського мира невикональними й для промислового й соціального розвою країв Європи рівнож угнітаючими. Лорд *Peimoge*, застановляючись над способами гоїння заданих народам війною ран, сам признав, що зруйновання одної частини европейського господарства не може остатися без впливу на рештку держав, і що в інтересі сильніших з економічного боку держав лежить підпомогти немічним. Ревізія економічних условин мира являються тому необхідністю, оминуті якої під цю пору загальною рострою не можна. Друга ухвала вимагає закінчення насильної інтервенції в Росії, яка противна ідеї демократизму й тільки промощує шлях до всесвітної реакції. Третя звертається до

до найвищої господарської Ради в Парижу з зазивом, зайнятися як найінтензивніше господарською санацією всіх держав Європи, щоби запобігти небезпеці голодування великих частин населення. Дискусія велася доволі оживлено, в ній брали участь визначні мужі усіх таборів. Головні дебати вивязалися над темою інтернаціонального кредиту. Англійський представник Sir George Paissy, давніший фінансовий дорадник англійського правительства, висловився за великою інтернаціональною позикою з гарантіями. Віденський делегат Oppenheimer домагався засновання інтернаціонального банку, який полягав би на економічних вартостях членів держав і видавав би інтернаціональні грошові знаки. Резолюції ще до цього не прийнято. Конференція наразі мала більш інформативний характер. Та вага її лежить в тім, що тут по раз перший сформульовано гадку, з'єднати всі сили около економічного підйому Європи.

Можна в цьому добачувати зародки кращої будучности Європи.

Spectator.

Огляд закордонної політики.

Річниця східньо-європейської революції; політичний український білянс за останніх два роки; промова Льюїс Джорджа; річниця центрально-європейської революції; смерть Гаазе; большевики предкладають мир; комічний президент.

На 7. листопада припадала річниця большевицької революції. В осени 1917 р. упав після трьохденної боротьби тимчасовий уряд А. Керенського, і вже два роки минуло як на московській етнографічній території панують найскрайніші соціалістико-комуністи. Нам, Українцям, немає чого поминати лихим словом цієї річниці. Не треба того забувати, що лиш большевицька революція дала нам змогу виплисти на широку воду інтернаціонального життя; поваливши тимчасовий уряд, котрий нас не визнавав, вони, борючись з нами, засталили нашу енергію і причинились до піднесення і спопуляризованя думки про національну суверенність і самостійність. Звичайно, заслуги большевиків в цьому тільки нег'ативні, і тут справдились слова Гете: большевики „sind ein Teil von jener Kraft, die alles Böse will, und alles Gute schafft.“ Тож уважаємо доцільним пригадати внутрішню і закордонну політику кабінету Керенського, пригадати помилки цієї політики, які в остаточности мусіли привести до упадку „єдиної і неделімої.“ Що до закордонної політики, то треба підчеркнути, що кабінет Керенського занадто стояв під впливом Антанти, котра тоді стояла в зажерливій боротьбі з Центральними Державами. Московський і український народ, ці два найважніші чинники в бувшій російській імперії, були змучені війною і прагнули мира. Вони розуміли те, що предклатати мир Центральним Державам було незручно. Вони готові були триматись дефензивної тактики, т. зн. боронити фронту, але не наступати. Безглузда політики мілітарних антантських місій в Петербурзі, які не розуміли настроїв військових мас, пхнула Керенського на фатальний експеримент липневої галицької офензиви, яка скінчилась військовою катастрофою. Війська Центральних Держав виперли російські війська з Галичини. Після невдачної офензиви було дано поле для паціфітської агітації. Розпочалось т. зв. „братання“ на фронті, котре до ренши знищило військовою дисципліну на фронті, не говорячи вже про тил. Щоби цьому зарадити, увів знову тимчасовий уряд кару смерти, скасовану перед тим ще міністром війни, Гучковим, і тим долив тільки олії до револю-

ційного огня. Велике значіння в армії здобув собі тоді генерал Корнілов, котрий після романтичних пригод утік з німецького полону. Він став головнокомандуючим усіх військ і, як людина дуже амбітна, хотів відограти роль Наполеона. Одначе до великого корсиканця він був остільки подібний, що був так само малого росту. Бракувало йому одначе оцього військового ґенія, яким відзначався Бонапарт. Наполеон зробив собі популярність серед військових мас своєю нечуваною відвагою і своїми перемогами. Корнілов мав за собою тільки пораження. Перш за все, як командант корпусу, він дістався з цілим штабом до неволі, а це не могло статись після перемоги. Пізніше, як командант північно-західнього фронту, він стратив такі стратегічні пункти, як Рига, Двинськ і Усть-Двинськ і допустив до того, що стратегічна лінія Двини стратила своє значіння. З салдатами він обходився погано, і оскільки Бонапарт був божищем „серої скатінки“, остільки Корнілов був зненавиджений. Не дивлячись на це все, Корнілов під осінь, при кінці літа, рушив з так названою „дикою дивізією“ на Петербург, щоби повалити тимчасовий уряд і на його місці поставити „військову диктатуру“. Його авантюру, якій симпазитувала чорна і замаскована реакція, удалося зліквідувати в кількох днях; одначе тому, що в ній скомпромітувались деякі члени тимчасового уряду, між іншими військовий міністр Савінков, бувшив с. р., а тепер реакціонер, тимчасовий уряд тратив що раз то більше ґрунт під ногами, стративши цілковито авторітет. Цього авторітету не могли піднести навіть „государственния совещанія“, скликувані Керенським, оцим божищем патріотично-революційних ґімназісток старших класів і початкуючих курсисток. Тимчасовий уряд видимо котився в пропасть.

З бездарністю і несаможестійністю закордонної політики, які так блискуче виявив тимчасовий уряд, йшла в парі політика внутрішня. Пробуджені народи Росії, між ними найбільший український, ставили щораз то настирливіше домагання національно-територіяльної автономії і створення національних армій. На все те тимчасовий уряд мав стереотипову відповідь: „Ми не маємо права давати вам яких небудь концесій. Збереться всеросійське установче зібрання і все порішить.“ Коли-ж український рух, мимом всяких заборон і перешкод, всеж таки набув такого значіння, що не можна було з ним не рахуватись, тоді тимчасовий уряд заключив з Центральною Радою угоду, котра не тільки не вдовольнила, але ще більше роздратовала обі сторони. Вилучення південних найбагатіших ґуберній з під автономної управи Ґенерального Секретаріату, як езекутивного орґану Центральної Ради, дало тільки дуже вигідний матеріал до большевицької агітації. В петербурзьким і московським ґарнізонах були тоді переважно Українці, серед котрих Троцький, Зіновев і Коллонтай кидали громи на імперіялізм тимчасового уряду в відношенню до України. Щоби позискати на свій бік українських салдатів, большевики розпочали серед них самостійницьку агітацію і грали на національним почуванню і врешті решт добились до того, що підчас памятного перевороту 7. листопаду українські військові маси або активно станули по їх боці, або заявили свій неутралітет. Дослідники східньо-европейської революції дадуть там з певністю докладний образ цього так важливого для всевітньої історії перевороту, але вже тепер дасться ствердити ось такий факт: большевики захопили владу в свої руку, дякуючи активній співучасті одної і неутральности другої частини українських ґарнізонів в Москві та Петербурзі, а це дає нам найкращий доказ того, що в большевицьким руху відіграв не послідню, коли не найголовнішу, роль національний момент.

Московські і петербурські більшовики святкували в п'ятницю минулого тижня другу річницю своєї революції. Ця річниця була для них так само радісна, як і попереднього року. В першу річницю була з'усиллями Антанти зломана мілітарна сила центральних держав, з якими більшовики заключили мир, як вони виразились „для передниці“. Політика Центральних Держав, особливо Німеччини на Україні і в прибалтійських провінціях зм'яряли явно до реставрації царату, який став би колонією Німеччини. Більшовики також „для передниці“ вели комедію переговорів з Україною в Києві до того часу, пока не видно було, що сила Німців зломана. Тоді вони прямо зірвали переговори, і Раковський від'їхав до Москви — брати участь в річниці.

Роллю Німців в відреставрованню „єдиного і неделімого царату“, клевети якого зібралися в Києві, перебрали на себе Французи і Англичане. Цілий рік вони напружували всі свої сили, щоби не допустити до другої річниці, щоби повалити советський уряд, — даремне. „Єдино-неделімський віз“ перевернувся знову на „ефтом самом месте“, і Ленін і Троцький сидять міцніше як коли. Колчак і Юденіч зліквідовані, що ствердив навіть Льюїс Джордж в своїй промові, Денікін мусів припинити свій похід на Москву і стоїть також перед ліквідацією. Тільки його зліквідує вже не сила більшовиків, але сила українського народу, ображеного ним в своїх найсвятіших почуваннях.

Коли взяти за цих останніх два роки під увагу політичний білянс страт і зисків України, то треба ствердити, що актив перевищає пасив. Це правда, що Україна мусіла заплатити двома роками тяжкої анархії, обіднінням, зруйнуванням економічного апарату, пірванням торговельних зв'язків з заходом, цілковитою ізоляцією, завдякі імперіялістичним апетитам лукавих сусідів, одначе всі ці страти, всі ці бездонні терпіння не даремні. Найважливіше це, — що ідея єдиної і неделімої Росії остаточно збанкрутувала навіть в головах імперіялістичних англійських політиків. В неділю минулого тижня сказав Льюїс Джордж на банкеті дуже цікаву промову. Він ствердив банкруцтво східньої політики, заявивши, що зброєю не можна повалити більшовиків і що треба хопитись якихсь других методів. Про ці методи він ще нічого не сказав, одначе ми можемо бути певні, що практичні Англичане не підуть в напрямі „ягайлонської“ політики на сході. На це ми маємо вже симптоми. Полякам остаточно відмовлено Східньої Галичини. Зіставивши це з заявою Льюїс Джорджа, який сказав, що більшовикам всеж таки не вдасться об'єднати цілої Росії, можна бути певним, що англійська політика піде в напрямі визнання східньо-європейських „інородчеських“ республік, серед яких Україна буде відгравати роль, яка їй належить з огляду на величину і багатство її території та на чисельність її людности. Українська нація за цих останніх два роки проявила дуже сильні центропетальні стремління. Не тільки Галичина, країна найбільш з боку національного свідома, з'орієнтувалась відразу на Київ (звичайно ми не беремо під увагу хвилевих промахів неврастенічних політиків і дипломатів в роді Панейків, Окуневських і Томашівських), але також далека Кубань, котра дуже тяготе до України. І ми можемо бути певні, що недалекий той час, коли об'єднаються усі українські землі, і український народ, як „хазяїн домовитий опреться о Кавказ, впереться Бескидом“, як кільканайцять років тому назад пророчив нам в своїм знаменитім „Мойсею“, Іван Франко. *Sursum corda!*

Німецький уряд, а також уряд австро-німецький з тривогою очікували в своїх краях річниці більшовицької революції. Річ в тім, що в тих краях дуже сильні

партії комуністів, спартакістів і незалежних соціалдемократів, котрі симпатизують із східньо-європейським революційним рухом і, як відомо, стоять на ґрунті третього (московського) Інтернаціоналу. Ці уряди боялись, що річницю використають радикальні соціалістичні елементи для зроблення спроби перевороту. Особливо трівожився Берлін, і військовий міністр Носке поробив усі потрібні кроки, щоби не допустити до заворушень. Весь Берлін в п'ятницю наїжився баґнетами, публічні зібрання були заборонені. Одначе день минув спокійно, і скінчилось на кількох арештах.

За то два дні пізніше, то є в неділю 9. листопаду сам уряд готовився до відсвяткування першої річниці центрально-європейської революції. Урядова партія соціалістів „більшости“ улаштувала в самім Берліні 47 зібрань робітників. Промовляли на них лідери партії, такі як др. Давід, Шайдеман і другі. Не спали також і незалежні соціалісти. Вони також скликали 45 зібрань, на яких дуже гостро проти соціалістів „більшости“ виступив теперішній голова партії Ледебур. Дається зауважити, що після трагічної смерті лідера „незалежних“ д-ра. Гаазе, який помер саме в річницю московської революції, загострюється міжпартійна боротьба між „незалежними“ і соціалдемократами „більшости“. Взагалі можна сказати, що ліве соціалдемократичне німецьке крило в останнім році понесло величезні страти. Поминувши убивство „спартакістів“ Лібкнехта і Рози Люксембургі, які належали до найлівішого крила, німецька ліва соціалдемократична партія стратила Курта Айзнера, якого убив на весну реакційний монархіст, і Гаазе, який згинув з рук божевільного. Особливо відчувається тепер страта д-ра. Гаазе, а це тому, що не дивлячись на свої ліві переконання, він умів стримувати своїх партайманів перед занадто вже різкими виступами проти „соціалістів більшости“ і утримувати яку таку міжпартійну рівновагу. Тепер бояться, що з його смертю міжпартійна боротьба загостриться ще більше, і тому великого трибуна, хто зна чи не більше жаліють соціалдемократи „більшости“, як назалежні.

„Nieuwe Rotterdamsche Courant“ повідомляє за льондонською соціалістичною газетою, „Daily Herald“, що большевики предложили антантським державам мир. Англійська газета оголошує навіть текст пропозиції, яку з совітської Московщини привіз полковник Мейлен. Большевики хочуть заключити поки що перемиря на 14 днів. Жадна з обох партій не сміє його уживати для транспорту військ, або військового матеріалу. Громадяне совітської республіки повинні мати вільний доступ до всіх союзних і заприятельних держав, як також до тих республік, котрі повстали на території бувшої російської імперії під тою умовою, що вони не будуть втручуватись у внутрішні справи тих країв. Те саме має значіння для громадян тих країв. Советський уряд признає фінансові зобовязання супроти чужих країв, котрі підпишуть мир. Мирова Конференція повинна відбуватися в однім з неутральних країв. Советський уряд готовий прийняти ним вироблені умовини миру під тою умовою, що антантські держави визнають їх найдалше до 15. листопаду.

Супроти настроїв англійської преси, яка тепер явно агітує за миром з большевиками, можна напевно сказати, що антантські держави не заризикують на стільки, щоби відкинути большевицьку пропозицію. Коли-б вони її відкинули, мусіли би готовитись до зімньої кампанії і ще видати, а радше кинути в болото зайвих кілька мільярдів, щоби врешті решт опинитись знову на „ефтом самом месте“. Одно тільки утруднює справу. Поставлення большевиками речинця до 15. листопаду має свого рода ультимативний характер і вдаряє в самолюбну струну антантських держав.

Одначе цю точку можна буде легко усунути. Антантські держави, можливо, що не відповідать до 15. ц. м., але відповідать в кілька днів пізніше, а ми сумніваємося, щоби большевики відкинули ізза такої дурниці антантську згоду, а то тим більше, що оскільки вони сильні, боронючи своєї національної території, остільки слабі в відношенню до „інородчеських“ країв бувшої Росії, де не удалось їм на протязі двох років насадити „Республік советів“. Як не як, а треба признати, що назрівають події незвичайної ваги. Із зміною політики Антанти в відношенню до східньо-європейського питання тріумф відносить всевітня демократія. Величезне східньо-європейське фіяско — це фіяско всевітньої реакції, котра тепер опинилась ні в сих ні в тих. Коли будуть говорити антантські держави з Леніним, Троцьким і Чичеріним, то не можуть вже вони говорити з побитими Колчаком, Юденічем і Денікіним, а мусять також говорити з українською Директорію. Супроти цього поїздка на схід Європи дра Крамаржа, майбутнього президента „єдиної і неделімої“ російської республіки, набірає комічний характер, і ми того певні, що повстає поговорка: „вийшов, як др. Крамарж на „всеросійській Республіці“. Тепер цього авантурничого політика, котрий дав себе піддурити московським фантастам і утопістам, вирікаються навіть Чехи. Офіційно повідомляється з чеських кол, що др. Крамарж виїхав без відома чеських урядових орґанів, що він як член чесько-словацького національного зібрання не по прохав відпустки і виїхав самовільно. Президія національного зібрання вважає такий поступок нарушенням дисципліни і приголошує, що др. Крамарж не є вже більше членом національного чесько-словацького зібрання. Це називається виграти: президентури „всеросійської республіки“ не досяг і стратив політичний вплив в своїй власній країні. *Nabent sua fata politici.*

Україна.

З повстанчого руху. Відділ Максима Залізняка повідомляє, що у сквірському повіті повстало 15 сіл. Вони сильно виступають проти большевиків і денікінців. Денікінці нападають на повстанчі села, граблять і нищать майно. Всі села не признають жадної влади, крім влади Української Народньої Республіки і виконують всі її розпорядження (У. Т. А.). — „У. Т. А.“ повідомляє, що постанці захопили міста Полтаву і Миргород. Повстанчий рух захоплює цілу Полтавщину. Харківські часописи повідомляють, що в околицях Ромодан — Лохвиця поширюється сильно повстання. Відділи повстанців безпокоють всі важні узли денікінських військ. — Повстанці зову заняли цілий ряд місць, Лубни, Ромни, Гребінка, Ізда по залізницям можлива тільки під військовою охороною. Сила влади Денікінців охоплює лише ті місця де знаходиться військо і 20 верстов по за фронтом в тилі. В Чигирині добровольці мають силу тільки в день. Полтаву занято повстанцями на чолі з Тютюнником. Повстанці в тилу Денікіна заняли стацію Лозовая і Гришино. Бої під Катеринославом коло станції Нікітівка. На Кубані вибухло повстання проти офіцерів.

Зміні в українській дипломатії. „Czas“ повідомляє на підставі українських газет, що б. голова української делегації в Парижі Сидоренко має бути призначений головою укр. Місії в Лондоні. Головою делегації в Парижі остається й на дальше ґр. Тишкевич.

Нова жертва большевизму. Дня 5. жовтня ц. р. розстріляли большевики члена конотопської організації укр. с-д. Мосія Федченка. Покійний працював в нелегальній організації У. С. Д. Р. П. 1916 — 17 р.

Андрій Шмігельський в Кам'янці. Відомий селянський організатор т. Андрій Шмігельський перебуває зараз в Кам'янці і бере живу участь в організаційних роботах по селах.

Українська місія Червоного Хреста в Варшаві. До Варшави прибула місія Українського Червоного Хреста. На чолі її є пп. Черняхівська й Русова.

Американська місія Червоного Хреста в Камянці. Американська місія Червоного Хреста оглянула усі шпиталі в Камянці, Жмеринці і Винниці, а також на фронті. Стан наших ранених і хорих зробив на американську місію сумне вражіння. Перед відїздом обіцяла місія негайно ужити всіх заходів, щоби допомогти Україні пересилкою медичних средств і лікарського персоналу.

Ліки прибувають. Міністерство народнього здоров'я дістало великі засоби медичних знарядів і ліків. Одержано 650.000 одиниць діфтерійної сировиці, 12.000 доз „Нео Сальварзану“, якого вживається при ліченню поворотного тифу.

Українець в Америці в Камянці. Дня 27. жовтня прибув з Парижа до Камянця Осип Меґас, представник американських Українців, який був членом української мирової делегації в Парижі.

Підготовчий курс. Українські газети повідомляють, що в Камянецькому університеті відкрито підготовчий курс для робітників та селян, щоби їх підготувати до слухання популярних університетських лекцій.

Українське Пресове Бюро в Фінляндії. З Гельсінґфорсу повідомляють до Берліна, що там почало свою діяльність українське інформаційне бюро.

Шкіряний завод в Камянці. Камянецька міська рада відкриває тепер в Камянці шкіряний завод. Є вже запас сирих шкір, одначе треба тут ще допомоги. Рада звернулася до уряду з проханням о поміч.

Ліга українських ветеранів американської армії. Дня 9. вересня американські ветерани української національності заложили у Джерзі Сіті Тимчасовий Комітет Укр. Ветеранів американської армії для оборони волі українського народу в Європі. Тимчасовий Комітет видав відозву, в якій заявляє, що Українці радо йшли в ряди американської армії й не жаліли жертв у боротьбі за правду, справедливість і за визволення поневолених народів. „Та, на жаль — читаємо в цій відозві — Україна ще не свободна. Коли иншим поневоленим народам вже зійшло сонце волі, український народ ще й досі карається в страшній жоретокій неволі“. Тому українські ветерани повинні сказати своє слово. „За наші труди, за наші терпіння, за нашу посвяту, за наші рани, за кров тих наших братів, що лягли у холодні могили у Франції, ми маємо право домагатися, щоби Америка виступила в обороні волі українського народу.“

Українські вивіски на угорській Україні. Командуючий генерал закарпатської України видав дня 23. жовтня розпорядок, після якого всі вивіски фірм в Ужгороді мають бути в українській мові.

Польща.

Польська закордонна політика. В Бельведері, резиденції начальника держави Пілсудського, відбулось засідання підкомітету соймової заграничної і військової комісії в ціли познайомлення начальника про погляди, які мають соймові посольські групи на ціли війни. На тім засіданню виголосив довшу промову начальник Пілсудській. Він заявив, що військове положення Польщі не є некористне. З огляду на надходячу зиму належить числитися з ослабленням військової акції на східнім фронті. Що до політичної ситуації, то зазначаються певні тенденції, які користно можуть вплинути на польську міжнародню ситуацію. Справа цілей війни буде поновно обговорюватися в соймовій комісії заграничних справ. Бельведерській конференції приписують велике значіння для будучої польської політики.

Варшавські конференції. Оноді відбув начальник польської держави Пілсудський й двогодинну конференцію з українським міністром заграничних справ Андрієм Лівницьким.

„Chwila“ повідомляє з Варшави: Дня 2. ц. м. ревізитував міністер Лівницький прем'єра білоруських міністрів Луцкевича і бувшого польського посла на Україні Кутиловського. Дня 2 ц. м. відвідав міністра Лівницького член польської мирової делегації в Парижі, міністер Залеський. В розмові на біжучі теми дійшло до взаїмного порозуміння.

Відносини в польських та румунських таборах полонених. Міжнародний Комітет Червоного Хреста повідомляє, що з деяких польських та румунських таборів доходить до нього як найгірші вістки. Табор в Берестю це правдиве місто смерті. Смерть бранців спричинює головню тиф, червінка та лихе відживлюваня. Ті, що остали ще якимсь чудом при життю одіті в лахи, майже без поживи, сплять на голій студеній землі без соломи і яких небудь накрить. Звіт з двох румунських таборів на Угорщині також не кращий, хоч там смертність далеко менша. Нема відповідних грошей для удержування бранців. Міжнародний Комітет Червоного Хреста взиває польський і румунський уряди, щоби видали найенергічніші зарядження, які мали би на цілі поправу положення бранців та евентуальне їх звільнення.

В справі інтернованих. Правнична комісія польського сойму рішила завізвати уряд, щоби до 24 годин предложено комісії докладну статистику полонених та інтернованих після їх народности та після місць концентраційних таборів. Ця статистика має бути предложена на спільнім засіданню правничої та військової комісії, яка мала відбутися 6. ц. м. Комісія порішила, що сойм повинен рішучо зарядити докладний перегляд концентраційних таборів та провірити зажалення інтернованих безогляду на їх національність та віроісповідання.

Димісія міністра освіти. Як повідомляють з Варшави, польський міністер освіти Лукасевич задумав податися до димісії. Причиною його димісії мають бути ощадности, переведені міністром фінансів, які сильно нарушили державний бюджет.

Денікін і Польща. З Одеси повідомляють, що в Таганрозі в штабі Денікіна відбуваються наряди в справі відношення Денікіна до Польщі,

Дмовський захворів. З Парижа повідомляють що Дмовський захворів на запалення легккх.

❧ Росія. ❧

Англія й большевицька Росія. „Daily Herald“ повідомляє, що англійський уряд прихильється до думки, щоби навязати ближчі стосунки між Антантою й совітською Росією.

За мир з совітською Росією. З Риму повідомляють: В тутешних політичних колах рознесли чутки, що на днях Англія запропонує антантським державам увійти в безпосередні переговори в справі закінчення мира з большевик ми. З початком грудня мають бути запрошені большевики на нараду, яка опісля переміниться в мирову конференцію з участю представників всіх держав б. Росії. В конференції візьмуть теж участь і нейтральні держави. Рівночасно з тим Англія має припинити дальншу поміч Колчаку й Денікінові. Проти такого звороту в англійській політиці запротестував Пішон, однак сподіються, що цей протест не буде мати ніякого значіння, бо публична думка у Франції домагається теж переговорів з большевиками в надії, що вони приймуть на себе зобовязання відносно довгів бувшої Росії.

Порозуміння з большевиками. Радіо з Москви повідомляє що совітський уряд приказав випустити із концентраційних лагерів всіх заарештованих по політичним справам, які належать до організацій, котрі оголосили мобілізацію своїх членів для вступлення в ряди червоної армії. Організації ці такі: інтернаціоналісти, революційні комуністи, поале-ціоністи, есери-народовці, меньшевики й бундовці.

Розстріл Вересаєва. „Изв'єстія“ повідомляють, що Денікінці ростріляли відомого російського письменника Вересаєва автора „записок лікаря“.

Колчак мобілізує. З Гельсінґфорсу повідомляють, що Колчак оголосив нову мобілізацію, однак не одержав ніякого висліду. Армія його здезорганізована. Одиною підпорою для нього булиб козаки, однак вони сильно перебиті.

Бурцев про Україну. „Avenir“ містить інтервю з Бурцевим, в якому він, торкнувшись питання про Україну, заявив, що Україна мусить приєднатись до Росії, бо український народ відокремлення від Росії собі не бажає(?) і незалежна Україна — це тільки німецька вигадка.

☞ За кордоном. ☞

Смерть Гаазе. Берлінські газети повідомляють, що помер відомий провідник німецьких незалежних, посол Гаазе. Після замаху, який зробив на нього якийсь Іван Фосс, Гаазому втяли ногу, однак лікарська поміч оказалась безсилою, і Гаазе помер.

Криваві заворушення в Лондоні. З Лондону повідомляють, що там відбулась велика робітничая демонстрація, підчас якої прийшло до гострої стички з поліцією. Результатом цього багато вбитих і ранених з обох сторін. По вулицях Лондону ходять зміцнені стежі.

Большевицька агітація. „Secolo“ повідомляє, що італійські соціалісти вирішили 9. листопада устроїти по всій Італії демонстрації під кличем проголошення диктатури пролетаріату і совітського правління. Італійський уряд оголосив виїмковий стан 8. і 9. ц. м. у всіх містах.

Литва й большевики. З Берліна повідомляють, що представник Литви виїхав до Дорпату, щоби навязати переговори з большевиками в справі перемиря.

Англія вербує добровольців для Денікіна. Англійське міністерство війни оголошує, що воно потребує добровольців для армії Денікіна. Пошукуються фаховці для панцирних потягів, аеропланів і танків.

Переговори Денікіна з Німцями. З Риги повідомляють, що між Денікином і німецьким урядом ведуться переговори в справі передачі командування над російськими військами в Естляндії та Литві Денікінові. Переговори ці веде уповноважений Денікіна й Колчака ген. Біскупський.

Фінляндія проти Юденіча. З Гельсінґфорсу повідомляють, що фінляндський уряд повідомив Юденіча, що не може йому дати жадної помічі проти большевиків.

Конференція праці у Вашингтоні. На конференцію для охорони праці у Вашингтоні рішила Німеччина вислати своїх делегатів. Делегація складається з 2 делегатів держави, 1 делегата робітників і 1 делегата працьодавців, двох експертів з державного міністерства праці, один з уряду заграничних справ, один для жіночої праці і по одному делегатові від професіональних організацій християнської партії і міщанських Герш Дункера. Провідником делегації є др. Август Мілер. Легієн відмовився взяти участь в делегації і замість нього поїде другий председатель професіональної комісії Грасман. Як делегатка робітниць їде Ганна, член професіональної комісії. Австрія не висилає делегатів з причини недостачі матеріяльних средств. Ленін і большевики не возьмуть участі в конференції. Гостро виступають проти представника професіонального руху в Америці Гомперса, якого вважають завзатим ворогом еманципації пролетаріату. Міністерство праці У. Н. Р. рішило вислати на конференцію праці 6 делегатів, двох від уряду, двох від робітників і двох від промисловців. Делегатів від робітників мають вибрати залізничники і робітники цукрового промислу. Делегатів від промисловців висилають кооперативи і приватні підприємства. Конференція мала почати свої наради у Вашингтоні 29. жовтня ц. р. Американський уряд дав на кошта конгресу 75.000 доларів.

Заборона алькоголю. В Норвегії 432.322 голосами проти 288.219 заборонено продажу спіртових напиків.

Ген. Пелле покинув свій пост. Чеські газети повідомляють, що головно командуючий чеським військом ген. Пелле подав президентові Масарикові свою димісію. Масарик її прийняв і висловив ген. Пелле подяку за його діяльність.

Мир на сході. „Daily Herald“ повідомляє з Варшави, що польський уряд має скликати на 25 листопада до Варшави делегатів усіх воюючих сторін на сході задля переговорів про загальний мир.

Конференція на Принкіно? „France Libre“ повідомляє, що Лойд Джордж запропонував скликання конференції представників б. Росії на острові Принкіно.

Большевицька агітація. Радіо з Москви повідомляє, що в Севастополі французькі матроси видають таємну часопись „Комуніст“. Дуже часто між Французами і денікінцями виникають непорозуміння, бували випадки, коли французи били офіцерів добровольчеської армії. Естонське правительство запросило Докюріова представників Литви на нараду в ціли остаточного рішення справи завязання мирних переговорів

з московським правительством. В Баку пущено в повітря штаб денікінців, який перебував в помешканню, занятім англійським командуванням.

Реквізицію маєтків в Чехії переводитиме уряд, як доносить „Pozor“, в найближчій часі. Після розпорядку уряду, кожний властитель має до 14 днів зголосити скількість свого майна, а опісля до 3 днів мусить означену частину маєтку віддати під грозою езекуції на річ держави.

Економічна хроніка.

Страйки в Америці. Страйк вуглекопів в Америці триває далі. Видане урядом розпорядження про заборону застановлення робіт загострило лояльну ситуацію. Предложення мінових робітників, звернене до уряду, відтягнути заборонний указ, що провідникам страйку не дозволяє агітаційні промови, зісталося без успіху. Робітники загрозили в відповідь чинним опором. Криза поширюється й мабуть потриває довший час. Правительство рішилось поборювати страйк всіма способами. Страйк портових робітників в Нью-Йорку закінчився угодою; умовини ще невідомі. Та мабуть вийде на компроміс, що в суті являється періодичним перемир'ям.

Страйк в Берліні. Страйк металевих робітників в Берліні погас. Спричинили це невдачна тактика незалежних соціалістів і сильна рука Носке'го. До роботи вступають з великим вдоволенням робітники, що змучені страйковими авантюрами все більше одвертаються од революційної тактики.

Американське вугілля для Франції. На господарській конференції в Atlantic City ухвалено довіз 6 міль. тон американського вугілля до Франції. Американські банки переняли на себе кредитування, умовини яких будуть в коротці виготовані. Рівнож призначено Франції довози петролевих продуктів. Труднощі справляє на разі питання фрахту.

Нові банкові ноти в королівстві С. Х. С. Міністерство фінансів в Білграді дістало офіційальне повідомлення французького банку в Парижі, що вартість виготованих там до цієї пори нових грошових знаків королівства С. Х. С. виносить 1.362,500.000 динарів. До Білграду одіслано досі 449,600.000 динарів, яких переховано в трезорах національного банку. Банкові знаки виготовано рівнож і в Празі і в Загребі; загальна сума всіх виготованих нових нот в С. Х. С. виносить понад 2 мільярди динарів.

Польські господарські трансакції. Міністер фінансів Білінський заключив з бельгійським і французьким правительством угоду на достачання дров в вартості 1 1/2 мільярдів польськ. марок. Ця сума малаб бути сплачена доперва по уодностайненню польської валюти.

Денікінські господарські розпорядження. Правительство Денікіна видало цілий ряд розпоряджень з метою відродження господарського життя „полудневої Росії“. Воно перш усього визначило господарський комітет, в обсяг діяльності якого уходять всі питання зовнішньої торгівлі. Цей комітет збирає весь вивозовий товар в пристанях Чорного моря. Та ходять чутки, що збирання це помімо великих зусиль поступає дуже мляво, по причині здержливости селян і промисловців.

Фінансова політика угорських большевиків. Бюджетові видатки большевицького правління на Угорщині виносять, о скільки їх передвидіти можна тепер, 9 мільярдів, з чого видані були на цілі червоної армії 4 мільярди. Сума, яку комуністи забрали австро-угорському банку, виносить 6.5 мільярдів. Вони далі обтяжили нотовий станок надзвичайними сумами, які вони позабирали з жірового конта, в формі зліквідовання рештки давніших позик і шляхом емісії советських монет. Угорський уряд обтяжений цією господаркою свого попередника на довгі часи.

Оборот банкових нотів в австро-угорських краях. По виказам австро-угорського банку з кінця жовтня виносив весь нотовий оборот коронівок 49.4 мільярдів і мабуть переступить в першій тиждні листопада 50. мільярдів. На Німецьку Австрію з того припадає п'ятина.

Американський грошовий ринок. Нехіття американських банкірів входити в фінансові пертракції з європейськими державами росте. Фінансові круги навіть відхиляються від співучасті при першорядних підприємствах тих країв, що осталися осторонь від загальних заворушень. Американський грошовий ринок перш усього противиться довгостроковим кредитам. Виходить це на те, що Америка запанувалаб

радо над Європою, та виперається проти вчинків, що втягнули її в європейські справунки.

Економічна Рада в Чехії. В Празькій торговій і промисловій палаті відбулися з початком листопада наради президентів торгових палат провінції з метою установаження плану будучої економічної тактики. Вислана була делегація до президента міністрів Тузара з пропозиціями, заснувати економічну Раду чесько-словацької держави, яка підпомагала б уряди в змаганнях околи розвою економічного життя й розв'язки що головніших господарських питань.

Оборот банкових знаків в Німеччині. Оборот банкових знаків в Німеччині підвишився в останній тиждень жовтня о 236,3 міл. мар. на загальну суму 30,23 міліардів марок. Тижневий доріст виносить поверх 200 міліонів. Разом з зростом обороту підупадає вартість монети. На заграничних (неутральних) ринках, прим. в Швеції упала вона вже на 15 сантімів.

Дефіцити совітської республіки. Доходи за перший піврік 1919. р. виносять 20,35 міліардів рубл., розходи 50,75 міліардів. Дефіцит перевишає отже 30 міліардів. Недобори залізниць виносить самі 4,5 міліардів. Недобори промислової чинности, що стала удержавною, представляють великанські суми.

Кредитові потреби європейських держав. „Sun“ повідомляє з Лондону, що англійський фінансіст Sir Georges Paish вирахував, що для покриття найнеобхідніших потреб державних скарбів Європи, головно для припинення паперового обороту потової інфляції, потрібна буде позика в висоті 8 міліардів доларів. Цю надзвичайну суму ледви чи удасться зискати в американських банкірів, через що фінансова криза потріває довше,

З українського життя на чужині.

В Греції помер Голова Української Надзвичайної Дипломатичної Місії до Атен Ф. П. Матушевський.

По одержаним нами офіційним відомостям, — в Царьгороді англійською владою заарештована вся Українська Місія (робота модерних „Англійців“ очевидно дала свої наслідки. Ред.)

До Відня приїхали: Директор „Дніпросоюзу“ п. А. Сербиненко з України; др. Василь Симович і др. мед. А. Журавель, члени Української Військової Місії для справ українських полонених у Німеччині. — в справі закупки книжок для полонених.

22. жовтня засновалося в Берліні товариство „Українська Громада“ — з метою об'єднання Українців в Німеччині і ознайомлення закордону з Україною. Головою ради обрано дра Володимира Левицького, першим заступником — дра А. Журавля — другим заступником — дра Р. Смаль-Стоцького, писарем дра Й. Суховерського, скірбником — Гр. Петренка, членом Ради — дра К. Воевідка, заступниками — М. Біличенка і Д. Симовичеву. Сходини поки що двічі в тиждень в середу і суботу о 7 год. веч. — Cafée Landgraf, Kurfürsteng. 75.

Ні, я помилявся, кажучи що вистава „Хазяїна“ була пробним каменем при оцінці драматичного товариства „Станиці“. Бо таким була недільня вистава „Суєти“, штуки далеко тяжчої, як що до обсади ріль так і технічного виконання. Не помилявся я лише в тому, що товариство легковажило собі попередними виставами публику.

„Суєту“ комедію Карпенка Карого, найкращий твір тогож автора, котра вимагає добрих акторських сил і доброго вишколення, поставило товариство на сцені в дуже короткім часі — бо за один тиждень проб — і на загал кажучи, поставило добре. Заслуга тут в великій мірі режисера, що „живцем“ подобирав людей до даних ріль і тим облекшив собі і акторам працю. Але також видко було, що й актори приложились до діла, бо не лишень що гра йшла гладко без підморгань на суфльора, але слідне було зіграння дружини, хоч виступали, і то в важних ролях, цілком нові

люде. Що найважливіше, не було цієї дізгармонії з попередних вистав, що одні грали дуже добре, а другі цілком зле; — ту за виїмком деяких моментів, не використаних як слід Макаром, і деяких підрядніших ріль (Аделяйда, Сергій, Акіла) всі грали добре. Розуміється, що всетаки на перший план вибилися Карпенко (Іван), сальви оплесків збирав Бахмач (Терентій), знаменито випала четверта дія завдяки вповні артистичній грі Маракиної (Наташі) і Сердюка (Михайла). Натомість дія друга, котра є кульмінаційною в пєсі, не вийшла такою, як повинна. Мала сцена, брак відповідних співаків серед граючих, заскорє темпо гри, — не відтворили як слід семейного щастя Барильченків. Дуже добре, як на перший раз, вивязався з ролі Карпа — Донець. Він, за виїмком трохи нервових рухів рук, створив здорового, самопевного і образованого мужика, його лице відтворювало внутрішні переживання, що є рідкість у новиків.

Мені годі розбирати гри кожного поодинокю. На загал кажу, товариство має добрі сили, дуже доброго режисера, може братися за лінші пєси, а при добрій волі зможе вдоволити навіть вибагливого глядача. Жаль лишень, що такі пєси як „Хазяїн“, „Суєта“, котрих генеральні проби ми бачили у „Єдности“, пропадуть марно. Чому не післати це товариство на чеську Україну, де зробилиб вони народню роботу, яка в тисяч разів заплатила-б видатки, котрі зараз треба поробити. А. К.

З ініціятиви українського академічного Товариства „Січ“ у Відні відбулися дня 2. падолиста збори для піднесеня протесту проти польських властей у Східній Галичині. Зібралися професори університету, студенти, інтелігенція і робітництво; прийшли відпоручники українського посольства і преси, і взяли численну співучасть заступники академічної молодіжи: Чехів, Югославян і Жидів. Зборами проводив професор Горбачевський. Студент Володимир Ульванський змалював історію борби з Поляками о українське шкільництво і о університет у Львові, в якій українські студенти понесли криваві жертви. Згадав сецесію українських студентів, переслідування, тюрму і солідарну голодівку. І тепер Поляки мимо мілітарної побіди розуміють, що не вдержать своєї власти, доки не знищать нашої культури, яка однак вже так сильна, що їм це ніколи не вдасться.

Професор львівського університету др. Олександр Колєсса своєю промовою, опертою на культурно-історичних жерелах і виголошеною з великою силою, розпалив в умах і серцях слухачів святе обурення проти польских варварств. Теперішню грізну хвилю порівнав з часами суздальського переможця Боголюбського і з роками 1914 до 1915, в яких Поляки спільно з Німцями і Мадярами вивішали і замучили тисячі українського населеня Східної Галичини, яко підозрілого в зраді центральним державам. Його сердечне повитання Чехів і Югославян, в яким подав богатий матеріал культурних і політичних зносин між тими братніми народами і Українцями, перемінлося в горячу овацію для тих, може одиноких союзників Антанти, які нашим самостійним змаганням є щиро прихильні. В привіті до Жидів підніє, що Українці перші признали самостійність жидівського народу і приняли Жидів, яко рівних співробітників у всіх найвищих урядах і в міністерстві.

Заступник робітництва тов. Пасічник зазначив, що робітники завсіди так як досі спільно з українською інтелігенцією будуть боротися о свою рідну культуру, бо розуміють, що освіта є рівнож їх найбільшою силою.

Студент Ріба, відпоручник Чехів, і студент Куртовіч в імени Югославян заявили свое співчуття і зрозуміння страшного положення Українців, бо їх визвольна борба мала перебіг не менше трагічний. Відпоручник Жидів висказав подяку за справедливе поведення українських властей супротив Жидів і запевнив, то Жиди всіми силами будуть помагати в відбудові української Держави. В дусі рефератів обох головних бесідників збори ухвалили через аклямацію на иншому місці наведений протест.

Ще до приїзду до Італії наших офіційальних представників багато для української справи в Італії зробила пані Бальмен (Липовецька). Коли про Україну ще і не знали в Італії і коли на початку революції, а особливо підчас заключення Берестейського миру Росіяне та Поляки стали ганьбити в пресі Україну, п. Липовецька перша стала на захист України і української справи. З того часу вона виступала в пресі, зносилаь з урядовими особами і скрізь старалась обороняти і підносити нашу справу. Вони багато між иншим зробили для справи наших полонених, захищаючи їх перед урядом і т. и. Дякуючи її клопєтам, почав уряд відріджати

Українців з інших лагерів, почав провадити статистику Українців. Далі в роботі її стали допомагати д. Християн та Гриненко, давні емігранти в Італії. Було засновано потім з цих осіб Український комітет, який вже і репрезентував скрізь і боронив українську справу в Італії. Так що до приїзду офіційальних наших представників був підготований досить ґрунт для роботи. Ці ж особи дуже багато допомогли і роботі нашої Місії, дякуючи своїй мові, обставин і людей, а особливо дякуючи зв'язкам з депутатами журналістами і т. н. Комітет вів широку переписку з полоненими, які звертались до його за інформаціями, порадами і т. н. Ці-ж листи до комітету послужили деяким „представникам“ нашим, як матеріал для докладів про свою „діяльність“ і для службової кар'єри. П. Липовецька переклала на італійську мову Шевченка і інших письменників і таким чином популяризує нашу літературу в Італії. Щоб надати дійсну ціну роботі, треба зазначити, що п. Липовецька і п. Християн не були Українцями раніше, а лише були родом з України. Лише Гриненко є здавна Українець.

❧ ОГЛЯД ПРЕСИ. ❧

Світовий союз держав як товариство взаємного обезпечення проти війни.

Під такою назвою помістив віденський учений др. Карло Мурмельтер в дуже поважному місячнику „Nord und Süd“ статтю, яку реферуємо на доказ того, як розум людський пряцює над розв'язкою тяжкої проблеми, в якій би спосіб раз на засвігди усунути війну. Місячний журнал видає відомий німецький соціолог проф. Штайн, і в ньому поміщується тільки дуже добірні праці.

Автор порівнює війну із грабунковим нападом злодія, який при допомозі влому хоче покористуватися чужим добром. В примітивнім суспільстві, коли то родини жили відокремлені і були тільки якої такої суспільної організації, найбільшу суму енергії отже і найбільше коштів вкладав голова родини на те, щоби забезпечити своє добро перед грабунком. В міру того, як суспільство розвивалося, справа безпеченства переходила в громадські руки. Якась сільська чи мійська громада або наймала нічних сторожів, або члени громади дві — три ночі на рік берігли по черзі добра усіх. З того часу зменшився ризик бути ограбленим і рівночасно зменшились енергія і кошти на утримання безпеченства. Ще далше справу обезпечення перед вломом і крадіжжю взяли на себе товариства, котрі давали відшкодування і котрі, щоби зменшити

свій ризик, вязались з другими, хоч би й заграничними товариствами обезпечення. Така організація приводила за-свігди до подешевіння поліци і тим самим до подешевіння справи публичного безпеченства, котре до того скріплювалось ще діяльністю державної поліції. В міру розвою таких товариств обезпечення перед крадіжжюю і вломом, росло також і число членів, заінтересованих в фінансовій силі і спроможі таких товариств. Такі члени, раз забезпечивши своє майно, не мають інтересу себе взаємно грабувати, бо це відбувалось би на шкідливій для них касі товариства. Представимо собі тепер, що врешті решт всі члени даного суспільства, чи даної пації були би членами товариства і набули би психологію солідарности та почули би безцільність взаємного грабування, то товариства взаємних обезпечень перед вломом і крадіжжюю стратили би свою рацію існування. Їх було б вже не потрібно, бо вони вже сповнили свою громадсько-виховавчу функцію. Одначе такий ідеальний стан при сучасних умовах неможливий. Люде поділяються на таких, що мають що стратити, і на таких, що не мають нічого. Тим останнім немає жадного інтересу вступати в члени товариства, бо голого не обдереш.

Що иншого держави. Кожна з них має щось до страчення, бо немає нації, яка би була позбавлена меншого чи більшого національного майна. Щоби його боронити перед грабунковим нападом лукавих сусідів, кожна держава повинна була до тепер найжати свої грядиці системою твердинь, кожна мусіла побільшувати збройну силу, і кошти національного безпеченства мусіли

з приводу того зростати. Такий інтернаціональний стан і таке вороже відношення одної нації чи держави до другої дуже пригадує примітивний межіндивідуальний стан первісного суспільства, коли то кожний мусів робити свій дім твердиною. В такому первісному суспільстві життя було дуже тяжке.

Остання війна переконала нас, як тяжко її переживати і яким вона є нещастям цілого людства. Тож самотнім способом усунути цю небезпеку і це нещастя є — звязалися усім державам в один всесвітній союз, який мав би своїм обов'язком боронити кожного члена-державу. Це призвело би до подешевіння національно-державного безпеченства, бо інтернаціональне військо, утримуване на спільні кошти цілого світа, мало би настільки сили, щоби присилувати до спокою непокірну націю. Тоді зникли би всі непотрібні зброєння і всі твердині. Коли ж врешті мирна психологія запанує серед націй, то і такого функційного органу, як інтернаціональне військо, не буде потрібно.

Все те безперечна правда. Однак такий ідеальний стан, котрий впрочім можливий до зреалізовання, може настати тільки тоді, коли усунеться міжнаціональну несправедливість, коли кожна нація стане державною. Інакше недержавна нація буде подібна до такої людини, котра не має нічого до страчення і тому не може вона мати інтересу — ставати членом союзу держав, цього товариства взаємних обезпечень перед війною, і старатись буде визволитись з під ярма навіть при допомозі війни.

„Україна“.

Відомий шведський публіцист Генрик Там вмістив в часопису „Svenska Dagbladet“ від 31. жовтня 1919. р. статтю під наголовком „Україна“, переклад якої подаємо.

В щоденних газетах ми дуже часто бачимо відомости про Україну і її народ, які подаються Денікіним і іншими провідниками „білої“ Росії, і в яких останні

оповідають, що ніби то немає жадної української раси, ані української мови, і що українська земля повинна бути частиною Росії. Як тільки Денікінові вдалася перемога в війні, він відразу почав пригнітати Українців і національний рух в той самий спосіб, як це робили найгірші з царських прибічників. Його діяльність мимоволі нагадує слова міністра внутрішніх справ Олександра II. в одному з циркулярів 1863. року: „Ніколи не було, немає і не буде малоруської мови“. В останніх часах насильства досягли кульмінаційного пункту і призвели до одвертої війни межі Денікіним і Українцями, що викликає — великий жаль, особливо через те, що обидві сторони борються проти большевиків.

Про панів типу Денікіна, тих добре знайомих Швеції представників Російської реакції і експанзії, можна цілком сказати, що вони „нічого не забули і нічого не навчилися“. Ми самі маємо досить причин уважно придивлятись до їх способу поступовання; — не забуваймо, що Денікін недавно сказав про Оланд, що цей острів належить до Росії і буде російським, — а тому і в ім'я правди ми повинні реагувати і на слова і на діяльність Денікіна відносно Українців.

Ніхто з тих, хто, як нижче описаний, прожив хоч деякий час на Україні, не може не признати, що народність українська є цілком відмінна від великоруської і має власну мову, а зовсім не, як каже Денікін, діалект великоросійської. Типи великоруський і український цілком різні: перший присадкуватий, незграбний, з блідноватою шкірою, широкими скулами, червоними повіками, сіро-блакитними очима і широкими товстим носом; другий — високий, стрункий, з темноватою шкірою, карими очима, в порівнянні з Великоросом надзвичайно елегантський, навіть в нижчих клясах; у вищих різниця ще більша. Антропологічно можна Великороса зарахувати до типу „самарійського“ з значною підмішкою слов'янського; Українця до „дінарійського“, змішаного з деякими іншими. Проте можна ще сумніватися, до якого типу зарахувати кожного з них, але цілком певно, що різниця між селянином з Московщини і з Полтавщини так велика, як різниця між Шведом і полудневим Німцем. Як велика є різниця типів, я маю дати ось який доказ: В зиму 1918. року я мав можливість відвідати таборів інтернованих в Н. російських жовнів.

Мені сказали, що між ними є три Українці. Двох я відразу знайшов по типу, третього, правда, з початку не здибав і помилково показав, але не на Великороса, а на Турка. По моїм спостереженням, Українці в таборі відрізнялись від Великоросів більшою дисципліною, тай взагалі з ними легше було мати діло, ніж з усіма іншими, що залежить від певних прикмет їх характеру, про які мова буде далше.

Українець не має грубої і неприємної натури Великороса, він робить вражіння людини більш урівноваженої, глибокої і вдумливої, а також і більш спокійної, ніж Великорос, який є дуже веселий одну хвилину, лихий і сумний — другу, дуже ласкавий сьогодні, а завтра готовий на вбивство. Українець є музикальний, романтик і мрійник, менш звертає увагу на практичний бік життя, а ніж Великорос. Ці прикмети суть наслідком української природи: безмежні степи з своїми неясними контурами, з ароматом квіток, веселими полями, з радісним співом птахів, з теплим вітерцем, що несе зі собою музику, з романтичними мрійниками, яким чорна земля дозволяє не вважати на труднощі життя. Коли ідеш вночі, особливо при місячному сяйві, крізь українське село, — з усіх низеньких хаток лунає пісня, цілком особлива мелодією і ритмом, завжди з дуже романтичним настроєм.

Памятаю, як одного теплого липневого вечера співала мені чудова дочка України, нащадок знаного гетьмана Кочубея, пісню, яка в шведському перекладі звучить так: (слідє переклад пісні: „Ой місяцю, місяченьку...“)

Велика спокійність і рівновага українського народу є причиною його нездатності до революційних рухів. Коли в 1905. році Росія була захоплена революцією, центральна частина України залишалась на боці від неї. І новий большевицький рух спотикає на Україні поганий ґрунт.

І зовнішній вигляд сільських будівель відразу показує різницю межі Українсю і Великоросією. Великоросійське село з позбавленими якого будь стілю домами з дерева робить дуже неприємне вражіння, в той час коли українське зі своїми білими тісно посадженими хатинками виглядає приємно і домовито. Українська хата робиться з тинів межі стовпами, покритих глиною і помальованих білою фарбою. Від близьки вона повинна

аж світитися — це є амбіція українського селянина, а як наближується велике свято, то можна побачити всю родину, яка чистить і миє свою хату. Взагалі, завдяки чорній землі більш заможний, ніж великоросійський, український селянин має часто дві-три кімнати і не припускає, щоби родина жила разом з вівцями і свинями.

Що до української мови, то вона ближча до польської, ніж до великоруської. Український селянин розуміє польського поміщика, а не розуміє великоруського, що я сам особисто міг сконстатувати. Можна подумати, що він не хоче розуміти з ненависти до „Москала“, але ні: причина та, що він не знає цієї мови, в чому я сам пореконався. Коли я жив на Україні, я говорив по російськи, але ні селяне мене, ні я їх не могли зрозуміти, за винятком де яких з молодших, які служили в військові і трохи були знайомі з російською мовою.

Заява Денікіна, що немає жадної української літератури, показує тільки незнання їм справи. На українській мові є й белетристика й наукова література, але коли взагалі українська культура не могла ще значно розвинутиись, то причина цього лежить в тому, що царськими указами було заборонено друкувати на українській мові в усякому разі до 1908. року, коли уперше було дозволено видавати українські книжки. Колись в літку 1908. року я оглядав український національний музей в Полтаві з проф. Павловським і доктором Люсіним, як чичероне. Коли ми увійшли до літературного відділу, проф. Павловський вийняв альманах, оглянувся в усі боки й сказав: „Дивіться — це є єдине друковане видання, яке я можу вам показати, а це завдяки проклятій цензурі.“

Що український народ є щось цілком відмінне від великоруського, це є наслідком не тільки його етнографічних особливостей, але й історії. Розслідування з цього приводу лежить по за рямцями цієї статі. Довгий час мав український народ великі зносини зі Швецією і навіть був в союзі з нею. До нинішніх часів живе багато відомостей про Швецію в народній пам'яті, що робить дуже приємне вражіння на Шведа і примушує його з великою цікавістю відноситись до України. І в Полтаві, по над чудовими берегами Ворскли, на зелених холмах, і в золотобаньому „Руському Єрусалимі“ — Кліві, що був заснований ватагсю

Шведа-Варяга Рюрика, і далеко від цих міст, живуть ще спогади про Карла XII. і його жовнірів в казках і піснях, які дуже шануються нащадками козаків-героїв з романтичним авантуризмом в крові.

Багато ще можна було-б привести фактів на доказ різниці межі Українцями а Великоросами, але я обмежуюсь тим, що вище сказано, як задовольняючим; я переконаний, що кожний, хто схоче об'єктивно простудіювати це питання, прийде до тих самих висновків, себ-то, що межі Українцями і Великоросами є глибока різниця що до расових ознак, мови, характеру, народніх мелодій, прислів'їв, домового життя і традицій. І дозволю собі додати зі свого боку: український тип є більш симпатичний. Пригноблений Поляками, потім впродовж двох з половиною століть—Великоросами, Український народ з його великим нахилом до свободи ніколи не припиняв своїх протестів проти переслідування його стремління до національної організації і перешкод його національному розвитку. Через те тепер, коли він стоїть вже біля мети своїх національних домагань, було-б за багато, коли-б вдалося Денікіну і людям того-ж сорту знову натягнути залізне московське кільце на шийку України.

Українські побоювання перед російською реакцією.

Нарікання на західню Європу, котра не хоче допомогти російській демократії.

Україна, як і балтійські держави, боротиметься проти нового поневолення.

Інтерв'ю з українським послом др. Д. Левицьким, вміщене в „Nationaltidende“, „Dagblad“, „Dagens Nyheter“ разом з портретом Посла дня 24. жовтня 1919. року.

З усіх окраїних народів колишньої Росії, які розпочали боротьбу за своє визволення, найбільше надій покладано на Україну,

а це тому, що вона одна так велика і так богата, як всі інші окраїни, народи і землі вкупі — так богата, що Великороси називали „Малу Росію“ раз своєю скарбницею, раз своєю житницею.

У цей мент, коли війна з большевиками наближається до кінця, було для нас особливо інтересно пізнати настрої у тій країні, і тому ми за поясненнями звернулись до тут перебуваючого представника нової демократичної народньої республіки—України, міністра д-ра Дм. Левицького.

Цікавість, яку Данія проявляє до нашої боротьби, дуже мене тішить, і я радо спробую подати Вашим читачам огляд ситуації, котра тепер, правда, є дуже поважною, але не безвиглядною, — сказав міністер.

Від того часу, як вибухла революція на величній просторі колишньої російської імперії, становище не було ще ніколи таке залутане, як тепер, і надія на поліпшення того становища не була ще ніколи меншою, як тепер, позаяк боротьба, котра тепер провадилась між большевиками, з одного боку, та Колчаком, Денікіном, Юденічем, а головню Бермонтом — з другого, не може довести до остаточного супкою.

Боротьба між двома крайньо-протилежащими силами.

Це боротьба між двома цілком протилежними силами. По однім боці — цілковита анархія, репрезентована через великий терор з долу, по другім — середньовічна реакція і жорстокости, як за часів найвищого розцвіту російської реакції. І цілком однаково, яка з цих двох сил вийде переможцем у цій боротьбі: в обох випадках це буде великим нещастям не тільки для російського народу, але і для цілого світу.

Вже раз треба голозно і ясно сказати, що те, що діється на території колишньої Росії, обходить не тільки народи бувшої Росії і не тільки для них має значіння. Інші народи вже таку велику участь брали в тих справах і так сильно в Росії заангажувались, щоб мати змогу вберегти самих себе від наслідків тих подій. Це боротьба між революцією

реакцією, і внаслід її відібеться в цілім світі, хоча і в ріжних формах.

Відповідальність чужих держав.

Треба також раз сказати, яку вину несуть чужі держави за сучасній стан річей у Росії. Вони несуть велику частину відповідальности, і можна спокійно сказати, що без стороннього втручання ситуація в бувній Росії була б багато ближчою до розвязки. Добрій волі чужих держав зліквідувати большевицьку державу стануло, на жаль, на перешкоді цілковите незнання обставин бувшої Росії. На нещастя, чужі уряди інформували бугші царські політики, як Сазонов, Львов та інші. Ці панове мають вправді відомі за кордоном імена, але вони цілком не знають свого власного народу і власне вони вихнули Росію в революцію і анархію.

Стара Росія була величною вязницею для поневолених народів. Половина населення почувала себе цілком безправною, і зараз по вибуху революції всі чужі народи утворили самостійні організми, а як тільки большевики прийшли до власти, — розпочали з ними війну. Ця війна була для них необхідною, щоб не запустити большевицької анархії в своїх власних країнах.

Між усіма тими народами ми, Українці, займаємо найбільше місце, позаяк разом зі Східною Галичиною числимо 40 міль населення. Від першого дня нашої самостійности ми провадимо під проводом Петлюри війну з большевиками і, не вважаючи на те, що наш новоутворений організм є ще досить слабкий, не вважаючи на те, що світова війна нас нілосило знищила економічно, так що наші воляки мусіли битися босі і без амуніції, — мимо цього українські війська могли тримати фронт против большевиків.

Вина староросійських політиків.

Тим військам має Західня Європа завдячити, що большевизм не перейшов границь бувшої Росії. Держави Антанти не дали ніякої допомоги українським військам, бо староросійські політики в Зах. Європі не хотіли охорони свого власного народу перед анархією. Вони не бажали ладу і спокою, вони не бажали дійсно-демократичного устрою державного, вони бажали лиш, щоб Росія і українні держави були поневолені, як і нерід тим. Щоб досягнути цієї мети, вони

весь час представляли нашу боротьбу, як большевизм, а держави Антанти вірили їм, замість самим на місці переконатись про правдивий стан річей. Обовязком тих держав було прийти з помочю демократії, а не Колчакові, Денікінові, Юденічу і Бермонтові.

І в тім лежить велика частина їхньої вини.

Ті генерали зустріли вже в своїм наступі опір з боку увільнених народів, а на російській землі вони стрінуть опір з боку російської демократії. В цей спосіб не заведуть вони ладу в бувній російській імперії і продовжать соціальну боротьбу в безконечність.

Денікін — спора реакції.

Що Денікін — сторонник реакції, то показав він ясно у нас на Україні, де він позамикав українські школи, а в усіх інших проявах народнього життя запровадив далеко гірший режим, чим за часів царату. Претив нього вибухають хліборобські повстання, і він певне не зможе проти цілої людности втриматись.

Українські національні війська в минулім році вже прогнали 300 тисяч Німців з України. Вони за допомогою російської демократії проженуть і прихильників царизму. До згоди між Денікіном і національним-демократичним українським урядом не прийде. Уряд нашої згоди був хотів і післяв навіть своїх відпоручників до Денікіна,^{*)} але Денікін одкинув ті мирні пропозиції в такій брутальній спосіб, на який ви в Зах. Європі не маєте ніякого поняття.

Жорстокости реакції.

В чім полягає суть жорстокости російської реакції — запитали ми д-ра. Левицького при закінченню нашої розмови.

Я вам дам приклад. Реакційний губернатор, котрий в ночі потано став, висилає на другий день самовільно сотні професорів та інших інтелігентів краю до Сібіру, і про них більше нічого не чути. Ми всі залежали від капризу, і ніхто не був певен свого життя. Через це ми будемо боротися з реакцією зо

^{*)} Про несилку відпоручників Українського Уряду до Денікіна у нас ніяких відомостей немає. (Ред.)

всіх сил, і коли Антанта нам не прийде до допомоги через визнання нашої держави і не дасть амуніцію, то ми будемо цю боротьбу провадити самі. Вона тоді буде тільки довше тревати і тільки коштуватиме більше крові.

Крапоткін про російську революцію і інтервенцію Антанти.

Петро Крапоткін, звісний теоретик комуністичного анархізму, проживав до весни ц. р. в одному місточку московської губернії. Звідти написав він дня 28. цвітня листа до свого приятеля Юрія Брандеса, в якому то листі розвиває свої погляди на російську революцію і заходи держав порозуміння в цілі здавлення цієї революції. Як небудь трохи пізно переповідаємо за „L'Humanite“ провідні гадки згаданого листа Крапоткіна.

Крапоткін порівнює нинішню російську революцію з яacobинською революцією (від вересня 1793 до липня 1794 р.) і завважує, що диктаторська метода Яacobинців була ошибкою. Заслугою яacobинської революції було скасування фєвдальних

прав і проголошення політичної рівности прав всіх горожан. Ці дві реформи мали епохальне значіння для Європи.

Большевики намагаються перевести соціалізацію землі, промислу, індустрії і торгівлі, яка є основним принципом соціалізму. Одначе вибраний большевиками метод ділання, шляхом диктатури одної фракції соціалістичної партії — не лише не доведе до цілі, але противно спровадить дику несамовиту реакцію, якої ціллю є відбудування давнього царського режиму.

Крапоткін виступає проти оружно́ї інтервенції Антанти в Росії, остерігаючи держави Антанти перед судьбою німецької інтервенції в Росії (властиво на Україні, — Прим. ред.) в 1918 р.

Держави Антанти, підпираючи Колчака і Денікіна, думають, що піддержують російську ліберальну партію. Одначе це є ошибка, бо які би не були наміри цих двох вождів, — стремління їх приклонників зовсім не є ліберальні. Вони, ці приклонники, бажають привернення монархії та реакції.

Краще нехай би союзники (l'entente), як вже бажають чимсь Росії допомогти, — поратували її хлібом, бо голод гостює в Росії, тай знарядями і машинами, бо продукція застаеться задля їх недостаті,

Замість дипломатів і генералів, — кличе Крапоткін до держав порозуміння, — пришліть нам хліба, машини, знарядя і технічних організаторів, які на протязі п'ять років страшно́ї війни станули Союзникам в так великій пригоді.

На фронтах.

Большевицьке звідомлення з дня 6. листопад. Петроградський фронт: На захід від Гатчини ми підходимо до станції Кікаріно. Вздовж варшавської залізниці нами занято станцію Сіверськую. Під напором ворога ми відступили на правий беріг західної Двини. В Київському районі бої на річці Ірпень. Бої 50 верстов на північ від Чернігіва. В Курському напрямі розбито 3. дроздовський полк. Тіснимо ворога на південь від станції Зміївка. В Вороніжському напрямі ми підвинулись 25 верстов на південь від ріки Дону. Нами з боем занято станцію Таловая.

Большевицьке звідомлення з дня 7. листопада. Завзяті бої 30 верстов на ахід від Красного Села. В. Новоград-Волинському, Житомирському і Київському напрямках нічого особливого, ми заняли Чернігів і Гдовськ.

Большевицьке звідомлення з дня 10. листопад. Фінський залив. Наші успішно ведуть наступ вздовж південного берега копєрської затоки. Наші війська підішли до сіл, що 50 верстов на захід від Кулеметів. Ми захопили кілька сіл 10 верстов на захід від Пскова. Наступаючи далі, ми стоїмо 35 верстов на південь від Нарви. — Київський район: Ми заняли Фастів. Відкинуто ворога на південь. 16 верстов на північний захід від Києва наш панцирний потяг збив дві гармати ворога. В Чернігівському районі бої за переправи через Десну на південь від

Чернигів. В Бахмацькому районі наші війська перейшли на південний беріг Десни. — В Курському районі завзяті бої 5 верстов на північ від Фатежа. Мало-Архангельський район: Ми відсунули ворога на 5 верстов від Мало-Архангельська. — Щигрівський напрям: Наші війська підійшли до річки Сосни.

Критика і бібліографія.

Reino Silvanto. Ukraina ja ukrainalaiset.

(Україна і Українці.)

Гельсінгфорс 1919 р., 194 сторінки з ілюстраціями.*)

Наші відомости про Україну були до цього часу досить туманні і неповні.

В нашій уяві Україна була одною з неясних, віддалених від нашого взору і інтересів, частин роспавшого російського колосьу. Одною з віддалених „окраїнних держав“, які після упадку царизму йдуть до самостійного державного життя. Як би інстинктивно відчуваючи, що наше власне минуле було якимсь чином звязано з судьбою України, ми з напруженням слідували за Українськими подіями по небагатим газетним відомостям. Ці відомости давали нам час від часу окремі факти, сповіщаючи то про боротьбу з большевиками, то про сутички з Деникіном та Поляками, то знову о тяжких зусиллях краю на дипломатичнім полі для того, щоби налагодить свої зносини з сусідами і найперше, щоби здобути міжнароднього признання своєї самостійности. Але звязуюча ці факти нитка зосталась для нас невиясненою. Нам бракувало більш ґрунтовної праці, через яку ми могли би всесторонньо ознайомитись з українським життям та

з українською політикою. Через це треба з глибоким задоволенням привітати появу нової книжки, яка поповнить прогалини в наших знаннях і допоможе нам орієнтуватись в лабіринті українського питання, яке ще недавно здавалось нам заплутаним.

Під керівництвом видатного спеціаліста по знаннях культури славянських народів п. Р. Сільванто ми в лежачій перед нами книзі знайомимось з історією України, з її культурним та партійним життям та з її політичним розвитком останніх років. Ми констатуємо, що ідея про самостійність України не єсть вдумкою вчорашнього дня. Вона жила і виявлялась на протязі століть. За неї боролись, терпіли муки і проливали кров кращі сини краю до самих віддалених поколінь.

В її користь видатні вчені і політики наводили переконуючі докази і факти, котрі безсуперечно дають їй історичне право на незалежність. Натхнені такою ідеєю поети творили чудові, ніжні і глибокі своїми душевними настроями образи, в котрих відбиваються з одного боку безкрайні страждання народу під московським та польським ігом, а з другого — його дорогоцінні ідеали будучини: самостійність та національна культура. Протягом останнього століття в умовах самого тяжкого пригноблення, в кігтях проїзволу російського жандарма, велась самоотвержена робота для врятування національної культури і для підняття національної і політичної свідомости у народа рівнож як і матеріяльного його стану. Офіційна імперіялістична Росія зробила все можливе для того, щоби задавити національний рух на Україні. Боячись можливих наслідків „сепаратизма“ України, вона систематично старалась знищити українські привілеї, її язик, літературу і взагалі всю її національну культуру. Проголошуючи, що Росія „єдина і недеїма“, вона в своїх

*) Рецензію подав проф. Гельсінгфорського Університету др. В. Мансікка.

самодурських приказах дійшла до того, що заборонила українські промови, намогильні написи і навіть заборонила співати народні пісні. В момент початку війни, коли засліплені націоналізмом і жагою здобичі, орди московського війська накинулись на Галичину, українське населення якої, не дивлячись на утиски властью маючих Поляків, зберегло розвинуте почуття національної свідомості. Цей переважно цвітучий край став вповищем небувалого вандалізму великоруських „спасителів“. Грубому проїзволу та жорстокостям не було міри: населення було ограблене, школи і церкви зачинені, і неповинний народ, як череди, був загнаний в самі далекі закутки „Великої Руської Родіни“.

Присуца руським офіційальним колам боязкість „сенаратизму“ перекинулась, як це не дивно, і на ліберальні партії: в цьому відношенні більша частина так званих прогресистів та лібералів включно до соціалістів з трогачим однедушнім підтримують політику правих.

Але не дивлячись на зусилля ворогів і, з другого боку, на вороже відношення до всього українського з боку Поляків в Галичині, ідея за автономію і самостійність України за останні десять років здобула численних собі поборників. В теперешній момент, коли українське питання знаходиться в найбільш критичному стані, вона входить в програму всіх партій країни, вимагаючи собі незалежності. Українці крім свого історичного права вказують на свої расові окремішності, відділяючи їх від великорусів, на свій язик, на етнографічні різниці (одежа, будівництво і т. п.), і на риси свого національного характеру.

Книга п. Сільванто, написана яскраво і з глибоким знанням справи, дає по всім цим питанням повні, вичернуючі відповіді. Проїнятий цілою книгою дух відбиває глибокою симпатією до багатого стражданнями і разом з тим багатого обдарованого народу. Вона

приваблює до себе і читача, котрий не може не приєднатися до викладеного в кінці книги побажання, щоби Україна „в найближчій часі відродилась з руїни і з багато политої кров'ю землі і станула би Самостійною Республікою, для чого вона має певні передумови природи та історії, свою велику, другу або третю в Європі, одноцільну територію, в якій Українці в багатьох місцевостях дають цілих 100%, численне населення, по кількості іносте в Європі, свій власний признаний окремий від великоруського язик, свою автокефальну церкву і свою власну культуру, котра свій початок веде від древнього Київа, і, що найважливіше, прекрасні умови здорового самостійного життя.“

Ми бажаємо, щоби ця книга послужила й основою для будущего культурного звязку між Україною та Фінляндією, двох стран, найближче минуле яких має багато спільних точок і будуче яких веде до загальної цілі геть від Москви.

Др. В. Мансікка.

Вийшли з друку:

- Alexander Choulguine: De Oekrainsche Problemen. Гага 1919. Стор. 328. Карта України. Ціна 0'30 f. Видання Укр. Прес. Бюро.
- Reino Silvanto: Ukraina ja ukrainalaiset Helsingissä 1919. Вид. Otava. Стор. 194.
- Часопись Міністерства Беларускіх, спрау No. 1. Коуна-верасень 1919. Кошт. 4. аукс.

ВОЛЯ

ТИЖНЕВИК

А. Хомик.

Соціалізм і Схід Європи.

II.

Європейський схід, який до недавна здавався монолітним і одноцільним з національного боку, показується тепер національною мозаїкою. Безперечно найбільш чисельною етнічною масою на Сході Європи являється славянське східне плем'я: Москалі, Білорусини й Українці, котрих офіційна наука, що стояла до послуг автократизму, причисляла до одної і тої самої „русскої“ нації. Щоби витворити ілюзію „єдінства руссаго народа“, уживано варварських методів русифікації, котра нестерпним тягарем спала особливо на „славянських братів“. Про український і білоруський народи уміла офіційна наука поширити в Європі думку, — „што не било, нет і бить не может“, і всякі зусилля українських і білоруських діячів розбивались о холод не тільки носителів європейської реакції, але навіть о скептицизм соціалістичної думки. І це цілком зрозуміле з погляду марксизму. В „Капіталі“, в „Комуністичнім маніфесті“ Маркса, в „Соціальной революції“ Кавтського трактується робітничі маси, як складову частину машиново-промислової продукції, а не як живі сотворіння, котрі і думають і почувають. Марксизм з цього боку — наука жорстока і нелюдська, бо вона цілком не бере під увагу оцього національно-психологічного моменту, котрий не менше, як бездумна і мертва матерія, являється могором великих історичних подій. На самім початку свого існування марксизм реферував присуди цілим етнічним масам за їх ніби то реакційність. Звідцілья походить той соціалістичний психоз, який довгі літа панував серед марксистів. Підкреслювати свою національну приналежність уважалось з маркістського погляду реакційністю, оборона проти національного утиску уважалась шовінізмом, реклямація національних прав була історичним пережитком.

Марксисті самі того не добачували, що таке ігнорування національно-психологічного моменту тільки шкодить справі соціалізму і дає козирі в руки інтернаціональному капіталові, націоналістичному імперіялізмові і мілітаризмові. Найкраще це показується в відношенню до поневоленних націй. В міжнародних соціалістичних конгресах брали до війни участь тільки соціалісти державних націй, або тих націй, котрим признано право на національну державність (Поляки). Не до-

пущано на такі конгреси Українців, Литовців, Латишів, Естонців, навіть Жидів, як самостійні національні групи, і дораджувано їм приєднуватись, як секції, до польської, чи то російської групи. Таке ігнорування національного моменту з боку західньо-європейських соціалістів підривало тільки повагу соціалістичної теорії у поневоленних народів. Виходило таке, що серед тих націй, котрих доля позбавила державної самостійности, не може бути соціалістичного руху, а коли він і є, так він мусить мати національну закраску пануючого народа, буржуазія і феодальні кола якого експлуатують також з економічного боку поневолені нації. Такий нічим необґрунтований погляд, така нерозумна тактика з боку соціалістичного інтернаціоналу гальмувала тільки соціалістичний рух серед поневоленних націй, сіючи недовіря до самої соціалістичної думки. Заперечення національної індивідуальности поневоленої нації з боку соціалістичного інтернаціоналу, а коли не заперечення, то ігнорування, будило реакцію серед її пролетарських мас і зближало їх до фрагментів її національної буржуазії. На місце загально-пролетарського єдиного фронту в боротьбі за соціалістичні ідеали повстав цілий ряд національних фронтів, так що гасло: „Пролетарі всіх країв (sic) єднайтесь“, ставало недосяжною мрією і було тільки фікцією, з якої насміхався тільки інтернаціональний капіталізм і мілітаризм. За прикладами тут не потребуємо шукати. Ігнорування національно-психологічного моменту з боку пролетарського інтернаціоналу розсварило між собою маси польського й українського пролетаріату в Росії, чеського й німецького пролетаріату в Чехії, і створило такий невідрадний стан, що в деяких питаннях був н. пр. др. Крамарж ближчим і ріднішим для чеського пролетарія, як німецький товариш.

Ми далекі від того, щоби робити докори західньо-європейському марксизмові. Він повстав в країнах, в яких не було національного поневолення, в країнах так сказати-б національно ситих, а відома річ, що ситий голодного не знає, одначе приходиться зайвий раз з цілим натиском підкреслити, що занедбаня національного моменту з боку марксизму приносило шкоду не тільки пролетаріатові поневоленних, але також і пануючих націй. Відомо, що експлуататором пролетарських мас являється буржуазія, серед котрої дуже модним був національний шовінізм, або інакше, — зоологічний націоналізм. Боротись з ним було обов'язком міжнародного соціалізму, одначе паперові бомби і гроші не могли йому задати серйозних ран. Самою негачією ніколи нічого не досягнеш. Тож обов'язком було інтернаціонального соціалізму поставити на місце зоологічного руйнуючого націоналізму націоналізм здоровий пролетарський. Цього зроблено не було, і ця обставина гальмувала визволення з під економічного гніту пролетарських мас навіть пануючого народа.

Не можна сказати, щоби не було серед теоретиків соціалізму спроб виповнити оцю люку. Першим соціалістом, який посвятив цій справі ціле своє життя, був визначний український учений і публіцист

Михайло Драгоманів, одначе його не вважають марксистом, і на його голову сипалось в продовж його життя багато наклепів. Інтересно також, що Михайло Драгоманів і українські соціалісти поширили базу соціалістичної агітації. Відомо, що марксисти зайнялися пропагандою тільки серед фабричного пролетаріату, занедбуючи земельний пролетаріат і дрібніше селянство. Таке занедбання на заході і в центрі Європи широких селянських мас кинуло їх в обійми клерикального ультрамонтанізму. Українські соціалісти усі свої зусилля звернули на організацію широких селянських мас, щоби приєднати їх для соціалістичної ідеї і видерти їх з під впливу ультрамонтанського духовенства, котре, як відомо, усе стояло на службі експлоататорів. Розуміється, що українські соціалісти, які навіязували нитку драгоманівської традиції, поширюючи і поглиблюючи його ідеї, мусіли, з природи річи, звернути увагу не тільки на економічну, але також на національну експлоатацію з боку чужонаціональної буржуазії і феодальної аристократії, і їм удалось звязати соціальне й національне питання в одну нерозривну цілість і стати тим революційним тараном, який розбиває трони і нищить до щенту імперіялізм.

Революція на Сході Європи отже уміла притягнути на свою службу національне питання, і в тім лежить її велика заслуга перед інтернаціоналом. Розуміється, що провідником національно-соціальної революції на Сході Європи не міг бути ніхто другий, як український народ. Не міг ним бути московський народ, а ось з яких причин: московська нація була на протязі віків сита з боку національного. Коли там повсталала боротьба, так її спричинили тільки соціальні, а не національні противенства. Московська нація, маючи свою державність, поклала собі за завдання — знищити свою буржуазію і свою велику земельну властність. Ані буржуазія, ані дворянство не ображали національних почувань московської нації. Ці вищі класи експлоатували її тільки економічно. Що иншого, українська нація. Її революційне завдання було далеко тяжче. Їй треба було побороти буржуазію і великоземельне дворянство, котре, експлоатувало її не тільки з економічного погляду, але також було могутнім знаряддям національно-культурної експлоатації, національно-культурного гніту. Як би соціалістична думка, особливо марксизм, був взяв під увагу побіч економічного також національно-психологічний момент, то, звичайно, завдання українського народу було би улекшене. Одначе нерозуміння революційної сили національного почування було гальмою для економічного визволення. Проти українських визвольних змагань станули не тільки буржуазія. Помилково добачуючи в національним моменті українського руху елемент реакції, або уважаючи національне визволення річчю маловажною, або такою, що не дається вбрати в рямці наукового марксизму, соціалістичний інтернаціонал глядів з недовірям на визвольний український рух і більше симпатизував з московськими інтернаціональними ортодоксами. Ця симпатія „вірним“ московським марксистам, таким як Алексінський, Бурцев, Плеханов, Чернов, Русанов і другі, які показали нічим иншим,

як соціяль-імперіялістами (слова „соціяль-патріот“ами не вважаємо образливим, оскільки соціяліст бажає добра своєму пролетаріатові без шкоди для пролетаріату другої нації), давала їм тільки моральну підтримку і неначе санкціонувала ті нападки і ті наклепи, які сипались і сиплються на голову української нації.

Сполука національного і соціального моменту в українським визвольнім руху підвищила тільки революційний настрій пролетарських мас на Сході Європи. Україна, котра перша зрозуміла, що без національного визволення не можливе визволення соціальне, дістала велику притягаючу силу. Український народ, маючи змогу висловити свою волю, не обмежився тільки плятонічною заявою, що він визнає право народів на національне самовизначення, але почав переводити його в практиці. Відчуваючи довгі віки весь тягар національного гніту, український народ, як національно голодний, зрозумів вагу національного почування і побіч визволення соціального поставив також як не менше завдання визволення національно поневольних націй. Дальше український народ, на протязі віків спролетаризований і визискуваний чужою і зденаціоналізованою буржуазією і феодалами, перший зрозумів, що національний утиск перш за все відчуває виключно тільки пролетаріат — земельний в першій мірі — бо буржуазія „для панства лукавого, для лакомства нещасного“ дуже скоро погоджується з чужим пануванням, як тільки це панування забезпечить ї матеріальні користи. Плодотворний законодавчий період першого революційного парламенту, Центральної Ради, ясно показує стремління української нації. Бажаючи для себе права на культурно-національний розвій і на політичну самостійність, українська нація не відмовляє права на самовизначення не тільки народам, що живуть по за межами української території, але також і тим, що живуть на українській землі. Закон про національно-персональну автономію являється першою спробою усунення національної несправедливости. І дивна річ. Кожний раз, як в Києві запанує тимчасово чи то ультра ліва влада большевиків, чи ультра права — гетьманців або денікінців, вона не має нічого иншого до роботи, як тільки скасувати організацію пролетаріату на національнім ґрунті. Так большевики, як і праві, касують закон про національно-персональну автономію: перші тому, що вони, як марксісти, вважають національне почування пережитком історії, другі тому, що не дозволяють другій опріч московської пануючої нації права на самостійний розвій. І в тім випадку лівий екстрем стрічається з правим, бо вони оба спіраються на нетації національного почування.

Цей дрібниці не добачує одначе західньо-європейський пролетаріат. Не дасться заперечити, що французькі, англійські, німецькі, італійські і швейцарські соціялісти, яким імponує грандіозний революційний рух московського народу, залізна консеквенція в проведенню в життя комунізму з боку большевицьких провідників, симпатизують з советською владою. Одначе вони повинні застановитись над одним

дивним явищем і завдати собі питання, чому влада советів не може вийти по за етнографічні межі Московщини. Невже поневолені інородчеські маси менше спролетаризовані, як маси пануючого московського народа? Невже на Україні, на Кавказі, в Литві, Ляtvії, Білій Русі, Естонії, Азербайджані, Грузії, Арменії менша соціяльна нерівновага і менша експльоатація? Чому-ж ці народи так енергійно опіраються большевізмові, чому вони не хочуть стати на ґрунті третього московського інтернаціоналу?

Ми постараємось відповісти на ці питання. Інородчеські маси далеко більше спролетаризовані і спавперизовані, ніж московські. На суходільнім балтійсько-кавказькім мості витворився дуже сильний безземельний аграрний пролетаріят, який налічує від 15 до 20 відсотків усієї людности. Розуміється, що на інородчеських землях мусів бути далеко більший економічний визиск з боку місцевої буржуазії і землевласницького феодального клясу, як на Московщині. А що ці народи так енергійно опіраються большевізмові і диктатурі пролетаріяту, так це тому, що, принайменше на інородчеських землях, цей пролетаріят зденаціоналізований і являється мимовільним знаряддям ненависної всім інородцям русифікації. Ці мійські пролетарські маси на інородчеських землях, що правда, не мають національного почування, але формально вони московські. Мійський пролетаріят на інородчеських землях набув тої самої культури, яку має місцева буржуазія і феодальний кляс, котрі стоять на ґрунті всеросійської державности і тому заперечують самоістнування кожної інородчеської нації зокрема. Тому, що місцевий зденаціоналізований мійський пролетаріят в великій своїй кількості не має національної свідомости місцевої нації, а навіть до національних стремлінь місцевої людности відноситься ворожо, то повстають площі тертя між мійським і сільським пролетаріятом, що розбиває тільки революційний фронт, і настає формальна війна між містом і селом. І поки ця національна перешкода, поки ці національні непорозуміння між мійським і сільським пролетаріятом не будуть усунені, поки мійський пролетаріят не зрозуміє національних стремлінь сільського пролетаріяту і біднішого селянства, не може бути на Сході мови про створення міжнароднього інтернаціоналу.

Західні ліві соціялісти, які стоять на ґрунті третього інтернаціоналу, не можуть зрозуміти ваги національно-психольогічного моменту. Коли вони вступають, як члени, в третій московський інтернаціонал, то вони вступають сюда з виразною національною фізіономією, як члени нації свободної, визволеної, на національну свободу котрих ніхто не посягає. Східньо-європейські нації, які довгими віками були забуті, приглоблені, визискувані і ображувані в своїх найдорожчих національних почуваннях, щойно тільки стають націями, кристалізуються в зажерливій боротьбі з реакцією, яка хоче тримати їх дальше на становищі робочої худоби, і з московським большевізмом, який ображує національне почування, накидуючи їм свою волю, так довго не можуть кинути зброї з рук, як довго зажною нацією не

тільки в теорії, але і на практиці не буде визнане право на національне самовизначення.

І поступаючи так, східньо-європейські нації не тільки не шкодять справі соціалізму, але навпаки прискішують його тріумф, бо без національного визволення немає економічного визволення міжнародного пролетаріату. Інтернаціонал можуть творити не людські індивідууми тільки, як перше думано, але нації, як вищі соціальні одиниці. Як довго культурні нації не з'організуються як національно-державні одиниці, як довго не зникне національна нерівність, так довго не може бути мови про будову інтернаціоналу. Визволюючись, поневолені нації *ipso facto* будують інтернаціонал, що полягає на абсолютній рівності і справедливості. Ця віра і це переконання, які знайшли свій яскравий вислів на Сході, повинні проникнути в душі інтернаціональної демократії і стати інтернаціональним надбанням так само, як таким надбанням стала релігійна толеранція, свобода наукового дослідження і право людини. Тільки тоді людство піднесеться на вищий щабель свого розвитку і настане краще життя.

Проф. Станіслав Дністрянський.

Самовизначення народів.

II.

Національна ідея йшла походом із заходу на схід. Та як воно буває у розвитку всіх провідних суспільних ідей в історії людства, так і національна ідея мала з почину ідеальні форми та моральні вселюдські основи, але вона захопила невдовзі так далекі круги, що її первісний характер, змагаючий до висвободження народів з під державного імперіялізму, затратився, та почалися опісля покликувати на неї широкі народні круги, щоби оправдати свій імперіялізм супроти других. Доки Німеччина і Італія вели національну боротьбу за злуку всіх народніх елементів у одній державі, доки Греція і другі балканські держави шукали оружного порішення, щоби висвободитися з під турецького ярма, доти зберігали вони національну ідею в повній чистоті, не доторкаючи свободи других народів. Та, на жаль, ця ідеальна струя не тривала довго. Навіть ті народи, що самі мусіли здобувати собі свою свободу, забули за це скоро, якщо прийшли до повної державної влади, та почали давити другі народи, шукаючи оправдання, мовляв, в національній ідеї, котру вони толкували тільки на свою користь, щоби покривати той самий імперіялізм, проти якого вони спершу самі боролися. У багатьох народів набирає національна ідея заборчого характеру — вона стає, так сказати, націоналістичною, значить, змаганням до влади не лише в природних границях свого народу, але й над другими народами, виключаючи цих останніх від права на свободний політичний розвиток.

Таку націоналістичну ідею бачимо на пр. у Німців з огляду на французькі і польські землі їхньої держави, в Австрії з огляду

на південних Славян, на Угорщині з огляду на всі неугорські народи, у балканських народів поміж собою, у Поляків супроти Українців і т. д. Та-ж сама націоналістична ідея піднеслася в другій половині 19. віку і в Росії. Російський абсолютизм не допускав в рамцях царистичної держави поодинокі народи Росії до яких небудь політичних прав, тому національна ідея не могла там розвиватися у своїй чистоті в таких формах, як деінде в Європі; поневолені народи мусіли шукати в революційнім руху, подекуди й за границями, своєї опори. Натомість націоналістичний рух проявився якраз в урядових російських сферах дуже сильно. Він виступив з негачією всіх неросійських народностей і з далеко ідучими заборчими плянами супроти чужих держав. І так російські націоналісти, що признавали тільки „єдину неделіму“ та відмовляли Українцям навіть назви осібного народу, посягнули у своїх плянах і по Східню Галичину, яка находилася під правлінням Австрії; вони проголосили також право Росії на Угорську Русь — а на Балкані піддержували політику повної гегемонії над новими балканськими державами.

Цим чином захопила націоналістична ідея у своїй шовіністичній формі дуже широкі круги в Європі, та приготовлявся ґрунт до великої оружно́ї боротьби. Заборчість цих кругів викликувала природно оборону поневолених народів, та у цих останніх прийнялася первісна національна ідея у своїй чистоті, котра жадала свободи і рівності для всіх народів, значить і для себе.

У світовій війні станули ті дві ідеї проти себе; вона почалася під кличем розв'язки національного питання в Європі.

Царська Росія виступила з жаданням прилучення Східньої Галичини на основі націоналістичного проблему, між тим коли Франція жадала звороту Альзакії і Лютарингії на основі національної ідеї. Крім цього станула Англія з Францією в обороні „малих націй“ на Балкані, з осібно в обороні Сербії і Чорногори, та старалися придбати до свого союзу також Болгарію і Грецію. Вкінці прилучилася до тридержавного союзу й Італія та жадала не лише передачі італійських земель від Австрії, але також сумежних німецьких і південно-славянських областей.

Так бачимо вже по сторони Антанти представників націоналістичного напрямку разом з представниками чистої національної ідеї. Про те зараз із самого почину війни висунулася на перший плян чиста національна ідея — що правда, несміло, під формою ревіндикації Альзакії і Лютарингії з одного боку, а „охорони малих держав,“ н. пр. Сербії, Монтенеґро і т. д. з другого боку. Вона виступила по сторони тридержавного союзу, тому що центральні держави, с. т. Німеччина, Австрія і Угорщина не признавали поза державними народами ніяких національних прав иншим народам. Але з огляду на велику союзницю Антанти, Росію, не зважився тридержавний союз перед російською революцією виступити явно з програмою чистої національної ідеї в цілій повноті. Перед революцією говориться тому про „охорону малих націй,“ але ніде не стрічається

ще слова про „самовизначення народів.“ Навіть Вільсон, який завчасу виступив з високопарною мировою програмою, не згадував у початкових своїх нотах про „самовизначення народів,“ та ще в його ноті з 18. грудня 1916 читаємо лише про жадання „забезпеки прав та привілеїв малих держав.“ У відповіді на цю ноту з 12. січня 1917 зазначив тридержавний союз, що він веде війну „щоби висвободити Італійців, Славян, Румунів, Чехів та Словаків з під чужого ярма.“ Але й цею заявою не висказано ще загально всього того, що міститься в ідеї свободи та рівності всіх націй.

До цього могло прийти аж тоді, коли в Росії упав царат, а з ним ідея заборчости супроти інших народів. Щойно російська революція видвигнула саму ідею в повній чистоті — щойно вона найшла й відповідну назву для цієї ідеї, назву народнього самовизначення кожної нації.

Тому — хто хоче пізнати правдиву суть народнього самовизначення, мусить вийти із тих принципів, які про це право проголосила російська революція. Висказали їх представники двох республік, які оснувалися підчас війни на основі народнього самовизначення, а саме Російської і Української Народньої Республіки.

Російське правління проголосило ці принципи з нагоди мирових переговорів у Бресті. Ось вони:

1. Не вільно насильно лучити зі собою тих земель, які забрано щойно підчас війни в посідання.

2. Тим народам, що етратили свою самостійність у цій війні, повертається їхню політичну самостійність в повнім обемі.

3. Усім національним ґрупам, що перед війною не були самостійні, запоручується право рішати про свою приналежність до цієї чи другої держави, або про свою державну самостійність, шляхом народнього збору (референдум). Цей народній збір слідує так уладити, щоби була забезпечена повна независимість голосування для цілого населення дотичної області, вчисляючи також виселенців і збігців.

4. На областях, де є мішані народности, треба завести охорону права меншости шляхом осібного закона, який має меншостям забезпечити самостійність їхньої національної культури та, оскільки це практично можливо, також право автономної управи.

Рівночасно проголосив Український Генеральний Секретаріят іменем Української Народньої Республіки в „ноті до всіх воюючих і неутральних держав“ з дня 11 грудня 1917 р. ось які принципи:

1. Заключений між всіми державами мир повинен бути демократичний, повинен забезпечити кожній, навіть найменшій, нації в кожній державі повну волю нічим необмеженого самовизначення.

2. Для установи можливости правдивого вислову волі народів повинні бути установлені відповідні ґарантії.

3. Тим самим жадні анексії, себ-то насильне прилучення або передача тієї чи иншої частини території без згоди на це громадян — неможливі.

Як бачимо, російська революція звязала поняття народнього самовизначення дуже тісно з виключенням всякої анексії.

Почавши від хвилі, коли російська революція проголосила принцип самовизначення народів, стрічаємо це поняття на цілому політичному овиді світової війни. Перш усього присвоюють собі його представники тридержавного союзу та голосять у всіх своїх політичних заявах, що вони жадають народнього самовизначення для всіх народів; бачимо це поняття також у звісних 14 точках Вільсона, в яких він поставив основи будучого мира; але не досить того — ми бачимо їх також у всіх програмах тих народів, які оставались ще під чужинецьким ярмом центральних держав.

Під цим кличем побідила Антанта; під цим кличем заключено спершу перемир'я а опісля й мир з Німеччиною і Австрією.

Так побідила національна ідея в противности до націоналістичної.

Але якщо прийшло до переведення ідеї народнього самовизначення, не переведено її, на жаль, у цілій повноті. Покликуючися на неї, прилучено назад Альзацію і Льотарінгію до Франції, запоряджено плебісцит на Шлезку, прилучено італійські землі колишньої австрійської монархії до Італії, розбито Австро-Угорщину на поодинокі національні держави, а саме: Юго-Славію, Чехію, Німецьку Австрію; сотворено Велику Польщу і Велику Румунію — але рівночасно заведено багато дечого, що вказувало на те, що давня націоналістична ідея зі своїм змаганням до заборчости не перестала існувати і що вона в богатых випадках находить у представників Парижської мирової конференції своїх приклонників. Сюди належить на пр. хвилева окупація надренських земель через французьку управу, приділення неіталійських земель давньої Австрії Італійцям, поміч Полякам у занятті Східньої Галичини, поміч Денікинові у борбі проти Українців, прилучення Підкарпаття до Чесько-словацької держави і т. д. Та коли саме під теперішню пору Парижська мирова конференція не тільки що не признала українському народові права на самовизначення, але передала Польщі Східню Галичину під цивільну управу, — то проявила цим дуже виразно, що вона не до всіх народів прикладає право на самовизначення, а натомість деяким упривілейованим народам дає можливість переведення заборчої політики супроти других народів.

Всеж таки не рішила Парижська мирова конференція покищо прилучити Східньої Галичини до Польщі, тільки припоручила Польщі цивільну управу з тим, що про дефінітивну принадлежність має по роках порішити плебісцит — але справу відіслано на протест Поляків назад до комісії, та небезпека повного прилучення Східньої Галичини з виключенням плебісциту зависла дуже поважно над українським народом, що у значній більшості замешкує Східню Галичину і зносить великі терпіння під польським ярмом. Та справа була би давно порішена на некористь українського народа в Галичині, коли б до протесту українських делегатів у Парижі не були прилучилися російські „делегати“, які зголосили свої права до Східньої Галичини.

„Російська делегація“ Парижської конференції стоїть на становищі „єдиної неделімої“ Росії, — і якраз у тім лежить ключ до того становища, яке заняла Парижська конференція супроти цілого східнього питання. Тут не має, на думку Парижської конференції, рішати проблем національного самовизначення, — тільки та обставина, що Росія була союзничкою Антанти, та що Парижська конференція хоче допомогти відбудувати її, по можности, в первісних границях, не торкаючи давньої єдності колишньої Росії. Тому й не хоче Парижська конференція визнати ні самостійности України, ні самостійности інших народніх держав на області бувшої російської імперії, з виїмком одної Польщі, значить: ні Литви, ні Білоруси, ні Естонії. До цілого Сходу Європи не прикладається проблему народнього самовизначення, тільки давню імперіялістичну систему, наче б в Росії панував давній царизм та не було ніколи великої російської революції.

Та якраз тому в границях колишньої Росії ведеться дальше борба проти реакції, щоби зберігти революційні здобутки, а з осібна — право народів до самовизначення. На чолі боротьби за національне висвободження стоїть увесь український народ, та він не бореться за ніщо друге, тільки за те саме, за що велася всесвітна війна, яка закінчилася побідою чистої національної ідеї. Тому, хочби як довго прийшлося українському народові боротися за своє визволення, останній вислід цієї боротьби не може бути чейже инший, як вислід всесвітної війни для інших народів Європи. Чиста національна ідея мусить побідити, та український народ мусить доборотися свого права на народне самовизначення.

Перша Державна Нарада.

(Від власного кореспондента.)

Проголошена Українською Директорією думка про парламентарний лад у нашому внутрішньому життю починає поволі переходити у життя. Правда, момент той, коли то Україна матиме свій власний парламент, зложений із вибранців народу, ще далеко перед нами. Умовини військового життя не дозволяють тепер ні на правильне переведення виборів, ні на організацію парламентарного життя. Однак Директорія У. Н. Р., щоби вже тепер мати змогу прислухатись до голосу українського громадянства, рішила на своєму засіданні 22. жовтня с. р. скликати першу Державну Нараду, на яку запросила 1. Раду Народніх Міністрів, 2. Уряд З. О. У. Н. Р., 3. трьох представників Буковинської Національної Ради, 4. по три представники від с.-д., с.-р., Селянської Спілки, с.-ф., нар. республіканців, селянських с.-р, галицьких с.-д., радикалів і нац.-демократів, Бунда, Поалей-Ціон і Фольксспартай, 5) по одному представникові від поштово-телеграфної спілки, залізно-дорожньої спілки, дальше кооперативних організацій, земства, міської управи, учительської спілки, товариства економістів і Союзу Українок.

Державна Нарада відбулася 26. жовтня, а головним завданням її було обговорити сучасне становище України і взаємовідносини між урядом Наддніпрянщини й Галичини. В нарадах забирали голос представники обох урядів і громадських та партійних організацій і виявили повну консолідацію українських сил, велике зрозуміння ваги моменту, який переживає український народ, та почуття відповідальності керовників української політики за будучність українського народу. Усі погодились з тим, що найважливішим завданням теперішньої нашої політики являється здобуття самостійності Української Народньої Республіки. Перед тим завданням повинні уступити усі інші питання нашої внутрішньої та зовнішньої політики.

Найбільш важними промовама оказались промови прем'єра міністрів Мазепи й Головного Отамана Петлюри. Прем'єр міністрів висловлює радість, що з дискусії виявилось те, що усі наші партійні групи й організації у своїх промовах виказали, що їх різнять тільки деталі, що до методів і тактики уряду в забезпеченню самостійності Українській Республіці. Вони визнають потребу консолідації усіх сил українського громадянства та війни аж до остаточної перемоги над ворогами нашої держави. Між ними усіма панує єдність думки і всенародньої незломної воли.

У дискусії підношено потребу реорганізації наших народніх самоврядувань та заведення парламентаризму на Україні. Прем'єр з радістю констатує, що погляди уряду на ці питання вповні сходяться з бажаннями народніх мас, і уряд намітив вже певні позитивні заходи, які однак через події на фронтах, не можна покищо перевести в життя. Як тільки однак ситуація на фронтах буде вияснена, буде перевибрано Народні Управи і здійснено ідею парламентаризму.

Вичікуюче становище деяких наших партій до сучасного уряду прем'єра не дивує. Він розуміє, що громадянство вимагає від уряду діл, а не слів. Діяльність сучасного уряду йде під гаслом придбання для державного будівництва усіх демократичних так українських як і неукраїнських кол. Уряд докладає всіх заходів, щоб це перевести якомога скорше в життя, і він певний, що вкортці це буде досягнуто.

Сучасний український уряд у своїй більшості соціалістичний. Він веде щиро демократичну політику на зразок західньо-європейських соціалістичних урядів. Своєю політикою, яка не хитається ні вправо ні вліво, а придержується золотій середині європейського демократизму, уряд досягнув максимум державного правового порядку, який при теперішніх умовах можна було досягнути. Він довів до великого напруження народню активність у боротьбі з ворогами і здобув Україні симпатії європейської демократії, чого доказом є постанова Люцернської Соціалістичної Конференції про визнання самостійності України.

Рахуючись з реальними фактами міжнароднього життя, український уряд у своїй закордонній політиці увійшов на шлях порозуміння з тими народами й державами, які або безпосередньо заінтересовані у самостійності У. Н. Р. або вважають

визнання нашої незалежності актом міжнародної справедливості і європейської рівноваги. Із тих реальних міжнародних умов і випливає наше порозуміння з нашими найближчими сусідами — Румунією й Польщею.

Наше відношення до Антанти опирається на тому, що уряд вірить, що в усіх членах антантського бльоку є безумовно щирі симпатії до України. Не є виключене, що навіть і ті держави, які сьогодні активно підтримують Денікіна, переконаються про тверду і рішучу волю українського народу — скинути з себе московське ярмо, і вони тоді погодяться з фактом самостійності Української Народньої Республіки. Курсом нашої внутрішньої політики, більше або менше лівим чи правим, європейські держави цікавляться мало, і певно, що тією мірою не мірятимуть своїх до нас симпатій чи антипатій.

Відношення нашого уряду до уряду З. О. У. Н. Р. є вповні ясне. Прем'єр стверджує ще раз, що між обома урядами панує цілковите порозуміння й згода що до найвищої мети нашої національної політики, а малі різниці поглядів на деталі тактики ніяк не можуть бути причиною яких небудь небажаних наслідків чи непорозумінь. Форма краевого уряду З. О. У. Н. Р. належить до компетенції галицького громадянства, й воно розв'яже її в відповідній час звичайним парламентарним шляхом. Колиж дивитися на Галичину зі становища закордонної політики, то уряд розглядає це питання тільки з пункту цілості й етнографічної єдності земель Соборної України.

Сконстатувавши вкінці великий зріст наших національних сил, прем'єр взиває усі партії до напруження усіх сил, для організації народніх мас. Із дискусії виявилось, що усі представники організованих кругів нашого громадянства глибоко вірять у щасливе закінчення нашої визвольної боротьби, а коли ця віра переміниться в живі діла, Україну чекає світла будучність.

Головний Отаман у своїй промові заявив, що Уряд твердо стоїть на ґрунті останньої деклярації про заведення на Україні парламентаризму на широких демократичних підвалинах. Події на фронті не дозволяють поки що перевести цю ідею в життя. Щоби однак вже тепер підготувати ґрунт для нормальної парламентарної діяльності, Український Уряд скликав отсе першу Державну Наряду, щоби обмінялись думками з представниками народу у найважливіших політично-державних питаннях. Державна Наряду матиме нераз ще змогу зустрінутися з Верховною Владою і Урядом, аж доки її не заступить Український Парламент.

В об'єктивній критиці взаїмновідносин між обома урядами Наддніпрянщини й Галичини Головний Отаман бачить у принципі волю всього громадянства, яку обидва уряди здійснили вже в практиці, а якою є тісне порозуміння і об'єднання усіх на користь цілого українського народу, на спільне добро Соборної України. Найважливішим кроком для цього є органічне об'єднання обох наших армій. Перші кроки задля цього зроблені вже Штабом Головного Отамана. Скла-

дено окрему комісію для вироблення статутів однородної організації, утворення одного командування і одного керуючого центра, яким буде Військове Міністерство. Це органічне об'єднання зміцнить боєві сили нашої армії і стане їй в допомогу при виконанні покладених на неї великих історичних завдань.

Оцінюючи успіхи нашої роботи коло зміцнення здобутих нами прав на національно-державне життя, Головний Отаман пригадав ті недавні ще часи, коли то невеличка громада ідеалістів приступила до титанічного діла — утворення нації та держави. Майбутні історики з безмежним пієтизмом аналізуватимуть колись те святе безум'я, з котрим наші герої та політичні діячі почали класти підвалини нашої державности. Наші ворогі затьмили нашу національну фізіономію, вирвали з нашої пам'яті нашу історичну традицію, загубили наше національне ім'я, ограбили нас з усіх матеріальних і моральних ресурсів, оставили нас без народу, — і ми утворили те, в що самі навіть боїмось повірити, те, на що з подивом дивиться весь культурний світ. За два роки революції ми зробили те, що другі народи роблять мирним шляхом впродовж десятків і соток літ: ми створили нашу націю. Коли до революції національна свідомість палала тільки в умах діячів, то після двох літ нашої „безумної“ праці всі наші села, навіть маленькі діти підняли високо прапор національної свідомости. Сьогодні і малі й старі, чоловіки й жінки знають, що вони Українці, їх рідна батьківщина Україна, їх рідна армія це українська армія, яка обороняє їх перед наїздниками.

Сучасний український Уряд вповні відповідає реальним вимогам та відношенню сил, які беруть участь у будівлі нашої держави. Основні переміни в теперішньому Уряді, або відхилення його політичної лінії — золоті середини правдивого демократизму, не оправдуються ніякими реальними потребами життя або пропорціональним відношенням суспільних груп.

Через те уряд і даліше продовжуватиме свою намічену державну політику, притягаючи до активної діяльності й ті політичні елементи, які дотепер не приступили ще до державної праці в складі уряду.

Значіння і діяльність сучасного уряду оправдуються ще й тою могутньою ролею, яку відіграють у нашій боротьбі з ворогами народні повстання. Повстанці — це агенти нашої державности по той бік фронту. Те, що повстання були проти всіх окупантів, які хотіли накинути нашому народові свою волю й те, що проти нас селянських повстань немає, свідчить, що селяне визнають тільки нашу владу своєю і тільки наш уряд відповідаючим його стремлінням. Я можу сказати, що Кам'янець є центром повстанчої роботи. Ми маємо відомости, що по всій Україні ширяться повстання, а це є запорукою того, що ми осягнемо своєї мети.

Всім, які тут виступали, я раджу перетворити віру в діла. Особливо я звертаюсь до українського жіноцтва. Воно мусить взяти на себе догляд за раненими й хворими козаками у шпиталях. Їм потрібна

не тільки матеріальна допомога але й моральна, і жінки повинні сповнити святе післанництво любови ближнього.

Дальше промовляли ще диктатор Петрушевич, С. Вітик, Феденко, Солодар, Ротман, Чайківський, Фраткин, Любінський, Баер, Корчинський, Мороз, Кочерган, Омельченко, Приходько й другі. Прощальною промовою Головного Отамана Нарада покінчилася о год 2. в ночі.

Камянець, в жовтні 1919.

Остап Грицай.

З Письменства і Мистецтва.

Лесь Мартович. Забобон. Повість. Львів 1917.
Накладом Видавничої Спілки.

Лесь Мартович помер 11. січня 1916. р., за московської інвазії в Галичині, досягнувши щойно сорокп'ятого року життя. Відійшов від нас, розбуджуючи в наших думках вражіння великої, сливе невіджалуваної втрати, дорівнюючий своєю вагою хиба тій, що її ми так ще дуже недавно понесли зі смертю Михайла Коцюбинського, або нашої незабутньої Лесі Українки. Та у горесному хаосі, що його на нашій землі счинила спершу ця інвазія царських полків, а опісля наша визвольна боротьба з ними, після цієї-ж революційний переворот, а на прикінці ляхотатарська навала, не довелося ще нашому громадянству, головнож його письменницьким кругам, достойно висказати глибини свого жалю зза цієї важкої втрати та достойним словом помянути значіння і найглибшого ества цього вкладу у скарб нашого письменства, що його собою твори Леся Мартовича нині представляють та і в будучности, — на мою думку, — репрезентуватимуть.

Ні — не помянули ми ще цього всього в усіх його глибинах та усіх його мистецьких тайнах.

Ми, правда, здавна цінували високо сатиричний хист цього письменника та його чудово творчу спромогу—відтворювати життя нашої здебільшого мужицької буденщини. Хто з нас не подивляв цієї гостроти його художницького зору, перед якою не крилася ні одна зморшка, ні одна риса на лиці, та ні одна складка, ні одна нитка на одязі з'ображуваного ним героя? Кого не чудувала ця просто чародійна живучість зловленої його слухом та відтворенної ним людської бесіди, якою мимо її позірної буденної грубости, висказувані були Мартовичем найтонші тонкості мужицького почування? А хто з його читачів не захоплювався, ні, — хто з них не трівожився іноді цим ясновидінням його сатиричного погляду, який прошибав душу героя наче наскрізь, дозрівав тут всяку її найтайншу і найбільш соромливу, на людський сміх і глум засудженну неміч або злочинну, безглуздо підлу, безглуздо упряму хибу, ради якої цим або тим героям у Мартовича, цим його безмертним не-читальникам приходилось іноді як новим Дон Кіхотам, боротися проти всяких потуг світла та самосвідомости? Справді, — хто з нас не захоплювався цим ясно-

видінням Мартовичевого погляду, з глибин якого він малював нам культурні овиди нашого мужицького села з цими їх соромливими, іноді глумливо, іноді обурюючо безглузними межами, які витворювала тут духовна темрява та жилавість мужицького консерватизма? Пригадував іноді цей Мартовичевий хист сміх Гогарта, іронію Свіфта, або чудовий своєю вільнодумністю глум французького енциклопедиста. Такий жадливий світла він був, такий правди шукаючий. І може тому йому, невмолимому сатирикові хлопської темноти в яркім противенстві до великого її поета, Василя Стефаника, сливе цілком бракує ліричної стихії. Стефаник повен важких, мов хмари, почувань, а в Мартовича іскряться і горять гострі огні колючих думок. Стефаник ступає, як геній Смутку, темрявою бідного, закріпощеного нуждою села, розгортає всі глиби розпуки і наче плаче над ними і цілунками краси всмиряє, — а Мартович мов несеться гострим вітром гніву, розбиває темні і до боротьби завзиває. І коли Стефаник, як всякий великий трагик, горесний своєю безнадійністю фаталіст, — то Мартович повен віри в народ, як що тільки ця смертельна справа, цей бій читальників з не-читальниками скінчиться побідоносно для перших.

І саме ця перевага громадянсько-філософської стихії над лірично-мрійливою, це художницьке творення зі становища культурницького, ніяким сентиментом не охмареного світогляду, цей жагучий глум світла над смішно безглузною, іноді безбожно гупою темрявою мужицької буденщини — те все й по нинішній день, а може нині сильніш, як коли, таке живуче, таке творче у Мартовича. І як що нам з того становища слід оцінювати і цю більшу повість його, якої він вже не побачив печатаною, його посмертно виданий „Забобон“, — то приходить нам опять глибоко відчути, яка то творча сила стала з Мартовичем жертвою смерті.

Творча, вістря спасенного глуму найглибших ран суспільства глядаюча та доторкаюча сила.

„Забобон“ достойний нашої уваги з цієї сторони тим паче, що це вже не короткий начерк, не знімка, не момент, як по найбільшій часті досіль у Мартовича, а велика, як повість подумана цілість. Цей перехід від простого, здебільшого одиницями оперуючого оповідання до такого масового згуртовання сцен і подій, яким є, чи-там має бути всяка глибше подумана, архітектонічно бездоганно ведена повість, ставляє саме такого майстра короткого начерка як Мартович перед нові художницькі завдання, які може й стільки гарні, скільки й трудні. І приходить тут і там критикові помічати, що Мартович з чисто технічного боку все ще більш новеліст, маляр моментів та окремих про себе одиниць, як повістяр та художницький володар масами. Як повість, не дає „Забобон“ читачові розмалювання одної, всіми мистецькими середниками новітнього оповідання строго доцільно веденої події. Іноді навіть мається вражіння, — а мається його доволі довго, бо трохи не протягом цілої першої більшої половини нашого твору, що тут о таку одну осередню подію Мартовичеві взагалі не йде, та що

вдоволяє його вповні низання доволіно подумованих і добираних картин із сільсько-попівського побуту. І це, на мою думку, причина, для якої „Забобон“ спершу, головнож при поверховнім читанню, вражає і з художницького і з ідейного боку замітно некорисно, викликаючи в читача упряме переконання, що Мартовичеві, як художникові, не вдалося поконати трудностей цього переходу від короткого ескіза до ширшого згуртовання, від психологічного поглиблення одиниці, до такогож поглиблення і драматичного згармонізування цілих мас. Як що ось у клясично виведених повістях цілість оповідання стоїть головнож судьбою одного осереднього героя, якого більш або менш невсипущі змагання захоплюють собою згодом цілий круг, а де далі цілі гурти інших, найважніші кляси данного суспільства репрезентуючих людей, то у Мартовичевій повісті ми повертаємося там і сям, так сказати, з кута в кут, цих страшно давлячих, страшно узьких життєвих меж, що посеред них животіють ці, зображуванні тут ним люде: цей воронецький піп Матчук та його син Славко, його жінка та його слуги, його громадяни та найближчі сусіди. Повторімо це: страшно давлячі, страшно узькі межі життя. Бо страшна неживучість, страшна нетворчість цих людей, які є наче уособленими жолудками і тільки жолудками, в яких по-за їдою, спанням та безглузним заспокоюванням полових потреб немає иншого життєвого чаняття, — ця страшна, місцями демонічно вражаюча неживучість мертвих Мартовичем героїв стає згодом критичному читачеві поясненням, чому тут у цій довгій повісті немає одної осередньої події? Чому немає одного осереднього, своїми життєвими змаганнями цілі круги людей захоплюючого за свою долю борючогося героя? Чому тут — як сказав свого часу авторові трохи дивуючися видавець цієї повісті, д. Гнатюк — „колекція самих дурнів, які наче дібралися один до одного?“ Всі ті несвідомі докори здивованного спершу читача пояснюють згодом достоту ці два слова:

Страшна неживучість.

І от вглибляючися із автором у картини, розмалюуючі гниле, бездушнож сонливістю нагодованнож товарини день в день зачаджуване тупе, всякої життєвої енергії та радости позбавлене животіння цього воронецького попа та його сина, — стаємо розпізнавати у творцеві цієї повісті згодом цього нашого Свіфта, цього нашого чудово вольнодумного енциклопедиста, Леся Мартовича. Чуємо отце його здоровий, його творчий, мов дуже сильний лік оздоровлюючий, глум, бачимо опять, як іскряться і горять в нього гострі огні його колючих, — ні, іноді, як ніж, краючих думок, відчуваємо наче бурхливий подих того вихра його жадливих творчож життя і просвіти, розбиваючих темряву, думок — і ми стаємо розуміти до решти страшну логіку внутрішнож архітектоніки цієї на око недоладно зібранож колекції самих дурнів.

А що, як це справдішні репрезентанти деяких кругів нашож життя, нашож суспільства?

Правда — воно може й духова потреба культурного читача — думати спершу, що це тільки дурні, прості карикатури, невдалі видумки втомленої мистецької фантазії, яким далеко до того, щоб вони представляли собою справдішніх людей. Духова потреба це може, тай почування громадянської достоїнності. Але це так тільки спершу. Колиж одначе Мартович стає всеж таки захоплювати своєю кистю і ширші шари людей данного середовища, коли бачимо Потурайчина та його читальників в боротьбі зі всякого рода пан-отцями Тріщинами, коли приходитьсь нам слухати, про що бесіднують пан-отці при празничних трапезах та як вони ставляються до народа та його просвітчення, коли бачимо, що бездонна мертвецкість такої людини, як Славко, це ніщо інше, тільки конечний виплід та наслідок цієї духової атмосфери, що її витворює у Вороничах за сорок літ автоматично виконуваного попівства такий гнилий лінюх і ретроград, такий блазень своєї немочі, своїх примх і своєї жінки, як цей Мартовичем схопленний пан-отець Матчук, — тоді і нас стає захоплювати полумінь творчої думки Мартовича і нам приходитьсь дозрівати внутрішню ідею ось таких страшних карикатур, як ці.

Це всеж таки ідея жорстокої, безпощадно розкритої та висказанної суспільної правди.

І я думаю, що як документ життя, як зразець такої спасенно жорстокої правди про деяких шкідників, несвідомих ворогів та безсоромних галапасів на організмі нашого культурного життя — Мартовичевий „Забобон“ задержить і на будуче свою вартість. Може не як твір мистецтва, а як культурно історичний пам'ятник. Не як твір вдохновенної краси, а витвір жагучої визволенням боркої душі. Так ось як пристало на сатирика, на дошукуючогося скрізь творчого життя Леся Мартовича. А що це всеж такий був мистець, якого око, і слух, і погляд зловлювали найтонші риси і черти життя, про це і „Забобон“ переконує нас кожною стороною і тільки поглиблює в нас богацтво цих всіх його художницьких прикмет і середників, про які ми говорили з початку. Ця гострість його зору і глибини, які йому дозволяють бачити і чудово вірно малювати Славка і Отца, Пазю і Варвару, Івана та Петра, малого Василя та цього нещасного Гриця, Потурайчина і отця Тріщина, імосьть і Галю, пан-отця Миколу, цього парібка Ілька та Броню, це справді творчий, найглибше життя, найглибшу душу схоплюючий хист.

Хист великого реаліста.

І за цим великим реалістом жалуватимемо все, згадуючи його — глумливо всміхненого, сміхом бичуючого Леся Мартовича.

Табор інтернованих Українців в Перемишлі.*)

Перемиський табор інтернованих² лежить у самій низькій, завжди вохкій частині міста, куди з окружених горбів збігає вся слота й бруд. В бараках усі сплять на голому, трухлявому, завжди мокрому деревляному помості, або на мокрій

*) Статтю цю отримали ми від членів Української Санітарної Місії, в яку входили пп. др. Роман Бойко, Сава Крилач, Досій Бойко і Олександр Бойко, Місію цю було арештовано в Галичині і запроторено в перемиському таборі — Ред.

камяній підлозі без жадної підстилки. Вже через одну вічну вохкість у тих бараках хворіють на всякі ревматизми, запалення легких, сухоти й. т. п. Помешкання, в якому утримується українська інтелігенція, сусідє з абортм. Інтелігенцію тримають зовсім окремо й не допускають ніяких зносин з інтернованими простими людьми.

Годують інтернованих тричі на день: у раці й у вечері дістають вони по шклянці чорної юшки без цукру й хліба, яку називають „чорною кашою“, — в обід дають шклянку супу, звареної на різних „травах“. Супа абсолютно пісна без жадного товщу й соли. Хліба або американських галет видають денно по 50 грамів на кожного. Часто буває так, що по пару тижнів немає хліба й вище згаданої „супи“, а



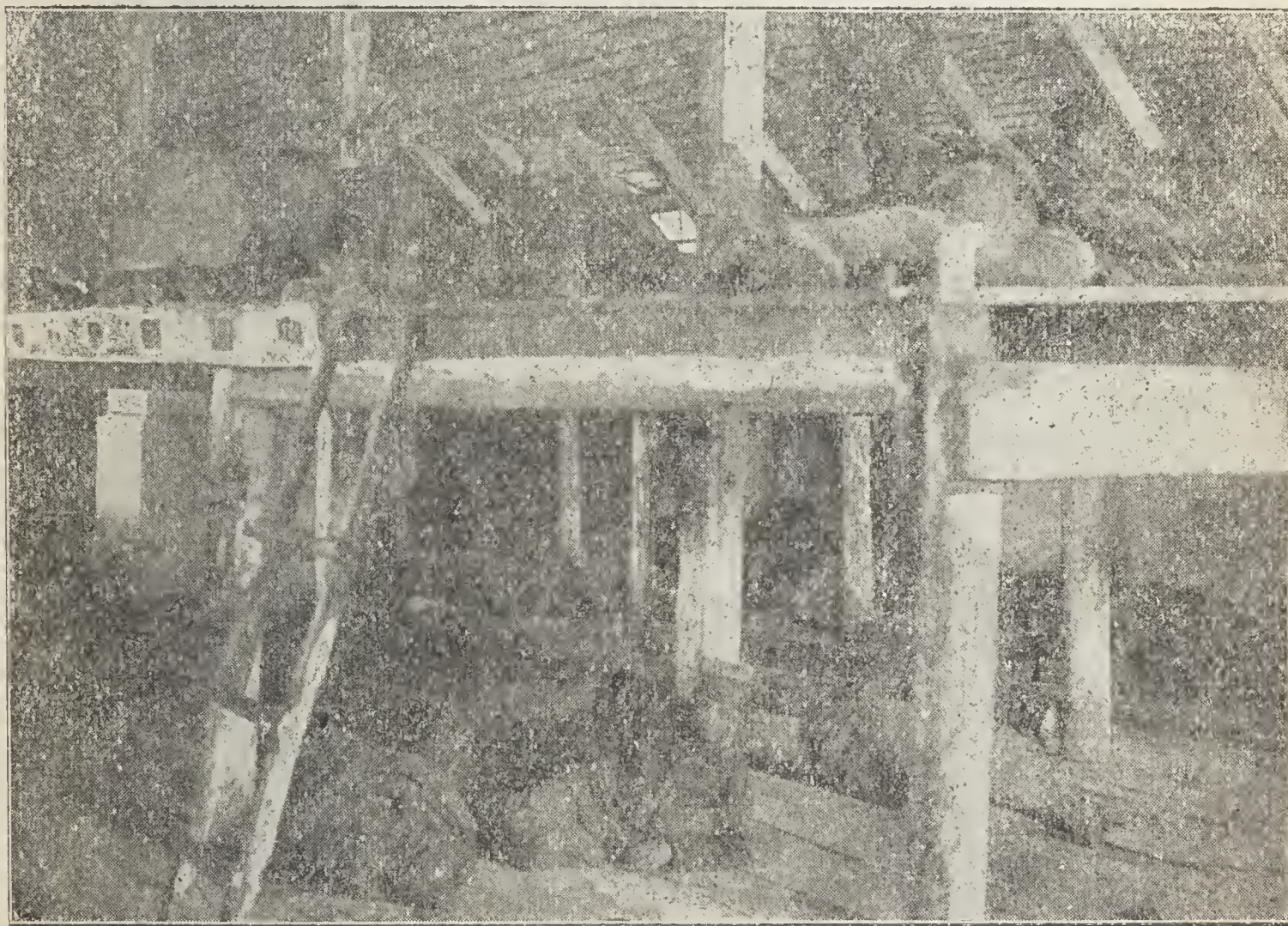
Барак для інтернованої інтелігенції. Табір для полонених і інтернованих Українців у Перемишлі, вул. 3-го Мая ч. 3.

натомість видають по півтори шклянки напівзвареного гороху, такого, що трудно його розжувати. Горох недоварюють через недостаток кітлів; варють його партіями поспішаючи. Від того гороху хворіють інтерновані на гострі жолудкові хвороби. Буває часто й таке, що інтернованих зовсім не годують і тримають по кілька днів замкненими, не випускаючи навіть в найконечніших потребах.

Наслідком такого харчування й антисанітарних умов пожиття є тиф у всіх його формах, який ніколи не переводиться в таборі. Ніякої медичної допомоги й ліків хворі не мають. Тільки після довгих і настирливих прохань помішник коменданта табору підпор. Недзведзький дозволив д-рові Бойкові, членові української Місії, яку теж Поляки інтернували, з братами виконувати обовязки санітарів. Що дня вони мали зареєстрованих по сто і більше чоловіка хворих на тиф. Таких хворих

забірали до шпиталю, де вони так само валялись на мокрій долівці без жадної підстилки й мерли як мухи. В таборі, за браком місця в шпиталю, лежало постійно більш 600 хворих з горячкою вище 39 степенів, якими абсолютно ніхто не інтересувався, крім товаришів по нещастю. Характерно, що по польських таборах сержанти не йначе рапортують свому начальству по кількість померших українських мучеників, як: „dziś padło trzydzieści dwie ruskie świnie, panie poguszniku“.

Ліків для хворих не було жадних, і члени Місії купували їх скільки могли за власні копти, на позичені в знайомих зі Львова гроші. Не диво, що всі інтерновані мають вигляд „голодних індусів“. Голод виявляється в такій мірі, що часто можна



Ізоляційний, помештний (інфекційний) барак. Табор для полонених і інтернованих Українців в Перемишлі, вул. 3-го Мая ч. 3.

бачити жахливі картини, коли позбавлені всякого людського образу, страшні висохні кістяки закрадуються до помийних ям і асенізаційних „параш“ і вигрібають звідтам руками щось, що потім з'їдають. За таку провину дістають тяжкої бійки, бо мовляв, порушують санітарні правила.

В таборі є щось у роді крамнички, де по вдесятеро дорогих цінах можна купити щось їстівне, коли хто з полонених зуміє переховати від пильного ока доглядачів які небудь гроші. Але таких, хто мігби постійно собі чогось прикупити, нема, бо касовий офіцер табору рахує 18 гривень за корону (всі ціни в коронах), а всі корони, які знаходять у полонених і інтернованих, коли знаходець не сконфіскує їх, як свою законну здобич, вимінюють примусово на гривні, рахуючи одна гривня за корону і дві гривні за миколаївський рубель. Як що увязнені мають

в околицях своїх родичів, а таких щасливих небагато, вони здобувають щось істівне зовні. Що дня від 7-ої години ранку чатують за ворітьми табору родичі з харчами, але доглядачі немилосердими ударами буюків женуть їх геть. О 12-й годині з'являється начальство і починається приймання харчів. Все принесене старанно оглядається й при тому нівечиться: хліб розламується на дрібні шматочки, в молоці жовніри-доглядачі купають брудні руки, а потім усе те кидається голодним, як псам.

Живучи в таких страшних умовах санітарних і харчових, усі увязнені фактично є засуджені на мученицьку смерть від голоду й хворіб. Якби хто з них мав настільки залізний організм, що мігби вижити при тих нелюдських умовах пожиття, — моральні його й фізичні сили буде роздавлено нелюдським поведженням.

Увязнених гонять на примусові роботи. Одяг їх — страшне лахміття, бо все, що тільки може ще триматися на тілі, грабують польські жовніри при вході до табору. На роботу женуть киями й тих, які ще не можуть стояти на ногах після тифу. Кожного ранку й вечора буває перевірка увязнених, коли їх по одному перелічують, а промовляючи його номер, дають з усієї сили буюка по чому попало. Буюкі щедро відляють за всякі ніби то провини, а окрім того доглядачі — „панцирки“*), які завжди мають при собі всяке знаряддя до биття (киї, пагаї, дротяники), від себе дають без члена тим, хто підвертається їм під руку. Їх втішає вигляд заюшенних кровю побитих, що падають під їх ударами. Сам підпоручник Недзведзький ходить завжди з буюком і власноручно бє при кожній нагоді вязнів. В таких умовах безправя й нелюдського поведження провинитись перед начальством дуже легко. Тих, що провинились, сажали до „анцелів“ (одиначного увязнення), де побої перепроводжувались у такій нелюдській спосіб, що в багатьох вязнів були переламані ребра, навіть лопатки, а тіло вкрито всіми кольорами від чорного й синього до жовто-золотистого, що свідчить про те, що бито їх не один день жорстоко й систематично. Тяжко побиті звичайно вмірвали без жадного слідства про причину їх смерті, бо в польських очах то „*padła jeszcze jedna ruska świnia*“.

Зрозуміло, що в таких умовах увязнені затрачують зовсім людський вигляд і нагадують собою тіни замучених із Дантового пекла. В перемишському таборі на вулиці 3-го Мая, де були інтерновані члени Української Місії, пробувало біля 6.000 вязнів, і всі вони були засуджені на повільну смерть в муках голоду й нелюдського знущання, — більш страшних, ніж сама кара на смерть. Протягом року з увязнених нікого в живих не буде, а як хто й заціліє, той не буде вже людиною при свому розумі.

По відомостях, одержаним членами Місії, в таборі Пікулиці під Перемишлем всі увязнені були хворі на тиф, табор було зачинено, нікого туди не впускали й не випускали, а потім з невідомих причин згорів один барак з інвалідами й хворими на тиф.

Під час перебування в бараках інтернованої інтелігенції члени Місії старалися вияснити, за які злочинства тримають увязнених. Виявилось, що найбільш поширеним злочинством є те, що вони називають себе Українцями, що де-хто з них не хотів присягати на вірність польському урядові. Глухоніму жінку увязнено за те, що вона не сказала, де знаходиться українське військо; десятилітню дівчину тримають, яко небезпешну большевицьку агітаторку, бо вона не дала хліба польському жов-

*) „панцирками“ прозвали їх увязнені тому, що при появленню такого доглядача всі пускаються врозтіч, як військо перед „панциркою“ — бронепотягом на фронті.

нірові, а того хліба не мала; був і такий злочинець, що ніби то мав намір підірвати залізну колію, не зважаючи на те, що в нього була лише одна рука й одна нога.

В такий спосіб інтерновано десятки тисяч української інтелігенції: священників адвокатів, урядовців, учителів, учительок і просто письменних селян з тої тільки причини, що вони Українці. Пожиття й поведження в усіх таборах приблизно однакове, а особливо тяжке в казематах Берестя Литовського*). В берестейські табори засилають найбільших „злочинців“: з польського погляду найбільш небезпечних для них Українців.

З описаного видно, що причиною такого страшного увязнення є виразна мета польського уряду — знищити фізично весь цвіт українського народу, щоби закріпити тим чином за собою безправно заграбовану українську землю. І це буде вічною плямою й ганьбою на чолі польського народу і тих народів, які, прикриваючись принципами братерства і справедливості, допускають, аби такий злочин безкарно діявся...“

До жінок всього світа!

Союз Українок в Кам'янці Подільській видав слідуєчу відозву, звернену до жінок цілого світа:

Дорогі сестри! Два роки бється український нарід з своїми ворогами за право свого існування. За самостійну, незалежну Україну, але ворожі держави не хотять визнати за ним цього права і цим тягнуть надалі цей кривавий бій.

Марна праця.

Весь український нарід, як один чоловік, визнав самостійність України, все українське жіноцтво стало на обороні свого рідного огнища від ненаглих ворогів.

Цей сили не поборе ніхто.

Але в цих ненастанних народніх боях гинуть сини, чоловіки і наші батьки на полі чести і від цих безнастанних боїв ширяться в нашім краю страшні пошестні недуги, а ми не маємо чим ратувати наших ранених та хорих, — вони гинуть без медичної допомоги, бо заборонено транспортувати до України ліки і перевязочний матеріал.

Ми не прохаємо допомоги.

Держава наша багата хлібом, ми маємо чим заплатити за все, ми лише звертаємося до вас, сестри, з проханням щоб Ви піднесли Ваш голос перед Вашими урядами і вимагали знесення заборони імпорту до України медикаментів та перевязочного матеріалу.

Ви, жінки й матері, повиті вічною жалобою по втраті чоловіків і синів Ваших, що полягли на полі смерті, боронили свій рідний край, — прийміть цю справу до Вашого серця.

Ви, щасливі жінки й матері, яких чоловіки й сини повернули до дому і працюють нині над відбудуванням рідної Держави, — Вам поручаємо справу життя нашого народу.

Яким законом міжнароднього права санкціоновано це нелюдське звірство, що примушує гинути без медичної допомоги 40-мільоновий нарід?

Жінки всього світа! До Вашого серця й до Вашої совісти звертаються жінки-Українки.

Союз Українок.

Кам'янець, 7. X. 1919.

*) Див. „Воля“ число 4, стор.189 „Табори полонених“.

До французької демократії!

Заклик Головного Отамана.

Відомий приятель українського народу французький публіцист, Жан Пелісьє, отримав від Головного Отамана Петлюри слідуючого листа, який рівночасно є закликом до французької демократії.

„Багато вже минуло часу, коли я з Вами бачився. З цього часу пережили ми багато тяжких моментів і не один сивий волос вказує на ті болючі етапи тієї дороги, якою ми пішли. У нас ворогів багато, але через те власне скристалізувалась єдність волі нашого народу, через те й запалало могутнім вогнем бажання нашої країни до власної суверенності. Під теперішню пору нашим найтяжчим ворогом є Денікін, який замість воювати з більшевиками, обернув проти нас гармати й кріси, які отримав від Антанти, але й від Німців; його старшини заявляють цілком отверто, що коли буде повалено Україну, вони вестимуть війну з Польщею і Румунією.

Ми не отримали досі жадної помочі; ні амуніції, ні технічних апаратів, ні санітарного матеріалу. Нічого! Ах, колиб Ви знали, Друже, скільки трагічних моментів прийшлося нам пережити через це цілковите опущення нас! Траплялось часто, що нашим козакам брагло патронів! І тоді приходилось їм класти свою голову на багнетні в боротьбі з більшевиками! Приміри їхнього героїзму й ті великі криваві жертви, які вони несли, це щось одиноке, нечуване в історії війни.

Три четвертини наших козаків без чобіт і одежі; однак їх дух не погас! В нас не має ліків; тиф десяткує ряди нашої армії, багато із ранених вмирає, бо в нас нема ні медикаментів, ні біля. А антантські держави, які проголошують високі принципи, забороняють Червоному Хрестові прибути до нас! Ми вмираємо, а Антанта, мов Пилат, вмиває руки, й нам не остається більш нічого як кликнути їй: „*Morituri te salutant!*“

Та Ви знаєте це добре, Друже! Остеронь від переворотів і політичних комбінацій стоять не змінені принципи гуманності і філантропії. Для осягнення цих принципів закладено Червоний Хрест. Його відділ мусить прибути на Україну, щоб ратувати хворих і ранених і тим дати доказ, що милосердя й любов ближнього не знає ріжниць й що вона не ділить людей на добрих й злих, на овець і вовків!

Через Вас звертаюсь я і до великої французької демократії. Її діяльність, її посвята мусить подвоїтись. Нехай вона трубить алярм! Нехай вона примусить того, кого слід, шанувати закони любови і людськості! Нехай французький уряд зніме блокаду і тим дась змогу купити для нашої армії та нашого народу медичні средства і ліки.

У нас цього року гарні жнива і ми за ці речі заплатимо хлібом, щоб тільки допомогти нашому народові, який гине на полях битви і якого нищать епідемічні хвороби.

Я вірю, що мій поклик не пролунає без сліду й що він знайде широкий відгомін у демократичних колах Франції.

Наш народ ненавидить більшовиків і вважає їх своїми смертельними ворогами: так само відноситься він і до правих, деспотичних і жорстоких прихильників Денікіна. Ці останні вживають тих самих метод, яких вживають і більшовики, і між одними і другими існує певного рода спільний стратегічний план відносно України й Українців. Денікін ллє воду на совітський млин і цю воду доливає теж і Ан-

танта! Що за сумне явище! Тут мається діло з цілковитою політичною сліпотою! Я з цілого серця бажаю, щоби антантські кола увільнилися від подібної хвороби й почали раз дивитись на справи правдивими очима.

У тих тяжких трагічних умовах, серед яких ми будемо свою долю, ведемо свою визвольну боротьбу, ми потішаємося думкою, що є ще люде, які мимо цієї загальної сліпоти правдиво оцінюють наше становище і усувають всякі перешкоди, пересуди й недовіря. Це все дозволяє мені й моїм приятелям легше ности цей тяжкий хрест, який на нас поклало Проведіння. Ви, мій Друже, є одним з тих, хто *sine ira et studio* виступаєте в обороні нашої нації, і я вірю, що настане день, коли правда і справедливість побідить.

Дозвольте мені в доказ моєї вдячності за Вашу моральну поміч стиснути Вашу руку,
Відданий Вам Петлюра.

Орест Даскалюк.

Огляд соціально-економічного життя.

Інфляція грошових знаків в державах Європи; спроби підкріплення валюти: підвищення дисконту в Лондоні; спроби стабілізації продукційного апарату; зиски американського промислу на все-світній війні; американська промислова колонізація Європи; природні перепони: валютове й торговельне питання; радикальні впливи серед робітничих мас в Сп. Державах; виборча кампанія в Франції, Бельгії і Італії; боротьба лівих і правих крил в нутрі соціалістичного табору.

Степені занепаду й зруйнування європейського народнього господарства даються найкраще змірити цінами поодиноких валют. Купочна спроможність корони, марки, рубля, лева і т. д. майже цілковито знищена на заграницях, вона в практиці дійшла близько нуля. Що під такими услів'ями відбудовання нормального товарного і імпортового обороту без великозакрозної взаємної санації неможливе, по причині хочби знищення детеперішніх кредитових підвалин, — само собою зрозуміле. Коріні всього лиха лежать в залиттю економічного життя грошовими знаками, сума яких не стоїть в жаднім правильнім відношенню до засобів покриття їх реальними вартостями, будь то металевими запасами, будь то загальним фондом природних багатств, будь то бодай надзвичайною продукційністю роботи. Інфляція нотів доросла була вже в останніх фазах війни до надмірної висоти; та всі ті цифри державного задовження шляхом незвичайного випуску паперових знаків стали значно перевишені посліднім роком, коли то конференція сильних світа перебрала на себе завдання нового впорядкування всесвітнього ладу. Підкошуючи основи економічного й політичного буття переможених держав, попідрізувала конференція переможців і галузі, на яких сама усадовилась, і счинила тим самим всесвітню кризу, яка по кількості невияснених проблем являється безумовно грізнішою, чим сам період війни. Підчас цього одного року були в Німеччині видані 7 мільярдів марок, в краях на території бувшої Австрії — 16 мільярдів корон нових паперових нотів, які насильно стали втиснуті в оборот. Ціркуляція грошових знаків підскочила в Німеччині і в австрійських державах-нащадках до двадцятикратної висоти квоти перед війною. Дефіцит за тим росте з тижня на тиждень, безвпинно випускаються нові ноти в рух, покриття яких ніхто гварантувати не може,

нігде не зазначається стремління до урівноваження доходів і розходів в міру дійсних потенціяльних сил держав. Навіть валюткові кредити не зуміли запобігти загальному розкладові фінансів Німеччини й Австрії. Вони заледви вистарчають на достачу поживних потреб, представляють отже неплідний фонд, який ніяк не може служити зародженню продуктивної чинности, що одна являється підкладом нових економічних форм існування.

Той сам клопіт о майбутність валюти лежить тягаром і на західних державах. Французька валюта хворіє помімо анексії нових і богатих індустрійних осель в Альзасі-Льотарінгії і помімо міліярдових сплат з боку Німеччини, які частинно вже почалися. Вона не зуміла піднятися вище 60% і мабуть незабаром ще більш втратить на вартости. І в Франції випущено в рух новий міліярд паперової монети; та правдивий стан фінансів наразі закриває уряд грубими обітницями, буцім то переможені держави покриють всі недобори наслідком мирових угод. Італія стогне під тягарам величезних довгів і надмірної видачі нотів, які спричинила війна. Курс ліри значно посувається вниз і підтримується зараз тільки американськими субвенціями, висоту яких уряд і не проголошує. Коли тільки американський банкір захотів би не дати кредитів, тоді провалина між державним довгом а національним майном розкривається в повному виді, і вартість ліри паде катастрофально. Державний банк в Англії робить ще з найбільшим ефектом свої приготування для стабілізації англійської валюти. В Лондоні заховалось було настільки живої економічної сили, що можна було сподіватись управильнення валюти одним средством підвищення відсотку на вкладки. Та показалося, що це средство саме не вистарчало, бо й туди досягнула загальна європейська пошесть. Підвищення дисконту на 6% в останнім тижні осталося майже без успіху. Курс стерлінга в Нью-Йорку знову погіршивсь. В часах перед війною вирівнювався ступінь пониження курсу (дис'ажіо) вивозом золотої монети. Теперішнє дис'ажіо фунтів супроти доларів виносить вже 15%, і давніший спосіб вивозу золота для урівноваження валюти не дається примітити. Англійський банк все ще надіється средством подорожіння гроша в наслідок підвищення дисконту осягнути валютний баянс. Та чи ці зусилля в виді надзвичайного великого нотового обороту 420 міліонів фунтів матимуть успіх, можна сумніватись. Виходить ще з факту, що й фінансова господарка Англії хворіє: дефіцит виносить кожного дня майже один міліон фунтів, державний довг дійде незабаром до восьми міліярдів, а зависимість від Сп. Держав виявляється що раз, то різкіше.

Запобігти цим труднощам удасться хіба сильною продукційною творчістю. Продукційна робота сама в силі, поборити світову катастрофу, яка скоїлася в наслідок війни. Розуміють це найкраще Англіїці, які перш за всіх взялись відбудувати стару економічну позицію. В Англії перервало святкування заключення миру промислову чинність точно на дві мінуты. Переможені держави святкували промятні дні революції зупиненням роботи на цілий день. Австрія і почасти Німеччина вже не далеко до розуміння того факту, що жадний фінансовий плян, жадна кредитова спекуляція, жадна податкова система не виведуть їх з теперішньої кризи, як що продукційний апарат не буде поправлений, і творча заохота не проявиться наново. Експортна конюктура досягнула зараз розмірів, що при відповіднім скористованню її моглаб стати ключем до відродження країв. Світові ринки випорожені. Низька валюта подає німецькій і австрійській індустрії в конкуренції з иншими державами значну перевагу. Використати її, повернути її в средство санації економічного життя, являлосяб вдячним і конечним завданням цих країв. Тоді довелосьб вкінці,

покрита кошта прожитку всього населення ефектом праці, а не средством кредитів. Журба за життєвими засобами тепер затроює всяку позитивну чинність. Та не має сумніву, що коли індустрія покине свою теперешню нерішучість і пасивність, так тоді відчиняться нові перспективи з яснішими по змісту картинами.

Та покищо очікують всі європейські держави нового живучого елексіру в формі долярових кредитів від Америки. Сп. Держави засипані тепер просьбами о всякою рада кредити. Вони на війні тільки скористали, їх національне майно помножилося о 6.000 мільонів фунтів стерлінгів, — вони по думці вичитаних європ. держав морально з'обов'язані віддати одну частину своїх величезних зисків на гоїння тих самих ран, з яких вони з'уміли викресати стільки користі. Та показується, що американські банкіри віднайшли інших способів ужитку зайвих капіталів. Перед війною вивожувала Америка річно около 40 міль. ф. ст. в закрай в формі сплати за імпорт потрібних їй товарів. Тепер американські купці і промисловці майже опановують заграничні ринки не тільки Європи, а цілого світа, — а свої капітали вони уживають для створення все більших індустрійних осель в нутрах чужих країв. Канадійські й полуднево-американські торговні ринки належать вже в цілості їм. Що тиждня повстають там філії американських підприємств, що з кожним днем поширюються й непомітно здушують місцевий промисл. Нью-Йорські банкіри концентрують великанські маєтності й в самім краю, щоби створити нові фабричні центри для зготовання товару в такій масі, щоби опісля завалити весь світ. Вздовж атлантичного побережжя повстають що раз то більші докові заводи, так що по обчисленням англійських інженерів американський торговий флот протягом 3 років перевищить весь світовий торговий тонаж. Дрібний промисловець з р. 1914 сьогодні плютократом, а великий купець з довоєнного часу обчислює тепер свій маєток в сотках мільонів. Американський промисловець розпоряджає сирівцями без обмеження, головно вугіллем і залізом, поживних клопотів для його робітників немає, а збутом своїх виробів не треба йому турбуватись. Наслідком всіх цих корпених умовин є те, що він може продавати дешево не зважаючи на великі розміри фрахту. Американська сталь дешевша о 4 ф. стерл. за тону, чим англійська, американське високовартне вугілля не коштує, навіть зарахувавши провіз до європейської пристані, значно більше, чим англійське. Американські вовняні заводи незабаром розложать головні квартири в серцю європейської вовняної індустрії: в Лондоні, Парижі й Брукселі. Таким чином входить американський промисл і капітал в європейський економічний організм, та річ тільки в тім, що цей спосіб опановування Європи дуже подібний до господарської колонізації Європи Америкою.

Контр акція проти цієї переваги здавалабся на разі неможлива. Та економічне життя регулює автоматично всякі пересадки. Два моменти гамують подібний похід американського промислу: валютне питання й трудова криза. Америка не купує нічого, вона тільки продає. Таким чином вона поступенно підвищує свою валюту в такім хуткім темпі, що всі інші нації все далі остаються по заді й незабаром втратять всяку можливість закупна на америк. ринках. (Цю ситуацію старається використати Англія, яка певолі лагодиться до покриття імпортових потреб слабших націй). Невгаваючі великанські страйки обезсилюють рівнож америк. промисловість. Час роботи скорочується, заробітки ростуть, валюта подорожіла, — і тому америк. товар з годом достигне висоти цін, яка для європейських держав буде недосяжна.

Чи валютіві диференції, чи трудове питання врешті припинить сучасну надзвичайну конюктуру, — це на разі для самої справи меншої ваги. Факт, що ос-

танными тижнями наступило серед американського вивозу деяке отверезіння, дається зауважити в імпортових звітах європейських торгових урядів. Американські часописи добачають причини цього в браку одностайного кермування економічною політикою. В наслідок недуги Вільсона витворилися в найвищій управі американської політики хаотичні відносини, які відбиваються на кожній галузі суспільного життя Сп. Держав. Радикальні елементи поширюють свої впливи. Умірковані досі провідники робітників примушені все даліше подаватися в ліво, щоби не остатися осторонь від зреволюціонованих мас. Примирення капіталу й праці не здійснюється, а всякі угоди мають компромісовий, це значить переходовий характер. Великий страйк вуглекопів вправді покінчився, бодай в теорії: провідники відтягнули оголошення робітників. Lewis сказав на засіданню езекутивного комітету організації, на якому рішено прийняти компромісові умовини правительства: робітництво на разі підчинюється мировому судові, однак воно це робить тільки під сильним протестом і готове в свій час підняти нові зусилля, щоби дійти до побажаної мети. Та з заявою провідників цей страйк ледви чи закінчився цілком: робітники вертають до роботи всюди млаво і з нехиттям, і вже зарисовуються нові бої, нові конфлікти, що вкінці вибухнуть гострою кризою. Небезпека, яка під цим зглядом грозить Сп. Державам, дається з'ясувати фактом, що в останніх часах переловлено силу большевицьких агентів. Сп. Держави засипані большевицькою літературою, в якій американські трудові маси завзивається до захоплення всеї влади й всього промислового апарату. Заходами урядів пропаганда ця зараз припинена, та вона провадиться далі в тайній дорозі і знаходить всюди приклонників. І хотяй американські влади відкрили, що буцімто агітація походить від чужих елементів, головно від російського союзу of Russian Workers, — так не дається закрити факт, що головну участь в радикалізованню робітників мають таки чисто американські чинники, і що без їх відома й без їх волі не набравби екстремний рух ніколи того значіння, що його зараз має.

Боротьба трудових мас має в Європі тепер скрізь попри економічної ще й політичну фізіономію. В Франції, Бельгії, Італії йдуть виборчі приготування серед робітників поруч з змаганнями — захопити державну керму в свої руки. Особливо в Франції набрала виборча кампанія широкі розміри. Вона тут стояла під знаком явної схізми в соціалістичнім таборі, головно в індустрийних центрах, де большевицькі тенденції захопили значні частини робітників. В Парижі йшла агітація в рівній мірі за списки екстремістів в роді сотника Sadoul і Boucour Rappaporta, але й за дісидентами правими Lauche Dejante, Ne'ber Levasseur і т. д., що в своїм соціалістичнім думанню стоять на тлі еволюційного розвитку. Програмові точки цієї партії обіймали прогресивне розоруження держав, націоналізовання деяких галузь промислу, природних богацтв і транспортних установ, удержавнення всіх заводів, необхідних для суспільства і т. д. Їх економічна формула схоплена в реченню: максимум продукції шляхом розвитку машин, мінімум часу праці і максимум заробітків. Вони відкидають російський советський експеримент як нездалий для створення нового суспільного ладу і зближаються на цій плятформі до буржуйних лібералів, яких ідеологію вони почасти переняли. В противенстві до них знаходяться революціонери соціалізму, що явно називають себе большевиками й під стягами Леніна й Троцького рушили в похід за советською Францією. Їх кандидатом між іншими сотник Sadoul, що як член офіційальної французької місії в Москві перейшов був на сторону большевиків і за те недавно став французьким

військовим урядом засуджений на смерть. Виборча агітація велася всюди з великим завзяттям. Вислід в цю пору, коли цей огляд пишеться, ще не відомий. Часткові результати дають привід до здогадів, що так званий національний блок має найбільші шанси й що він приєднає до себе й велику кількість голосів уміркованих і „державних соціалістів“.

Вибори відбувалися і в Італії. Соціалісти розвинули були сильну агітацію, але й в них дався прикро відчутти розбрат серед уміркованих і радикальних крил. Про вислід цих виборів будуть подані повніші дані на іншому місці. Результати виборів в Бельгії мабуть принесуть соціалістам сильну перемогу. Головний момент всіх цих виборів є боротьба лівих і правих в нутрі соціалістичного табору. В цій боротьбі дається зауважити факт, що радикальні соціалісти під цю пору являються самотніми нащадками давних інтернаціоналістів, підчас коли умірковані соціалісти поволі відсовуються від первісної ідеології марксизму і згодом пристають до ліберальних буржуйних кол, від яких вони й зискають найревнійших сторонників. Ці „соціал-демократи“ перетворюються непомітно на „соціалпатріотів“; встрягають тим самим в вузьке русло націоналізму, в якому незабаром потопляться. Можна це наглядно зауважити серед німецьких „соціалістів більшості“, які довго вже перестали бути чистокровними соціалістами типу Маркса й Енгельса й, зараз стоячи при кермі, присвоїли собі методи правління старих буржуйних партій за часів Гогенцолернів. Та з відокремленням радикальних частин зачинає будуватися новий інтернаціонал, якому безумовно удасться навязати знова пірвані війною взаємини всесвітніх трудових мас і спільним зусиллям приготувити остаточний соціалістичний переворот в напрямі кращої будучности нардів.

Spectator.

Огляд закордонної політики.

Вибори у Франції, Бельгії й Італії. — Значіння вислуду виборів в Бельгії для Голандії і для самої Бельгії. — Вибори в Румунії. — Схід Європи і Румунія, Польща і Угорщина. — Угорська гра Антанти в піджмурки. — Переговори з большевиками.

Саме в тім тижні відбувалися вибори у Франції, які, здавалося, трошки повинні були оживити огірковий політичний сезон. До французьких виборів дехто, необзнакомлений добре з соціальною структурою Франції, прикладав великі надії. Дехто говорив навіть, що теперішній уряд з Клемансо на чолі буде виборами повалений, що до влади прийде соціалістичний кабінет. Одначе — Франція — це типова країна дрібних аграріїв, які походять ще з часів французької революції. Дрібне і середнє селянство, яке за п'ять років війни дуже розбогатіло і має готівку в позичкових внутрішніх і закордонних (особливо російських) паперах — недоступне для соціалістичної агітації. Окрім дрібного селянства є ще у Франції дуже численний клас дрібних непродуктивних раятіє, які жиють з процентів. Цей дрібний раятіє, якого існування і розвій треба уважати нещастям для даної нації, бо це є клас паразитів — ще менше доступний для соціалістичних ідей, як дрібно-буржуазні аграрії. Вони-ж прямо заінтересовані в існуванні капіталістичного ладу. І один і другий клас: дрібне селянство і дрібний раятіє, це неначе підстава, дуже

трівка і солідна, капіталістичної піраміди. І одних і других є у Франції 12,500,000, отже вони переголосують меншим числом пролетарський клас при всяких виборах,

Та не дивлячись на таку соціальну структуру, французькі соціалісти мали до війни в парламенті дуже поважну меншість: більше ста голосів, і були силою, з якою треба було урядові рахуватись. З теперішніх виборів одначе вони виходять переможені і їх число зредуковане до половини. Це явище дається пояснити ось чим. Осідком французького промислу до війни були північно-східні департаменти, які війна зруйнувала до щенту і зредуковала промисловий пролетаріят. Опріч того сама партія під впливом війни і економічної розрухи дуже полівіла, пролетаріят перейнявся большевизмом, і ця обставина мусіла привести до розколу серед провідників робітництва. Повторилось таке саме явище, як в Німеччині, де соціалдемократична партія розколалась на три часті: соціалістів „більшости“, незалежних і комуністів. Те саме у Франції. Деякі соціалісти стали „соціалпатріотами“ і голосували в парламенті за військові кредити, чим підпирали тільки буржуазний уряд. Поступаючи так, вони робили кроки, неоправдані соціалдемократичною програмою, і через це стягнули на себе гнів консеквентних марксистів. Для того підчас останніх виборів не могло прийти до об'єднання і, що за тим іде, до виставлення спільної соціалістичної лісти. З цього розбиття також скористали буржуазні партії, які утворили національний блок від соціалзрадників, таких як Ерве, аж до роялістів і клерикалів з „Action Française“ включно і можуть тепер тріюмфувати. До нового парламенту вибрано: 55 соціалістів, 5 соціалістів особливої групи (є це так звані „соціалпатріоти“), 26 соціалреспубліканців, 144 соціалрадикалів (партія Клемансо), 111 лівих республіканців, 106 прогресистів, 65 лібералів, 27 консерватистів, 3 з „Aktion Française“ і 3 „диких“.

Як бачимо отже, французький уряд Клемансо буде мати далеко меншу опозицію, як до війни. Одначе це не значить, що становище уряду тим улекшилося. Ще може небезпечніша, як парламентарна, є позапарламентарна боротьба, яку безпечно розпочнуть соціалісти, спіраючись на дуже радикалізовані пролетарські маси, і ми будемо свідками ще дуже інтересних випадків, о скільки дрібнобуржуазний уряд старатись буде придушувати пролетарський рух і не піде на зустріч необхідним соціальним реформам, та не направить зруйнованого війною продукційного апарату.

Цілковіт інакшу картину помічаємо в Бельгії. Майже рівночасно з французькими відбулися там вибори до бельгійського парламенту. Їх вислід показує, яка велика різниця між соціальною структурою Бельгії і Франції. Бельгія, країна з європейських найгустіше залюднена, має дуже високо розвинений фабричний промисл. Промисловий пролетаріят її переважає числом рільничу людність, котра стоїть під впливом духовенства. Дякуючи плюральной системі виборчій одначе, в якій один виборець міг мати більше як один голос, давніші вибори затемнювали картину соціальної структури країни, і представники консервативних аграрії виходили переможцями з виборів. Найсильнішою партією була там з давен давна партія клерикально-католицька. Коли одначе виборчий закон в Бельгії зреформовано, показалося, що теперішній уряд, який спірзався на штучно створеній католицько-клерикальній більшості, не репрезентує волі цілої бельгійської нації. При теперішніх виборах більшість здобули соціалісти, і тепер вони є пануючою партією. З цього витягнув кабінет консеквенції і подався до димісії. Прийде до реконструкції коаліційного кабінету, в яким соціалісти будуть мати більшість, а клерикали, представники дрібного селянства, меншість.

Вислід виборів в Бельгії має для Голяндії величезне значіння. Клерикально-буржуазний бельгійський уряд мав супроти Голяндії заграбницькі тенденції, бо підносив претензії на деякі західні частини голяндської землі. Тепер це зникає, бо годі думати, щоби соціалісти вели імперіялістичну політику. Але й для внутрішнього консолідування бельгійської держави ці вибори мають далекосягле значіння. Як відомо, в Бельгії живуть побіч себе два народи і дві раси: Вальйони і Фляманці. Вальйони, які говорять французькою мовою, старалися депанціоналізувати Фляманців, що викликало сепаратичний фляманський рух, який дійшов до апогея підчас німецької інвазії. Німці скористали з національної боротьби між Вальйонами і Фляманцями і, звичайно, станули по боці Фляманців, близьких до них расою і мовою. Коли Німців побито і вернув з Англії легальний бельгійський уряд, зачалися переслідування провідників сепаратистичного фляманського руху, що тільки підносило в нутрі Бельгії національне озлоблення і ослаблювало саму бельгійську державу. Тепер коли у керми станули соціалісти, годі подумати, щоби вони були соціаль-шовіністами і, на наш погляд, новий соціалістичний уряд в першу чергу приступить до розв'язання національного питання в Бельгії.

Відбуваються також вибори в Італії. Близьких відомостей про їх вислід в той момент, як пишуться оці рядки, не має. Відомо тільки, що в самім Римі перемогла клерикальна ліста, що і не диво, коли взяти під увагу, що „вічне місто“ — це „апостольська“ столиця, що біля апостольського престолу ґрунтується велика кількість нижчого і вищого духовенства. Відомо тільки, що вибори відбуваються з темпераментом. В деяких місцях, особливо в південній Італії, відбуваються вибори релятивно спокійно. Треба чекати їх вислїду; одначе вже тепер можна пророкувати, що парламент буде лівий. Італія — це також *par excellence* аграрна країна, одначе там аграрні відносини інакші, як у Франції, і мають деякі аналогії із східньо-європейськими аграрними відносинами. Річ в тім, що в Італії є велика земельна власність і необхідний їй товариш земельний пролетаріят, чого у Франції немає. Після скінчення війни дається в Італії зауважити аграрний революційний рух, на чолі якого стоять ліві соціалісти, прихильники третього московського інтернаціоналу. І цей земельний пролетаріят віддасть голоси своїм дуже лівим провідникам.

Скінчилися також вибори до румунського парламенту, одначе не на підставі демократичного виборчого закону. Вибори відбувалися знаними і нерезнаними польсько-мадярськими методами. Опозиційним і соціалістичним партіям відібрано змогу агітації і тому ці партії заявили, що уважають лишнім брати участь в виборчій кампанії, що вони резигнують з парламентарної боротьби і боротись будуть позапартментарними методами. Ця заява звучить як погроза і показує тільки соціальну нерівновагу, яка панує в Румунії, де політичну владу взяло в руки феодальне боярство, так само як на Мадярщині.

Показується, що з виборів вийшли або вийдуть найреакційніші парламенти у Франції і в Румунії. Тільки існує різниця в соціальній структурі обох країн. Соціальна структура у Франції усталена і трівка. Вона вийшла з французької революції, котра дала французькому селянству землю. На місце великих аграрних феодалів вступили дрібні земельні власники. В Румунії ще не зліквідований феодально-аристократичний кляс, який одначе, хоч і як він борониться, мусить бути скорше чи пізніше зліквідований. Сусідство України і взагалі сходу Європи небезпечено не тільки для румунських, але також і для польських та мадярських феодалів. Що на Сході Європи дійде остаточно до пересунення соціальних сил т. е., до ліквідації великої

феодалної власності, — це не може улягати ніякому сумнівові. Контрреволюції не вдасться відібрати східно-європейському селянинові землі. Серед східноєвропейського моря не зможуть утриматись феодалні островці, такі як Польща, Румунія і Малярщина. До ліквідації великої феодалної власності мусить прийти також і в тих країнах. А це станеться шляхом соціальної революції.

Те, що Антанта робить в відношенні до Угорщини, можна назвати не інакше, як тільки грою в піджмурки. Об'єднаній реакції удалося повалити большевицький уряд Белі Куна. Велику заслугу приписують собі не без рації Румуни, котрі три місяці тому назад увійшли як переможці до Будапешту. І від того часу почалась гра в піджмурки. Перш за все на чолі „пробудженої Угорщини“ станув Йосиф фон Габсбург, як диктатор, і не знати, хто його назначив, чи Стефан Фридрих, чи якийсь політичний інтригант з боку Антанти. Зачалось зараз же монархічне „відродження“, котре триває по винішній день. Вправді Антанта грізною нотою повалила Габсбурга, однак не тільки не задала рішучого удару монархізмові й реакції, але ще більше його скріпила. На місце диктатора Габсбурга вступив диктатор Фридрих, під якого крилами почала організуватись повалена революцією трійця, що складається з графа, пана і грошовитого Жида. Ця трійця розпочала такий терор, перед яким бліднуть страхиття совітського режіму. Ця трійця викликала на Угорщині такий хаос, зробила життя так неможливим, що всяка порядна людина, всякий визначний інтелект, мусів покидати малярську землю, бо інакше білі банди його увязнювали, або розстрілювали. Тимчасом, неначе-то з благословенства Антанти, велися переговори поміж партіями з метою установаження знесеного уряду. Цього зробити не удалось, бо Антанта в малярськiм питанні поступала не досить енергично.

Головну форму звернула антантська дипломатія на те, щоби Румуни очистили Будапешт і малярську територію. Робила вона те не із любови до Угорщини. Румуни хотіли загарбати в свої руки усю воєнну добичку, до чого не могли допустити антантські імперіялісти, бо з того прецінь і їм повинна припасти деяка пайка. Однак Румуни знали, що сама Антанта, як у всіх впрочім питаннях, — несолідарна. Могутнього протектора їх грабіжницької політики знайшли вони у Франції, противниками їх була Англія і Америка. І під шумом закулісних суперечок між англійськими і французькими політиками вони собі преспкійно сиділи в Будапешті і на Угорщині і грабували край. Врешті решт, як завсідд, перемогла таки точка погляду англійськосаксонців, і Румунам приказано покинути Малярщину. Минулого тижня Румуни остаточно опустили малярську столицю, куди увійшли „національні“ війська під командою адмірала Горті. Першою заявою цього контрреволюційного команданта було, підкреслити монархічний характер самого війська, яке старатись буде боронити інтегральности країв угорської корони св. Стефана, і ця заява являється погрозою для всіх сусідніх держав.

Чужинці уступили і на їх місце увійшли „свої“, але угорській демократії прийдеться пожаліти за „чужинцями“, бо вони таки не такі жорстокі, як „свої.“ Вправді вмшався вже у внутрішні справи представник Антанти Сер Клерк, який вимагає усунення Фридриха, однак малярські крутії уміли цей приказ обійти. Формально Фридрих неначе-б то уступає з президентури і на чолі кабінету має стати або граф Аноні, або міністр культів Гусар; однак сам Фридрих, голова і душа малярської монархічної реакції має лишитися в кабінеті як „самостійний заступник президента.“ Виходить таке, що новий президент Гусар буде тільки „соломяним“, а властивим диктатором лишається дальше зненавиджений малярською демократією Фридрих.

Чи Антанта піде на цей гумбу́, годі що небудь сказати. Коли вона визнає новий уряд з „самостійним заступником президента“, то це буде знак, що її ненависть до габсбурзької монархічної реакції, на чолі якої стоїть Фридрих, є не щира, і вона хоче тільки синнути піском в очі всесвітньої демократії.

Одначе справа виборів в антантських країнах і політика Антанти в відношенню до Угорщини являється чимсь незвичайно дрібним в порівнянню з тими випадками, які назрівають на сході. Англіїці вже зачали формальні переговори з советським московським урядом в Стокгольмі. Французи цьому противились. Щоби відвернути Англію від цього рішучого кроку, їздили до Лондону і Пуанкаре, президент республіки, і Клемансо, одначе французької точки погляду не удалося переперти. Англіїці змінили свою східню політику, і з їх благословенства ведуться тепер мирові переговори між Естонцями і большевиками в Ревелі. Яку велику вагу приписує Ленін тим переговорам, може послужити факт, що як делегата післано таку визначну людину, як Літвінова, бувшого большевицького амбасадора в Лондоні. Хто зна, чи політика Англії не піде в напрямі часткових передвступних переговорів з большевиками і з кожною „іновродчеською“ республікою з окрема і, шляхом цих переговорів, виконати два завдання: 1. упорядкувати відносини на сході і скріпити там своє становище і 2. підготувати ними загальну мирову конференцію усіх народів бувшої Росії при співучасті нейтральних і воюючих держав.

Україна.

Чи знову авантюра? „Kurjer Lwowski“ повідомляє: В газеті „Україна“, яка виходить в Кам'янці, читаємо: Зрадника генерала Тарнавського арештовано у Винниці. На розказ Головного Отамана арештовані командант Наддністрянської армії і шеф генерального штабу генерал Шиманек. Генерал Тарнавський заключив умову з представником Денікіна генералом Бредовом, на підставі якої уся галицька армія переходить під команду Денікіна,

Петрушевич втікає за кордон. Це-ж саме джерело повідомляє, що диктатор Петрушевич покидає Кам'янець. Він звернувся до міністра закордонних справ, що-б йому і його співробітникам видано пашпорти.

Зміна в начальній команді Галицької армії. Офіційно повідомляють, що диктатор західної області Української Народньої Республіки іменував корпусного команданта Микитку генералом-четарем і начальним вождом армії західної області У. Н. Р. на місце уступившого генерала Тарнавського, який одержав 3-місячну відпустку. Шефом генерального штабу іменованний полковник генерального штабу Ціріц (Українець з Угорщини) на місце уступившого полковника Шиманека. Полковник Шиманек обняв команду етану армії.

Український Синод. В Кам'янці відбувся синод українських священників. На першому святочному засіданню була Директорія в повному складі, міністер президент Мазепа, професори університету і інші. Засідання відкрив промовою проф. Огієнко. По нім говорив протоєрей Липковський.

Перемиря з Польщею. В Варшаві підписано продовження перемиря між Польщею та Україною на дальніших 10 днів.

Білоруське посольство в Кам'янці. До Кам'янця прибуло білоруське посольство, яке постійно перебуватиме при Уряді У. Н. Р. В склад цього посольства входять між іншими Олександр Цвікевич як голова, Ол. Головінський радник, Юрко Камарівет секретар. Білоруський посол відвідав тов. міністра закордонних справ др. В. Старосольського і вручив йому від білоруського уряду уповажнюючу грамоту.

Перехід большевицької дивізії. Таращанська дивізія, що виключно складалася з Українців, але досі виступала на боці большевиків, нині перейшла на бік Петлюри. Дивізія дуже гарно узброєна, повного складу й горячо бажає негайно виступити проти Денікіна.

Осібна кубанська армія. З Кубані повідомляють: Кубанська Рада, щоби охоронити себе на будуче перед апетитами Денікіна, розпочала організацію відрубної кубанської армії, яка підлягати буде тільки кубанській Раді. Денікін уживає всіх способів, щоби не допустити до кубанського „сепаратизму“.

Залізнодорожний страйк. На території, занятій Денікіном, вибух залізнодорожний страйк. Причиною його є те, що денікінська влада віддалила 20 тисяч залізнодорожних служачих, підозрюючи їх у большевизмі.

Евакуація Київа. Радіо з Кам'янця повідомляє, що Денікін зарядив евакуацію Київа, бо добровольчеська армія втратила майже всі вузлові станції. Большевики стоять півколом аж до Фастова. На схід від Київа появилсь повстанці, які перервали залізницю Київ—Полтава. Одиноким шляхом, куди Денікін може направити евакуацію, це Дніпро. Однак обидва береги Дніпра заняті повстанцями, які займають Канів і Черкаси. Чорносотенці, які прибули з денікінськими військами, масово покидають Київ. Відділ пропаганди, на чолі якого стоїть відомий Пурішкєвич, перенесено в Харків, де Денікін задумує зимувати.

Горе Київа. Втікачі з Київа розказують, що довкола Київа ведуться завзяті бої між українськими повстанцями і денікінівцями. Повстанцями керують отамани Зелений і Струк. Дня 14 жовтня, наступаючи від Деміївки, заняли повстанці саме місто Київ, де здобули великі запаси воєнного матеріялу, танки, автомобілі, гармати, снаряди і другий цінний воєнний матеріял та увільнили з денікінської неволі 15 українських старшин і кількатор козаків, замкнених в таборі полонених на Дарниці. Переконавшись, що не вдасться їм удержати в самім Київі, повстанці покинули місто і заняли позиції в околиці Київа по селах і лісах. Рівночасно з наступом на Київ українських повстанців атакували большевики місто від сторони Пуци-Водиці, займаючи поступово Куринівку, Поділ і частину Лукіянівки. До самого міста ввійшли перші частини богурівського і таращанського полків. Місто переходило три рази з рук до рук. Підчас побуту большевиків в Київі денікінівці бомбардували місто з тяжких гармат. Вулиці Велика Підвальна і Прорізна лежать в руїнах. Знищено також багато домів в середмісті. Значно потернів собор св. Софії, а також Михайлівський монастир. На софійську площу впало більше чим 250 снарядів. Большевиків вигнала з Київа дика кавказька дивізія, яка переправилася через Дніпро понижче Київа і вдарила з боку від Деміївки. Князе боронилися завзято. Треба було здобувати вулицю за вулицею, дім за домом. Розярені денікінівці урядили великий погром Жидів. Нікому не давалося пардону. Жидів, а навіть жінок викидувано з вікон, розстрілювано на вулицях, а навіть не дозволено позбирати трунів, так що собаки їх гризли. Після погрому Жидів кинулися козакі дікої дивізії на Українців. До знищення Київа причинилося ще й те, що добровольці перед опущенням міста випустили з в'язниць на приказ генерала Драгомірова всіх в'язнів. їм запропоновано вступити до добровольчої армії, одначе вони цього не зробили, але розбіглися і підчас метушні кинулися до грабіжки і погромів до спілки з денікінівськими вояками.

Білі вандали. Газета „Повстанець“ повідомляє: Особа, яка приїхала з Київа, оповідає, що добровольці-офіцери затребували від Всеукраїнської Спілки Артистів, щоби Спілка відпустила їм своє помешкання для концерту. Волею-неволею помешкання прийшлося дати. Коли артисти, на другий день, прийшли до помешкання Спілки, то знайшли там на 50.000 карб. шкоди. Поламані та порубані шаблями меблі і фортеп'ян. Постріляні з револьвера і порубані шаблями бюст Т. Шевченка і портрети Кропивницького, Котляревського, Карпенка-Карого та інших славетних українських діячів. Російський наїд „Богоносець“ вповні виявив на Україні своє „культурное превосходство“.

На Полтавщині. На Полтавщині російська реакція гуляє безкарно. „Контррозвідка“ переводить раз-ураз ревізії та арештовання Українців. Коли в Хоролі на вчительському з'їзді запротестовано проти утисків над українською

школою, арештовано 300 учителів. Поміщики вернули до своїх маєтків, відобрали селянам землю, й це викликало протест в виді повстань. В Золотоноші та Переяславі є відділи Шепеля, до якого збігаються усі, хто втікає від денікінської мобілізації.

Закриття української Академії Наук. На приказ Денікіна закрито в Києві українську Академію Наук, а в її місце основано московську. Вернувшись з Ростова президент Української Академії Наук В. Вернадський, який їздив туди для висношення про дальше існування Академії, подає ближчі інформації в тій справі. Коли він прибув до Ростова, Академія була вже закрита на підставі загального рішення про закриття всіх інституцій, утворених при українських урядах. Був він прийнятий ген. Денікіном, якому подав доклад про становище Української Академії Наук. Цей доклад вініс згодом Денікін на розгляд, особаво совещанія. Ухвалено тимчасово заховати весь скарб Академії і продовжувати роботу до утворення в Києві російської Академії Наук, при тому управа народньої освіти виробить статут нової Академії. До організації цієї Академії буде покликаних п'ять південних університетів: св. Володимира, Новоросійський, Харківський, Донський і Таврійський.

Українська преса з Києві. З Києва повідомляють до українських газет, що „Раду“ закрила денікінська влада за статтю С. Ефремова „Непримиримі“. Замість „Ради“ почав виходити „Промінь“.

Санітарний транспорт. З Кам'янця повідомляють, що там прибуло 32 вагонів санітарного майна і ліків та медичний персонал з сестрами — жалібницями від міжнароднього Червоного Хреста.

В справі в'язниць і концентраційних таборів. Польський сойм відкинув поправку соціалістичного посла тов. Недзялковського, в якій він домагався, щоби соймова слідча комісія мала право увільняти адміністраційно арештованих без відкликання до вищих властей.

Скасування українських свят в школах у Львові. Нинішні польські дневники з великою радістю подають вістку про скасування святкування гр.-кат. свят в усіх львівських школах.

З угорської України. В Унгварі робляться тепер вступні праці для заснування краюї поштової дирекції. Там повинна би також стати дирекція краюїх залізниць. Шкільний інспектор на унгварський комітат, Іван Полівка, повідомляє всіх учителів свого округи окремих обіжником, що всі урядові розпорядки, які відносяться до українських шкіл, будуть оголошувані в „Uradnych Listach“ в українській мові. Розпорядки в словацькій мові відносяться до словацьких шкіл. Записи до унгварської реальної гімназії скінчилися. До 4. листопада записалося 106 учеників, із чого 100 хлопців і 6 дівчат. По вірі вони діляться на: 74 греко-католиків, 6 протестантів і 9 жидів. Число невелике але як на перший раз і пізні вписи — достаточне.

Річниця Кам'янецького університету. Дня 28. жовтня відбулося в Кам'янці, величаве святкування перших роковин Українсько-Державного Університету. Свято розпочалося привітом від Директорії та голови Ради Народніх Міністрів. Після них забрали голос отсі привітні промови: Від міністерства Освіти говорив міністер Холодний. Він ярко підчеркнув значіння цього свята з огляду на те, що Кам'янецький Університет є покищо одиноким українським університетом на вільній території України. Дальше вговорили: міністер для жидівських справ Красний, делегат білоруської місії, який свою промову виголосив в білоруській мові. Відтак слідувало відчитання привітів від: Наддніпрянської армії, від ген. Курмановича, від Всеукраїнської поштової і телеграфної спілки, від Кам'янецької Повітової Народньої Управи, від міністерства земельних справ для астрономічного відділу університету, та від Подільської губернської земської Управи, яка крім привітних бажань для Колегії професорів і студентів, прислала 50.000 карбованців на уладження харчівні для студентів. Дальші привітні промови виголосили: голова Подільської Народньої Управи Приходько, від Кирило-Методієвського Брацтва Чехівський, і від галицького селянства Андрій Шмігельський, який сказав: „Від імени змученого галицького селянства вітаю вас Висока Директоріє і панове професори в день перших вільних роковин існування огнища нашої Національної Культури“. — Провівши палко історію

боротьби галицьких селян з Поляками за свій національний університет, Шмігельський закликає: — „Єднаймося, щоби спільною працею здобути свою Вільну Соборну і незалежну Українську Народню Республіку, в якій світ знання палатиме невгасно для всіх прагнущих культури. Хай живе Камянецький Державний Університет“. Опісля прочитано ще надіслані привіти від отенх інституцій: Українське Правниче Товариство, Українське Агрономічне Товариство, Університетська комісія камянецької міської думи, Редакція газети „Україна“, Рада Українського Народнього Університету в Кам'янці, Рада земляцтва Полтавців та Слобожан, Камянецька міська управа, робітники Камянецької Публичної Бібліотеки а також особисто тов. мін. народньої освіти Григорів. Крім того вислали привітання: Представник Камянецького Українського Клубу, який приносить жертву в сумі 6500 карбованців для незаможних студентів. Від імени Українського Агрономічного Т-ва Зайко-Заїкин. Представник Сіоністів і Поалейціон. Представник від єврейської секції Всеукр. Учит. Проф. Союзу. Від „Тарбута“. Від Юнацької школи. Представник Ради Селянських Депутатів. Представник Подільської Духовної Семинарії.

Польща.

Польсько-литовські переговори. З Вільна повідомляють, що там відбуваються переговори представників литовського уряду з польськими в справі налагодження залізничої, поштової та телеграфічної комунікації між Вільном і Ковном. В переговорах беруть участь теж представники Англії та Франції.

Заклучення умови з Денікіном. До Варшави наспіла вістка, що польська господарська місія, яка виїхала була до південно-російської влади при Денікіні, заключила намірену умову.

Польська місія до Румунії. В найближчих днях виїде до Румунії спеціальна місія з рамени міністерства апровізації, що має розпочати переговори в справі достарчання для Польщі румунського збіжа.

Польська угода з большевиками. Польське товариство Червоного Хреста повідомляє, що дня 2. листопада підписано делегацією Червоного Хреста умову, яка обов'язує односторонно польський уряд і совітської республіки. В умові говориться про негайне увільнення всіх громадян польської республіки і країн підбитих польськими військами, та й взагалі всіх Поляків, вписаних або увязнених, як закладників і тих, що знаходяться на терені російської республіки совітів, чи то у в'язницях, превенційних пунктах, кріпостях, або збірних таборах, взглядно пробувалочих ще на свободі і про відіслання їх разом з родинами до демаркаційної лінії. Кождий з переселенців має право перевезти до 15 пудів клунків і 20 тисяч рублів. Переїзд, перевіз клунків, харч і санітарна поміч на терені Росії безплатні. Рівночасно підписано урядом торжественну заяву про непримінення в майбутньому звички брати закладників.

З польського сойму. Підчас голосовання в польському соймі над продовольчим законом відігрались бурливі сцени. Р. Р. С. звернулась гостро проти законопроекту, а коли його було ухвалено, соціалістичні послы покинули залю засідань. Міністрові харчових справ Слівінському ухвалено вотум недовіря.

Пралльон покинув свій пост. З Варшави повідомляють, що французький посол в Польщі Пралльон покинув свій пост.

Монархічна агітація у Варшаві починає прибирати чим раз ширші форми, Вшехпольський посол Заморський помістив в „Liberum veto“ статтю, в якій доводить, що заведення монархічної форми влади відповідало-б вповні настроєві народу. „Gazeta Warszawska“ знайшла вже й кандидата на польського короля, а саме князя А. Connaught, який вже навіть купив в Польщі великий земельний маєток.

Росія.

Донці проти Колчака. З Ростова повідомляють, що донські козаки переслали ультиматум Колчакові, допомагаючись негайного перемиря з большевиками.

Крамарж серед козаків. „Ceske slovo“ повідомляє, що в Таганрог прибув др. Крамарж. В своїй промові на козацькому крузі він заявив, що будучність славянських народів залежить від того, чи повстане єдина сильна Росія. Нова Росія мусить бути збудована на основах ладу, волі й поступу.

Окупація Камчатки. З Нью-Йорку повідомляють, що Японія окупувала Камчатку. Проти цього американський уряд рішив виступити з рішучим протестом.

Смерть жінки Л. Толстого. З Ясної Поляни повідомляють до московських газет, що там померла 4. листопада Софія Андреевна, жінка Льва Толстого.

За кордоном.

Литва під протекторатом Англії. До варшавських газет повідомляють, що литовський уряд піддався під протекторат Англії.

Переговори з большевиками. З Гельсінґфорсу повідомляють, що 18. листопада в Дорпаті повинні були розпочатись переговори між Ляввією і Литвою та большевиками.

Скликання білоруської Ради. Білоруське пресове бюро повідомляє, що голова ради міністрів Білоруської Республіки А. Луцкевіч виїзжає до Мінська, де вкортці збереться Рада Білоруської Народньої Республіки. Польська окупаційна влада в Мінську одержала приказ з Варшави не перешкаджати скликанню Ради.

Окупація Бесарабії. „Vossische Zeitung“ повідомляє, що румунський уряд повідомив Найвищу Раду в Парижі, що анектує Бесарабію по Дністер і що румунські війська в околиці Кішенева і Бендер одержали приказ окупації.

Румуни покинули Будапешт. Румунські війська евакуували Будапешт. Змісто увійшли угорські національні війська під командою адмірала Горті.

Проти російських офіцерів. З Бухарешту повідомляють, що румунський уряд приказав російським офіцерам, що знаходяться що в Румунії, негайно покинути румунську територію. Про це офіційно повідомлено ген. Лукомського в Таганрозі.

Склад англійського кабінету. Англійський уряд рішив змінити военний кабінет, в якого склад входило тільки 5 членів, на передвоенний після конституційного режиму зложений з 21 членів. Членами нового англійського кабінету будуть: Льюїс Джордж, перший міністер, Бонар Лоу, лорд приватної печати, Бальфур лорд, президент Ради, Шамберлян, канцлер, Барнес, міністер без теки, Френш, лорд намісник Ірляндії, Макперсон, головний секретар для Ірляндії, лорд Бікенгод, консуль для Ірляндії, Шорт, секретар внутрішних справ, лорд Курзон, секретар заграничних справ, лорд Мільнер, секретар для колоній, Шуртіль, секретар військових справ і авіатики, Монаго, секретар для Індій, Валтер Лонґ, перший лорд аміралів, Мінра, секретар для Шкоції, доктор Адіссон, міністер гігієни, лорд Лек, міністер рільництва, президент Фішер, міністер просвіти, Роберт Горн, міністер праці, Ерік Гедес, міністер транспортів.

Новий румунський міністер закордонних справ. Румунський делегат на мирову конференцію Міу, приїхав з Парижа до Бухарешту, щоби зложити присягу, як міністер закордонних справ.

Вибори на Угорщині. На Угорщині розписано вибори в угорське Національне Зібрання на 21. грудня. Національне Зібрання буде скликане 3. січня 1920 році.

Перед виборами в Італії. З Риму повідомляють: Після предложених вже виборчих ліст до італійського парламенту кандидують: урядова партія — 299, конституційна опозиція — 258, група Джолітті — 46, демократичний блок — 219, католики — 390, економічна партія — 41, аграрна партія — 36, реформовані соціалісти — 24, незалежні соціалісти — 36, соціалісти — 473, республіканці — 23, різні — 230.

Побіда республіканців. При виборах по містах до міських рад і при виборах на конгрес побідили на цілій лінії республіканці. В Нью-Йорку, який був дотепер в руках демократів, зискали республіканці найважливіші місця. Також в Кентіку, де досі одинюкими панами були демократи, побідили республіканці.

Міжнародня кодифікація законів. Голяндське пресове бюро повідомляє з Парижа, що там відбулася перша міжнародня конференція юристів. Ухвалено на ній заяву, яка має бути основою міжнародньої кодифікації законів. Заява ця складається із чотирох артикулів, що стосуються до прав, незалежності, рівності й обовязків держав.

„N. W. Journal“ доносить, що австрійська республіка не буде іменувати покищо своїх послів в Чеській республіці, в Польщі, Югославянській республіці, Угорщині і Румунії. З тими державами буде Австрійська республіка переговорювати тільки про господарські справи, а до того вистарчить, що там урядують господарські комісії.

Економічна хроніка.

Голяндський капітал для України. „Gazette de Hollande“ повідомляє, що ріжними голяндськими банковими інституціями робляться заходи, щоби відкрити більший кредит Україні. Кредит цей має бути вжитий на економічну відбудову України.

Український хліб для Польщі. Зі Львова повідомляють до польських газет, що на границю прибув вже перший транспорт українського хліба в скількості 300 вагонів. Польський уряд купив на Україні великі запаси хліба, бо умова між Польщею і Румунією, що до доставки Польщі 20.000 вагонів не дійшла до skutku.

Виказ німецького державного банку. Виказ німецького державного банку подає слідуючі цифри: Актива: Металеві засоби курсового німецького гроша, засоби золота (кільограм по ціні 2784 марок), засоби чужої золотої монети разом 1.113,402.000 (розхід 755.000) марок, з чого чисте золото 1.093,454.000 (розхід 1,027.000) марок; державні й позикові касові знаки 9.402,215.000 (дохід 243,589.000) марок, інші банкові ноти 4,943.000 (— 598.000) марок; векслі, чеки і дисконтовані скарбові листки 34.015,579.000 (+ 3.726,394.000) марок; ломбарди 6,894.000 (+ 1,923.000) марок; ефекти 130,386.000 (+ 1,394.000) марок; решта активів 2.115,697.000 (+ 56,135.000) марок. — Пасива: Основний капітал 180,000.000 марок (без зміни); резервові фонди 99,496.000 марок (без зміни); оборот нотів 30.928,628.000 (+ 705,343.000) марок; інші короткострокові залежності 12.033,305.000 (+ 3.446,781.000) марок; решта пасивів 3.547,687.000 (— 124,042.000) марок.

Виказ державного банку в Франції. Виказ з 6. листопада подає цифри: 3.957,563.000 (+ 360,356.000) франків; золото в заграниці 1.978,278.000 франків (без зміни); готівка в срібній монеті 286,587.000 (— 1,031.000) франків; контові засоби в американській скарбниці 621,600.000 франків (без зміни); контові засоби на заграниці 847,609.000 (+ 8,768.000) франків; векслі, ненарушені мораторією 1.395,354.000 (+ 249,704.000) франків; продовжені векслі 660,155.000 (— 6,942.000) франків; зачот на вартісні папери 1.301,946.000 (+ 6,784.000) франків; зачоти для держави 25.850,000.000 (+ 200,000.000) франків; зачоти для союзників 3.720,000.000 (+ 5,000.000) франків; оборот нотів 37.419,174.000 (+ 445,383.000) франків; засоби в трезорах 91,584.000 (+ 28,186.000); приватні контові засоби 3.057,415.000 (— 48,681.000) франків.

Виказ державного банку в Англії. Виказ з 6. листопада: Загальна резерва 20,450.000 (— 1,608.000) фунтів стерлінгів; оборот нотів 86,030.000 (+ 1,575.000) фунтів стерлінгів; готівка 88,030.000 (— 34.000) фунтів стерлінгів; портефелів 80,496.000 (— 219.000) фунтів стерлінгів; контові засоби приватних 109,563.000 (— 6,619.000) фунтів стерлінгів; контові засоби державного скарбу 19,831.000 (— 2,922.000) фунтів стерлінгів; резерви нотів 18,717.000 (— 1,570.000) фунтів стерлінгів; іварантовані урядом вартости 46,226.000 (— 7,682.000) фунтів стерлінгів. Відношення відсотків резерви пасивів 15·80 (15·88 в попередньому виказі), загальний оборот в Клірінгтаві 641,000.000 (доріст 194,000.000 фунтів стерлінгів супроти минулого року).

Відсоткова стопа в Англії. З Лондону повідомляють, що приватний дисконт підвишився на 6%, значить, на повну квоту банкової рати. Фунтовий курс понизився далі в Нью-Йорку і зараз нотується на 4:13¹/₄. Змагання англійського банку біля повного підвищення офіційного дисконту не вгавають, та уряд покищо старається цього уникнути іншими способами.

З українського життя на чужині.

Славнозвісний наш О. Олесь читав перед деякими членами нашої редакції свою нову песу: „Ревізор з Кам'янця.“ Песа, як усі твори нашого славного поета, носить на собі сліди визначного його таланту. Вона тримана в поважно-опереточнім тоні і зачіпає деякі питання нашої політики за кордоном. Нам, що чули песу, приходиться тільки жаліти, що тут за кордоном немає українського композитора, гідного пера Олеся. Одначе сподіваємося, що шановний автор, який працює над остаточною редакцією песи, відішле її в найближчій часі до Кам'янця.

Вражіння з першого парижського концерту 6. ц. м. На першій концертній сцені співала капеля три канти, шість колядок і щедрівок і 6 народних пісень. Чотири пісні мусіла повторити. Ентузіазм був незвичайний. Запрошений до льожі графа Тишкевича адмірал Дегоу сказав: „Варто запросити на концерт артистів нашої опери, щоб вони почули, як треба співати і навчились співати.“ Присутна на концерті примадонна комічної опери, Офелія Литвин, висловила, що чогось подібного не чула ще в життю. Свої вражіння в такому тоні висловила вона в почотній книзі Капелі. Капеляни дістали чотири величезні кошів квітів: від посольства, від української преси, від комітету самостійної України і від невідомого. Яке вражіння зробив перший концерт навіть на фахових критиків, свідчать кінцеві слова рецензії Реймонда Шарпантіє (Ramond Charpentier), уміщеної в артистичному щоденнику „Сомедіа“ з 8. ц. м.: „Читач, котрий знає мою нещасливу згризливість в критиці і мою пожаловання гідну умовість слухача, ніколи нічим недоволеного, буде без сумніву здивований, прочитавши цю рецензію. Моя оборона легка. Нехай любителі чистого мистецтва поспішать на найближчі концерти і тоді скажуть мені, чи я їх увів в блуд.“

Українська Республіканська Капела давала концерти 6., 12. і 15. листопада в Парижі. Другий концерт був даний в користь дітей павших в бою французьких козаків. На чолі комітету стояла жінка фельдмаршала Фоша. До комітету належала сама французька знать. Після концертів в Парижі, Капеля відбуде турне по Франції і даватиме концерти ось в яких містах: 18. і 19. листопада в Бордо, 21. і 22. листопада в Тулюзі, 24. листопада в Монпель, 26. і 28. листопада в Марсель, 30. листопада і 1. грудня в Ніцці, 3. і 4. грудня в Ліоні. Після того Капеля верне до Парижу, де має дати ще три концерти: один для консерваторії, другий, для Сорбони і третій для робітництва. Імпресарію Капелі Шурмаж робить заходи, щоб дістати залю de l'Opera comique і є майже певність, що йому це вдасться. Популярність Капелі незвичайна. Рецензії, котрі зреферуємо на іншому місці, затитуловані так: „Les grands Prêtres de l'Art servent à Paris la cause de la Beauté.“ (Великі жреці мистецтва служать в Парижі справі краси.) Сам титул говорить про тон рецензій.

Проф. Грушевський виїхав з Праги і знаходиться тепер в Парижі. Він стоїть на чолі Комітету Самостійної України.

Делегатам Союзу Українських Журналістів, які повинні були їхати на славянський журналістичний з'їзд, югославянське посольство відмовило віз. Vivat славянська взаїмність!

До Відня прибули п.п. Головка й Філіпович. — З України прибули Ю. Сірий, С. Черкасенко і М. Чечель.

На українській станиці відбувся виклад п. В. Мурського про Історію Будівництва Української Держави.

В середу 19. ц. м. відбулось в „Єдності“ святочне відкриття науково-просвітніх курсів, зорганізованих при участі „Союза українських журналістів і письменників.“ Свято почалось промовою голови Тов. „Єдність“ п. Пасічника. Головою зібрання обібрано др. О. Колесу, який виголосив привітню промову від імені тов. Петра Могилі. Після нього про значіння і історію повстання курсів говорив голова Освітньої Секції п. Демчина. Свято закінчилось вступною лекцією голови курсів п. Слюсаренка на тему: „Революція й освіта на Україні.“ В п'ятницю одбудуться перші виклади на слідуєчі теми: Слюсаренко: „Народні рухи на Україні в старовину“; Мурський: „Історія російської й української революції“; др. Турянський: „Україна — правітчина індоєвропейських народів.“

ОГЛЯД ПРЕСИ.

Київський з'їзд народів Росії 1917. р.

Про незвичайно важливий з'їзд народів, який відбувся в Києві в вересні 1917. р., мало маємо матеріалів. З'їзд відбувся, так сказати-б, на передодні большевицької революції, яка цілком дезорганізувала життя. Розпочалася дика, спонтанічна демобілізація, масовий революційний рух, який унеможливив публікацію матеріалів з'їзду. Тож велику прислугу робить проф. Грушевський, який помістив в 5. числі „L'Europe Orientale“ статтю під назвою: „Le Congrès des Peuples allogènes de Russie“. Стаття проф. Грушевського має не тільки інформаційний характер. Вона дає нам незбитий доказ того, що справа загально-російської федерації не так легка, як-би хто думав.

Богато говориться — пише шановний професор — від кількох місяців про російську федерацію і думається, що її реалізація легка. І саме ті політики, котрі не представляли собі Східньої Європи інакше як під формою зцентралізованої російської імперії, де сильна й об'єднана

влада забезпечила-би порядок і спокій строгими заходами репресії проти всіх борців за децентралізацію, тепер вони звертаються в найсерйозніший спосіб в бік федерації, як величньої новості, чудесного винаходу, політичного і соціального панацею. Навпаки ми, котрі стільки затратили енергії, щоби доказати потребу, доцільність, можливість і необхідність такої федерації, тепер покинули цю думку, побачивши трудність і невикональність і дійшовши до переконання, що дальша боротьба за федерацію — це страчений час.

В короткій статті проф. Грушевський не вважає можливим представити довгу історію федералістичного руху серед Москалів і Інородців, однак заповідає, що зробить це на другому місці. Тепер хоче нам представити тільки найважливіші змагання, мало кому відомі. Мова йде про з'їзд інородців Росії, який в вересні 1917. р. скликала Центральна Рада.

Ідея такого з'їзду, або радше організації для скликання такого рода з'їзду — не нова і зародилась ще до війни. 1913 і 1914 відбувались підготовчі конференції. Конгрес, що відбувся в Москві, об'єднав досить велике число членів, виробив статут постійної організації для груп, національностей і країв і публікував орган під написом: „Народы и Области“.

Одним з перших організаторів і виконавців цієї ідеї був Віктор Обнінський, член першої Думи, кадет, один з цих, на жаль, нечисленних Москалів

котрі бачили вагу для майбутньої Росії в розв'язці національного питання. Він з'організував групу московських федералістів під назвою „Велико-руської групи“. Вибух війни перервав дальшу працю в тім напрямі. Одначе українські федералісти, котрі в організації грали визначну роль, як тільки вибухла революція, підняли ініціативу в Центральній Раді для скликання до Києва з'їзду іногородців, які стоять на федеративнім ґрунті. Конґрес не потребував тепер бути тайним, як до війни; він має відбуватись офіційально і одкрито. Українські партії Центральної Ради зайнялися скликанням з'їзду і при допомозі оголошень в пресі запросили національні і областні групи, які обороняють федеративний принцип, прислати своїх делегатів на з'їзд, назначений на 21. вересня 1917. р. Зібрання відбувались в Педагогічному Музею, де засідала також Центральна Рада.

В з'їзді брали участь окрім Українців Естонці, Латиші, Литовці, Білорусини, бесарабські Румуни, кримські Татари, Грузини, Азербайджанці, волжанські Музульмани, сибірські іногородці і Жидитериторіялісти: Унія жидівських трудовиків, Поале-Ціон і Сіоністи. Декілька організацій, котрі самі не могли приїхати, як наприклад сибірські Москалі, письменно приєднались до постанов з'їзду. Польські соціалісти, які брали участь в конґресі, обмежились тільки до заяви симпатій для іногородців; одначе вони зложили декларацію, що стоять на ґрунті самостійности Польщі і тому не брали в конґресі активної участі.

Не були заступлені на конґресі Москалі. Російські соціалісти зложили декларацію в централістичнім дусі. Із смертю Обнінського вмерла також федеративна московська група.

Репрезентант тимчасового уряду, президент комітету для областних реформ, А. А. Славінський (теперішній пражський посол У. Н. Р.) привітав конґрес від імені уряду, запевнюючи, що кабінет міністрів готов розглянути з пильною увагою побажання з'їзду. Запалені почуваннями братства, члени конґресу взялися до праці дуже енерґічно. З обчислення вийшло, що більше як половина, що найменше три чверти учасників з'їзду були соціалісти.

Зібрання, які тривали цілий тиждень, розпочалися святочним засіданням 21. вересня 1917. Перші дні присвячено для заяв репрезентованих націй і для

промов президента. В дальших публичних засіданнях заслуховано теоретичні реферати, в яких питання федерації освітлювано з усіх боків. Побіч того відбувались засідання комісії, де відбувались дискусії над організацією областних урядів, як також над питанням війни і миру. В останніх засіданнях вироблено резолюції, як результати праці з'їзду.

Вибраний почесним президентом проф. Грушевський проголосив програмову промову, котру учасники прийняли з ентузіазмом. В тій промові представив він не тільки невідрадне становище Українців, але також других іногородців. Він висказав, що в шости місяцях революції ні тимчасовий уряд, ні впливові російські кола нічого не зробили, щоби зруйнувати „стару тюрму народів“, як називано російську імперію, а на її місці поставити вільну домівку народів. Тільки в такій переміні бачив промовець спасення. В дійсности, московський елемент, що замешкує центр Росії, є творцем тільки безпорядку і хаосу. Навпаки окраїнні народи, хоч не так великі числом, далеко більш солідні. Вони більш активні і більше живі і для того, подавши собі руки, колиб вони схотіли, вони змоглиб об'єднавшись около центра, врятувати Московщину від анархії. Одначе, щоб вони могли це здробити, треба, щоби звязки, які лучать їх з московщиною, були основані не на брутальній силі, яка є тільки механічною, але на добрій волі. Тепер є для Росії 12 година. Цей з'їзд дає останню нагоду вийти з цього трудного майже безвихідного становища. Треба щоби Росія стала отчиною для своїх народів. Інакше вона пропаде. Держави умірають, народи остаються. Не вдовольняючись розв'язкою питання, яке в тім випадку хоче дати тимчасовий російський уряд, народи Росії мають право думати про себе і про свою долю. Ані Українці, ані другі народи, оскільки знає промовець, не хочуть затриматися на шляху до дійсної самостійности. Ідеал окраїнних народів полягає в політинім існуваню, інакшим як центр Росії. Майбутнє — це є братерство між всіма народами, — це є всесвітня федерація. І до цього майбутнього дійдуть народи або шляхом російської федерації, а коли ні, то шляхом інших федеративних уній.“

Всі делегації, що взяли участь в з'їзді, станули на тім самім становищі, тільки одна фракція Литовців обстоювала цілю-

виту самостійність. Що до Жидів, то вони боронили принцип федерації національних держав, однак застерігали для себе право національно персональної автономії, щоби мати змогу створити одноцільну організацію в межах тої великої федерації.

Козаки станули також на тім становищі. Не тільки українські, але також і московські козаки відлучились від московської людности. До того причинився старий козацький сепаратизм, який зміцнився останніми випадками війни і революції.

Приняті резолюції звертали увагу центрального уряду на необхідність безпосереднього проведення в життя російської федерації, щоби врятувати імперію перед розчленуванням. Однак та федерація повинна бути створена з волі народів, а не накинена загально російським державним зібранням, до якого ніхто не має довіря.

Конгрес вважав також необхідним створити незалежну від уряду спільну організацію народів з метою спільної акції в напрямі проведення в життя федералізму. Однак всі делегації не мали мандату для створення подібного органу. Відложено це до другого конгресу.

Резолюції передав урядові його репрезентант, А. А. Славінський. Окрім того постановлено післати на загально-російську демократичну конференцію в Петрограді делегата конгресу. Цю конференцію к ликав тимчасовий уряд.

Однак делегатові В. Берукову, членові партії „По алей Ціон“, не удалося заінтересувати федеративною ідеєю демократичну конференцію, в якій переважали московські націоналісти. Також не вдалось нічого добитись у тимчасового уряду. Як казав делегат, Керенського, прихильника федерації, змайорзували її противники в кабінеті. „Федеративна Республіка нової Росії“ була для більшости міністрів пенавнена. Що вайвище, вони допускали культурну автономію та Міністр внутрішніх справ дістав навіть поручення — виробити відповідний статут, але праці своєї не скінчив, бо разом з Керенським був повалений більшовиками.

Тимчасовий уряд, думаючи, що зміцнив своє становище всеросійською демократичною конференцією, кочав навіть відбирати ті концесії, котрі дав народам. Так наприклад Генеральний Секретаріят Центральної Ради був потягнений до судової відповідальности. Однак настав переворот, який надав

політичним випадкам цілком відмінний напрям.

Українська Республіканська Капеля в Швейцарії.

Виступ Української Республіканської Капелі на швейцарській землі зробив на швейцарську публіку незвичайне вражіння і був просто тріумфом української пісні. По словам посла Василька, Капеля прислужилась українській справі без порівняння більше, ніж уся дипломатична робота. Уважаємо зайвим додавати від себе більше слів, а наведемо голоси найважливіших швейцарських часописів.

„Basler Volksblatt“ з 13. жовтня 1919. р. пише:

„Концерт українського національного хору в великій музичній залі. Слід назвати музичною подією концерт цього хору, бо талант, показаний ним, був так рідкого рода, що не так скоро його забудеться. Уміння цього хору переходить усе, що нам звісне з хороших продукцій. Вже в точці голосового матеріялу цей хор має таке багатство, що тільки треба йому заздрити. У сопрана цвітуча свіжість і інтензивність звуку; у альтів рідка ніжність і м'яке забарвлення. Тенори розпоряжають також mezzo voce, що не один соліст тенор міг-би їм подивувати, а щож доперва баци! Здається, що для них нема ніякої глибини. Здавалося, що було чути органувий педал (32 стопи), і треба було все на ново наслухувати, чи це дійсно вони співали так незглубимо низько. Про хорову дисципліну можна цілі шпальти писати: здається, що пан Кошиць стоїть перед якимсь чудово уладженим інструментом, з котрого він витягає всі сили тону з найбільшою самозрозумілістю, від найніжнішого, цвітучого pianissimo аж до наймогутнішого fortissimo. А це fortissimo має нечувану побідоносну силу, і це приневолювало кожного на ново до подиву, бо хор у своїх поодиноких голосах не обсаджений надто сильно. Я начислив 10 сопранів, 13 альтів, 17 тенорів і 23 басів. Так само могутнього респекту вимагає музикальне виконання програми, переведене дірігентом і хором

зовсім на пам'ять, а це заслугоє на тим більше признання, як що возьметься на увагу, що та народня музика в своїм чотириголосовім складі робить найбільші трудности. Хор дав нам правдивий скарб незвісної літератури і тільки побажатим, щоб вона стала для нас приступна в добрім німецькім перекладі. В золотій обильности плили тут мелодії клясичної простоти, повної сили краси і непорочної чистоти. Любуванню не було кінця, і для всіх вечір був за короткий. З одушевленням публіка оплескувала український хор і булаб дуже радо повітали додаткові пісні.

Желаємо пану Кошицеві, щоб найшов назад дорогу до нас зі своїм незрівняним хором! Повну залю заневиное йому це перше знайомство.

„Basler Anzeiger“ з 14. жовтня 1919, пише:

„Штуку руководити хором як інструментом, як оркестрою і вичаровувати здіференціовані звукові вражіння, посідає пан Кошиць у так високім, звершенім степені, як ледви коли ми це стрічали. Цей хоролий спів — це гармонія звуків найтоншого роду. Святочна велич його повноти звуків, вирівняність і чистота всіх голосів у всіх позиціях і степенях сили, в найнижнім piano так, як в наймогутнішим forte, динаміка, степенована з найчудовішою тонкістю, повна виразу інтонація і незвичайне одушевлення вислову — це дійсно незрівняні прикмети. Хор передає душу української народньої музики в своїй музикальній мові і сам при тім розцвітається наче дика, чудова квітка; старі коляди і щедрівки, пісні про купала і гагілки, котрих музикальну суть у своїй часто церковній монументальности і прямолінійній строгости віддає найлучше мотго, поставлене на програмі: „Прибиті тугою й гіркою журбою“; далі світські пісні, які счаровують нас своєю сердечною простотою і премилою наївністю, але в своїм майже виключнім характері molі зраджують здержану сумовитість і тугу неосвободженої народньої псіхе, як наприклад гуцульська пісня, яку відспівано з хрустальною звучністю і ритмікою, або пісня „Ой у полі вітер віє“ в переведенню чудові роди голосів з сопрановою ліричною мелодією, що неслась наче весняний подих; потім зухвала пісня про горлицю і „Ой пряду, пряду“, де чудово заокруглені басы дають кріпку підпору жалібно співаючим сопранам, або

вкінці остання жартоблива пісонька про „черевички“, в котрій через вироблення ритмічних наголосів і через динамізування діференціованої гармонії висловлено щось дійсно розкішного. Збогачення наших артистичних відомостей, дякуючи цьому хоролю і його ніжному провідникові, є в кождім разі дуже велике.

Tages-Anzeiger für Staat und Kanton Zürich:

Як у других швайцарських містах, так і у нас, в купецькій залі, виспівали собі 80 Українців великий, добре заслужений успіх. — Спосіб, як їх визначний дірігент, пан Кошиць, держить у руках хор, наче майстерно зладжений інструмент, який слухає його найтихших натяків, є недосяжний. Щоб дійти до такої певности й точности, треба було перед тим незвичайно тяжко працювати — хіба що треба би вірити в чуда! Як вилите являється влучно відміренне відношення голосів від басів аж до найвищих сопранів. Всі тілювання голосової сили, від слабо затихаючого pianissimo аж до вульканічно вибухаючого fortissimo, тут віддано з незрівняною докладністю. Вправді тут розходиться о народні пісні, але їх уклад так трудний і їх гармонія так складна і замотана, що вони викликають найвище поняття про музикальну культуру України. Де тут границі між природою і штукою? Загадочним остається при незнанню мови, мимо доброзичливих пояснень, змісл і зміст цієї музики. Вона розкриває перед нами чужу душу, якої глибину ми тільки передчуваємо, бо не можемо уловити її вислову. „Ще не вмерла Україна“, співає народній український гимн, який слухачі вислухали у благородно гостиннім настрою стоячи так само як швайцарський. Відчувалось правду, що правдива народня душа не вмірає. Дірігент осягнув найбільший успіх вечера виконанням чудової дівочої пісні „На улиці скрипка грає“, а це треба тим більше оцінити, що не жалувано взагалі цілий час признання. Так отже концерт Українців мав для нас не лиш великий етнольоґічний інтерес: ми признаємо вдячно взірцевість їх праці, з котрої можемо учитись.

Tribune de Genève з 14. жовтня:

„Ось найлучша політична пропаганда. Підчас, коли молода Республіка, побивається під гнітом Денікіна, після большевицького утнеку, її провідники уважають

овоїм обов'язком доказати своє право на самостійне життя і на особну національну культуру. Українська пісня, гноблена 200 літ, проголошує право на свободу... Всюди, де хор виступав, мав тріумфальний успіх, одже звісне вроджене музикальне почуття славян. Українці розвинули його до найвищого степеня. Голоси особливо чоловічі, дуже гарні і надзвичайно гнучкі. Ці артисти співають переконуючим, пориваючим голосом. Вони знають, що сповняють патріотичний обов'язок; їх устами говорить душа цілого народу, який серед найстрашніших мук заховав свій оптимізм, добрий настрій, моральне здоров'я і висловлює віру в національне життя і в волю. Це найліпша нова в користь того 40 мільйонного народу, котрий не хоче ні большевізму, ні царського ярма; він жадає права самовизначення“ . . .

Journal de Genève 15. з жовтня:

Зараз по своїм визволенню уряд мєлодої Української Республіки енергійно взявся будувати своє національне і культурне життя. Між иншими галузями культури він знайшов в музиці виховуючий елемент, який дуже надається, щоб розбудити і розвинути патріотичне почуття а також і має першорядне агітаційне средство.

Далі рецензент розбирає подробиці програми і кінчить слідующею заміткою: Як загальну увагу, треба підкреслити, що впротиставленню до сумовитих пісень півночі, пісні України своїми енергійними ритмами і цілим характером своїх мелодій виявляють сильне здоров'я і переконаний оптимізм. В них чувається міцна воля народу, жити вільним життям і віра в будучність, які так чудово виражала горяча і ентузіастична інтерпретація Української Капелі.

Цей хор, який налічує біля восьми десяти голосів; є дуже цікавий через свої могутні басы, повні тенори і гарні хоч трохи металічні жіночі голоси. А яка дисципліна серед співаків, що вкладають в них цілу свою душу.

На початку концерту Капеля виконала гімни швайцарський і український, а на закінчення енергійно Марселіезу, яка викликала ентузіазм не до описання.

Cazette de Lausanne Nr. 2887:

В середу концерт Української Капелі заповнив залю Народнього Дому. Хор, зложений з восьмидесяти співаків, жінок і чоловіків, роблять вражіння таке. як

колиб у нас складався що найменше з двохсот. Я думаю, що це є завдяки чудовим голосам а почасти завдяки подиву гідній дисципліні, яку утримує немов граючись п. Кошиць. Ця дисципліна фізична і моральна, дисципліна орґанів і самих співаків; жаден з них не старається „солювати“ кожний співає з цілої душі те, що до нього належить, але тільки те.

Майже гвалтовна прецизія атаківання, точне утримання тону, гнучкість і різноманітність тонів і темпо, які так часто міняються, — всякі нюанси від фортісіма до найгіднішого п'янісіма, часом навіть спів при замкнених устах, який у них виходить, як струнний оркестр глухо граний; різноманітність голосових тембрів, з яких керовник уміє викликати подиву гідні звуки; сама музика часом жива, майже дика, то знов лагідна, пестлива і містична, ті славянські гармонії, ті ритми, так енергійно скандовані, оговорчивий а то й загадковий характер текстів, які лишають більш для здогадів, як кажуть, це все підносило красу концерту, повторення якого живо бажано для Люзанни.

Не знаю, що підкреслити з численних пісень, колядки, веснянки, чи „Верховину“, чи „На улиці скрипка грає“, чи надзвичайну „Васану“, тріпочучі „Черевички“, чи може цю дивну, підказуючу пісню „Ой пряду, пряду“. Всі вони роблять велике вражіння і показують музику, нам цілковито невідому, таку глибоко народню а так високо артистичну.

Bund з 17. жовтня:

„ Ми радо хвалимося, що ми є краєм співочих товариств; та коли ми почули концерт українського хору, то могли переконатися, що нам ще би багато учитись. Навіть можна запитати себе, чи ця певність інтонації, ця неімовірна гнучкість ритму можлива до вивчення, або чи ті дари є природні? Природа звуку дуже різниться від нашого; незвичайне вражіння робить контраст між дуже високими сопранами і маєстатичними басами, котрі знижаються до нечуваних глибини і резвивають багатство звуків, незвісне у нас. Характер мелодій народній. Діріґент руководить часом голосами, як групою інструментів в оркестрі; вони дуже незалежні від себе, стоять у противенстві навіть ритмом і вимагають від співаків великої певности“.

„Neue Zürcher Zeitung“ з 22. жовтня 1919 пише:

„Концерт Української Капелі був для нас надзвичайно інтересною подією. Що вже виходило зі вступних заміток, те показав цей незвичайно інтересний концерт зовсім виразно: подиву гідна дисципліна того хору залежить передовсім від суггестивної сили дірігування самого провідника, пана Кошиця, але та точність ритміки, що межує часто з чудом, та найвища музикальність, яка викликає найчастіші зміни такту, несподівані гармонійні переходи, які удаються незвичайно легко, все те полягає на національним почуванню і на природнім музикальнім генію Українців. Щоб відчуті ніжніші різниці стилю між різдвяними піснями, щедрівками та світськими піснями, треба-б докладніше зайнятись етнографічним елементом самих текстів. Для нас полягала штука цього хору на позірно мимохітнім опануванню техніки і музики, як також на елементарній силі почування. Нас прикувало гремуче fortissimo так само, як pianissimo, які наче завмірали безконечній степовій далі; це був дальший елемент української національної психіки. Особливо ділають на нас з елементарною силою голоси солістів. Загальне вражіння співу цього самотнього в своїм роді, небувалого хору — це найвища артистична сила.

Оплески збільшалися з кожною новою піснею. Повитати треба те, що на повторення концерту перенесено хор до великої музичної залі, бо козача бравада тих українських басів лучиться з ударяючою звучністю тенорів і сопранів у таку силу звука, що стіни нової купецької залі мало що не трісли; однак мимо тої страшної сили панував благородний зміст у тім величавім співі; невтишима туга за волю вибухла потрясаючим висловом.

„Neue Berner Zeitung“:

Концерт Української Капелі в Берні 15. жовтня ц. р. справив для численної публіки небувалу, самотню в своїм роді радість.

Що знали ми, західні Європейці, перед війною про Україну, як тільки те, що вона творила частину того великого царства, котрого різноманітне народне і духове життя було для нас загадкою? Підчас великої війни чули ми про боротьбу Українців о самотність і дивились на їх крок, як на тяг на великій

шахивниці світової історії, але їх культурна і психологічна основа остала для нас темна, як і передтим. Аж ось Українці самі завітали до нас!

В їх народніх піснях розкрилася нам душа цього славянського народу. Колядки, щедрівки, купальні і весняні пісні, які ми почули, походять ще з поганських доісторичних часів і мають за основу тісний звязок людини з життям природи; а що вони ще нині дуже живі, то це свідчить про первісну силу і про буйну фантазію народу. Забавна грація, збиточна радість життя, сумовитість, темні символи, поклики до сонця, туга, любов, танець і смерть творять зміст тих пісень, які створив і співав народній геній.

Після критики артистичної техніки хору, як нагадує нам уже в горі наведені рецензії, автор каже:

„Була красна хвиля, коли з початку концерту український хор заспівав наш гимн „Rufst du, mein Vaterland“. Публіка вислухала швайцарського, опісля українською народного гимну, стоячи. Не без захвату чулося, як велике значіння має народній гимн для наших гостей, які стоять серед боротьби за свою національну самотність“. Тобс Степан.

„Zürcher Volkzeitung“ з 23. жовтня 1919:

„Українська Капела (як себе характеристично називає народній український хор) дав 18. ц. м. перший (і певно не останній) концерт в купецькій залі в Ціріху. Не даром очікували ми цей концерт з незвичайним напруженням. В українськім народнім хорі можна дійсно говорити про капелю. Ті голоси не тільки співають, вони котяться, розторощують, але вони також гомонять і шепчуть, вони лучаться в гремуче fortissimo, щоб після татарської дикости і скочности ослабнути до ледві чутного, завміраючого pianissimo, і це співне переживання приковує нас просто фізіологічно, так елементарно, і так виключно, що ледві зможемо прийти до оцінки поодиноких родів стилю в колядах, щедрівках, кантах і інших піснях, в яких дав нам проби геніяльний дірігент пан А. Кошиць. Майже здавалось нам, що публіка наче прийшла до віддиху в кінцевих народних світських піснях, які були то веселі, то безконечно жалібні, так спонтанно впливали на нас

ті музичні твори. Що до прецизії, дисципліни, багатства почувань, то цей український хор буде шукати даремно рівного собі; тут просто засинали його оплесками й признаннями.

„Basler Volksblatt“ з 30. жовтня 1919 пише ось як:

„Ми дуже утішилися, що Українська національна Капеля, це величаве, небувале до тепер хорове товариство дало на загальне бажання другий концерт, і ми мали рідку радість — послухати ще раз тих вибраних голосів. І в тій програмі не було кінця дивуванню і подивові: все, що хор співав, носило на собі признаку найвищої звершеності! Нас просто заскочив голосовий матеріал, і звукова повнота була так могутня, що доводилося все глядіти, чи нема дійсно більше учасників хору, ніж начислено з початку. Ріано звучить, як би співала половина хору, при *pianissimo* здається, що чується притишений квартет солістів. А між тим лежать богата скаля динамічних тінювань, які можна ожидати від оркестри, однак у хорах це є і остане виїмкою. Подивляємо щиро і з одушевленням цю виїмку. Провідник цього надзвичайного хору, пан Кошиць, є не тільки знаменитим діригентом, але він му-сить також мати велике технічне знання; це доказує кожний такт, який він велить співати. Яке чудесне *legato*, яке *crescendo* і *decrescendo*, яке чарівне завірнання поодиноких акордів чи звуків. Це культура співу в найлучшій виданню. А як очаровує ухо знавця те, що хор, співаючи на пам'ять, „ігнорує“ прямо з задивляючою samozрозумілістю всі гармонійні переходи і віддає з бездоганною чистотою найтяжчі інтервали. Останньою піснею „По опеньки ходила“ показав хор знамениту музичну техніку, при чім треба пожаліти що не розуміємо українського тексту.“

„National-Zeitung“ з 30. жовтня:

„Вражіння з другого концерту Української Капелі було по суті таке саме, як з першого. Знов очаровала нас подиву гідна дисципліна, яка опановує в кождім напрямі слів Капелі. Чудом цього хору є штука тінювання, котра тут розвинена до такої віртуозности, що тяжко її перевищити. Не до наслідування є те, як хор виконує наші *crescendi* або *diminuendi*, як він їх опановує, як наголос кладеться на поодинокі тони; так само величаво

є стисла одностійність звука в низнім ріано, яке ділає пориваючо гарно і все приковує, а ніколи не манерує. Незвичайно звершена також техніка хору; навіть у найскоршій темпі скорі фігури все таки ясні і виразні чи то в мсгучих *forte*, чи в найтихшій *piano*. Такі прикмети може собі хор присвоїти лиш довгою вправою. Пан Кошиць має своє співацьке товариство кожної секунди в руках; воно йде за його руками, котрі зазначають кожде хоч би найнижнше тінювання звуку з повною певністю. Зв'язок між хором і діригентом переведений тут в ідеальний спосіб. Це улегшене також тим, що хор співає кожду пісню на пам'ять, і через те кождий співак може посвятити всю свою увагу прововоді. Це уможливляє також сталеву ритміку викладу.

На тих концертах цікавило нас не тільки як, але також що, на другім концерті з такою самою силою, як на пернім. Утоми і байдужности, яка часто наступає на вокальних концертах, коли нема інструментальної переміни, не почулось ні крихітки на українськім концерті. І це тим дивніше, що багато пісень подібні до себе. Неможливо займатись тут поодинокими піснями вже тому, що не було властивого тексту, який би тоді був зрозумілий, як би зналось українську мову. Зачисляємо також другий концерт до найцікавіших музикальних переживань. Шкода тільки, що вони так рідкі!“

За малий був би обем цілого числа „Воли“, як би ми хотіли передати тут хочби й в витягах голоси цілої швайцарської преси. В переконанню, що українські читачі вже на основі до тепер вже сказаного зможуть собі виробити ясний образ про те, як задивляється швайцарський народ на Українську Республіканську Капелю, не будемо містити в цьому огляді дальших швайцарських голосів. Зазначимо ще тільки, що на програмі швайцарського концерту на добродійні цілі при співучасті Української Капелі поміщено було герб України побіч Швайцарського гербу.

Перед приїздом до Парижа Української Республікан- ської Капелі.

Видавець поважного парижського журналу: „Revue Parlementaire“, Анрі де Шамбон (Henry de Chambon) належить до нечисленних приятелів України. До його звернулася дирекція Української Республіканської Капелі з листом, який подаємо в дослівнім перекладі. Цей лист дав видавцеві привід до поміщення в своїм журналі статті про музичний рух на Україні, а також про організацію самої Капелі. Окрім того передрукував журнал статтю проф. Неєдлі, котра була поміщена в своїм часі в „Воля“, витяг із статті Ярослава Крічки, поміщеної в „Hudebni Přehled“.

Лист Дирекції Української Республіканської Капелі до Анрі де Шамбон.

Ми прочитали Вашу статтю про Україну в „Revue Parlementaire“ ч. 31—32. (Стаття була реферована в „Воля“. Ред.)

Український народ може помилятися, однак він знаходить завжди сильні індивідуальності, обдаровані прозорливим розумом, внутрішньою справедливістю, котрі бачуть далеко дальше, як другі. З початку їх не розуміють, однак їх ідея кінчається тріумфом.

Так діється також з українським питанням. Франція, дя Франція, котра була для нас завжди ідеалом справедливості, тепер перша, що ігнорує собі право на життя і на свободу великого поневоленого народу, котрий прохає її підмоги. Це неімовірно. Однак так дальше не може бути. Французи не можуть бути сліпими, вони повинні нас зрозуміти, ми живемо в цій надії. Ваша стаття тільки підтримує нашу віру у Французів. Ви перші зрозуміли те, що другі зрозуміють пізніше. Однак треба знати правду про Українців, бо не можна судити про річ, котрої не знається.

Голова нашого уряду, Сімон Петлюра, зрозумів потребу позначомлення Європи з нами і, не дивлячись на некорисні обставини, він посилав в подорож по Європі

український хор, який має імя: Українська Республіканська Капеля. Він її посилав, щоби світові показати те, що Україна має найкращого, найдорожчого і рівночасно найбільш характеристичного, бо наша пісня — це наша душа. Є це особливість нашого народу виражати піснею усі так веселі як сумні випадки приватного життя, як також свої історичні події. Ціла історія України, ціла її культура, її мораль, юмор її народа знайшли своє вираження в українській пісні. Хотячи дати Європі пізнати нашу душу, Петлюра не міг нічого кращого зробити, як послати цей хор, — живий образ України.

Справедливість його ідеї виправдалась побутом українського хору в Чехо-Словакії.

Чехи — славянський народ, найбільш гноблений Німцями — бачив в „єдиній і неделимій“ Росії свого протектора. Українці, котрі причинилися до розпаду Росії, знайшли таке зле прийняття, що український хор був арештований, як тільки прибув на чеську територію. Дякуючи зусиллям декількох прихильних до України осіб, його випущено на волю і дозволено прибути до Праги.

Перший концерт викликав цілковиту революцію в поглядах на Україну. „Veni, vidi, vici“ — така назва одної з перших статей про наш хор. Чехи, так музики як і політики, відчули в нашій пісні стару славянську культуру, багату й оригінальну, яка обґрунтовує наше право на самостійність. Вчорашні русофіли стали найщирішими нашими приятелями, як це доказує стаття професора пражського університету доктора Неєдлі, знаменитого критика, і стаття композитора Крічки.

Тепер ми хочемо дістатись до Франції, де ми приїдемо говорити нашою піснею про наш великий народ, що стоїть в зажерливій боротьбі проти большевицької інвазії і польської узурпації, і нас не хочуть туди пустити. Вже більше як місяць ми ждемо на нашпортові віза до Франції, всі наші старання їх дістати здалися на ніщо. Нам дають віза до Італії, до Англії, однак ми повинні поперед усього співати у Франції, котра тепер рішає про долю народів.

Українська Республіканська Капеля складається з 80 осіб, чоловіків і жінок. Члени хору — це переважно урядовці міністерств, послані в дорогу розпорядком уряду. Хор зорганізувало міністерство Мистецтв і Національної Культури, жне на державні кошти і є добре забезпечений

з матеріального боку. Не потрібно казати, що він не представляє жадної небезпеки для Франції з погляду на большевицьку пропаганду. Навпаки, ми сильно віримо, що наша місія принесе користь не тільки Україні, але також і Франції, котра, визнавши Україну, додасть її своєю моральною підтримкою нових сил для боротьби і припинить в той спосіб большевицький терор в Європі.

Адміністрація українського хору звертається до Вас, пане де Шамбон, з проханням — допомогти хором дістати дозвіл на приїзд до Франції, щоби там дати концерти.

З тими матеріалами, які ми Вам посилаємо для інформації, зробіть, що вважаєте за відповідне.

Прийміть, пане де Шамбон, вираження нашої глибокої пошани і нашого щирого признання.

Директор хору, О. Приходько.
Секретарка, А. Вотич.

Анрі де Шамбон, як бачимо, використав усі матеріали, прислані хором, помістив вище зазначені статті, а також дві фотографії хору. Він зробив ще більше. Не без його впливів хор дістав візу до Франції і тепер концертує в Парижі.

Великі жреці мистецтва служать в Парижі красі.

(„Comedia“ про концерт Україн. Капелі.)

Три концерти Української Республіканської Капелі в Парижі пройшли з величезним художнім успіхом. Ми отримали, щойно рецензію відомого французького музикального критика Шарпантіє, надруковану в „Comedia“, і подаємо її нашим шановним читачам.

Автор, згадавши про історію повстання Капелі та її завдання, пише:

Які це інші люде, цілком відміні від наших оплаканих упавших духом! Яка в них велика й сильна віра! Подивляймо їх послух спільній ідеї і любов до мистецтва, якому вони служать та ще з яким привязанням. В їхніх очах пан

Кошиць це не тільки дірігент, він щось в роді бога, якому без слова покоряються всі. Ось чому він й осягає все, чого хоче.

Правда, що він накидає свою волю. Вихований в школі Фелікса Мотля, я віднайшов у п. Кошиця той самий плавний і покоряючий жест, ту саму свободу, ту саму трохи наївну добродушність, прецизію і гнучкість, те саме захоплення, якими відзначався великий німецький оборонець нашого Берліоз'а.

Дірігуючи, Кошиць творить. Його інтерпретація того самого твору, далеко не викована працею репетицій, міняється можна сказати до безконечности.

Його підвладні, крім пасивного послуху, дають доказ вродженого музикального хисту. Голоси є гарні і певні. До того певні, що навіть в найдрібніших музикальних нюансах лишаються цілковито чистими. У них ніколи немає неточностей ані в найкапризнійших ритмах ані в найсміливійших голосових флексіях. Виконання українського хору є завше бездоганне. Нічого там не бракує, навіть цього незбагливого, якогось флюїду, що так сказати-б примушує до ентузіазму.

Програма першого концерту складалася з трьох кантів, 6 колядок і 6 народніх пісень. В суперечности до мистецтва російського, завше закрашеного безнадійністю, мистецтво України є здорове, закрашене іскорками веселости. Фольклор цієї країни, під своєю вродженою простотою має нескінчено багаті контрапункти і сунротипоставлені сюжети.

Композитори, учні Лисенка, розвиваючи ті побічні теми, тільки удосконалили і докінчили інстинктовну працю народа.

Літературні тексти є розкішні. Вони переказують народній звичай, і часто бувають повні ніжного гумору і субтільної фантазії. Такими нам видались „Черевички“, „Ченчик“, „По опеньки ходила“, „Ой пряду, пряду“, яких зовсім заслужено ентузіастично ще просили повторити.

Дві години співу а сарелла, в чужій мові, які кінчаться чотирьма повтореннями, найкраще вказують про причину незвичайного поведження концерту більше, як що небудь те, що я міг би сказати.

Читачі, які знають мою склонність до критики і мою вдачу вічноневдоволеного слухача, мабуть здивуються, читаючи цю рецензію. Мое оправдання дуже легке. Нехай аматори чистого мистецтва підуть на слідувачі концерти а потім скажуть мені, чи я є прав, чи ні.

Денікін—Петлюра.

Під таким заголовком помістив варшавський „Robotnik“ в 359 ч. з. 6. падолиста ц. р. статтю, в якій пише:

Денікін здобув Київ! Хай живе Денікін — кричить всіми силами польська реакція. Вона готова проголосити ізза цього народне свято.

Петлюра бандит розбійник, поклонник Німців і Жидів, ворог Польщі і т. д. кричить майже ціла польська преса.

Слід нам зрозуміти дійсний підклад цих симпатій і ненавистей. Розгляньмо їх класовий зміст.

Денікін це вождь московської реакції, це лицар, що бореться о повернення святих прав власности, то горой буржуазії, як московської так і польської. А інтереси великої буржуазії сільської московської і польської лучаться цілком зі собою на Україні, де грізним противником Денікіна є Петлюра, підтримуваний українським селянством. Петлюра пішов слідами універсалів Центральної Української Ради, удержав право селян до землі і скріпляє його своїм існуванням з дня на день.

Отже є за що ненавидіти Петлюру і його уряд. Цифри найлучше з'ясують ці почування.

Менша і середня власність в тисячах десятих	Разом	248	147	79
	Не-Польська	178	128	64
	Польська	70	19	15
Більша власність в тисячах десятих	Разом	2.007	1.306	1.121
	Не-Польська	1.046	786	501
	Польська	961	620	620
Губернії		Волинська	Київська	Подільська

Земельна власність на Україні не селянська*).

Треба конче звернути увагу на ті цифри. В їх світлі Україна то — край поміщиків. Майже 50% землі в руках обшарників і уряду, половина того в руках обшарників польської народности.

Воно й пояснює нам все. Український селянин, що є власником ледви члї її половини землі, мусть жадати її від панів і, коли вже раз дістав її, держиться сильно.

Обшарники, що в час революції на Україні провалилися, докладають всяких старань, щоби назад відбити свої маєтки.

Непольські обшарники, то майже виключно Москалі — селянин в своїй масі український.

Руйнування незалежности України, це віднова панування польських і московських поміщиків. Це глибокі економічні основи вільних змагань селянського українського народу, це суть могучости Петлюри, а заразом ненависть до нього польської і московської реакції і обожання Денікіна.

Скількиж тих поміщиків? — 2124 Поляків і 2614 Москалів, а разом чотири тисячі шістьсот. Кільканайцять поміщицьких родин іде проти визвольних змагань 12 мільонів населення трьох українських губерній!

Але вплив тих чотирьох тисячів великанський.

Наш уряд в своїм піклуванні о ці дві тисячі польських поміщиків (не думаю, щоби він так само дбав і про московських) відказується відіслати протест української місії ізза того, що Денікін заняв Київ. Такий бо він уряд: для добра 2 тисячів поміщиків він готов пожертвувати весь народ!

Українські поміщики, пособлювані свояками й товаришами з Польщі, всіми силами намагаються не довести до скріплення уряду Петлюри на Україні. Ведуть завзяту агітацію за війною Польщі з Україною. Не так давно союз народніх демократів виказував в соймі, що необхідною ціллю війни є пересунення польської границі „по Дніпро“. Слава Денікіна — то їх твір. Підсування Польщі, щоби улегчити Денікінові воскресити велику Росію, то їх постійна політика.

*) Bartoszewicz: Na Rusi polski stan posiadania.

Не можна їм закидати недостачі клясової консеквенції. Наведені цифри доказують, що обшарники є дуже консеквентні.

Але чи для клясового інтересу Польща має вести війну з Україною? Чи для відзиску їхніх маєтків має текти даліше кров польського народу? Чи для пляну відбудови російського самодержавя, що ненаситним оком глядить в сторону Польщі, маємо нести страшні жертви крові й майна? — То цілком инше питання.

А саме в цій рівені має бути порішена справа війни чи мира з Україною, підмоги для Денікіна чи Петлюри.

Із табору Денікіна насипають вістки, що там з великим зацікавленням слідять кроки Української Дипломатичної Місії в Варшаві. І певно усміхається до себе о. Евлогій, захитник „русской“ Холмщини, відправляючи молебен в Києві, на вістку про дипломатичну повздержність

Скржинського в справі згаданого вже протесту ізза здобуття Києва. Але чи так само може усміхатися з цієї повздержности польський нарід?

Петлюра—Денікін!

Польський народ недовго буде думати над вибором. Петлюра це вождь українського народу, це борець за його незалежність. Денікін, це вождь реакції, небезпечний ворог молодій незалежності всіх народів, що збудилися до життя на руїнах держави царів.

Але польський уряд, обмотаний впливами поміщиків, хоч навіть і зрозуміє небезпеку, яку криє для нашої республіки побіда Денікіна, не рішиться на цей вибір так легко. До того рішення може його наклонити рішуча постава робітничої кляси і цілого робітничого люду, який вже війни має по вуха і бажає мира між вільними народами.

(„Robotnik.“)

На фронтах.

Звіт штабу Головного Отамана з дня 7. листопада: Між залізницею Жмеринка-Вапнярка і Дністром бої продовжуються. Не вважаючи на те, що ворогом введені свіжі резерви, досягнути успіхів йому не вдалося. На других відтинках фронту нічого значного.

Звіт штабу Головного Отамана з дня 8. листопада: На цілому фронті нічого нового.

За ген. кватирмайстра: Ліпко, полк.

Остання відомість.

Інститут Пастера в Парижі рішив висилати медикаменти на Україну.

Листування Редакції.

С. Купка. Вашої статті надруковати не можемо. Листа п. Ш. вмістимо, коли він буде адресований на імя редакції і коли в ньому буде поданий тільки фактичний матеріал.

Українське Пресове Бюро у Відні. Звертаємо Вашу увагу, що стаття С. Купки про українську кооперацію за кордоном, яку Ви подаєте в своїх бюлетенях, як матеріал Гааського Бюро, була ще перед тим вміщена у нас і Гааське Бюро, перепечатавши її, подало джерело.

ВОЛЯ

ТИЖНЕВИК

А. Хомик.

Два інтернаціонали і союз народів.

Як це не виглядає парадоксально, а всеж таки безсторонній дослідник розвою соціальних сполук людства мусить сконстатувати, що стремління до створення інтернаціоналу далеко старші, як національні. Вже в зарані людської історії стрічаємо змагання створення великих інтернаціональних, чи радше, космополітичних універсальних держав, в склад яких входили ріжношерстні етнічно-расові маси. Такою першою помітною державою була перська, потім її налідиця — геленістична держава Александра Великого, врешті римська *orbis terrarum*. Щож об'єднувало оці державні новотвори? Не тільки само начальство, сама брутальна мілітарна сила. Спайкою в тих державах була спільність культури, виробленої на протязі віків зусиллями цілого культурного людства.

Велику римську *orbis terrarum* розбили північно-східні номадичні варвари. Деякі дослідники соціальних рухів бачать в культурній нерівності народів причину тих рухів, так само як причиною рухів повітря (вітрів, ураганів, орканів) являється нерівномірність розміщення температури на землі. І ось ці дослідники кажуть, що висока культура має притягаючу силу для варварів, котрі стараються заволодіти культурними засобами вище від них розвинених народів і племен. Тому нижчі культурою племена бувають усе атакуючою стороною.

Висока грецько-римська культура дала притягаючу силу для варварів, і вони пішли військовим походом на мешканців серед земно-морського поб режжа. Зіткнулись із собою висока культура і варварство, і це мало такий наслідок, що обнизився ступінь культури так само, як з переміщення теплішого і холоднішого повітря повстає середня його температура, вища як холодного, але нижча як тепле повітря перед змішанням.

Після упадку великої римської імперії було знищено багато культурних вартостей. Пропала література, пропало високе мистецтво. Вони прибрали грубіші і брутальніші форми, відповідні до способу думання і розуміння варварів, але висока антична культура не була знищена до остатка. Осталось ще багато дечого цінного, але найбільш цінним треба уважати оце почування вселюдської спільности, оце

змагання до утримання інтернаціоналу. Що правда, завдання утримання інтернаціоналу перебрала від тепер не політична влада римських прокурорів. Римська держава розпалася під напором дужих сил варварських народів на ряд другостепенних державних організацій, одначе лучником між ними стала християнська віра. І від тепер котрий народ прийняв християнську віру, тим самим приєднувався до культурної сімї народів. Так повстав в Європі християнський інтернаціонал, котрий в середньовіччю відіграв дуже визначну роль в історії людства.

Сама інтернаціональна думка має в собі щось нівелюючого, спрозаджуючого до одного рівня. Коли ця нівеляція відбувається методами насильства, проти цього протестує ображена індивідуальність чи то одиниці, чи то соціальної організації, яка виявляє прикмети, спільні для тої організації, але ріжні в відношенню до других. Ріжниці в расі, мові, звичаях, обичаях, культурі — одно слово, — ріжниці в психології етнічних мас, яких не хотів брати під увагу християнський інтернаціонал, викликали з їх боку протести і в решті призвели до розбиття першого християнського інтернаціоналу дужим гуманістичним і реформаційним рухом.

Одначе з упадком християнського інтернаціоналу після організації протестанських церков починає організуватися новий інтернаціонал. Був ним інтернаціонал феодальної аристократії, організацію якого взяла на себе французька аристократія. Цей інтернаціонал трівав не дуже довго. Французька революція і наполеонські війни підірзали впливи феодалізму і до решти знищили космополітичні стремління католицького ультрамонтанізму, і до слова від тепер прийшла буржуазія, котра перебрала на себе організацію тепер вже промислового інтернаціоналу. В тій справі всесвітня буржуазія віддала далеко більші послуги, як всі попередні організатори інтернаціональної продукції. Винахід сили пари і електричності, заміна живої сили силою могору викликали революцію в дотеперішній соціально-економічній структурі. Капіталові удалося зміниги майже до непізнання лице землі. Цілу майже землю удалося скувати залізними обручами рельсів, обмотати сіткою телефонів і телеграфів, засіяти фабричними коминами. Дякуючи ініціятиві капіталістів, народи і племена, діставши змогу дуже легко передвигатися з місця на місце, зблизилися до себе і далеко краще пізналися.

Істнує тепер інтернаціонал далеко більш солідний, як попередні, — інтернаціонал матеріальної культури.

Та буржуазія виконала ще одно, дуже важливе для історії людства, завдання. Вона причинилася до збудження національної свідомости серед ріжних етнічних мас. До того часу, коли ще не було великого фабричного промислу і всевладно панував домашній (кустарний), націй ще не було, а були тільки етнографічні маси, на чолі яких стояла феодальна аристократія, позбавлена всякого національного почування. Буржуазія причинилася до зріжничковання націй, котрі дужим революційним рухом скинули із себе пута становости

і цехів. З тою хвилиною, як це сталось, етнографічні маси скристалізувались в дуже складну організацію, яку ми називаємо „нацією“. Як довго ще існували примітивні і дуже нетрівкі інтернаціональні сполуки такі, як християнізм і феодалізм — не було навіть піднімане питання, що таке нація. З хвилиною одначе, як ці інтернаціонали були розбивані по черзі, виринали також і ці питання. Вже реформаційний рух, як рух релігійно-соціальный, набірав національних прикмет. Одначе на означення нації в тих часах релігійної боротьби уживано приналежність до тої чи другої релігії, чи обряду. Поняття релігії і нації покривалися майже без остатка. Коли феодальний інтернаціонал був розбитий, і приналежність до тої чи другої релігії, до того чи другого обряду не потягала за собою правових привілеїв, коли релігії були урівноправлені і стали, так сказати-б, річчю особистого сумління, тоді вже сама приналежність до тої чи другої конфесії не могла вистарчити для означення нації.

Французька революція і наполеонські війни, результатом яких явився спільний для всіх карний і цивільний розкол з усуненням станових і релігійних привілеїв в нутрі одної держави, мали той наслідок, що в нутрі націй витворилися дужа література і мистецтво, які носили на собі прикмети пануючої нації. Буржуазії, котрій удалося визволити людину із станових привілеїв і усунути індивідуальну нерівність перед законом, не судилося визволити з оков усіх націй. Історичний розвій людства поділив народи на пануючі і поневолені, зібрані в одній державній організації. Цей поділ націй мав той наслідок, що в нутрі людства повстала нерівновага в відношенню до національних прав.

Пануючі нації, поділені на кляси, могли вести тільки клясову боротьбу: в національно-культурнім розумінню вони не були експлоатовані. Становище поневолених націй було далеко більше скомплікованим. До економічного гніту, який є спільний для всесвітнього пролетаріату без різниці націй, долучився у поневолених націй національний гніт. Економічну неволю пролетарських мас поневоленого народа робила ще більш нестерпною національна експлоатація. Річ в тім, що матеріальні засоби на духову культуру пануючого народа бралися його буржуазією із джерел поневоленого. Через це повстала культурна нерівновага. Література і мистецтво у пануючого народа були куди вищі і куди кращі, як у поневоленого. Щоби це як небудь оправдати, ідеологи пануючих націй видумували теорії про нездібність до вищої культури поневолених народів, чим ображували їх національні почування. І тому у всесвітнім руху соціальный боротьба комплікується національною боротьбою, котра, принайменше в ХІХ. століттю і на початку ХХ. грає далеко більшу роль, як соціальный. Її стараються зліквідувати всякими засобами. Пануючі нації прийняли від тепер за догму теорію, неначе-б то одинокою прикметою національної окремішности була мова. А коли так, то досить зденаціоналізувати окремішній етнічний тип до типу пануючого народа, і тим самим усунеться національне питання, усунеться нерівновагу в націо-

нальних правах. Цей фільольогічний погляд одначе показується при ближчій критиці неправдивий. Національна мова не є одинокою прикметою даної нації. Ірляндці, хоч і затратили свою національну мову, всеж таки не перестали бути Ірляндцями і ворогами Англіїців, хоч і говорять в більшості спільною з ними мовою. Мусять бути отже ще якісь інші критерії для означення національнїї окремішности, а не тільки сама національна мова.

Теоретична думка від давна працює над розвязкою цієї тяжкої проблеми. Факт, що існує дві і більше окремих націй, які говорять одною мовою (Англіїці, Ірляндці, Американці) і одна нація, котра говорить більше як одною мовою (Швайцарці), нівечить фільольогічний погляд на національне питання. Тепер приходиться сконстатувати, що національна мова не є, як думають теоретики соціалізму такі як Кавтський і у нас Левинський, одинокою і виключною критерією для означення нації, але що більше, національна мова є другою, хоч і дуже важливою прикметою. Першорядними прикметами, які відріжають одну націю від другою, є відмінність їх історичної традиції і їх національних територій.

Кожна нація, як живий хоч і скомплікований організм, формувалась на протязі віків в двобокій боротьбі: 1. з природою своєї землі, яку експлюатувала і 2. сусідами, які посягали на її національну територію. В тій двобокій боротьбі нації набували осібних психофізичних прикмет, які лягли в основу їх національної окремішности. Кожна отже нація — це витвір природи, витвір життя, і цього витвору не удається нікому змінити, хочби на це з'ужилося не знати як велику кількість енергії. Шляхом насилля можна позбавити поневолену націю її національної мови, але вона тим самим ще не зденаціоналізована. Остаються її ще набуті історією психофізичні відмінні прикмети, яких змінити ніхто не в силі.

Так отже національна боротьба, яка не може скінчитись перемогою, є з всякого погляду безглуздя. І в інтересі цілого людства є усунення національної боротьби, бо вона, як безуспішна, поїдає величезну кількість енергії надармо. Усунення національної боротьби і ворожнечі — це найближче завдання всесвітньої демократії, бо без цього не можлива є будова інтернаціоналу тепер вже не релігійного, не феодального, не буржуазного, матеріалістичного, але інтернаціоналу демократичного.

Другий соціалістичний інтернаціонал мав глиняні ноги саме через те, що він з'їгнорував існування поневолених націй. Цей інтернаціонал мав метою увільнення пролетаріату зпід економічного гніту, всесвітню боротьбу з економічною експлюатацією. Його кличем було: „Пролетарії всіх країв (читай: держав) єднайтесь.“ Теоретики соціалізму отже уважали можливим проведення в життя соціалістичного ідеалу навіть в рямцях бувших держав національностей без розбиття тих держав. Ще більше соціалісти пануючих націй, н. пр. німецькі і російські, були великими оборонцями одности тих держав і зажерливими противниками „сепаратизму“. У них був розвинений „соціал-

імперіялізм“, яким вони заразилися від буржуазних ідеологів. Від них вони взяли теорію, що економічний інтерес пролетаріату (читай: пролетаріату пануючого народу) є вищий від інтересів національної культури (розуміється поневоленого народу). І саме ця буржуазна ідеологія в відношенню до національного пугання і нехтування значіння його для пролетарського визволення була причиною упадку другого інтернаціоналу. Другому інтернаціоналові не удалося усунути війни, бо серед його членів було багато „соціал-імперіялістів“, котрі ухвалювали кредити для своїх буржуазних урядів і тим самим пішли в розріз з пролетарською тактикою. Тимчасом війна являється нічим іншим, як зведенням невіривняних рахунків поміж націями поневоленими і пануючими. Результати її — це розбиття держав національностей, якому товаришить тепер економічна криза.

Тепер приходиться відбудовувати пролетарський інтернаціонал, і на всесвітнім фоні являюгься два конкуренти: західньо-європейська соціалістична демократія і московський большевизм.

Коли приглянутись до суті московського большевизму, то він є по своїй природі анархічний. Він хоче всесвітньої республіки совєтів, побудованих на московській взірєць, отже ігнорує собі національне питання, так сказати-б, переступає через нього. Тимчасом кожна нація має цілком инакшу історичну традицію, як московська, і тому вона повинна і мусить іти до соціалістичного ідеалу відмінним шляхом, як московські большевики, і соціальный рух у кожної нації з окрема, як би радикальний він не був, повинен і мусить проявлягься в формах, які відповідають національній психе, в кожному разі відмінних від московських. Організація всесвітньої республіки рад, радше організація безлічі таких республік, являється в сучасний мент утопією. І хоч не є утопією всесвітня революція, то остаточні її результати не можуть бути такі, як собі їх представляють московські большевики. Приймати до інтернаціоналу тільки самих комуністів, будувати тепер вже комуністичний інтернаціонал в тім часі, коли до щенту ще не знищені історичні пережитки феодалізму і національних привілеїв, значить зле служити справі визволення міжнароднього пролетаріату.

Соціалістична думка повинна стояти на реальнім ґрунті. Соціалістам не можна базигься в недосяжні в даний момент мрії. Вони повинні допомогти народам, в яких ще дуже сильні феодали, знищити їх, вони повинні допомогти народам скинути національну неволю і чужепанування над собою. Найближчим завданням людства, особливо європейських народів, є створення національних держав в межах етнографічних, а це буде радикальною розвязкою національного питання, котре тепер як раз стоїть на черзі дня. Другий інтернаціонал пропав, розпався. Його, як незавершений твір, як невдалу спробу, знищила всесвітня катастрофа. Третій інтернаціонал (московський) є утопією не до здійснення. Треба приступити до організації тепер вже четвертого інтернаціоналу, членами якого повинні бути не одиниці, як перед тим, навіть не поодинокі організації промислового пролетаріату, але поодинокі нації, зорганізовані в демократичні селянсько-робітничі рес-

публіки. І тільки тоді, коли це станеться, буде можливо говорити про союз народів. Він нічим іншим не буде, як тільки четвертим інтернаціоналом, або його не буде. Творити союз народів на підвалинах національної і соціальної справедливості — це чергове завдання всесвітньої соціалістичної демократії.

Проф. Станислав Дністрянский.

Самовизначення народів.

III.

Хоч національна ідея давно вже існувала, то всеж таки не може бути сумніву, що як правний проблем видвинула її щойно російська революція під назвою права народів до самовизначення. Що значила французька революція для „прав людини“ (les droits de l'homme,) це значить російська революція для „прав народів“. Як право людини, перейшовши різні історичні періоди в 19. віці, творить основу громадянського життя всіх одиниць цивілізованого світа, так і „права народів“, проголошені російською революцією, можуть, що правда, перейти ще різні етапи в історії народів на будуче, але й вони мусять здобути собі загальне право громадянства в цілому цивілізованому світі.

Правною основою поняття народнього самовизначення єсть тому те, що проголосила російська революція.

Виходячи від того, мусимо відрізняти зовнішній і внутрішній бік цього поняття.

Зовнішній бік поняття народнього самовизначення вказує на те, що кожний народ без виїмки матиме право заявитися свobodно про те, чи хоче належати до тої чи до другої держави, чи хоче мати сам свою самостійну державу.

А внутрішній бік цього поняття звертається до існуючих та й будучих держав з жаданням, щоби дали всім народам повну самостійність або повну політичну автономію.

Всякі забори чи анексії є принципіально виключені. Але не можна вважати за анексію того, якщо народ на основі повної свободи самовизначення заявить свою волю належати до іншої держави, ніж належав досі.

Ці загальні основи народнього самовизначення проголосила російська революція, та що до них не може бути ніякого сумніву. Діло є лише в тому, щоби найти відповідні способи переведення цього проблему. Які б вони й не були, то всетаки вони не можуть нічим порушувати цих загальних основ, які щойно згадано.

Про ті чи другі способи може бути ще питання, які з них ліпше відповідають проблемі народнього самовизначення — та як про поодинські конкретні форми „прав людини“ підносилися ще й після французької революції сумніви, поки їх не скодифікували основні конституційні закони цілої Європи, так і про поодинокі способи пе-

реведення „прав народів“, які проголосила російська революція, можуть іще виринути не одні толки, аж прийде час, коли настане повний мир, та щойно в цьому мирі приберуть отсі способи цілком трівкі правні форми серед народів цивілізованого світа. Головні основи, про які ми згадали повище, перейшли уже кроваву пробу все-світньої війни, та найшли свій дефінітивний вираз у російській революції; ці основи мусять бути збережені, та й правдивий повний мир не буде міг доти наступити, доки ці основи не найдуть дефінітивного затвердження через усі європейські держави. Як довголітні релігійні війни покінчилися щойно тоді, аж признано загальну віроісповідну свободу всіх громадян, так і національні війни зможуть остаточно покінчитися тоді, коли світ признасть загальну свободу і рівність усіх народів у формі народнього самовизначення.

Вже російська делегація у Бересті згадувала про деякі способи переведення народнього самовизначення. Вона вказувала на різницю між тими народами, що мали перед війною самостійність, але втратили її підчас війни, а тими „народніми групами“, що перед війною не були самостійні, а яким наслідком права до самовизначення належить право рішати про свою приналежність. Ті останні мають, мовляв, рішити самі про свою державну приналежність шляхом т. зв. референдум, чи плебісциту. Крім цього обмірковувала російська делегація й ту обставину, що має статися тоді, коли кілька народностей мешкає всуміш зі собою, та висказала принцип, що в таких областях, де живуть мішані народности, права народніх меншостей мусять бути забезпечені осібним законом, а саме, — таким порядком, щоби народні меншости могли розвивати самостійно свою культуру, та по можности вести питому автономну управу.

Над цими способами мусимо ближче призадуматися через те, що вони під теперішню пору в борбі народів поміж собою мають дуже велику вагу, та взагалі мусимо ближче розглянути всі висновки, які слідує з поняття самовизначення народів.

Чехи жадають Тешинська, покликуючися на право народнього самовизначення — але й Поляки покликуються на це право, щоби Тешинсько задержати при собі; Італійці жадають на цій основі міста Реки, — між тим, коли Юго-Славяне жадають цього міста для себе, покликуючися так само на право самовизначення. Так само й Поляки, хоч дуже несміло, то всеж таки не забувають покликуватися на право польського народу на самовизначення, щоби оправдати свої імперіялістичні домагання що до Східньої Галичини.

Рівночасно виринає питання, що має бути основою порішення, чи якийсь народ являється супроти другого як національна меншість, чи як національна більшість — який простір, яка територія має рішати про те, котрому народові приходять права національної більшости, а котрому права національної меншости? Східня Галичина, на пр. виказує про себе безперечно велику більшість українського населення; але колиб порівнювати українське населення цілої Галичини, то з великої більшости стане лише дуже значна меншість супроти

інших народностей. Чи має рішати територія цілої Галичини, чи лише Східньої Галичини, та чи в цьому останньому разі треба вчислити також українське населення української частини Буковини та української частини Підкарпаття? А на просторах колишньої російської імперії — чи вихідною точкою мають бути границі бувшої Росії, чи етнографічні границі поодиноких народів у межах давньої російської держави?

Коротко кажучи: чи про границі самовизначення народів має рішати політичний, чи етнографічний принцип?

Австрійсько-угорська монархія розпалася на кілька національних держав; нова польська держава лучить усі польські землі з під трьох заборів, та посягає на території других народів; Юго-Славія обіймає землі південних Славян, які перед війною жили в 4 державах: в Австрії, Угорщині, Сербії, та Чорногорі і т. д.

Уже з тих примірів слідує, що ідея народнього самовизначення не має стриму перед границями колишніх держав. Якраз противно. Війна велася задля розбиття несправедливих державних границь, та утворення нових границь для поодиноких народів. Раніші державні границі не можуть тому давати трівкої основи для самовизначення народів.

Ще менше надаються до слушного порішення так звані історичні границі, о скільки під цими історичними границями схоче де-хто розуміти ті межі, які в давнину обіймали якісь держави, та їх опісля стратили, якщо в тих межах знаходяться побіч території дотичного народу ще й землі других народів. Польща, яка в давній минувшості обіймала українські землі аж по Дніпро і по Чорне море, не може посягати по ці території, покликуючися на право народнього самовизначення.

Із тих примірів уже виходить, що про границі самовизначення народів не може рішати політичний принцип.

Лишається, значить, тільки етнографічний принцип, та ближчий об'єктивний дослід мусить виказати, що лиш етнографічний принцип може дати повну відповідь на усі питання, які вяжуться з проблемом самовизначення народів.

Про границі самовизначення рішає національна територія дотичного народу.

Уже для поняття кожного народу належить крім елементів природи й культури також територіяльний момент. Кожний народ чи нація мусить мати свій природний осідок, себто територію. Правда, що з огляду на свободу пробутку можуть поодинокі одиниці або родини пробувати чи мешкати поза межами території свого народу, то всеж таки це є тільки виїмком, який не може змінити сути річі. Як відомо, навіть і такі одиниці чи родини, що мешкають поза національною територією свого народа, остають зі своєю територією в ідейній сполуці, та цю сполуку може розв'язати хиба повна асиміляція, себто перехід до нової народности.

Як далеко сягає національна територія якогось народу?

Нема сумніву, що треба точно відрізнити між територією якогось народу а територією держави. Лише виїмково покривається територія народу з територією якоїсь держави. Державні території мають границі, признані державним правом, між тим коли національні території не мають, як такі, покищо такого державно-правного признання.

Основна різниця між національною а державною територією лежить у тім, що державні території оснуються засадничо на заборах, між тим коли національні території творяться засадничо не самовільно, тільки через натуру й культуру. Хочби й признати, що народи у свому історичному почині творилися якраз так, що одні племена ішли походом на другі і опісля перемішувалися взаїмно, аж наслідком культурних цінностей перетворилися в народ — то чейже не може бути сумніву, що ні один модерний народ не став нацією лише через те, що підбив під свою владу другі народи. Через саме завойовання другим народом не змінюється народність завойованого народу. До цього треба, щоби автохтонний народ покинув чи змінив свої первісні оселі. Доки він сидить далше на землях своїх предків, та доки завойовникам не вдалося після завойовання перевести повної асиміляції оселених на своїх колишніх землях членів завойованого народу та переробити його дефінітивно в спільну етнічну масу (пор. на примір в давніших століттях в Італії або в Англії, а в новіших часах в Америці), доти завойований народ не тратить своєї народньої індивідуальности, та його територія обіймає всі ті повязані зі собою землі, на яких він жив зі собою без огляду на свою державну приналежність.

З того слідує, що національна територія якогось народу є та територія, з яким він є звязаний історично через постійне, споконвічне поселення. В цьому розумінні поняття національної території єсть однак ексклюзивне — значить, хочби мешкало побіч себе кілька народів, ніяка територія не може бути рівночасно національною територією для кількох народів, та кожний народ має свою питому, етнографічно визначену національну територію, де він постійно поселився, та де він живе своїм питомим культурним життям. Поза цею територією він може грати тільки ролю завойовника або чужинця. Тому ті народи, що завоювали під свою владу чужі народи, та не ввідали поселитися на їхнє місце, ні їх повно асимілювати, не можуть ніколи вважати завойованих земель за свою власну національну територію. Ні Поляки не можуть Східньої Галичини зачислювати до своєї національної території, ні Москалі не можуть на основі права народнього самовизначення посягати на найменший шматок українських земель.

Границі означуються тому лише по етнографічним принципам. Вони можуть зменшуватися або розширюватися лише процесом зменшування або розширювання осель дотичного народу на своїх чи чужих просторах, та шляхом повної асиміляції на користь чужої чи своєї народности. Поняття національної території є однак ще остільки ви-

ключне, що ціла територія мусить зі собою географічно вязатися. Що з членів якоїсь народности мешкає поза границями географічно звязаної національної території, те все знаходиться вже на чужій території, хочби число цих членів було як значне.

Цим чином лучаються на територіях одного народу чужі острови та взагалі національні меншости інших народів, що мешкають побіч автохтонної, з територією звязаної нації. Той народ, до якого належить дотична національна територія, є більшість на цій території; всі члени інших народностей можуть там бути лише меншістю — та й вони матимуть права народніх меншостей у цьому краю. Так осуджуються національні більшости і національні меншости по етнографічним територіям дотичних народів, звязаним в одну географічну цілість. Українська національна територія тягнеться непереривно від Бескиду по Кавказ, та на цих географічно сполучених землях живе більше чим 70% українського населення. Колиж є бесіда про національне самовизначення, то для українського народу не може бути іншої правової основи, тільки власна національна територія, яка творить безпереривну етнографічну і географічну цілість. Тут ні причім робити якінебудь реляції ні до Польщі, ні до Росії, ні навіть до самої Галичини, — бо Польща і Росія це чужі національні території, а Галичина не належить в цілості ні до польської, ні до української території, тому й не може рішати в цілості про те, чи Східня Галичина має належати до Польщі чи до України.

Тому й не можна покликуватися на те, що на українській національній території знаходяться острови і міста з більшістю польського чи російського населення. Ці острови і міста не переривають етнографічної території, так як море не перестає бути морем, коли на ньому знаходяться острови. З осібна-ж треба звернути увагу на те, що про характер постійного населення завжди рішають села, а не міста. В модерних відносинах мешканці міст є взагалі елементом рухомим, що змінюють постійно свій осідок; навіть власність камениць по містах є з огляду на вічну зміну власників більше рухома, ніж власність сільських посіlostей. Тому нема що дивуватися, що постійне автохтонне населення сидить по селах, не по містах, і що якраз сільське населення дає правдивий образ національної приналежности. Модерні міста є неначе екстериторіяльні.

Так зближаємося до кінця.

Коли схочемо потягнути висновки нашої розвідки для українського народу, то вони ось які:

Український народ має право на самовизначення, так як усі другі європейські народи. Це право є не лише теоретичне, але український народ здобув собі його тяжкою борбою не лише підчас загальної європейської війни, але з осібна на полях Східньої Галичини, де боровся за самостійність Західньої Области Української Народньої Республіки, та добуває собі його ще тепер у кровавій борбі проти російських наїздців на полях Наддніпрянської України. Право народнього самовизначення прислугує йому на усіх областях своєї національної

території. Український народ заявив виразно через своїх народніх заступників, що бажає собі злуки всіх українських земель і що бажає творити одну самостійну українську республіку. Так само весь український народ заявив готовість признати всім другим народам, що живуть на просторах українських земель, повне право на їхнє народнє самовизначення, але природно з тим, що права народів меншости будуть стояли в згоді з територіяльними національними правами українського народу. Українські установчі збори, що мають зійтися на демократичних основах рівности всіх народів, мають видати осібний основний закон про самовизначеня всіх народів, з осібна про національну безпеку меншостей. В таких рямцях нема й місця для яких небудь плебісцитів, так як не може бути сумніву, що Східня Галичина належить до української національної території. Слушно сказав на святочних зборах української громади у Відні др. Кость Левицький, що поправді такий плебісцит уже відбувся: кровавий плебісцит цілого українського населення Східньої Галичини.

Михайло Лозинський.

Рішення Найвищої Ради в справі Східньої Галичини.

На засіданню 20. ц. м. Найвища Рада Мирової Конференції рішила справу Східньої Галичини ось як:

Польща дістає від Мирової Конференції мандат управляти Східньою Галичиною на протязі 25 літ. Цей мандат буде виконувати Польща на основі статута для Східньої Галичини, який виробила найвища Рада. Цей статут надає Східній Галичині характер „федеративної держави“ („the status of federated a state“ — як висловлюється нинішня парижська „The Chicago Tribune.“) Після 25 літ про дальшу будучність Східньої Галичини має рішити Ліга Націй.

* * *

Тутешні газети приносять про історію цього рішення отсі подробиці:

Це рішення стало можливе, дякуючи тому, що Англія уступила зі свого становища в цій справі. Льюїд Джордж стояв спершу на тім, щоби рішення справи східньої Галичини відложити аж до часу, коли буде рішатися справа територій бувшої Росії. Підчас побуту Падеревського в Лондоні Льюїд Джордж уступив на стільки, що годився віддати східню Галичину під управу Польщі на пять літ. Падеревський спротивився тому. Тимчасом Франція й Америка стали на тім, що треба східню Галичину віддати Польщі що найменше на 15 літ, після чого Ліга Націй мала би рішати, чи перевести плебісцит. Та й цьому спротивився Падеревський. Отже стало на тім, що Польща дістає мандат на 25 літ, а опісля Ліга Націй рішить, що має статися зі Східньою Галичиною.

* * *

Подробиці статута для Східньої Галичини, ухваленою Найвищою Радою, відомі тільки в загальних рисах.

Границя Східньої Галичини від Польщі має йти дещо на схід від Сяну, так що Перемишль остане на польськiм боці. Очевидно, Львів остане як столиця Східньої Галичини.

Східня Галичина буде мати власний сойм. З того, що вона не буде брати участі в польськiм соймі, виходить, що компетенція сойму Східньої Галичини повинна обнімати всі справи краю. зокрема компетенція в аграрній справі має належати до східньо-галицького сойму. Сойм буде вибиратися на основі демократичного виборчого права.

Східня Галичина буде мати окреме правительство, відповідальне перед соймом.

Побіч нього буде намістник, назначений головою польської держави. Намістник буде мати право в імені польської держави завішувати ухвали сойму; та коли сойм прийме ту саму ухвалу вдруге, вона стає правильна.

Військо, рекрутоване в східній Галичині, буде мати окрему територіальну організацію.

Як будуть рішатися спільні справи між Польщею і Східньою Галичиною, не достає інформацій.

* * *

Тепер Найвища Рада має радити над тим, як перевести своє рішення. З дотеперішніх рішень Найвищої Ради відомо, що це має статися в формі договору між Союзниками і Польщею, і змістом цього договору буде власне статут для Східньої Галичини.

Коли цей договір буде заключений, далі, коли і яким способом буде переведений в життя, — ще невідомо. Отже український нарід Східньої Галичини остане поки-що на далі під польським ярмом.

* * *

Чи треба аж говорити, що діється в серці кожного Українця на вид сього рішення Найвищої Ради?

Східня Галичина творила часть Української Республіки, мала свій національний уряд, жила життям цілої України.

Рішення Найвищої Ради Мирової Конференції найперше віддало наш край і нарід на поталу польських завойовників. А тепер західні части нашої землі з нашим історичним Перемишлем Найвища Рада на все віддає під польське ярмо, а над цілим краєм установляє на 25 літ польську опіку.

І навіть стільки самопошани не мала Найвища Рада, щоб оборонити перед Поляками своє власне рішення. Атже вона в рішенню з 11. липня виразно обіцяла нам плебісцит! Тепер від цього рішення відступила, постановляючи, що після 25 літ Ліга Націй має рішити, що буде далі.

Тільки голосний протест проти цього рішення мусить залунати з уст цілого українського народу, — протест проти найбільшої несправедливості, якої допустилася та сама Мирова Конференція, яка

виписала на своїм прапорі право самоозначення народів. Цей протест будемо повторяти перед Лігою Націй і цілим культурним світом, домагаючися зміни рішення.

* * *

І так — коли дальші події не принесуть зміни — Східня Галичина має оставати 25 літ під управою Польщі.

Одначе не як часть Польщі, тільки як окрема державна одиниця з власним статутом, яка остає під управою Польщі на основі міжнароднього рішення і під охороною міжнароднього права.

Цей міжнародньо-правний характер Східньої Галичини є основою, на якій повинна спиратися вся наша політика. Він заборучає нашому краєві змогу — жити власним державним життям.

Жде нас велика й важка праця над будовою цього життя й охороною його перед замахами Польщі. Будемо вести цю працю з надією на кращу будучність, на те, що та наша праця заведе нас до Обітованої Землі. Але будемо працювати, щоб до неї ввійшли наші діти, щоб вони могли про нас сказати: працею, жертвою, кровю наших батьків ми ввійшли до Обітованої Землі — Української Держави!“

* * *

Не тільки жде нас праця над будовою державного життя Східньої Галичини, але жде нас також велика задача: всіми силами помагати до будови Української Республіки і всіми заходами дбати про вдержання і скріплення духової єдності між українським народом Української Республіки і Східньої Галичини.

Це повинні взяти собі до серця всі ті, що в теперішній важкий час — замість шукати того, що нас єднає, вишукують те, що нас ділить. Все, що ділило би Українців Української Республіки від Українців Східньої Галичини, є злочином супроти цілого українського народу.

Тільки тоді можемо надіятися з'єдинення України, коли буде істнувати велика і могутня Українська Республіка і коли вона буде для всіх нас — Обітованою Землею.

Сильніші за нас могли нас розділити державною границею, але ніщо не сміє роз'єднати нашого духа!

Париж, 22. листопада 1919 р.

Відповідь пану проф. Томашівському.

У відповідь на заяву проф. Томашівського, який висловлювався про будучність України на зібранні наших делегатів в Парижі, а навіть на сторінках парижської преси, гр. Тишкевич надіслав нам слідуєче відкрите письмо:

В довгій але цікавій і характеристичній промові професора Томашівського я передовсім бачу пессімізм, якого не розділяю як не розділяю оптимізм пана Сідоренка. За коротко будучи в Парижі і небудучи в можливости виробити собі твердого

всій справі погляду, я одначе певний, що проф. Томашівський помиляється в своїй характеристикі відносно держав до нас.

З дуже прихильного прийаття, яке мені зробили: румунський президент делегації Мішу, грецький президент Політіс, і сам Венізелъос, сербський президент Пашіч, сербський міністер закордонних справ Трумбіч, італійській — Тіттоні, а з французів маршалок Фош, — я вважаю, що справа України не є програана.

Тут є не тільки банальна куртуазія, але є факти: дозвіл, який Італія дала нашим полоненим вступити в армію Петлюри і запевнення румунського президента делегації, що Румунія готова нас визнати, не чекаючи на дозвіл Ради Пятьох.

Ми ближче будем до правди, як скажем, що мимо страшної акції наших ворогів і великих помилок з нашого боку, справа наша не є безнадійна і що держави зайняли становище вичікуюче і не абсолютно негативне. Я зрештою о тім мав реляцію ще в Римі від особи, яка цю відомість мала впрост від членів Ради Пятьох.

Я мав відомість з Лондону і переказав її урядові, що нехай Денікін буде побитий, і ми будем негайно визнані, аби тільки наш уряд дав гваранцію порядку.

Все залежить від героїства нашої армії і її відпорности. Наша справа не рішається за зеленим столом конференції, але на полі битв; не в Парижі, але на Україні, і для того я думаю, що наш уряд добре чинить, що він навіть обовязан в своїх заявах піддержувати духа нашого народу, який переживає найстрашнішу трагедію своєї історії, цієї історії славної, а кривавої, яку він опущений і безталанний сам завжди робив і сам робить і нині.

Це всеж-таки не значить, щоб ми мали нехтувати значиннея признання конференцією нашої самостійности і держави. Не потрібую доказувати цього — здається це мета, для якої ми тут знайшлися і для якої всі сили наші всі усилля ми повинні віддати.

Люди, які-б самі себе своїми руками загребували, які, не чекаючи навіть присуду конференції, зрікалися-б самостійности, які після досвіду московських федерацій чи „автономій“, досвіду цілих столітій ярма, йшли би знов на це саме, були-б тільки доказом, що Україна справді не є нація, не доросла до волі і навіть не варта її. Як би була така наша ціль, не треба-б було висилати делегатів до Парижу, — Маклаков сам постарався би за все.

Я мушу сказати, що з боку Галичан я розумію огиду, яку вони почувають перед накинутим їм польським ярмом, ту велику дезіллюзію, яку їм принесли останні події, але ніколи не зрозумію іллюзії, яка би їх кинула в обяття Денікіна, чи інших представників Москви. Зрозумілі з тактичного боку такі заяви за федерацію Галичини з Росією можуть мати незмірно тяжкі наслідки для цілої нашої справи. — Не будучи соціалістом, я розділяю де-які погляди пр. Томашівського на соціалістичні експерименти, які мали місце у нас.

Я певний, що наскільки Антанта буде підтримувати демократію у нас, настільки вона ніколи не допустить великої соціалістичної держави в Європі. Одначе і тут я мушу сконтатувати, що уряд наш, хоть би і не був соціалістичний, мусів би і був би повинен негайно перенести як найширші і радикальні реформи не тільки з тактичного боку, але з того приводу, що народ наш — це нація наша, це Україна, — що він виборов собі і нам волю, що він, а не хто инший, з дуже рідкими виїмками, є представником нашої національности.

Дворянство є елемент взагалі непевний — доказом цього ціла Скоропадщина. Ми у себе повинні бути дуже ліві — розуміється, не більше, як самий народ.

Я констатую, що професор Томашівський схарактеризував відносини всіх націй до нас, а забув нам сказати про відносини з Росією. Але ми їх знаємо і на всі спроби, звідки би вони не йшли, — звернути нас в бік чи старої, чи ново відбудованної, — „реґенерованної“ тюрми, ми маємо тільки одно слово: — ніколи. —

Тишкевич.

З приводу московських кооперативних заходів.

Лист представників української об'єднаної кооперації, уміщений в часопису „L'Ukraine“.

В Nr. 53 „La cause commune“ в свій час була вміщена декларація представника московського кооперативного „Центросоюзу“ на останньому міжнародньому кооперативному Конґресі в Парижі — д. Петра Рутенберґа („Проти економічного сепаратизму“) з приводу участі в цьому конґресі представників від кооперативних центрів тих народів, які входили раніше в склад буюшої Росії. Між іншими ця декларація була надіслана автором до відомих французьких кооператорів А. Thomas і Ruasson'a. На жаль, — по технічним умовам, — центральні українські кооперативні установи, які також мали своїх представників на названому Конґресі, — дуже пізно довідалися про цю декларацію. Не дивлячись на це, вони вважають своїм обов'язком сказати тепер своє слово з приводу неї, бо ця декларація має на меті головним чином українську кооперацію і зачіпає гостре питання самого буття цієї кооперації.

Головна думка декларації д. Рутенберґа, а значить самого московського „Центросоюзу“, та, що кооперації народів буюшої Росії не мають права брати безпосередньої участі в міжнародних кооперативних конґресах, доки не вирішиться остаточно її політична структура. Тому що тоді, коли ця структура определиться — вона, на думку автора, вилється в федеративний устрій, — то Росія економічно буде з'єднана, бо без цього вона не може існувати. Значить, і тоді — (себ то — ніколи! скажемо ми) згідно з заявою „Центросоюзу“ — кооперації окремих народів Росії не матимуть права сепаратно брати участі в міжнародньому кооперативному життю і його конґресах. Вся кооперація буюшої Росії буде тоді репрезентуватись в цьому життю „Центросоюзом“ — і взагалі — московськими „всеросійськими“ кооперативними центрами.

Далі д. Рутенберґ указує, що „Центросоюз“ є той самий економічний організм, який може обслуговувати — з допомогою своїх кооперативів — як Росію, так і народи, котрі від неї відділилися, необхідними товарами. Між іншим, „Центросоюз“ повинен був організувати і на Україні, уже коли вона і її кооперативні центри відложилися від Москви, спеціальну дірекцію для південної Росії (в Ростові над Доном з відділами в ріжних городах). Тут же приводяться докази тому, що де які союзи на Україні не визнають, мовляв, національного авторітету „Дніпросоюза“, „Українбанка“ і вважають можливом їх відділення від російської кооперації. Це „Поюр“ і „Союзбанк“ в Харкові і „Союзкредіт“ в Одесі. Цікавий для нас документ кінчається словами: „не можливо допомагати політичній спекуляції в ущерб основним інтересам голодного народу“.

Тільки що згадана заява „Центросоюза“ не є новинкою для людей, знайомих з історією взаємовідносин України і Москви взагалі, а особливо з історією сталої і упертої боротьби української кооперації, котру треба вважати за синтезу національних, як матеріяльних так і духових сил свого народу, з централістичною Московією і її кооперацією, боротьбу за свої права і незалежність. Це один з багатьох доказів того, що в політиці Москви до останніх часів не виявилось ніяких змін, і що навіть події останніх 3. років революції та повний розпад Росії нічому не навчили московських централістів. Прапор всепожираючого централізму, апольоґетами і проводарями якого спокон віків в Росії (а на Україні — з мента заключення договору її з Росією — в 1654 р.) були московські царі, — цей прапор перейшов до рук нових преемників їх — московських політиків взагалі і кооператорів зокрема. Тут ми маємо ті ж самі змагання, що і при царях, — безпощадно затерти найбільш невинні і елементарні бажання окремих національних кооперацій бувших раніше під скіпетром московських царів і їх прислужеників.

Почнемо з „недозволенія“ д. Рутенберґа („Центросоюза“, а значить і московської кооперації взагалі), коопераціям окремих народів б. Росії брати самостійну участь в міжнародних кооперативних з'їздах — до остаточного усталення політичної структури її. На прикладі останніх трьох років революції в Московщині ми бачимо, що процес закріплення її політичної структури — надзвичайно затяжна і непевна річ — і розв'язується морем крові. Цій боротьбі не видно кінця і в самім ході її не видно навіть тих контурів, в які вона остаточно вилеться. Навпаки, політична боротьба в Росії ще більше поглиблюється, а кінець її все більше і більше віддаляється. І одною з величезних перешкод, роблючих цілком неможливою не тільки федерацію, яка мріється д. Рутенберґу і його товаришам, а й всякі менш постійні зносини новоутворених на просторі бувшої Росії держав з Московією — являється старий, непримиримий московській централізм; він нічому не навчився протягом тисячелітньої історії і знаходить собі таких щирих апольоґетів і пророків в московській кооперації. Польща, Фінляндія, Грузія, Литва, Балтика, Україна і інші — живуть своїм власним державним життям, шукають необхідних практичних засобів і шляхів до порозуміння і спільної політичної та економічної праці. Москва ж зостається осторонь, бо ці держави не хочуть вертати під ярмо їх бувшого політичного центру.

Поруч з цим їх економічне життя, у котрого є свої всесвітні, самодовліючі закони, нагально вимагає від них певних заходів і праць для відбудовання порушених війною економічних взаємовідносин з іншими народами і цілковитого відновлення свого власного розвою. Так чи можуть народи бувшої Росії спинити хід свого економічного розвою і зостатися цілком відокремленими від всесвітнього економічного життя в ім'я чого-сь невідомого.

Звичайно — ні. І тому мимоволі „прикази“ та московських кооператорів на адресу економічного, культурного й національного життя бувших окраїн Росії зостаються тільки безсилими викриками, і не в силі подолати неборних законів, правлячих долею народів.

Навпаки, окраїнні держави бувшої Росії в своїх коопераціях бачили один з наймогутніших засобів визволення з російської неволі і боротьби за свою повну незалежність від неї. Вони, наперекір настирливим вимогам д. д. Рутенберґів, не можуть гинути в боротьбі, зложивши руки і дожидаючи, доки „вирішиться політична структура Росії,“ вони слухають більше свого інстинкту життя і самоохорони в бо-

ротьбі за існування і поспішають розв'язати свої політичні, економічні і національні проблеми і зв'язати їх з таким же життям культурних народів заходу.

Тепер перейдемо до другого пророцтва „Центросоюза“ — ніби то Росія економічно з'єднається, але без цього вона, мовляв, не може існувати. Що Москва не може економічно існувати без „окраїн“ і що вона завжди з них тягла всі соки, — це стара істина. Але це не значить, що всі інші окраїнні народи без Великої Росії не можуть самостійно існувати, і що вони повинні бути принесені в жертву Москві. Навпаки, вони тільки від цього виграють. Приклад: — Україна, якій Москва що року не повертала назад коло 250 — 500 мільонів рублів податків, котрі вона збирала з українського народу. Ми уже не кажемо про ті нечисленні мільярди рублів, які він втрачав що року і втратив загалом за 264 роки спільного життя з Москвою: наслідком своєї темноти, спричиненої російським царизмом, економічного — політичного та адміністративного неладу своєї країни. В цьому і треба шукати відповіді на питання про причини розпаду Росії і небажання бувших її окраїн федеруватися з Москвою, себ то: творити з нею спільну кооперативно-економічну і політичну цілість.

Та припустимо на одну мить, що економічне єдинство Росії, яке було до Революції 1917. року, вигідне навіть окраїнним її державам. Але й в такому разі народи їх повинні самі висловити свою думку і волю в цьому напрямку. Не надівайте ж на них, панове москвовські кооператори, зарані того кільквікового ярма неволі, яке вони скинули з себе тільки в 1917. року. Що до права на самовизначення, то воно в найбільшій мірі торкається області кооперації, бо вона по самій своїй природі є вільний, а не примусовий, союз окремих людей і народів для взаємної допомоги. Вона кориться власним економічним законам, супроти котрих Москва безсилна. Коли того вимагатиме життя, кооперація, а не д. д. Рутенберги, скаже своє слово і сама найде форму як для кооперативних взаємовідносин між окремими народами бувшої Росії, так і з світовою кооперацією, і це уже робиться по мимо і проти волі московських кооператорів.

Ми розуміємо добре, що Москві адміністративній і кооперативній „важко розставатися“ з Україною. Московські кооператори весь час напружували всі сили, щоб внести розруху в кооперативне будівництво України, щоб там на місцях і в союзах провадити свою політику та тим самим ослабляти роль і значіння всеукраїнських кооперативних центрів в Києві. Цьому яскравим прикладом є історія боротьби Московського Народнього Банку проти Українського Народнього Кооперативного Банку, змагання „Центросоюза“ відкривати філії своєї дирекції „на юг“, про які каже вище д. Рутенберг, себ то уже в Україні, політично і кооперативно незалежній від Росії. А чому — це зрозуміло хоч би з заяви представника Московського Народнього Банку д. Наконечного на кооперативній нараді в Катеринославі (червень 1918. року): 1 що грошей, які збираються цим банком в Росії, не хватає для кредитування російської кооперації. (Див. журнал: „Українська Кооперація“, останні числа 1918. року). Як відомо, спроби Москви міцно засісти на українській кооперативній ниві робляться проти волі і постанов ряду кооперативних з'їздів і нарад України (приклад, з тих же М. Н. Б., в справах відкриття його філій на Україні).

Тільки залізний режим московських царів не давав змоги українській кооперації жити своїм самостійним життям і раз на завжди відмежуватися від Москви. Москва всіма засобами ставала українській кооперації поперек цієї дороги і не давала їй можливості творити свої власні кооперативні центри. Яскравий приклад з історії

заснування першого всеукраїнського кооперативного центру — Українбанка. Прохання про його відкриття пролежало в петроградських канцеляріях з 1911. до 1917. року без всякої відповіді „начальства“ основникам банку. Одним з давніх прикладів боротьби української кооперації за свої національні права і незалежність від Москви є ще всеросійський кооперативний з'їзд в Києві в 1913. році, де ця боротьба в дуже виразній формі велася українськими кооператорами проти московських. Таких прикладів — чи мало.

Тому думка д. Рутенберга про те, що українська кооперація відколосилася від Москви тільки з політичних причин і лише під час останньої революції, не відповідає дійсності. Бажання бути самостійною було у української кооперації завжди; революція 1917. року і особливо політичне відокремлення України від Росії, дали лише змогу українській кооперації здійснити цю свою давню мрію. За один лише рік самостійного існування вона утворила 5 всеукраїнських кооперативних центрів: фінансовий — Українбанк споживчий — Дніпросоюз, сільсько-господарський — Централ, кооперативної політики — Центральний Кооперативний Комітет, видавничий — „Книгоспілка“. На черзі до здійснення стоять ще такі чисто кооперативні всеукраїнські установи: машинобудівельна, страхова, хлібно-експортна, іпотечний банк і др. Існуючі кооперативні центри України ведуть весь час дуже велику організаційну, економічну і культурну працю, не вважаючи на безперестанні війни на території України і неможливі зовнішні умовини взагалі. Один з прикладів: Українбанк, почавши свою працю 20. жовтня 1917. року, в початку 1919. року мав уже баланс до 130 міл. карб.

Що до твердження „Центросоюза“ ніби де які союзи не визнають національного характеру „Українбанка“ і „Дніпросоюзу“, то і це не зовсім так. Проти національного признаку української кооперації доводиться мало чути яких небудь доказів з боку прихильників Москви; але головне — проти сепаратизму її від московської кооперації. Той же „Поюр“, „Союзбанк“ в Харкові і „Союзкредит“ в Одесі, на які указує д. Рутенберг, входять, наприклад, в склад акціонерів Українського Народнього Кооперативного Банку, який можна з певністю сказати — об'єднує, прямо чи посередньо, — всі союзи України. „Тяготїніє“-ж до Москви, — явище малозначне і цілком штучне в українській кооперації; воно штучно культивується прихильниками Москви. Наприклад, в тому ж Харкові ми бачимо зовсім інше відношення до українського питання в демократичних зємствах (до розгону їх гетьманом Скоропадським), де велику роль відігравав свідомий український елемент.

Всі українські кооперативні центри носять яскравий національний характер українська кооперація відіграє велику роль в державному життю свого народу. Коли того потребує життя, й вона умре вмісті з своїм народом в боротьбі за його ідеали й незалежність.

Але нові часи принесли з собою, як ми бачимо зараз, й нові форми життя, на підставі широкого самовизначення народів світу. Закордонна демократія і кооперація правдиво зрозуміла психологію окраїнних народів бувшої Росії і сказала уже почасти своє слово в цьому напрямку. Наперекір „деклараціям“ представників „Центросоюза“, Міжнародній Кооперативній Конгрес в Парижі допустив на рівних правах з московськими і українськими кооператорів. А недавній Міжнародній Соціалістичний Конгрес в Люцерні, де також українські соціалісти брали участь на рівних правах з представниками інших на-

родів, висловився за необхідність визнання незалежності окраїних держав бувшої Росії і зокрема України.

Тільки таким шляхом людського і братського відношення до бувших своїх товаришів по старій Росії і до їх кооперативних рухів, на який стали уже кооператори і демократи закордону, можуть знайти московські кооператори стежку до порозуміння з українською і іншими коопераціями та для спільної праці в будучині. Шлях же упертого, нічим не прикритого централізму і безглузлого панування Москви над народами її, як видно з наведених прикладів, осуджено уже й чужими людьми; осудила його і сама російська історія.

Бажаючи успіху і самого широкого, незалежного розвитку кооперації всіх пригноблених народів світу, а особливо народів бувшої Росії, які вмісті з Україною страждали від московського централізму і царів, українські кооператори гадають, що за основу будування нових великих держав тепер повинні бути положені і нові ідеали: самовизначення народів, любовь їх до рідного краю і стремління злитися з усіми народами світу в неустанній праці по досягненню вічних ідеалів рівності і братерства. Най же в цей час розкріпощення народів і корінного перебудування світового життя голос московських Рутенбергів буде лише свідоцтвом банкрутства демократичної і державної думки його прихильників. Хай і на цей раз, як і завжди, Україна і всі народи самі творять своє життя так, як вони самі того хотять і як укаже їм їхня історія, а не добродії Рутенберги з застарілим централізмом... Пора уже московським кооператорам кинути політичну спекуляцію і поважно зайнятися нуждами справжньої кооперації.

Женева (Швейцарія), 25. вересня 1919. р.

Представники українських центральних кооперативних установ за кордоном:

Від сільсько-господарського „Централу“:

А. Головка.

Від фінансового „Українбанка“: С. Перепилиця.

Від споживчого „Дніпросоюзу“:

А. Сербіненко, Є. Філіппович.

P. S. Просимо інші часописі, передруковати цю нашу відповідь.

Валентін.

З лірики.

Чарівна, як сонце, і лехка, як хмарка,
З пасом дипломата їде куховарка.

Мабуть менше неї я зробив для краю,
Бо я зайцем лісом за кордон тікаю.

Їде куховарка у сальон-вагоні
Vis-à-vis посол наш S. S. в пальмерстоні.

Глянеш на обох їх, чом тобі не пара:
Чом тобі посол наш гірше куховара?

Василь Верниволя.

Українська військово-санітарна Місія в Німеччині.

Минулого місяця минув рік, одколи до Німеччини завітала Українська військово-санітарна Місія. Складена за гетьмана, вона мала за обов'язок зайнятися відправкою полонених Українців на Україну — і загалом помагати їм із матеріального й санітарного боку. З початку робота Місії була незвичайно важка через політичні обставини в Німеччині й на Україні. Воюючи з Антантою, Німеччина не хотіла відпустити полонених на Україну, бо потребувала робочих сил — тай гетьманський уряд не спішився з повертанням своїх громадян на Україну, бо боявся їх впливу серед українською селянства й робітництва. Але із вибухом революції в Німеччині й повстання на Україні — справа відправкою дуже посунулася наперед, і Місія встигла до 14. січня в порозумінні з німецьким урядом вислати на Україну до 40.000 полонених.

Тільки-ж од того часу справа сильно погіршала, відправку полонених із колишньої Росії взяла на себе Антанта, яка знов із політичних причин припинила цілком від'їзд полонених. Мало того. Коло Місії Антанти зараз же почали обтиратися російські монархістичні кола, виринула під невинною маркою відділу датського Червоного Хреста російська Місія під проводом генерал Потоцького, по таборах зарілося від російських старшин, яких Потоцький понаставлявав уповажненими своєї Місії й урядовцями Антанти — й почалася страшна антиукраїнська агітація по таборах і нечувані інтриги в Берліні. Антантська Місія у всьому повірила російським монархістам, справи українських полонених розбирала крізь московські окуляри й українську Місію відсилала завсіди до Потоцького. Москалі постаралися, що представникам таборів унеможливлено приїзд до Берліна і членам Місії зовсім заборонено об'їжджати табори (від кінця березня до самого виїзду Антантської Місії, до 15. серпня).

Серед таких обставин вести яку небудь роботу Місії було дуже важко, а коли зовсім неможливо було відправки посунути з мертвої точки, то все таки Місія входила і входить у життя полонених, скрізь і завсіди бере їх у оборону, головно-ж останніми часами, як режим із боку німецьких таборових властей сильно погіршився, дбає про інвалідів, але-ж передусім усіма силами старалася і старається робити між полоненими Українцями культурно-просвітну роботу. Правда, рямки тої роботи були не широкі, бо полоненим, виснаженим довголітнім полоном, дуже важко дається ця справа, та ще до того-ж і інтелігентних сил по таборах майже зовсім немає. Українська санітарна військова Місія все-ж таки встигла багато дечого зробити. Не маючи змоги перевести концентрації Українців, Місія старалася засновувати скрізь „Українські Громади,“ завданням яких — організувати Українців полонених і з національного боку їх освідомлювати. Таких громад налічується тепер до 25., не вчисляючи сюди чисто українського табору Зальцведеля. Скрізь по громадах, де тільки є відповідні сили, Місія удержує театри (Зальцведель, Гамельн, Кведлінбург, Штардарт, Цербст, а ще є театри в таборах: Губен, Франкфурт н. О., Целле, Зольтав — всі вони працюють із допомогою Місії), та школи (Зальцведель, Нейгамер, Ерлянген, Цербст і т. д.), і робота цих культурних інституцій незвичайно гарні дає наслідки. Скрізь українські

драматичні гуртки дуже щасливо конкурують із московськими (Гамельн, Штарґард, Целле, Губен і т. д.) й сильно поширюють національну свідомість.

Крім таборів полонених Місія постійно зноситься з українськими робітничими колоніями в Дельменюргі, Бремені й Гемелінґені, де владила школу для тамошніх дітей і неграмотних робітників і робітниць і удержує вчителя.

На жаль, через теперішні політичні обставини театри і школи страшенно терплять од браку драматичних творів і підручників. Місії доводиться тут поборювати непереможні труднощі, переписувати п'єси на машині, друкувати підручники, діставати реквізит на костюми, декорації і т. д. так само майже ніде тепер не дістанеш українських книжок, щоб з них можна скласти таборові бібліотеки. Де тільки можна було Місія скуповувала книжки, але-ж їх капля в морі супроти дійсних потреб. Попит на українську книжку незвичайно великий; всі книжечки, що їх повисилала Місія до громад, давно попрочитувані, так що духові потреби українського полоненого мусить задовольняти тільки українська газета, яку Місія видає двічі на тиждень у Зальцведелі. Тільки-ж треба піднести, що „Шлях“ — розходить ся скрізь, де тільки є Українці полонені, яких 5000 прим. і сповняє свою задачу дуже добре: він сильно спопуляризував українську ідею між полоненими, підніс авторитет Директорії в очах Українців і приневолив поважно відноситись до нашого уряду й Москалів. „Шлях“ — цілком добре видержує конкуренцію з московськими газетами (Голосъ Россіи, Призывъ) і являється улюбленим часописом усіх полонених без огляду на те, чи вони Українці, чи Москалі. Крім „Шляху“ виходить ще ілюстрований „Додаток“, який знакомить полонених із сучасними українськими діячами й установами.

Щоб хоч почасти поповнити брак лектури, Місія почала видавати популярно-наукову бібліотеку „Шлях“. Досі появилася чотири книжечки: 1. Як стати по українському грамотним, В. Верниволі, 2. Українські політичні партії, П. Гайдеймівського, 3. Аретметичні правила для початкових шкіл, Я. Чепіги, 4. Як вести збори, В. Немови і других три друкуються: 1. Др. Зілинський — Про здоровля та недуги; 2. Синезупанець — Фейлетони; 3. Бертран — Про кооперацію. Бібліотека друкується від 5000 до 2000 примірників і розходить ся між полоненими. Крім того в найновіших часах пороблено досить великі закупки українських книжок у Відні. Але-ж усе це далеко не задовольняє потреб полонених. Іще найщасливіший із того боку Зальцведель, який користується бібліотекою, власністю „Союза Визволення України“, й загалом усіма придбаннями цієї організації.

Крім того Місія помагала полоненим матеріально. Від 14. січня вислано громадам 130.986 марок грошима, тим, що приїжджали до Берліну, дано допомоги на 8664 марок і тим, що на Україну їдуть, видано до 17.000 марок, — продуктів закуплено на 114.267.67 марок, на медичну допомогу витрачено 10.980.90 марок. Нарешті Місія вдержувала по таборах 4 лікарів: 2 в Зальцведелі, 1 в Барделеґоні, 1 в Котбусі. Зрештою по таборах удержує лікарів „Український Червоний Хрест, лікарі, які крім лікарської допомоги, помагають теж у культурно-просвітній роботі громадам.

Додати треба, що Місія має одну на Берлін невеличку українську бібліотеку — яких 600 книжок — і являється одинокою установою, де в Берліні можна набути українську книжку.

Свою діяльність Місія — головню в культурно-просвітному напрямі, могла б куди поширити, та на жаль, вона мусить боротися з великими матеріальними недо-стачами. Але може з цього боку незабаром настане деяке поліпшення, хоча власне всі гроші, які повинен Місії асигнувати уряд, треба б обернути на відправку наших людей до дому. Там же вони куди краще пригоряться, і зрештою це перший об-в'язок Місії.

Quercus.

Розкол Соціалістичної Партії в Америці.

В останні часи американська соціалістична партія підпала тим самим впли-вам, які дають себе добре знати в Західній Європі, як і скрізь по світу. Ми говоримо про поділ партії на ліву й праву фракцію, а відтак знову на дві партії — соціалі-стичну зі старою назвою й комуністичну — нове з'явище в американському рухові. В Америці в соціалістичну партію, як і в інших краях, пішло досить багато „лібе-рального елемента“, який почував себе занадто лівим серед „демократів“ та „рес-публіканців“ і перемандрував до соціалістів, де він відразу почув себе занадто правим. Це є люде, яких психольогія, настрої, звички думання ледве покривалися лушпін-ням нової фразеології. Завжди бувало, що досить було зачепити яку будь справу чисто робітничої соціалістичної проблеми, яка виходила по-за межі загально націо-нального добра, як ці люде раптом забували своє нове одіння.

Коли торкалося питання допуску емігрантів чи європейських, чи азійських, то ці так звані соціалісти, а ліпше сказати — конституційна опозиція його величності капітала, ще давно до війни робила на джінгоїстських мітінгах такі ганебні заяви, від яких потім соціалісти мусіли червоніти перед товаришами інших країв. Таким був прославлений Гілквіт, що хилився так поважно в право, аж доки з нього не вивітрився весь його червоний пар. Другим блискучим прикладом перевертання ми маємо в особі досить добре відомого своєю сумнівною славою Роселя. За час війни він запалився ненавістю проти „пруського мілітаризму“, а потім же він і не по-мітив, як зненацька опинився в кампанії наймитів Вол Стріт та Вудро Вільсона з його „визвольною“ програмою. Тепер він вже занадто перевернув навіть для Гілквітів, і соціалізму в нього як раз стільки, скільки його лишилось у провока-тора Алексинського або Савінкова, чорносотенного російського соціаліста революціонера.

Та в той час, як Гілквіти й Роселі танцювали спільне танго з „Wall Street“, цілий ряд визначних й звичайних членів партії й діячів робітничого руху було запротурено до в'язниць, і поміж ними кандидата на президента Евгена Дебса. Так більше трьох тисяч людей каралося по стейтських в'язницях цілковито за ніщо. Американська демократія переслідує всіх і кожного, коли вбачає де соціалістичний дух, не криється навіть дуже за зовнішні формальности для „законних убивств“, коли не має під рукою ніякої „зачіпки“. Тут вони просто хапають і садовлять до в'язниці, доки протести й маніфестації не почнуть робити забагато шуму.

Безоглядний шовінізм з одного боку й процес полівіння під впливом війни, большевицької революції та загостреної індустривної війни в самих державах з другого — не могли не відбитися самим фатальним чином на єдності партійної думки й поведінки,

Загально партійний зїзд в Чикаго 30. серпня цього року, на якому, як подала європейська преса, було нагнано лївих, закінчився отсеєю подією: повним розбиттям американської соціалістичної партії на два напрями. Соціал-патріоти лишились в старій партії, позаяк вони очевидно потрапили переважити числом ліві елементи з'їзда, а комуністи відокремились і розпочали свій з'їзд, який теж був призначений лівим крилом партії в Чикаго на 1. вересня. Це було зроблено заздалегідь, щоб на випадок перемоги соціал-патріотичної течії відразу можна було закласти нову партію — під назвою „комуністична партія“ в Америці.

Але щоб зрозуміти її ліпше уявити собі цю подію, щоб збагнути процес цієї боротьби й реальні відносини сил в американському соціалізмові, нам треба ще кинути погляд на декотрі попередні події, які призвели ці внутрішні змагання до таких вислідів. Вони нам можуть до певної міри пояснити й стан думки тої і другої течії, репрезентовані нині вже двома партіями.

Боротьба велася в рядах партії не лише зза того, чи брати чи не брати участі в усяких буржуазних „Фрідом Конвеншон“, а що найважніше, — зза відношення до III, і II. Інтернаціоналу. Цілий ряд чужомовних секцій, та й англійських відділів постановили бойкувати II. Інтернаціонал й прилучитись до III. Інтернаціоналу. Зауважимо до речі, що серед таких секцій, на першому місці — російська з „Новим миром“, українська з „Робітником“, угорська, юго-славянська, та інші.

В початку червня відбулося в Чикаго засідання виконавчого комітету американської соціалістичної партії й на ньому було ухвалено викинути чи розв'язати сім чужомовних федерацій та соціалістичну партію цілого штату Мічиган. Це були перші кроки розпочаття противно партійній конституції боротьби виконавчого комітету проти мало не половини партії. Відома річ, що право виключення належить лише загальному конгресові; виключені організації мали право провадити боротьбу за всякі переконання в самій партії, і доки вони практичною поведінкою не вийшли з послуху директив партійних, доти не можна їх було виключати. Та виконавчий комітет, який хоч і має в собі таких ватажків, як Дж. Ларкін, все-ж таки складався з більшості соціал-патріотів, дуже був затурбований сильним впливом лівого крила й можливістю захвата ним партійної машини. Отже треба щось зробити, і єдиним виходом лишилось нагнати їх геть із партії. Виключено державу Мічиган і сім федерацій: російську, українську, угорську, югославянську, польську, латишську й литовську. У відповідь на це запротестували решта федерацій: італійська, скандинавська, фінляндська й деякі жидівські відділи; протестувала також сила американських стейтових організацій, які заявили, що вони також поділяють погляди виключених; всього підпало цій карі до 40.000 членів.

Ряд осіб взяли провід до організації лівого крила, а саме, Луй Лоре, Д. Керекер, Луй Фрайн, Дж. Ларкін (відомий ірландський лідер), Ферґусон, Енгельтон, Бол і т. д. Кінець кінцем, на 21. червня було скликано в Нью-Йорку конференцію лівого крила, на якій більшістю ухвалили взяти участь в чикагійській партійній конференції 30. серпня, але разом призначили на випадок розколу й свою на 1. вересня.

Між ухвалами наводимо деякі точки, які служитимуть нам найкращим матеріалом для зазнайомлення з ідеями лівого крила, що тепер вже формально утворило комуністичну партію: „Сучасний момент є періодом скону й розбиття цілої капіталістичної системи в світі, і коли капіталізм з його непримирними противенствами клясів не буде замінено комунізмом, то має прийти до розкладу всеї світової куль-

тури. Пролетаріят мусить підготовитись до перебрання до своїх рук державної машинерії і змінити буржуазну державу на пролетарську, в якій через диктатуру мійського й рільничого пролетаріята буде одібрано від буржуазії всі засоби визиску робітничих мас буржуазією: промисловість, транспорт, торгівлю і фінансові трести“.

Такі були результати цієї конференції, що відбулася 21. червня в Нью-Йорку з участю 90 делегатів, що представляли 60.000 організованих членів. Як вже ми знаємо нині, чикагський з'їзд справді скінчився розколом і утвором двох партій, так як це передбачали на нью-йорській конференції.

Орест Даскалюк.

Огляд соціально-економічного життя.

Підупадок маркової валюти; причини упадку; торговий білянс Німеччини; легальний і потайний вивіз; втеча капіталу в закрай; боротьба уряду з відпливом народнього майна й з дорожнечою в краю; надмірний випуск нотів; процес відсування товару й капіталу в закордон; стремління німецьких внутрішніх товарових цін на вирівнання диференції на світових товарових ринках; стан фінансів в Італії; спроби визначення обовязкової внутрішньої позики; пасивність торгового білянсу Італії; погоня за американськими кредитами.

Одним з найважливіших моментів на європейському ринку являється в останніх тижнях катастрофальний підупадок маркової валюти. Приглянутись глибшим причинам цієї нечуваної досі низькості німецького курсу і провірити средства, яких уживає німецький уряд, щоби припинити дальший упадок, дуже поучуюче й дає привід до паралелів на полі української валюти і її майбутніх проблем. Вибух революції в Німеччині надав марковій валюті перший удар; курс марки посунувся тоді раптово вниз. Підчас літа направився він, правда, і з того часу держався він знова на середній висоті, хитаючися тільки в дуже тісних межах по сторонам плюса й мінуса. В жовтні наступив негайно зворот, валюта погіршилася, а нотовання марки на нейтральних ринках зазначилося поступенним занепадом вартости. Ще з початком жовтня стояв марковий курс в Нью-Йорку на 4:5 долярів, в Амстердамі на 12 гульденів, в Цюріху на 24 франки. Але вже 20. листопада понизився курс в Амстердамі на 6 гульденів, в Цюріху на 11 франків, і ця тенденція дальшої редукції осталася й досі. Таким чином стратила марка протягом кількох тижнів більше чим половину своєї й так надто підскубаной вартости. Разом з тим підскочив в Берліні попит за чужою валютою, головно нейтральних країв, до такої висоти, що годі було його заспокоїти навіть на підставі тих офіційальних низьких курсів, що відповідали заграничному нотованню. Що однак не удалося легальним шляхом, захопила дика спекуляція в свої руки й опанувала згодом весь ринок до тої міри, що девізіійні центральні стратили згодом все значіння, а державна контроля затерлася цілком.

Причини цього наглого занепаду німецької валюти викликали серед німецьких фінансистів живу діскусію, в наслідок якої виринула сила ріжних проектів і санаційних плянів. Та сама справа не зискала на тім нічого, а всі спроби, відсунути вину на так звану „діру в заході“, себто на окуповані Антантою західні провінції

Німеччини, через які безнастанно виливався німецький капітал в закрай, не дали реальної помочі і тільки закривали суть цього фатального питання. Не удалися рівнож і ті змагання — вияснити причини залиттям ринку що раз то новими масами нотів. Бо інфляція нотів саме в останніх тижнях не виходила поза звичайні рами, а навпаки державному банкові довелося покрити великі суми векселів на державну скарбницю (Reichschatzwechsel), які досі в значній мірі фінансовані були банкнотами, внутрішніми позиками. Доріст оборотних банкнотів державно-позикових знаків в цьому періоді виносив заледве $1\frac{1}{2}$ мільярда марок, що супроти загального обороту яких 43 мільярдів марок представляє дуже низьку цифру. Цей факт дістає своє повне значіння в протиставленню до другого, іменно — до поступенного зменшення пасивності німецького торгового білянсу, який саме в останніх часах значно підскочив в гору, а навіть подекуди уможливив сальдо в користь Німеччини. Ввіз харчових і люксових товарів з окупованої частини й з нейтральних країв, правда, досягає в місяці поверх 2,5 мільярда марок. Однак і німецький вивіз значно підвишився протягом останніх $1\frac{1}{2}$ — 2 місяців. „Легальна“ частка німецького вивозу, себто вивозу, що йде законним шляхом і дається статистично захопити, виносить зараз 1 мільярд марок місячно й зростає з кожним тижнем. Вона прим. виносила ще в серпні 600 міль., в маю тільки 400 міль. марок. Цей поступенний розвій вивозу має однак і інші, мало побажані, наслідки; бо німецькі товарні ринки випотрошуються цілком, у німецького населення відбирається необхідний до життя товар, як прим. текстильний і мануфактурний, поминувши вже те, що вивіз вугілля і навіть подекуди харчових засобів відбивається дуже прикро на всіх верствах суспільства. Та факт самого зросту експортної цим мусівби вплинути дуже корисно на торговий білянс і сам по собі створити поліпшення валюти. До цього треба-б ще зарахувати те, що легальний і статистично схоплений вивіз представляє тільки частину дійсного загального вивозу Німеччини. Товари, яких зараз перекидається нелегальним шляхом в заграницю, виносять кожного місяця по обчисленням торгових камер кількократну суму офіційної експортної квоти. Шкода, заподіяна тим самим німецькому національному майну, дається легко відгадати, хоча навіть зваживши те, що цей експортний товар складається в більшій частині з акційних паперів, облігацій, індустриальних наділів і т. д. значить з товарів капіталу. Загальна вартість всього цього матеріального й іматеріального вивозу безумовно досягає високої цифри і, запевне, на ділі перевищає німецький ввіз в значній мірі.

Та по мимо того курс валюти не поправляється, а падає далі, обезвартнюючи загальне майно Німеччини в катастрофальний спосіб. В банках і на біржі висувають, як причину, спекуляційні махінації на заграниці. Та ця подана банковими кругами причина вже тепер не дається справдити, бо вістки з закордонних грошових ринків навпаки стверджують, що спекуляція місяцями йшла в противнім напрямку, значить *à la hausse*, в надіях, що Німеччина по установленню ладу й спокою в нутрі зараз займеться всіма силами під'йомом маркового курсу. Коли отже на закордонню панував настрої *à la hausse*, а не, як це нарікають німецькі круги, *à la baisse*, так і причина підупадку марки не лежить в цілості в заграничних спекуляціях, але й в інших обставинах, на які складаються внутрішні політичні й фінансові відносини сучасної Німеччини.

Лежить вона іменно в катастрофальній „втечі“ капіталу в закрай, що останніми часами набрала таких розмірів, яких годі було сподіватись навіть при революційному хаосі торік. Німецькі посідачі маркових нотів стояли в послідніх місяцях

майже без виїмку під обухом ріжних застрашаючих установ. Почалося тим, що в німецькій міністерстві фінансів видвигнуто плян обштемплювання нотів. Відкинувши згодом цей проєкт, міністерство посипало на німецького горожанина цілу масу податкових погроз. Вкінці вийшов закон про обовязкове зізнання всього приватного майна, в всякій формі, в краю і на заграниці. Закон цей став загострений розпорядком з 24. жовтня про обовязкове депоновання всього німецького посідку ефектів в банках або фінансових урядах. Всі ці розпорядки природно злякали німецьку суспільність, яка остаточно кинулася в диких погонях на вимінку всього маркового майна в заграничну валюту й депоновання останків її в заграничних схованках. Таким чином полилася струя марок в закрай, полилася потайним шляхом, якого закрити ніяк не було можна. Німецький горожанин керувався при цьому поступованню тим міркуванням, що навіть величезні втрати, які принесла йому виміна марок на чужу валюту, все ще корисніші для нього, чим небезпечна судьба приватного майна, якому грозять і надмірні податки й часткове зредуковання і ріжного рода налоги. Наслідки державних фінансових і податкових плянів таким чином були фатальні, а з'усилля направити їх счинили тільки розлад і недовіря. Німецьке економічне життя опинилося зараз в гострій кризі, яку створили не тільки загальні обставини політичної невдачі, але й самі змагання уряду, звернені в нездатну сторону й сформульовані на хитких основах.

В цьому ділі лежить корінь безнастанного обезвратнення німецької валюти й катастрофального, потайного відпливу нотів за кордон. Цьому станові не в силі залобігти й не аби який корисний білянс торгової господарки. З небувалою досі скорістю відпливають всі засоби марок, що при сплаті німецьких вивозових товарів прибувають до краю, назад за кордон. Закордон переповнений німецькими грошовими знаками, він їх спекатися не може, бо вони непохитно повертають назад до нього, він ними приваблює й купує весь німецький товар і випотрошує тим самим крайові ринки, спричиняючи zarazом сильний брак всього до життя потрібного матеріялу, і приневолює врешті німецьке населення відкуповувати за кількокрратно подорожівший гріш свої власні вироби назад. Цей страшний круговорот руйнує врешті й нові зародки продукційности в Німеччині, творить нездорову атмосферу спекуляції й безробіття і обезсилює поволі все соціально-економічне життя. Та й кінця не можна ніяк віднайти йому, бо цей систем відсування і товару і капіталу в закрай природно мусить продовжатися так довго, поки безнастанний вивіз товару, спричинений низьким станом маркової валюти на заграниці, в самім краю створить через брак всіх предметів такий високий рівень цін, що вивозувати не оплатилося-б, тоді вивіз припинився-б через загальні умовини цін. Тоді аж можна-б сподіватись припинення відходу німецького гроша в закрай, бо тоді він звязаний з внутрішнім оборотом і не зискає нічого на заграниці. Як що отже німецькі ціни вповні відповідатимуть степені інфляції нот, — запас гроша буде рівний грошовим потребам, підвишеним тоді на визначну висоту, а для експорту не буде зайвої надвишки капіталів. Отця тенденція підвишення цін німецьких товарів на рівень цін світових ринків дається всюди зауважити в Німеччині. Вона певно ще більше знесилить німецьку продукційність і вичерпає останні засоби, які зараз має Німеччина для покриття імпортових потреб, головно на полі харчового товару. Бо тоді експорт Німеччини цілком підупаде, валюта понизиться, і нічим не буде можна заплатити за необхідний ввіз. Торговий білянс посується глибоко в бік неґативи й захопить всі резерви, яких ще має Німеччина. Останеться хиба средство кредитів і дорогих позик. Та яку вартість має

це средство, видко найкраще на примірі німецької Австрії, що зараз віддана на ласку заграничних вірителів і під опікою Антанти стане в ярмі голоду й нужди. Виходу з цього невідрадного положення годі віднайти. Боротьба державних чинників зі зростаючою дорожнечою в краю паралізується самим населенням, що своїм витручуванням гроша за границі тільки протиділає замірам уряду. Величезні додатки, які уряд доложує, щоби понизити ціни поживних товарів для населення, не мають і не матимуть жадних успіхів; бо тенденція дорожіння не дається так довго відхилити, як довго німецький капітал стремітиме за кордон. Всі заходи німецького уряду припинюють хіба процес урівноваження цін на німецькому й на всесвітніх ринках, та за тим спріяють вивозові маркових нотів, а в наслідок цього причинюються посередно до погіршення валюти.

Головною причиною цих явищ однак остається все надмірна інфляція нотів. Наслідки й симптоми цього наддуживання нотового станку, правда, виявляються в доволі драстичній формі; заразом однак багато пізніше, чим в інших краях з рівними обставинами, прим. в Австрії. То й це має своє значіння. В Німеччині уживаний був довший час метод накупочення виущених в рух нових нотових мас через що природно не нарушувалася купочна сила марки. Як довго цей спосіб практикувався, як довго отже велика часть видрукованих нотів не увійшла в оборот, так довго переживала Німеччина першу, нешкідну фазу інфляції, — як отце зараз переживає прим. Франція. В останніх місяцях наступив в цій політиці тезаврування (стримання обороту накупоченням гроша) під ріжними погрозами валюти й податкових новотворів повний переворот. Банкнотів зараз ніхто не нагромаджує, а скоро передає в другі руки і боязнь перед нотами захопила суспільність. Тепер аж переживає Німеччина всі лихі наслідки своєї нотової політики. Та покищо застряг віз в багні, і не видко нігде помічної руки, що вихватилаб його знова на твердий шлях. Німеччина мабуть терпіти буде ще довго під валютвою кризою, і всі її зусилля хіба віддані будуть сиробам — залобігти бодай дальшому розвиткові катастрофи й стабілізованню будь середньої вартости марки.

Різкий занепад дається зараз завважити й в фінансах Італії. Він сприневольт італійське правительство застановитись остаточно над фінансовою реформою, що, зготована перед місяцями, досі з важких причин не увійшла в життя. Головні причини, що в своїх наслідках створили конечність цієї реформи, тривають в рівній непохитності й далі: обезсилення державних фінансів через зростаючий оборот нотів і великі недобори торгового білянсу. Державна фінансова господарка являється зараз в дуже скрутнім стані. Ефективні розходи під впливом наслідків війни й пороблених боргів о три рази більші, чим ефективні доходи. Державні заводи продукують з дефіцитом, деякі почти по 250—300 міліон. річно, залізниці з недобором поверх $\frac{1}{2}$ міліярду. Навіть на хліб, який уряд продає горожанам, він доплачує з державної скарбниці. Але й видатки на війскові справи представляють зараз значно вищу квоту як перед війною. Держава робить кожного місяця новий довг в висоті 1 міліярду, а залеглости її виносили вже в серпні с. р. поверх 32 міліярдів. Цьому наскрізь конечному зниженню що важніших довгів мала отже служити обовязкова внутрішня позика, що по обчисленням міністерства фінансів репрезентувала-б круглу суму 20 міліярдів. Її малося ужити в першій лінії на зредукування нотової інфляції. Та що законпроект для спіймання й мобільного капіталу стремів до того, щоби всі акційні палері перемінити на індивідуальні, значить переписані на імена посідачів, так повстали йому серед капіталістичних і банкових кругів такі

противники, що уряд примушений був відтягнути його й натомісць поставити звичайно свобідну позику з корисними умовами що до відсотку й строку. Тимчасом відсунуло правительство свою основну фінансову й адміністративну реформу на час після виборів, і тоді мабуть доведеться її закінчити під цілком новими обставинами й новими чинниками.

Пасивність торгового білянсу на разі не може бути урівноважена иншим засобом, як хиба вихлопотанням нового американського кредиту, доставлення якого американський уряд робить однак зависимим від розв'язки Фіюмського питання. Кредитові потреби Італії зараз дуже великі. Фінанси Італії терплять під браком одного з найвидатніших засобів давного італійського господарства, іменно припливу грошей з боку чужих відвідувачів Італії і з боку італійських емігрантів, що заробивши на чужині, висилали ощадности додому. Але й чистий торговий білянс дуже пасивний. Статистичні списки італійського уряду подають в цьому згляді дуже інтересний матеріал. З нього виходить, що фінанси Італії мабуть рівнож опиняться в тому самому стані, що і фінанси переможених країв, як що сильніші по капіталу союзники не приложать в найближчому часі всіх заходів біля їх санації. Італії перш усього потрібний американський кредит, без якого вона цілком немічна. Заграничний довг в висоті 20 мільонів золотих франків. визичених в Англії і в Франції, в певній мірі також причинюється до підупадку ліри; та італійський уряд сподіється вирівняти його шляхом зрезегновання з припадаючого на Італію воєнного відшкодування з боку середніх держав. Зреалізованність цього відшкодування на разі, правда, дуже непевна; та Італія домагається на підставі своїх втрат взгляднення її при наділу відшкодовими ратами на першому місці.

Те саме домагання ставлять однак і инші, а між великими державами й малі добиваючись отцим бодай зискання зачотного кредиту, щоби заспокоїти найприкріші потреби. Недавно оголосив чеський міністер фінансів протенсії Чехо-Словаччини на німецькі сплати з тим, що до часу зреалізування їх чеський уряд старається виведати собі більшу позику в союзників. Переговори мали вже принести певний результат в тому напрямі, що англійські банкові круги годяться під деякими застереженнями на уділення кредиту. Для закінчення підпринятих переговорів лагодиться навіть міністер заграничних справ виїхати до Парижу й Лондону. Подібні сповіщення проголосив в варшавських часописах і міністер Білінський, а за ним і румунський уряд. Та річ в тім, що заграничні великі банкіри не радо спішаються з здійсненням кредитових побажань збіднілих мініатур-держав середньої і східньої Європи, а навпаки виходять з все новими загостреннями условин кредиту, через що по більшій часті розбиваються найкраще розпочаті переговори.

Найлучші вигляди має ще злиденна Австрія, що тепер всюди старається викликати співчуття до себе й з великою зручністю оперує пропагандою нужди й голодіння. Дійсно ходять чутки, що Антанта має намір наділити Австрії кредит в визначній сумі 100 мільонів доларів. Може остаточна сума й буде трохи меншою, та всеж Австрія найскорше ще діждеться реальної підпори. Чи вона їй однак під цю пору повного розстрою продукційної чинности принесе тривалий хосен, можна сумніватись. —

Spectator.

Огляд закордонної політики.

Замотане становище на сході Європи і в Сибірі; зрада галицького командування; повстання проти Денікіна на Україні; можливість збільшення України і консеквенції цього для Європи; реакція на Мадярщині; Югославія; вислід виборів в Італії;

В наших попередніх оглядах ми мали нагоду сконстатувати, що боротьба все-світньої реакції з московським большевизмом скінчилася повною неудою. Годованці антантської реакції: Юденіч і Колчак, перший на заході бувшої Росії, другий на крайньому сході майже перестали існувати. Їх армії, які склалися в більшості із здекласованих офіцерів, большевики розбили на голову. Юденічові естонський уряд не дозволив увійти на територію естонської республіки. Естонський уряд розпочав переговори з советом народніх комісарів. Лятовія і Литва стоять в зажерливій боротьбі з „Eiserne Division“ фон дер Гольца, і, можна сказати, ця боротьба не скінчиться в ніякому разі перемогою Німців і їх союзників, московських реакціонерів, фанатиків „єдиної і неделімої.“ Литва, Лятовія, Естонія і Фінляндія — це вже тепер надбалтійські державні одиниці цілком або на половину визнані Антантою, які в ніякому разі не дадуться заманити в „тюрму народів,“ з якої визволила їх всеросійська революція. Ці чотири республіки післали своїх делегатів до Дорпату, де зійшлися з делегатами московського уряду народніх комісарів. Зміст переговорів з приводу цілковитої розрухи і знищення телеграфічної комунікації нам невідомий в подробицях. Одначе ми можемо бути певними, що вони скінчатся замиренням, при чім московський уряд за повне признання самостійности цих республік дістане концесії в балтійських портах, як цього він домагався в ноті, висланій до Антанти. Над Балтиком отже становище зачинає прояснюватися з тою хвилею, як знищено війська московської контрреволюції..

Льойд Джордж сказав недавно в своїй промові, що кожне чуже військо, яке схоче вмішуватися у внутрішні справи російських народів, копає собі гріб. Розшифровуючи цей висказ, можна дійти до висновку, що кожне чужеземне військо, яке стане по боці московських фанатиків „єдиної і неделімої“, мусить бути знищене революційною силою народів, які вивісили самостійницький стяг. Проти Грузинської, Азербайджанської, Вірменської Республіки, як також проти Унії Північного Кавказу, Кубані і Терека виступило англійське військо під командою генерала Томсона, і от дуже скоро показалося, що становище англійської залоги в Баку стало дуже скрутним, і Англійці мусіли покинути це місто. З цею хвилею пісонька денікінських добровольців на кавказьких, передкавказьких і закавказьких землях була відспівана. Всенародне повстання на Північному Кавказі, в Кубані і над Терекком змело добровольчі банди в протязі кількох тижнів, і хоч Денікін бльокує Кубань при допомозі англійської фльоти, йому всеж таки не зломити народньої волі. Є навіть відомости, що навіть московські козаки на Дону, перше так вірні Денікінові, тепер повстали проти нього, бо їм навіть забагато реакційних експериментів контрреволюційного генерала. Так отже проти Денікіна повстали всі нові республіки, і там де він найдовше пробував т. е. на Підкавказзю і на Кавказі, вибухла проти нього найбільша ненависть. Англічане це побачили і, переконавшись, що його завдання відбудувати

„єдну і неделіму“ Росію — це утопія, лишили його тепер на його власний ризик. Тоді Денікін подумав, що одинокою перешкодою для реставрації царської Росії є існування українського уряду, і поробив усі можливі заходи, щоби український уряд зліквідувати. Він припинив навіть наступ проти московських большевиків і кинув усі свої, що правда, невеликі сили проти українських військ. Він дуже зручно використав ті непорозуміння, які існують між галицькими і наддніпрянськими політиками. Для галицьких політиків, таких як Петрушевич, Голубович і другі, партикулярна справа Галичини, доля якої до того часу ще не вирішена, далеко дорожча, як справа соборної України. І тому ці політики противилися відданню під одну команду галицької армії, котра мусіла покинути Галичину. Ці політики далі вели лінію двох Україн, і це мало фатальні наслідки. Денікін, не визнаючи одної України, увійшов в переговори з представниками другої фіктивної Західньої України і, показуючи перед ними ненависть до Поляків, приєднав їх на свій бік. Цьому допомогло існування двох армій, двох урядів і двох команд. Галицьке командування неслухало наказів головного атамана і робило усе на свою руку. На свого руку розпочало воно переговори з Денікіним і ще місяць тому назад 24 жовтня підписало з ним угоду. Польські газети подають ось які точки: 1. ціла галицька армія піддається під командування Денікіна. 2. ця армія не може бути ужита для боротьби з Петлюрою, а тільки для визволення Галичини з під польського ярма, 3. галицький уряд переїздить до Одеси і жде дальших інструкцій.

Ми не знаємо, о скільки справедливі донесення польської преси. То це впрочім не важно. Факт однак лишається фактом і являється наслідком цієї фатальної, партикулярної політики, яку від самого початку вели галицькі парламентаристи. Існування двох республік, двох урядів, двох закордонних представництв — це все вже з самого початку було зрадою української справи. Угода з Денікіним отже, яку підписав генерал Тарнавський, як шеф генерального галицького штабу, являється тільки кінцевим акордом, і коли хто має за це відповідати, так не тільки Тарнавський і його штаб, але перш за все ці галицькі парламентаристи і політики, котрі ішли проти змагань свого власного народу. І може їх тепер не засудять, але засудить їх історія. Це впрочім мало важно, чи вже тепер ці політики понесуть кару. Зраду своєчасно відкрито. Отаманові Петлюрі і — як кажуть — також неfortunному „диктаторові“ Петрушевичові удалося відклонити більшість військ від переходу на бік Денікіна. Однак зрада мала той наслідок, що українські війська мусіли покинути Камянець, який зайняли Поляки. Ми не знаємо, яка доля стрінула уряд Директорії. Можливо, що сама Директорія перестала вже існувати; однак лишився ще Симон Петлюра, який дав Ганібалеву клятву, що при ніяких умовах не покине України. І дійсно не покинув. Через це він став цією центральною особою, біля якої групуються сили української нації. А сили ці не малі. Як велика і широка Україна — скрізь вибухають повстання проти Денікіна. Повстанці, які від Денікінців відбирають військові склади зброї, муніції і одягу, здобули вже Житомир, Бердичів і Коростень. Даліше на південь на правобережжю оперує в Каневі, Таращі і Сквирі повстанча група Зеленого, ще даліше біля Черкас і Золотоноші іде повстанчий рух під проводом Палія. Біля Катеринослава і даліше на південь і на схід аж до Таганрогу зайняв досить велику територію аж до донецького кряжу включно „батько“ Махно, котрий останніми днями здобув навіть ставку Денікіна Таганрог. На Полтавщині повстанці мають доброго полководця в особі молодого отамана Тютюника, знаменитого стратега, який, як людина з вищою військовою

освітою, відіграв визначну роль в повстанню проти Скоропадського як помічник шефа генерального штабу Осецького. Йому удалося захопити Полтаву, Ромен, Миргород і Гребінку і перервати залізничу лінію з Києва на Харків. Під натиском большевиків з півночі, які здобули Фастів, Київ, Чернігів, Ніжин і Бахмач мусіли денікінці посунитись далше на південь, і тепер Денікін не має ані фронту, ані тилу. Його фронт розбився на безліч часткових фронтів, а що йому ні звідки взяти резерви, то розуміється, буде дуже скоро знищений спільними силами большевиків і повстанців.

Східня політика Антанти являється злочином, сповненим не тільки на українським народі, але також на цілм людстві. Від повстання проти Скоропадського Україна була одинокою силою, яка припинила большевицький залив Європи. Як-би Україна була стала на большевицькій плятформі, то большевизм перекинувся-би на Польщу і Румунію, та повстав-би могутній большевицький фронт, який оперся-б о річку Рейн, бо і в Німеччині та Австрії взяли-б владу в свої руки комуністи і спартакісти. Україна вела політику демократичну з залізною консеквенцією, бо думала, що цей курс найбільш правильний. Антанта почастиувала за це Україну найчорнішою реакцією і довела цвітучу країну на край пропасти. Своєю бльокадою не предметів поживи, яких Україна не потребує, але також медикаментів, довела до того, що там вибухли пошестні хвороби, які сотками тисяч косять нещасну людність. Підпіраючи Денікіна, ворога не тільки української державности, але навіть української культури, Антанта причинилася до збольшевізовання українських народніх мас. І тепер вже ситуація ясна. Денікін буде знищений. Виринає одначе питання, що далше.

Революційний рух подібний є до руху маятника. Чим далше висунути маятник на право, тим далше він піде на ліво. Уряд Скоропадського, хоч і як він був реакційним і контрреволюційним, всего таки в порівнанню з урядом Денікіна, з його військовою диктатурою, був урядом до певної міри поступовим, бо він всеж таки не показував виразно старорежимної царської маски. Після уряду Скоропадського настав лівий уряд Директорії, який всеж таки стояв на демократичній парламентарній плятформі. Його удалось повалити з'усиллями реакції. Одначе раз ця реакція не зруйнувала революційного гнізда на Московщині, то тепер годі сподіватись, щоби на Україні могла повстати парламентарна влада. Реакціонери гралися з огнем. Вони образили волю Україні, і тепер, коли вдасться знищити денікінські війська, настане диктатура не пролетаріяту, але дуже жорстока диктатура дрібнішого і безземельного селянства, яка змете з лиця землі все те, що нагадує феодальне панство. Як не як, але нам рішучо треба ясно собі усвідомити, що Україна стоїть на порозі большевизму, рівночасно соціального і національного, бо мусимо сконстатувати, що за цих два роки безнастанної боротьби з большевицькими і контрреволюційними імперіалістами, дуже поширилась і поглибилась національна свідомість. Розуміється, що ще настане страшніша гроза руїни й економічної кризи, одначе український молодий і бадьорий народ перебуде її щасливо і збудує на своїй землі свою власну домівку. На руїнах старого повстане нове життя.

Одначе збольшевізована Україна — це величина, яка мусить вплинути на хід політичних випадків в цілій Європі. Розпоряджаючи величезними засобами поживи, Україна прогудує не тільки себе, але і другі революційні краї з тою одначе умовою, що ці краї визнають її право на самостійне державне існування. І тоди ми можемо бути певними того, що большевизм, розуміється в різних формах, перекинеться і на

Польщу, і на Румунію, і на Балкани, і на Німеччину, і на Італію. Можна напевно сказати, що революція, яка трохи притихла в середній Європі з упадку Белі Куна на Угорщині, вибухне тут в ще страшніших формах, як до того часу. Антанта своєю політикою запалила Україну, а це ідентичне з тим, що запалити цілу Європу. І до катаклізму може дійти дуже скоро на протязі кількох місяців.

Підготовка до цього є. Малярська реакція, яка тепер сконсолідувалась не без допомоги Антанти, революціонує розбурхані большевицьким рухом маси. Як не старались сконсолідувати усі верстви малярської людности, всеж таки, сконструований під натиском представника Антанти, Клерка, малярський кабінет, складається тільки з тих елементів, які підчас панування Белі Куна зорганізували шеґединський уряд. В новім кабінеті немає заступлених представників робітництва і селянства, а тільки феодальна велика власність, великий промисл і банковість, свого рода малярський „Протофіс“. Цей уряд має виробити виборчий закон, а який він закон виробить, ми вже маємо про це відомости: він буде відґріттям тільки цієї виборчої „реформи“, яку пропонував ще до війни реакційний малярський парламенат. Отже плюральність, ненадання неграмотним виборчого права, через віщо виключиться від політичного життя широкі селянські маси (на Малярщині около 60% безграмотних) і інші цвітки політичної мудрости і далекозорости реакціонерів. Розуміться, що такий „парламент“ не буде в силі проводити необхідні соціальні реформи, а це тільки підситить революційний настрій малярських мас.

Не добром також пахне в Югославії, де борються із собою два напрями: централістичний і монархічний, який заступають белградські Сърби, і автономічний та республіканський у Хорватів і Словінців. Югославіянська держава — ще не сконсолідована. Їй прийдеться ще перебути велику внутрішню, соціальну і політичну кризу. Неминуча перемога революції на Україні тільки підбадьорить хорватських і словінських революціонерів.

Не маловажним симптомом революційного настрою являється вислід виборів до італійського парламенту. Буржуазно-демократичні партії, такі як ліберальна, радикально-республіканська, націоналістична і ревізіоністсько-соціалістична, вийшли з виборів розбиті на голову. Італійський парламент складається тепер властиво з двох сильних партій: католицько-клерикальної і реакційної, на чолі якої стоїть італійський клер, і соціалістичної. Одначе італійські соціалісти дуже мало подібні до німецьких, у яких існує поділ на шайдеманівців, з одного боку, і незалежних та комуністів, з другого. Італійські соціалісти всі без винятку дуже радикальні і є противниками парламентаризму, а стоять на плятформі диктатури пролетаріяту і республіки рад. В виборчій агітації вони висунули ці революційні, антипарламентарні гасла; тож ті, які їх вибірали до парламенту, знали, що вибірають ворогів самого парламентаризму. Група соціалістів тепер найсильніша в італійськім парламенті, бо налічує 175 депутатів. Італійська соціалістична партія ухвалила не брати участі в уряді, т. є. відповідальности за правління в краю, не вступати в ніякі коаліційні кабінети, і через це являється деструктивним елементом, який дуже скоро розібе підірваний економічно-державний апарат.

Україна.

Від Правительства Української Народньої Республіки. Вояки й громадяне! Чотирнадцятого листопада минає рік, як народ України підняв повстання проти російського генерала Скоропадського. Цілий рік народ України боровся з завойовниками, які з усіх боків нападали на нашу землю. Остався ще один ворог, то панська поміщицька армія генерала Денікіна. Цей генерал хоче знову надіти пансько-гетьманське ярмо неволі на всі народи вільної України. Банди Денікіна катують селянство, знущаються над єврейським населенням. І ось в тяжку годину боротьби з цим запеклим ворогом нашої свободи сталася чорна злочинська зрада. Купка старшим галицької армії на чолі з генералом Тарнавським, за допомогою старих реакціонерів галицьких москофілів, які за царських часів допомагали чорносотенцю графу Бобринському нищити Галичину, вирішила перейти до добровольчої московської армії генерала Денікіна, віддати Денікінові все галицьке військо з гарматами, всією зброєю та військовим і державним майном. Ще й раніше ці генерали не виконували наказів Головної Команди та розпоряджень Правительств Наддніпрянської та Наддністрянської України, а тепер своєю зрадою поставили народню армію в найтяжче положення. Останній їх вчинок — переговори і умова з чужою нам національно-панською армією Денікіна — це ніж в спину народу всієї Соборної України. Урядники України на чолі з генералом Тарнавським, які раніше віддали генералові Денікінові Київ, тепер захотіли віддати галицьку армію не на оборону Самостійної України а за боротьбу за єдину царську Росію проти повставшого за Україну народу, Але ще не вмерла козацька сила на Україні. Наддніпрянське і галицьке козацтво не пішло за зрадниками командантами, а з вірними Україні старшинами бореться і відібе ворога. Правительство Соборної України вжило всіх заходів для того, щоб зрадників було покарано найтяжчою карою. Головним Отаманом Петлюрою і президентом Галицької Національної Ради Петрушевичем видано наказ негайно заарештувати і поставити перед військово-полевий суд зрадника Тарнавського і його спільників. Нехай знають усі вірні нашій Республіці громадяне й козаки Наддніпрянці і Наддністрянці, що боротьба з Денікіном не припиниться, а буде продовжена, поки не буде очищена українська земля від ворогів. Вже хитається сила Денікіна. Повстання українського народу підточує і добровольчу армію. Жертви положені нами на будівання Самостійної Республіки не пропадуть даремно. Правительство наказує всім вірним козакам і старшинам Наддніпрянщини і Галичини стояти твердо на обороні волі України. В час найбільшої небезпеки ми повинні бути дійсними громадянами Соборної Самостійної України, знищити зраду і уперто боротися за нашу ясну народню ціль — вільну Демократичну Республіку. Для оборони рідного краю і народньої свободи Правительство Української Республіки вважає необхідним повне об'єднання військового командування Наддніпрянської і Галицької армії. Правительство сподівається, що галицьке громадянство з свого боку прикладе старання для того, щоб залагодити ту велику шкоду для всієї Соборної України, яку принесло не повне об'єднання наших армій. Козаки! Громадяне, Робітники і Селяне і всі вірні сини України! Вставайте до останньої боротьби до рішучого бою за волю і землю, за нашу Народню Республіку. Вставайте до боротьби за волю всіх народів заселяючих Україну! Геть всякий страх і безнадійність! Перемога буде за нами, бо за нас стоїть весь Народ України, всесвітня демократія. Голова Ради Народніх Міністерств: **І. М а з е п а,**

Ліквідація зради. Акт перемиря і віддачі галицьких військ під команду добровольчої армії заключено між представниками добровольчої армії і українськими галицькими старшинами Тарнавським, Ерле, Лисняком і Осипом Левицьким, підписано дня 24 жовтня на стації Зитківці. Після цього добровольча армія почала займати цілий ряд стратегічних пунктів і стреміла через наступ на Винницю розрізати український фронт і взяти цілу армію в полон, або розбити й витиснути поза межі України. Про зраду галицьких старшин не знало ні українське галицьке військо, ні галицький уряд. Та зраду ще на час відкрито. На фронт до галицьких військ виїхав Петлюра, Петрушевич і Мазепа і вони представили війську ганебну зраду. Акт перемиря анульовано, а Тарнавського і товаришів арештовано і поставлено під військовий суд. Боротьба з Денікіном не перервалася, і є надія, що при помочі повстання цілого українського народу він буде зметений з цілої області України.

Мобілізація. На спільному засіданні Директорії й Ради Народних Міністрів дня 9. листопада ухвалено: 1. З метою скріплення фронту негайно мобілізувати інтелігенцію а також оголосити мобілізацію всіх військових. 2. Скоротити до мінімуму штати всіх міністерств, використавши для фронту, де це можна, не тільки урядовців, а також урядових. 3. Звернутися до всіх партій з пропозицією мобілізувати всі сили для допомоги фронту, організації населення на місцях та для організації закликів добровольців. 4. Справу комунікації на залізницях негайно передати до міністерства шляхів. 5. Для переведення в життя завдання по обороні та допомозі фронту, організувати у всіх містах комітети оборони. Негайно такий комітет заснувати в Кам'янці.

Реорганізація української армії. У. Б. Б. повідомляє, що в теперішній час ведеться реорганізація української армії, Начальник Головного Штабу полк. Юнаків вживає всіх заходів, щоби вийти із того заплутання, в яке попала армія. Приказом Головного Отамана приступлено до організації нової січової бригади. Командантом української армії призначено отамана Тютюнника.

Парцеляція маєтків у Сх. Галичині. „Monitor“ оголошує офіційно розпорядження польської ради міністрів, яким дає дозвіл галицькому земельному банкові переводити парцеляцію великої земельної власності у Сх. Галичині.

Питання про Сх. Галичину. З Лондону повідомляють, що Польща має одержати мандат управління Сх. Галичиною на протязі 25 років. Проти постійного приєднання Сх. Галичини до Польщі висловила рішучо Англія, яка надіється, що галицькі Українці всеж таки колись об'єднаються з Україною.

Штаб Отамана Петлюри. Штаб Отамана Петлюри переноситься до Проскурова, звідки перейде до Шепетівки або Козятина.

Проклямація Кубанського уряду в Києві. В Києві на мурах появилася проклямація Кубанського Уряду з закликом проти військової диктатури та панування Денікіна.

Повстання проти Денікіна. З Одеси повідомляють: На усіх територіях, зайятих Денікіном, вибухли повстання. В одеському районі повстанці побіджують Денікіна. Катеринославська губернія майже ціла занята повстанцями. Тепер після вигнання Денікінців з Катеринослава, головні держаться вони на лінії Александрівськ-Філіпополь; далі над берегом азовського моря Бердянськ і Маріуполь, так що зближаються вже до Таранрогу. В околиці Кубані заняли повстанці великий шмат землі враз з містами Новоросійськом і Катеринодаром. В їх руках є також ставропольська губернія та простір Тереку. Кіргізи скинули також ярмо Денікіна. В астраханській губернії повстання, згноблене в одному місці, вибухає сейчас в другому.

Коростень і Бердичів в руках повстанців. З Винниці повідомляють, що після бійки з добровольчими загонами повстанчі війська заняли Бердичів і Коростень. Захоплено багато військової добичі. Повстанці добре озброєні і мають гармати.

Денікін арештує місію червоною хреста. „Le Populaire“ з 5 листопада пише: Новий атентат проти людського права зроблено й оповіщено всьому світу через радіо: генералом Денікіна арештовано Данський Червоний Хрест в Києві в зв'язку з тим, що його місія була у большевиків в цілях допомоги бідному населенню.

Нота англійському урядові. З Лондону повідомляють, що українська дипломатична місія звернулася до англійського уряду з нотою, в якій протестує проти того, що Денікін вживає ту технічну поміч, яку йому дає Англія для боротьби з большевиками, проти української держави. Нота домагається помочі від Англії для України і всіх держав, що повстали на території б. Росії в їх боротьбі з большевиками.

Захист лицарів Республіки. Міністерство Народного Здоров'я й Опікування обрадувало відносно негайного відкриття в Кам'янці захисту для лицарів Республіки, які втратили здібність до фізичної праці. Міністерство предбачує відкрити такий захист на 300—500 осіб, особливо для тих, хто одержав в боротьбі за волю і Самостійність України з ворогом ушиби.

Закон про нові умови служби на шляхах України. Новий закон про умови служби та оплачування праці на шляхах Української Республіки передбачує збільшення одиниці платні з 120 до 400 гривень на дорожнечу. Надбавка незалежно від коефіцієнта платні. Семейні матимуть ще надбавку в 500 грив. По затвердженню Високою Директорією новий закон буде розісланий по лінії для складання ешпеків.

Формування національного білоруського війська на Україні. З урядових білоруських кол повідомляють що на Україні недавно почалося формування національного білоруського війська. До відділів цього війська мають право поступити уроженці Білорусі. Старшину цих відділів і всіх вищих урядовців назначається за згодою з представникам білоруського народу. Білоруські військові частини ставиться на рівні з українською армією. Члени білоруського посольства мають право брати участь в культурному й внутрішньому життю свого війська.

В Одесі утворилися жидівські відділи в числі 2.000 людей для охорони жидівської людности в місті.

Дружина Головного Отамана в Кракові. Краківські газети повідомляють, що до Кракова прибула дружина Головного Отамана з сином і замешкала у французькому готелі.

Нові університетські професори. Міністерство народньої освіти іменувало Евгена Завадського, прив. доцента, професором римського права і Петра Тобинського прив. доцентом по кафедрі патрології на богословському факультеті. Професорська рада вибрала д-ра Степана Рудницького звичайним професором по кафедрі географії, Олександра Яницького як прив. доцента по кафедрі фізики на фізико-математичнім факультеті, професора київського університету і університету Св. Володимира Е. Тимченка, що зараз повернув до Кам'янця зза кордону, звичайним професором по кафедрі мовознавства і санскритської мови; Л. Любарського прив. доцентом по кафедрі клясичної філології, Шимановича асистентом статистики на правничому факультеті і Леоніда Бачинського асистентом етимології на сільсько-господарському факультеті.

Київські вищі школи. Київське „Слово“ повідомляє, що заснована з ініціативи архітектів ще в 1918 р. вища школа зараз продовжує своє існування як приватна школа. На двох курсах було більше як 150 слухачів. Всі лекції викладається в українській мові. Викладати мають: Вищу математику: прив. доц. Кравчук, геодезію архітектури: Демідовський, архітектурні форми: ректор школи, архітект Д. Дяченко, геологію і катрологію архітектури: архітект Красівський, механіку: проф. С. Тимошенко і прив. доц. Рябців, описову геометрію: І. Немоловський, будівляні праці: проф. Оберемський, хемію: проф. Лиський, українознавство: Зеров. Рисування і архітектурні практичні праці відбуватимуться під доглядом відомих українських мистців і архітектів Красіцького, Козака, Дяченка, Вербицького і Ковальського. Деякі предмети викладатимуться і на московській мові, а саме: будівничі матеріали, теоретична механіка і історія мистецтва. Також в економічнім адміністративнім інституті при українським товаристві економістів розпочинаються лекції на відділах: кооперативнім, фінансовім і статистичнім. Інститут має на меті дати підготовку особам, що бажають працювати в українських державних, громадських і інших інституціях. Як слухачів приймається жінки і мушци. Дійсним слухачем може бути цей, що має вищу економічну або правничу освіту, вільним слухачем той, що має середню освіту зі службовою практикою. Час науки один рік.

Польща.

Димісія Падеревського. „Kurjer Polski“ повідомляє, що рада міністрів дала повноважність Падеревському внести димісію цілого кабінету.

8-годинний час праці в Польщі. На засіданню польського Сойму, яке відбулось 21. листопада, ухвалено закон про 8-годинний робучий день і недільний відпочинок.

Димісія Скшинського. Товариш міністра закордонних справ Скшинський подався до димісії. Пілсудський димісію його прийняв. Наслідниками Скшинського називають Стронського, Цеханівського або Городиського.

Росія.

Ліквідація північно-західного фронту. З Ревеля повідомляють, що там відбуваються переговори в справі евакуації російської північно-західної армії Юденіча на денікінський фронт морським шляхом. Однак ні Англія, ні Естонія не хочуть дати на евакуацію відповідного тону.

Переміна орієнтації у большевиків? „Times“ повідомляє, що серед большевиків помічається зміна орієнтації що до внутрішньої політики. Починає переважати думка про погребу скликання загальних зборів і порозуміння з другими соціалістичними партіями. До нового правительства повинні увійти Чернов, Зензінов і Вольський, а також меншевики Мартов і Бан. Програма нового уряду передбачала мирові переговори з Колчаком і Денікіном.

Замах на Троцького. „Правда“ повідомляє, що б. російський полковник Пашутіц виконав замах на Троцького. Замах не вдався, і Пашутіна розстріляли.

Крамарж вертає. Маклаков і Крамарж, які, як відомо поїхали вдихновлять Денікіна мають виїхати в Париж. Які є успіхи їх місії невідомо.

Замах на Колчака. Радіо з Москви повідомляє, що на Колчака зроблено замах. Він вбитий ручною гранатою.

За кордоном.

400.000 телеграм за Самостійну Україну. Американські Українці відправили з Америки до Клеманса, Вільсона, Льюїс Джорджа і мирової конференції та різних політичних діячів всього світа коло 400.000 телеграм з вимогою визнання України Самостійною Вільною Державою.

Російська конференція. З Лондону повідомляють, що Бонар Лоу у відповіді на запитання в справі російській заявив, що має бути в коротці скликана конференція представників держав, які повстали на території б. Росії, і вона має довести до порозуміння й остаточного вирішення російського питання.

Союз окраїнних держав. До Гельсінґфорсу повідомляють, що остаточно утворено союз між Естонією, Литвою і Лятовією. Першим завданням союзу має бути нав'язання мирових переговорів з большевиками.

Перший бюджет грузинської республіки. На установчих зборах грузинської республіки зроблено доклад про перший бюджет Грузії за бюджетовий рік від 1. червня 1919 р. до 31. травня 1920. Цей бюджет хитається коло загальної суми в 747,401.187 карбованців.

Переговори з большевиками. З парижських кол повідомляють, що на конференції представників англійського робітництва з представником большевиків Литвиновим в Копенгазі, Литвинов вручив Англії в імені Леніна докладно з'ясовану мирову пропозицію. Англія тепер веде переговори з большевиками від свого імені але без устанку порозумівається з Парижем і Вашингтоном.

Антантська місія в Ковні. 15. листопада прибула до Ковна антантська місія під проводом ген. Нісселя. В складі її є 40 французьких, англійських, італійських, японських офіцерів. Місія зажадала усунення з Ковна німецької місії на чолі з Цімерле.

Що зробила мирова конференція? Англійській публіцист др. Діллєон видав свої спомини із мирової конференції в Парижі. Між иншим читаємо таке: Мирова конференція утворила тільки бльок народів, взаїмно собі ворожих. В цілім ряді примірів доказує, якими слабими та неточними були фахові знання поодиноких делегатів мирової конференції. Як факт подає, що один делегат думав, що Данціг лежить над морем Середземним. Багато місця посвячує він Вільсонові та Льюїд Джорджові. Після його думки Льюїд Джордж все боявся, що Вільсон верне до Америки і лишить Европу її судьбі. — З Парижа подіомляють, що Америка відкликала своїх делегатів з мирової конференції. Від'їзд їх відбудеться для 5. грудня. Останнє засідання Ради Пяти відбудеться 3. або 4. грудня. Нова мирова конференція має бути скликана в лютім 1920 року. — З Вашингтону повідомляють, що американський сенат відкинув остаточно проект ратифікації мирового трактату без застережень 53 голосами проти 38. Опісля члени сенату на неозначений час роз'їхалися.

Большевицька агітація в Італії. В цілій Італії відбуваються віча, на яких робучий люд маніфестує свою солідарність з совітською Росією. Так віча відбулися: в Римі і Міляно, в Торіно, Лігурії, Неаполі, Больонії, Фльоренції, Барі в Реджджьо Емілія, Сестрі Поненте, Паду, Віченца, Бреша, Фаенця, Феррара, Ріміні, Парма, Андрія, Мессіна і Сора.

Агітація за Гінденбургом. В Берліні розвинено широку агітацію за тим, що-б Гінденбург оголошено президентом німецької республіки.

Димісія Тіттоні. З Риму повідомляють, що міністр закордонних справ Тіттоні подався до димісії. Його наслідником призначено сенатора Шальоя.

З тайн австрійської конференції. „Arb. Zeit.“ з 15. подолиста ц. р. оголошує меморіал Конрада Гецендорфа з 31. грудня 1915, призначений для цісаря, в котрім обговорюється воєнні ціли Австро-Угорщини. Цей меморіал — то полеміка з меморіалом барона Буріяна. Конрад Гецендорф радить поділити Польщу між Німеччину і Австрію з тим, що українські області Галичини малиби остати при Австрії, як окремий коронний край.

Виборчий закон до народніх зборів в Чехословаччині. Якраз опрацьований предвиджує вибір 300 послів, між ними 164 Чехів, 54 Словаків, 10 Українців, 62 Німців, 7 Малярів, 3 Поляків.

Постанова чеських соціалдемократів. На засіданню виконавчого комітету чесько-словацької соціалдемократичної партії прийнято такі резолюції: 1. Негайне покінчення слідства проти осіб, яких обжаловуєть я в змові з малярською комуністичною владою; 2. Переведення демократичного закону, що виключає двопалатну систему; 3. Негайне переведення в життя податку від майна. Управа гостро осуджує самовільну поїздку Дра Крамаржа до Денікіна і жадає повороту чеських легіоністів з Сибірі. 5. Взивається уряд, шоби негайно навязав дружні взаємини з совітською Московщиною.

З'їзд німецьких незалежних. Партійний з'їзд німецької незалежної соціалдемократії устанавлено на 30. листопада в Липську.

Військова конвенція. Англія і Франція обмінялись ратифікаційними грамотами трактату про військову конвенцію в случаю німецького наїзду.

Економічна хроніка.

Державна позика. Міністерством фінансів розробляється законопроект про державну 6% позикку. Умови цієї позики мають бути такі: сума випуска 5 мільярдів гривень, позика випускається на 3 роки, по скінченню чого вона буде погашена, відсотки виплачуються двічі на рік, 1-го травня і 1-го листопада.

Заборона вивозу української валюти. З Кам'янця повідомляють, що міністерство фінансів заборонило вивоз українських грошей за кордон, шоби тим припинити спад курсу нашої валюти. Дозволено вивозити 30 тисяч гривень на дорослу особу і 10 тисяч на молодшу. Всякі надужиття каратимуться штрафом до 20 тисяч гривень і тюрмою до 6 років.

Товарообмін з Польщею. 7. жовтня підписано було в Кам'янці договір про товарообмін з Польщею. Згідно з цим договором Україна має доставити Польщі 300 тисяч пудів цукру, 300 тис. пуд. пшениці і 200 тис. пуд. жита. Польща за це має достарчити 160 тис. пуд. соли, 52 тис. пуд. нафти, 10 тис. пуд. бензини, 40 тис. пуд. шмарівної олії, 5 тис. пуд. вазеліни, 1000 пуд. свічок, 300 тис. аршин. шинельного сукна, 150 тис. арш. тонкого сукна, 25 тис. ковдр, 15 тис. сінників, 120 тис. арш. матерії для підкладки, 900 пуд. гігроскопічної вати й крім цього доплатити Україні грішми в українській валюті 83 490.400 гривень. Товарообмін має початись негайно а покінчитись не пізніше 20. листопада.

Італійська позика в Америці. Agenzia Italiana повідомляє, що італійський уряд предложив одному з американських банкових інститутів експлоатовання водних сил в полудневім Тиролю на 50 років в заміну за 3-міліярдову позику. Справа опинилася покищо перед сенатом, який щойно має рішити, під якими условинами мала б бути доставлена позика.

Обовязкова оддача цінного металю в Польщі. З Варшави наспіла вістка, що міністер фінансів предложив соймові законопроект про обовязкову оддачу всього золота й срібла, що тепер знаходиться в приватних руках.

Американська позика для Німеччини. З Нью-Йорку доходять вістки, що американські фінансові інститути в принципі годяться на достачення кредитів для Німеччини. Труднощі справляє між иншим німецький закон про робітничі й промислові ради, скасування якого Американці жадають. За те американські банкіри годяться, виставити позику аж до висоти двох міліярдів долярів, з чого одна половина доручена малаб бути в сирівцях, закупованих на території Сп. Держав. Німецький уряд мавбися далі з'обовязати, в коротці створити г'варантійний фонд, який складався б з осібних податків на всі імпортовані товари.

Упадок курсів марки й корони. В Ціріху нотувалися 18. листопада 1919. австрійські стемпльовані й нестемпльовані ноти: 100 корон = 4.5 франків, 100 чеських корон = 8 фр., 100 нім. марок = 11.75 фр. В Амстердамі нотувала 17. листопада 1919. віденська валюта 2 гол. гульдени за 100 кор.

Засновання чеського соціалістичного банку. Партія чеських соціалдемократів заміряє засновання партійного банку з початковим капіталом 30 міл. корон. Цей банк зцентралізує всі фінансові підприємства і кооперативи, що зараз знаходяться в соціалдемократичних руках. Він розпочне свою діяльність з 1. січнем 1920. р. На чолі стоїть бувший міністер Соукуп.

Організація зовнішньої торгівлі Америки. З Вашингтону повідомляє Tel. Comr.: Сенат прийняв одноголосно законопроект в справі попертя американської вивозової торгівлі. Закон цей обіймає засновання центральної організації ріжних професійних корпорацій, що фінансовала б всі підприємства з метою підкріплення американського експорту. Національний банк дістає уповажнення, причинитися вкладками до цієї організації аж до висоти 15% свого капіталу. Заграничним товариствам заборонено утворювати філій подібних підприємств в області Сп. Держав. Серед банкових кругів дається зауважити живе зацікавлення новим організаційним твором.

Справи зміцнення англійського валютного курсу. З Токію повідомляють часописи: для зміцнення англійського валютного курсу в Японії прислав британський уряд до Токію 10 міл. ф. стерл. Послідний курс перед посилкою занотований був тільки на рівні з 16 пенс. Англійці надіються в наслідку цього кроку поновного підвищення курсу.

З грошевого ринку Америки. Становище грошевого ринку в Сп. Державах сильно напружене. Відсоток за кредити короткого строку підскочив почасти аж до 25%. Страйк портовиків спричинив деяке загострення. Попит за банковим кредитом дуже живий, однак дається заспокоїти тільки в вузьких рамах. Нью-Йоркські банки потребують значні суми в готівці, щоби фінансували заграничні торгов підприємства.

Інтернаціональна валютна конференція. З італійських банкових кругів повідомляють, що в найближчій часі буде скликана до Риму інтернаціональна конференція з метою санації валютних проблем. З'осібна має бути змістом нарад надмірно висока валюта нейтральних держав.

Страйк гірників в Америці. Страйк гірників в Америці триває почасти далі, помимо відклякання страйкової паролі провідниками страйку. Що раз то більше робітників кидає роботу, Заосмотрення американської індустрії палевим матеріалом перебуває різки кризи. Обмежування при набутку вугілля промисловими заводами, що установлені були урядом, почасти проведені знова в життя. Тільки поживна промисловість користається повною квотою й далі. Робітники поволі висуваються з під керми уміркованих провідників і продовжують страйк на власну руку.

Пропаганда за генеральним страйком в Франції. Вислід виборів до французької камери викликав серед радикальних соціалістів велике непокоїння. Щоби урівноважити впливи націоналістів на внутрішню політику Франції, радикальні групи соціалістів роблять сильні заходи біля проголошення генерального страйку. Союз професійних організацій з департементу над Зеном одностайно прийняв резолюцію кінчености загального застановлення робіт. Протнакція націоналістів проте не втихає і мабуть незабаром прийде до перших сутичок.

Страйк торгових челядників купецьких підприємств в Парижі. Під проводом міністра робіт Клявілле розпочалися переговори між роботодавцями а робітниками. Непримиримість з обох боків дається сильно відчутти на засіданнях. Тимчасом іде страйк далі, а іноді счинилася біля Galeries Lafayette буча між 2000 страйкуючими а поліцейниками, підчас якої арештовано 51 осіб.

Конференція делегатів гірників і власників копалень в Вашингтоні. Конференція заступників гірничих трудових організацій з відпоручниками власників копалень, що недавно почалася була в Вашингтоні, дійшла до мертвої точки. Сама ситуація осталася напруженою. Вона не поліпшилася в ніч від того часу, коли провідники гірників рішили були покоритися законові о заборонах страйку. В різних округах вибухли нові часткові заворушення, Через то скаржаться власники копалень на лиху волю робітників, що виявляються в різних переступках супроти умов. Деякі з власників в Алабамі прогнали всіх робітників, що брали участь в страйку. Обурення гірників з цього приводу набирає широкі розміри і нівечить зусилля провідників, вигладити спірні точки. Голова об'єднаних гірничих організацій Левіс недавно заявив, що він далі обстоює свої первісні домагання підвишки заробітків о 60 процент, назначення шестигодинної праці і п'ятиденного тиждня праці. Криза поширюється наново.

Страйк французьких складачів. Генеральне засідання парижських видавців газет прийняло резолюцію, якою домагання складачів відкидаються як неоправдані. Воно заразом рішилося продовжати об'єднану часопись „La presse de Paris“, щоби знівечити старання робітників. На 22. листопада ц. р. скликані збори складачів, щоби обрідити нову тактику. Страйковий комітет заявив, що страйк не має ніяк політичний підклад, а керується виключно економічними мотивами, створеними нерівняною дорожнечою.

Обовязковість роботи для безробітних в Баварії. В демобілізаційнім уряді в Мюнхені виринає проект введення закону обовязковости роботи для безробітних. Наколи-б робітники, що убігаються за підмогою для безробітних, не згодилися на припоручену їм роботу, так тоді прохання о заломогу відкидається.

Експльоатація вугілля в Англії. По останнім обчисленням англійських урядів підвишилася експльоатація вугілля о значний відсоток. Вона іменно зараз осягнула максимум продукції від часу проведення 7. годинного дня праці. Продукція останніх тижнів відповідає річній продукції 250 міл. тон.

Ввіз і вивіз в Італії. Після статистичних списків італійського торгового уряду, зладжених за перші 5 місяців ц. р., виносять в міліонах лірів: загальний ввіз 5944, загальний вивіз 1002. Сп. Держави ввезли до Італії 2950 (з чого сирі бавовни за 458, пшениці і муки 790, міді 273, машин 346, консервів 293), а вивезли зате тільки 39, значить 11½% їхнього ввозу туди. Італійська торгівля з Англією рівнож наскрізь пасивна: ввіз з Англії виносить 818, з чого вугілля 377, вивіз всього на всього 141. Аргентина вивезла до Італії 617, з чого збіжа 369, мяса 160, закупила однак тільки за 25. Активна тільки торгівля Італії з Францією: вивіз туди виносить 309, ввіз звідтам 145. Далі з Швецією: вивіз туди 104, ввіз звідтам 73. Далі з Грецією: вивіз туди 40, ввіз звідтам 6. Жаден рід товару, вивозеного в закрай, не до-

сягнув цифри 6 мільйонів. За те виносила вартість ввозу прим. збіжа 600 мільйонів, бавовни 457 міль., металевих і сталевих виробів 346 міль., вудженого мяса 292 міль., міді й бронзу 373 міль., пшеничної муки 189 міль., мінеральних олій 128 міль. Ці цифри подаються знова сильно в бік пасивного білянсу й в другому півроці.

Цукрова господарка. Цукрова господарка в великих державах по оцінці державних економічних урядів виноситиме: в Франції приблизно 160—170 тисяч тон (125.000 тон в минулому році); в Голандії 200.000 тон (174.000 в мин. р.); в Бельгії 125.000 тон (74.000 тон в мин. р.); Англія ввезла за перші 8 місяці р. 1919 круглих 6¹/₂ міль. центнерів, з чого 2 міль. з колонії Ява, 2·9 міль. з Америки, рафінованого товару. До цього зарахувати треба 17 міль. центр. сирого товару. В Америці приготується закон заборони вивозу цукру на 6 місяців. Оцінка урожаю в Кубі ще не доспіла; там повстали однак нові заводи й рафінерії, та результат добути полагатиме на погоді й на трудовому питанню.

Чесько-словацька гавань в Гамбурзі. Відомий транспортний завод Cunnard-Line наняв в Празі велике репрезентативне бюро, щоби навязати зносини з чесько-словацьким урядом в справах транспорту з Америки. Як що Чехи запахтують свою власну гавань в Гамбурзі, кораблі від Cunnard-Line набігатимуть на чеській частині Гамбурзької гавані. Приготовання всюди покінчені.

Новий валютний проект в Польщі. „Czas“ повідомляє, що польський міністер фінансів Білінський виготовив новий проект валютний, що стремить до об'єднання всіх на Польщі існуючих курсів на підставі польської марки. Подробиці проекту ще не проголошені.

Упадок австрійських курсів. За останні тижні короновий курс безнастанно поспішив в низ. В Амстердамі нотували 100 кор. на 20. листопада ц. р. заледви 1·85 гульденів, Німецька марка підупала на курс 5·82. В Цюріху виносила девіза корони 3·75 сант., марки 12 сант., чеської корони 8·75. Тенденція дальшого обниження триває без зміни.

Підвищення обороту нотів в Австрії на 50·5 мільярди. Есконтіві залеглости і зредукування запасів на мірових контах спричинили в Відні поновне підвищення коронового обороту о 773 міль. за другий тиждень листопада. Ціркуляція нотів обіймає зараз 50·58 мільярди корон. Льомбард зменшився за той час о 23 міль. кор. Оборот нотів, що підлягають оподаткованню, побільшився о 563·3 міль. кор. і обіймав 15. листопада ц. р. вже 1·526 мільярди кор., з чого збирається на податок 5%.

Америка й обезвартнення європейських валют. На інтернаціональній конференції в Atlantic City заявив президент національного торгового банку в Нью-Йорку, що заграничні валюти безвпинно підупадатимуть, як що не уласться шляхом інтернаціонального порозуміння припинити дальше обезвартнення. Американському вивозові грозить через те сильне обмеження, бо американська валюта подорожжала до тої міри, що амер. товар вже тепер в цінах майже недосяжний. Останеться для європейських держав хіба одним средством для сплатнення закупу вивіз з Європи, та що європейські ринки випатрошені, так немає чого покладатись на здійснення цього средства. Американській торгівлі з Європою грозить з цього боку різка небезпека.

Товарообмін з Білорусією. Україна предложила Білоруси свої товари: 1. цукру — 50.000 пудів, 2. пшениці — 200.000 пудів, 3. легкого тютюну 300.000 пудів, 4. махорки — 500.000 пудів, 5. олію 20.000 пудів, 6. худоби: коней 50.000 шт., рогатого скота 80.000 шт., тонкошерстих овець 25.000 шт., свиней 20.000 шт. Замість того має Білорусь дати Україні такі товари: 1. Ріжні деревляні матеріали для будівництва і ин. 2. лен і суконну мануфактуру 3. скірні товари і мило 4. хмель, яблука, гриби і інші господарські продукти, 5. вироби з дерева: деревляний спирт, терпентина, доготь, нафталіна і інші, 6. вибори з деревляної маси: целюльоза, картон і паперові тканими, 7. продукти синтезу, органічних матеріалів, лікарські і інші препарати органічної технольоґії, 8. сірники, фанер і паркет, 9. вироби мінеральної технольоґії: шкло, цемент, суперфосфат і інші.

З українського життя на чужині.

Ряд міжславянських непорозумінь збільшився о новий, скажім просто: скандальний номер. Тлом цього непорозуміння є конгрес югославянських журналістів, який відбувся в Загребі дня 15. до 17. листопада ц. р. Спершу цей конгрес повинен був відбутися в місяцю жовтні, і розіслано було аранжерами конгресу загальні запитання дорогою преси з проханням до славянських журналістичних організацій зголосити свою участь. Свою участь в конгресі зголосив й союз українських журналістів і письменників, на що одержав відповідь в телеграмі з 16. жовтня слідуєчого змісту:

„Конгрес відложений на 15. листопада. Прохаємо оставати з нами в звязку. — Товариство хорватських журналістів.“

Опісля прибула до союзу друга телеграма з дати 8. листопада, якої зміст такий: „Конгрес югославянських журналістів визначений на 15. до 17. листопада. Прохаємо о можливо численну участь українських журналістів і безпороволочне повідомлення про скількість учасників, щоби забезпечити їм кватирки. — Товариство хорватських журналістів. Секретар Брозовіч.“

У відповідь на ці запитання секретаріят Союзу подав хорватському товариству число делегатів Союзу, якими були намічені: І. Бочковський, Т. Галіп, О. Колесса, В. Мурський, О. Олесь і А. Хомик. Тимчасом пороблено заходи над добуттям паспортів і віз для українських делегатів. Однак югославянське посольство в Празі і у Відні відмовилися дати візи на українські паспорти наших делегатів. Віденське посольство Югославії поза загальної викрути не подало мотивів відмови, старалочися навіть заховати від принципальної згоди на поїздку українських делегатів. Натомість югославянське посольство в Празі подало без обинків зовсім цинічне пояснення своєї відмови. Треба зазначити, що заходи коло роздобуття югославянських віз в Празі були починані при помочі Української Дипломатичної Місії в Празі, яка спершу звернулася до чеського міністерства закордонних справ за рекомендацією, яку чеське міністерство уклало дійсно з повною готовістю. З паспортами і чеською офіційною рекомендацією звязався в югославянським посольстві урядовець Української Місії, якому радник посольства в порозумінню з послом заявив, що „югославянське посольство визнає на території колишньої Росії тільки власть Денікіна і Колчака, що ми в Югославії не маємо ніякої місії, що вони нас не визнають і що, коли ми хотіли-б одержати від них віза, то мусімо наперед одержати віза від представника Денікіна і Колчака“. (Цитат винятий з листа цього урядовця української місії в Празі).

Супроти відмови обох югославянських посольств, Союз вислав до Товариства хорватських журналістів телеграму з повідомленням, що з огляду на відмову у видачі віз не може скористати з запитання і прохає повідомити про це конгрес. Рівночасно звернувся Союз з Отвертим Листом до Конгресу югославянських журналістів, який звучить от як:

„Союз українських журналістів і письменників повідомляє Вас з правдивою прикрістю, що його представники не можуть взяти участи в Вашому зїзді через те, що закордонні органи югославянського уряду відмовилися дати їм дозвіл їзди на Ваш зїзд, подаючи за причину відмови цю обставину, що югославянська влада визнає на території колишньої російської імперії тільки власть Колчака-Денікіна. Приходиться нам сконстатувати це з тим більшою прикрістю, що український нарід зміг виявленням своєї волі і своїми великими подвигами на проязі останніх літ переконати загал світової публічної думки про управленність своіх змагань. Становище органів югославянського уряду тим більше невідрадне, що всі держави європейські й Америка визнають паспорти і документи про державну приналежність, видані урядом Української Народньої Республіки. Українська публіцистика з щирою прихильністю віднеслася до Вашого зїзду і була рада, що зможе усгами своіх представників позитати Вас, Югославянські Товариші, на землі Вашої свободної держави, що їй увесь український нарід бажає розвіту і щазливої будуччини. Українські журналісти тишилися, що їм буде можна передати привітання братньому народові Сербів, Хорватів і Словінців і що вони зможуть у Вашім осередку проголосити свободне слово про змагання української публіцистики. Знання нашої участи у Вашому конгресі повинно було бути тим більше, що на проязі останніх трьох літ отвертої боротьби нашого народу за свободу, демократію і державу українська журналістика

вельми змогутніла і займає рівнорядне місце в ряді славянської публіцистики. Наша українська журналістика ставить собі метою культурне, ідейне й економічне піднесення свого народу і хоче всіма силами помагати його всесторонньому визволенню. Прикладаючи головну вагу до боротьби проти реакції, яка знову грозить поневоленням славянським народам Сходу, хоче вона чинно співділати із змаганнями славянської публіцистики, о скільки ця ставить собі за завдання боротьбу за визволення і всестороннє піднесення славянських народів. — В дожданню, що дружній Ваш з'їзд ототожнює себе з демократичними засадами української публіцистики, бажаємо йому багатого успіху і висказуємо надію, що недалеко вже хвиля, коли українській журналістиці буде можливим стиснути протятнену їй Вами руку. — „Союз українських журналістів і письменників.“

Представники „Союза українських журналістів і письменників“ у міністра фінансів п. Мартоса. В четвер 27. ц. м, явились у п. Мартоса, міністра фінансів У. Н. Р., який перебуває зараз за кордоном, в справі наладження фінансів, представники „Союза українських журналістів і письменників“ пп. др. Кушнір, голова Управи, О. Олесь, товариш голови, В. Мурський, в. о. секретаря, др. Піснячевський і А. Хомик, члени Управи.

Др. Кушнір, голова Союзу, звернувся до п. міністра з промовою, в якій з'ясував завдання, що їх собі поставив Союз. Будучи товариством не тільки професійним, але також громадянським, „Союз“ бажає причинитись для піднесення культури, видаючи твори так своїх письменників, як також і переклади. На це товариству потрібні фонди. Знаючи, що держава дає великі підмоги навіть приватним видавцям, Союз думає, що як фахова організація може справу видавництва поставити значно краще, бо в ній згуртовані найкращі письменницькі сили. Тому управа Союзу звертається до представника уряду У. Н. Р. з проханням позичити йому гроші на ведення видавничої діяльності. Гарантією можуть служити з одного боку сама повага товариства, як також ті книжки, які будуть видані товариством. В дальшій промові голова Союзу торкнувся справи інформації і пропаганди за кордоном, представивши її в дуже невідраднім світлі. Цю так велику справу взяли в свої руки люде нефахові, з цього приводу появляються брошури дуже примітивні, а фахові журналісти, навіть урядом заангажовані, опинилися на безробіттю з незалежних від них причин. Товариство українських журналістів і письменників, звичайно, не задумує перебирати живосилом справи інформації і пропаганди, одначе, якби уряд звернувся до журналістів, то вони радо віддали-би йому свої услуги. Тимчасом, організацію інформацій віддано не журналістові, а людині аполітичній і відпущено їй великі фонди.

П. міністр дуже уважно вислухав промови голови і сказав в кінці, що всі ці справи, порушені промовцем, не лежать в його компетенції і радить тому звернутися з докладами до міністерства преси і пропаганди, та міністерства закордонних справ. Завданням поїздки п. міністра являється піднесення української валюти, і він думає, що це буде можна зробити як раз скороченням штатів, особливо інформаційних бюр, і зліквідуванням періодичних видань, які п. міністр вважає зайвими. П. міністр переглядав особисто брошурову літературу, яку, на його погляд, писали більше для політиків і дипломатів, а не для „обивателя“. Тепер треба цю прогалину заповнити і видавати ілюстровані „метелики“ неперіодично. Щож до того, хто журналіст, а хто ні, то п. міністр того погляду, що кожний українець — журналіст, бо коли не будь щось та написав.

Безробіття українським журналістам і письменникам можна уникнути, коли б вони, замість звертатись до українського уряду, звернулись би до якогось тільки п. міністру відомого німецького видавництва, яке наче б то колись порушувало питання про переклади невідомих клясики на українську мову.

Сконстатувавши глибоке розуміння справ журналістики, пропаганди і інформації за кордоном, яке проявив п. міністр і подякувавши за цінні поради, як навязати зносини з чужими видавництвами і використати їх для української справи, делегація, незвичайно вдоволена результатами авдієнції, розпрощалася з п. Мартосом,

Сподіваємося, що заслуги п. Мартоса будуть достойно оцінені на загальних зборах Союзу.

В звязку з останніми подіями на Україні українська колонія в Празі зібралась дня 22. листопада і ухвалила слідуєчу резолюцію:

„Український народ від непамятних часів бореться за те, що-б скинути з себе національне і соціяльне ярмо. Осягнення цього він бачить в здобуттю незалежної держави, і тому і за часів великої війни і після вибуху російської революції він зі зброєю в руках борюється і бореться за велику Соборну Україну від Карпат аж по Кубань.

Здійснити цей всенародній ідеал можна тільки об'єднанням усіх сил і кругів українського громадянства без огляду на кордони і переконання, і всякі сепаратистичні стремління деяких кол треба вважати державною зрадою і їх осудити.

Переходячи до сучасного моменту зібрання пражських Українців одногосно осуджує всіх, хто завинив в цих подіях. Позіставляючи право дефінітивного суду над винуватцями українському народові, який бореться над Дністром проти польської шляхти, а над Дніпром у повстаннях відбиває ворежий наступ, зібрання протолосує слідуєче:

„Стремлінням кожного свідомого Українця є і буде збудування своєї власної держави, і тому звиваємо всіх українських громадян об'єднались під прапором Великої Соборної України і напружити усі свої сили за здійснення цього всенароднього українського ідеалу“.

(Цікаві ми, коли то відгукветься наше віденське громадянство на останні події. Навчені сумним досвідом „активности“ наших офіційальних віденських кол, думаємо, що коли ініціатива не перейде у приватні руки, то мабуть не скоро. — Фед.)

До Відня приїхали др. Піснячевський, Мартос і Супрун. В недовзі приїжає б. голова гартжської делегації Сидоренко, якого призначено послом у Відні.

Головою української дипломатичної місії до Льдону призначено п. А. Марголіна.

Превітно-наукові курси у „Єдності“ продовжуються. Зголосшення на курси приймається щоденно від 5—7 вечором в помешканні товариства I. An der Hülben 4.

На днях відбуваються інтензивні проби Карпенкової прем'єри „З глибини життя“. Автор не лишсь згодився на виставу своєї найновішої, ще недрукованої пьеси у „Єдності“, але й сам грає головну роль і пильно слідить за ходом проб. Штука глибоко психологічна, держана в модернім стилі, багата в артистичні ефекти. Обсада ріль згамерита. Режисерію веде п. Кривецький, бувший режисер українського державного театру. Є надія, що недільний вечір (20. падолиста) буде спражнім художнім вечором для української публіки у Відні.

„Пропає пуник“. В останні часи на стеріжках української преси разом з об'ягами про загинутих безслідно пуників з'явились оповістки про загинутих з державними грішми отаманів. Між иншими на „чорній дошці“ фігурували фамілії і деяких Українців, що останніми часами перебувають у Відні.

Чи не знає віденське українське посольство що всбудь про перебування тих добродіїв?

Союз українських журналістів і письменників видає Альманак Союза українських журналістів. Управа Союзу звертається цією дорогою до всіх українських місій за кордоном, письменників, журналістів і тих, хто має які небудь матеріали про наше життя за кордоном, надіслати їх управі.

З окрема просимо о фотографії місій, поодиноких членів з автографами, картини з життя полонених, звіти з діяльності поодиноких місій та устанств за кордоном, мемуари, статії і т. н. Дотичний матеріал просимо слати на адресу: в. о. секретаря Союзу: В. Мурського, Wien, XIX., Hofzeile 27.

ОГЛЯД ПРЕСИ.

Гуго Газе.

Півтора місяця тому назад рука божевільного Фоса, якого тепер інгерновано в заведенню для умово-хорих, позбавила життя одного з найвизначніших провідників робітничого руху, Гюґона Газе. Цей німецький соціяліст, це занадто визначна одиниця, щоби його трагічна смерть не зробила вражіння не тільки серед його прихильників і приятелів, але також серед противників і ворогів. Тому не диво, що з некрологів, присвячених цій визначній людині, можна скласти цілу літературу. Одначе найбільш удачна характеристика покійника вийшла з під пера Карла Кавтського, який помістив її в останнім, 34 числі віденського марксітського тижневика „der Kampf“ з дня 22. листопаду ц. р.

Карло Кавтський порівнює трагічну долю Газе з долею другого великого соціялістичного трибуна Жюльєса. Так само як останній на початку всеюдоцької боїні, згинув першай при її кінці з рук божевільного. Але не тільки подібність їх трагічної смерти дає привід до аналогій. Боротьба за святість людського життя проти війни виповняла зміст життя Жюльєса і Газе. Так у Газе, як у Жюльєса знаходимо ту саму рідку сполуку найбільшого теоретичного заінтересовання, ґрунтового наукового висколення: крайнього ідеалізму з незвичайним знанням світа і прозорливістю. У обох находимо нахил до компромісу, з'єднаний з непохитністю переконання.

Перехід Газе до соціялізму датується від видання протисоціялістично закону. Під впливом його сформувався політичне думання Гаазе, бо його умовість обурювалася і протестувала з глибини душі проти несправедливости і насильства. Кеніґсберґське середовище, де приходилось йому працювати, показалося для нього корисним. Кантівські традиції загос-

трили його філософічний ум; його звання схилило його до глибоких економічних студій. Побіч того в Кеніґсберґу пере-хрещувалися російські і анґлійські впливи. Одначе для соціяліста мала найбільше значіння близькість до російського кордону.

Російські революціонери, безощадно переслідвані, шукали захисту за границю і знаходили його в кеніґсберґським партійним комітеті і в особі Газе, котрий для них був не тільки дорадником але також діяльним і жертволюбивим протектором. Сходючись з російськими революціонерами, познакомився Газе з течіями, ідеями і особами революційного руху в Росії. Це обзнайомлення блискуче висупало в процесі, який відбувся проти декількох східньо пруських партійних товаришів за злочин, що вони підпірали російських революціонерів, за „тайний комьялот, державну зраду проти Росії і образу царського маєстату.“

Обвинувачених боронили крім Газе також Лібкнехт і Гайнеман, всі три тепер покійні, при чім оба перші згинули мученицькою смертю. Увільнення обвинувачених було тоді політичним випадком першої ваги.

Вже дуже рано належа Газе до тих небагатьох товаришів, котрі мали зрозуміння для інтернаціональної думки. Від коли його вибрано до парламенту (1897), став він фігурою, відомою в цілій Німеччині, а дальше здобув собі велику повагу в інтернаціоналі. Так належа він 1907 р. до комісії інтернаціонального конґресу в Штутґарті, котра склала відому резолюцію про відомощення інтернаціоналу на випадок війни. На редакцію цієї резолюції він мав найбільший вплив. В кілька років пізніше 1911 р. його вибрано після смерти Пазла Зінґера до президії партії разом з Бебелем.

Газе належа від деча до левого крила партії, а радше не до левого крила але до центра. Одначе він став першим, що викликало опозицію проти його вибору з боку правого крила на Райхенбурьським конґресі його перемога була близькою до смерті Бебеля вибрано до президії побіч Газе теперішнього президента німецької республіки Еберта. Авторітет отже Газе був в партії непохитний. Назгала війна

і відоме голосовання 4. серпня 1914. р. розкололо партію. Газе опинився як провідник дрібної меншости. Тим не меншою показала його велич. Чим більшими були перешкоди і небезпека, тим більше зростала його сила і його відвага. Його імя стало тоді символом не тільки для Німеччини, але і для цілого світа. Те, що він нам дав тоді в боротьбі проти війни, глибоко захопило наші душі і знайшло відгомін в серцях усіх проклинаючих війну. Одначе тільки мало кому було відоме, який великий тягар взяв на свої плечі Газе, бо більша частина партійної праці відбувалась під час війни в підземеллю, а також безпощадний ворог війни мусів боротись майже самотній з компактною більшістю соціалістичної партії.

Здавалося, що революція принесе заплату за повну пожертвовану працю. Одначе дальший перебіг революції завів надії.

Коли рік тому назад помер Віктор Адлер, всі жаліли, що він мусів покинути світ в тім моменті, коли здавалося, що зближається здійснення ідеалу, за який він боровся. Тепер уважаємо його щасливим, що він помер в моменті, коли революція ставила собі високі ідеали. Доля Газе трагічніша. Він мусів бути свідком того, як завдання революції одно за другим заводили, і не довелось йому дожити тої веселої хвилини, до якої ми таки дійдемо, коли утвердяться і укріпнуть здобутки революції. Ця хвиля не далека. Вона настане, коли піднесеться продукція, не буде безробітних і коли шукатимуть робочих рук.

Часи економічних криз загострюють соціалістичну думку, але зменшують пролетарську могутність. Ця є найбільшою і виборює собі найбільші здобутки в часах добробуту. Ті часи настануть, мусять настати, вони мусять довести пролетаріят до найбільш блискучих соціалістичних здобутків з огляду на те незвичайне поширення, яке здобула собі соціалістична думка під час революції і шляхом революції в широких масах.

Газе не судилось дожити тих часів, в яких він міг би віддати людству найбільшу услугу. Ми одначе, котрі його пережили, при кожному здобутку будемо мати його імя на пам'яті. І не тільки ті, котрі мали щастя ближче з ним знатися і бути його приятелями. Цілий пролетаріят відчувати буде, що його не має живих

саме в тім моменті, коли зміцнення контр-революції утруднює його становище.

Тим більшим обовязком нашим є проникнутись духом покійника. І чим більше ми будемо його розуміти, тим більша можливість перемоги.

Очі нашого приятеля замкнулись на віки, зацімпили його уста. Одначе його дух повинен дальше жити в нас: дух ученого, і дух борця. Цей дух дасть нам перемогу.

Україна в відношенню до східньої проблеми.

В англійській часописі „The socialist Review“, ч. 91 за місяць жовтень-грудень поміщена довша стаття Петра Дідушка під заг.: „Україна в відношенню до східньої проблеми“, з котрої передаємо головні ідеї з огляду на їх актуальне значіння.

Держави Антанти, які все були лихо поінформовані про етнічні відносини в давній царській імперії, виходять і в теперішній своїй політиці з хибного становища, що бувши Росія — це все таки одноцільна народня маса, і розв'язати російське питання — значить відреставрувати назад імперіялістичну Росію. Антанта не хоче дивитись на східню Європу реальними очима, і звідти походять усі її невдачі в російській політиці. Давня російська тюрма народів неможлива більше, і коли на Сході Європи і в цілім світі має вернути назад мирне життя і нормальні політичні відносини, то нові держави, що повстали на руїнах Росії, мусять улаштувати своє життя на основі права самовизначення народів, і Антанта не сміє в інтересі світового миру і культури поборювати це право. Найбільшим народом, який скинув з себе царське ярмо, є український, і його борба о державну самостійність є рівнозначна з ідеєю правдивого демократизму і світового поступу, бо цей народ, не маючи феодальної реакційної касты і борячися всіми силами проти руйнуючого большевізму, сновняє на європейським Сході незвичайно важку соціальну і культурну задачу і через те заслугоє вповні на підпорі з боку всієї світової демократії.

Голос Француза про Україну.

Один Француз, який недавно повернувся з України, так з'ясовує свої враження в комунікаті парижського Пресового Бюро:

Нарешті я прибув до Кам'янця. Мені спішно було туди, бо там власне Петлюра заснував свою головну квартиру, там знаходиться Директорія і там урядують всі адміністративні і політичні уряди молоді Республіки.

Тоді, коли Петлюра, голова Директорії і начальник цілої армії, віддає всю свою енергію визволенню української землі від всіх наїздників, всі міністри стараються повернути українському народові лад, спокій і добробут, від яких за два роки війни і два роки революції здається він відвик.

Мені було дозволено відвідувати деякі міністерства, а особливо міністерство війни, закордонних справ і освіти. Я був здивований порядком і дисципліною, яка там панує а особливо величезною кількістю роботи, виконуваної всіма урядовцями.

Нарешті мене прийняв національний герой Петлюра. Людям Заходу він незвідний. Для українського народу — інтелігенції, робітництва, селян і війська — то є ім'я улюбленого героя — батька. Для Французів, які замешкували Україну, це ім'я людини щирої, хороброї, енергічної і лояльної і великого прихильника Франції.

Я дуже тішуся — сказав він — що вас бачу. Тішуся, бо прибуваючи ви приносите з собою трохи повітря Франції, яку я так люблю, а яка мене так не любить. І зараз з ласкавістю, що здобуває йому усі серця, він заспокоїв мою цікавість. Він довго розпитував мене про Францію і причини становиська, яке заняв французький уряд супроти України і т. д.

Нічого, повторив він, кілька разів, нічого, що діячі Антанти такі упереджені що до мене і українського народу. Справедливість завжди мусить побідити, і вже недалекий той час, коли мусить побідити справа України. Тоді побачить французький нарід цілий наш подив і симпатію, які ми для нього маємо, тоді він зрозуміє зусилля України для справи, якої боронила і Франція, і тоді об'єднані вузлами

приятелі, Франція і Україна працюватимуть над здійсненням спільних ідеалів: розвинення добробуту народів і щастя кожного з них „в атмосфері свободи і незалежності“.

Петлюру представляли, як большевика і німецького агента. Що за безглузда напасть! Щоби їй повірити, треба нічого не знати про цю людину, на голову якого, совіти наклали ціну, а Німці тримали 5 місяців в Лук'янівській тюрмі, і потім так шкодували, що замість розстріляти, випустили українського героя.

А особливо треба було ніколи не бачити того блиску ненависті, яким сяють очі президента Директорії Української Республіки, коли він згадує терпіння, які мусів винести український нарід від усіх своїх гнобителів: большевиків, російських реакціонерів і Німців. З яким зворушенням він говорив про те знищення, яке роблять в рядах його війська і по хатах тиф і інші пошести, з котрими його уряд бореться не в силі, бо не має ні лікарів ні ліків.

Я вірю, сказав він, в французьку демократію і я знаю її силу. Нехай вона зробить натиск на противників України і нехай здобуде нам право закупити для нашого народу ліків і хірургічного знаряддя. Ми зібрани багаті жнива і заплатимо вам хлібом і мукою. Будьте моїм посередником перед вашою демократією, я є певен, що вона зрозуміє і знає, що крім політики є принципи гуманності і філантропії, про які не вільно забувати.

Армія і нарід, для котрих Петлюра вимагає знесення блокади, заслуговують на найбільшу симпатію.

Ця армія, про яку кружило стільки всіляких толків, складається з молодих Українців, яких полеві роботи не затримали у селі. Я бачив, як ті молодці підготувлялись по селях до тяжких боїв, що на них чекали. І всі брехні, всі напади нічого не зможуть зробити, все одно ті герої вважатимуть своїм обов'язком відгукнутись на заклик Петлюри і з ним боротись проти всіх наїздників України, щоби їй здобути волю і незалежність.

„Французи“ в Камінці.

Гумористичний журнал „Аих Есoutes“ оголошує в числі з 2-го листопада цікаву історію про французьке військово-бюро в Камінці,

в яким не було ані одного Француза — а за те багато російських германофілів-монархістів. Французи, які перебували на Україні, потверджують правдивість тих заяв.

Ось що пише „Aux Escoutes“ про приїзд п. Лебова.

Однак пан Лебов заховувався дуже рішучо: він приїхав підготувати приїзд французької місії. Во імя Франції зажадав від українського уряду зареєстрування помешкання, де могла б розташуватись і працювати та місія. Його бажання було негайно задоволене, бо хто звертається до українського уряду во імя Франції, негайно все осягає. Отже в Камінці не терпляче чекали приїзду „Французів“ гадаючи, що Лебов — то може якийсь кур'єр, якому доручено все підготувати.

Французи не приїхали, але п. Лебов взявся до роботи. Він написав на своїх дверях по українські і по французькі: „Французьке військове бюро“. Над бу-

динком вивісив величавий французький прапор, а коли все було готове, спровадив решту місії.

Крім пана Лебова, бувшого поручника царської фльоти, який взяв собі шумний титул „Директора інформаційного бюро“ були в тій місії п. Мільо Радонич, Чорногорець, і його брат, панове Литвинов, Шимановський і Шиманський, бувші царські офіцери, і машиністки, рівнож росіянки, панни Надія Калишевська і Люся Олієвська.

Самі Росіяне! Але є одна ще більш серйозна річ, яка кидає виразне світло на правдиву тенденцію тих всіх Росіян з французького військового бюро. Це присутність в тім бюро пані Антоніни Зайкіної, жінки бувшого аташе Скоропадського, колишнього німецького гетьмана України. Полковник Зайкін не міг туди прибути, бо від часу упадку Скоропадського він є вигнаний з України за державну зраду на користь Німців, але як він мусить тепер сміятись, коли його жінка повернула під гарантією французького прапора продовжувати його роботу.

На фронтах.

Міста і місцевости, де вибухали і продовжують вибухати на Україні повстання проти Денікіна: 1. Ставропольщина (8. вересень: зелена армія). 2. Кубань (17. вересня: зелена армія силою до 5.000). 3. Геленджик (18. вересня: партізани). 4. Залізниця Київ-Полтава. 28. вересня). 5. Південна Херсонщина і Катеринославщина. (2. жовтня: дрібні відділи повстанців). 6. Полтавщина (15. жовтня: заворушення). 7. Кубань (15. жовтня: заворушення). 8. Таврія північна (21. жовтня: дрібні відділи). 9. Александрівськ, Павлочна Катеринославщині (21. жовтня: операції Махно). 10. Туапсе на Кавказі. (21. жовтня). 11. Таманський півострів. (21. жовтня). 12. Ромодан, Лохвиця. (23. жовтня). 13. Залізниця Кременчук—Знаменка—Миколаїв—Херсон. (23. жовтня: партізани). 14. Лебедин, Харківщина. (24. жовтня). 15. Чугуїв. (25. жовтня). 16. Трипільля. (25. жовтня). 17. Ніжин. (25. жовтня). 18. Ромодан. (25. жовтня: кілька тисяч повстанців). 19. Елисавет. (25. жовтня: операції Махно). 20. Бердянськ, Маріуполь. (25. жовтня: операції Махно). 21. Ст. Фундуклієвка. (1. листопад: партізани). 22. Околиці Київів. (1. листопада: партізани). 23. Павлоград, околиці Катеринослава, Харкова, Чигирин, Залізниця Ромодан Бахмач. (3. листопада: партізани). 24. Фундуклієвка. (7. листопада: 12.000 повстанців). 25. Мелітопіль. (7. листопада). 26. Лубни, Ромни, Гребінка, Чигирин. (8. листопада). 27. Полтава. (8. листопада: операції Тютюнника). 28. Лозова, Гришино, Никитівка. (8. листопада: партізани). 29. Околиці Київів. (13. листопада). 30. Херсонський повіт (15. листопада). 31. Глухів. (18. листопада: партізани). 32. Умань. (18. листопада: партізани). 33. Полтава. (24. листопада: партизанський відділ коло 3.000 при гарматах і кулеметах).

Денікінське повідомлення з дня 23. листопада. Коло Рильська і Кроверця стежі. Завзяті бої в районі Бахмача і Борзни. Бої на північ від Ніжина і на північ від Козельця коло Жванця. На північ від Київів ми заняли Борки. В районі Ірпеня ніяких змін. Наш панцирний потяг зробив наїзд на Козятин, Проскурівський напрям: Ми заняли Деражню і Богданівці. Стоїмо 20 верстов

на південь від Проскурова. Під Деражньою розбито дивізію ворога. Захоплено багато полонених, штаб дивізії, кулемети. Наступ на Проскурів продовжується. В Кам'янець-Подільському напрямі: Ми заняли район Вердовець—Ушиця. Одеський район: Спокій.

Большевицьке звідомлення з дня 24. листопада. Новоград-Волинський район: Невдала акція дрібних частин ворога. Київський район: Стежі. В районі Львів-Курськ, ми захопили три панцирних потяги. Новохоперський район: Ми заняли станції, Терехово, Бутурліновку і Масичів. Між Доном і Волгою наша кіннота зробила успішний наїзд на Пичужинську. За Омськом ми стоїмо в віддаленню 120—135 верстов від нього.

Большевицьке звідомлення з дня 25. листопада. Петроградський фронт: червоні війська стоять 5 верстов на південь від Нарви. Денікінський фронт: Ми захопили ряд сел 15 верстов на північ від Києва. Червоні війська в бою опанували станцію Крути і продовжують відсувати ворога на південь Києво-Вороніжської залізниці. Ми підійшли 4 версти на північ від Путивля. Заняли станцію Коронєво і стоїмо 10 верстов на північ від Суджи. Під Білгородом ми заняли станцію Солнцево і ряд сел на схід від Курськ-Харківської залізниці. Червоні війська стоять 15 верстов на північний схід від Царицина. Східний фронт: На шляху Уральськ-Гурев наш наступ продовжується. Наступ на Акбасар-Акмолінськ розвивається успішно. На схід від Омська, ми заняли станцію Больонія.

Критика і бібліографія.

„Світ дитини.“

1. листопада появилася у Львові часопис для дітей під назвою „Світ дитини“. Не легке це завдання в такі тяжкі часи видавати подібний часопис, але за те тим більша заслуга видавців, що зрозуміли пекучу потребу дати дітям „їх власну газету“, зовсім так, як старшим. Бо яке заінтересовання, яку радість викликає серед дітвори „власна газета“, як вони звичайно звать свої часописи, знають тільки ті, хто мав радість дати в їх молоді руки цей свого роду прапор.

Бути прапором, який поведе наших малих громадян вперед, поставив собі за ціль „Світ дитини“.

Глянути тільки на обгортку. Чого там нема — нічого не забули: і славне минуле, і розвага, і поклик до науки — все, щоб тільки заповнити світ думки молодого Українця.

Треба ще звернути увагу на патріотичний напрям цілого часопису. Оскільки „Світ дитини“ розвине свої завдання, буде можна сказати, що це великий Дажбог посла його на потіху бідним нашим невинним мученикам долі — українській дітворі.

С. В.